
STATUS
I OBLICZA
MEDIACJI
W SPOŁECZEŃSTWIE
POLSKIM

Martyna
Plucińska-Nowak

STATUS
I OBLICZA
MEDIACJI
W SPOŁECZEŃSTWIE
POLSKIM

Poznań 2021

Komitet naukowy

Jerzy Brzeziński, Agnieszka Cybal-Michalska, Zbigniew Drozdowicz (przewodniczący),
Rafał Drozdowski, Piotr Orlik, Jacek Sójka

Recenzent

dr hab. Magdalena Arczewska

Wydanie I

Projekt okładki

Mikołaj Musielak

Fotografia na okładce: <https://pxhere.com/en/photo/1155138>

Redakcja i korekta

Wojciech Nowakowski

Łamanie

Monika Tyma

© Copyright by Wydawnictwo Nauk Społecznych i Humanistycznych UAM 2021

© Copyright by Martyna Plucińska-Nowak 2021

Praca finansowana z funduszy Wydziału Socjologii UAM

ISBN 978-83-64902-99-4

ISBN 978-83-7589-081-5

Wydawnictwo Nauk Społecznych i Humanistycznych

Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

60-568 Poznań, ul. Szamarzewskiego 89c

www.wnsh.amu.edu.pl, wnsh@amu.edu.pl, tel. (61) 829 22 54

Wydawnictwo Fundacji Humaniora

60-682 Poznań, ul. Biegańskiego 30A

www.funhum.home.edu.pl, drozd@amu.edu.pl, tel. 519 340 555

Druk

Drukarnia Scriptor Gniezno

62-200 Gniezno, ul. Poprzeczna 6A

Spis treści

WSTĘP	7
ROZDZIAŁ I	
METODY INTERWENCJI W KONFLIKTY I SPORY	11
1. Konflikty i spory	11
2. Ingerencje vs. interwencje w konflikty i spory	13
3. Interwencyjna rola „strony trzeciej” w rozwiązywaniu i rozstrzyganiu konfliktów	15
4. Ku interwencji niewładczej	20
5. Instytucjonalne metody interwencji w konflikty i spory w społeczeństwie demokratycznym	25
6. Kontinuum rozwoju i rozpowszechniania alternatywnych metod rozwiązywania konfliktów i sporów	38
ROZDZIAŁ II	
ISTOTA I OBLICZA MEDIACJI	43
1. Mediacja jako bezstronne i niewymuszone pośrednictwo	43
2. Mediacja jako pośrednictwo profilowane	48
3. Mediacja jako aranżowanie współpracy	52
4. Mediacja jako negocjacje asekurowane	60
5. Mediacja jako wspomagany proces porozumienia	66
6. Mediacja jako procedura oraz instrument prawny	76
ROZDZIAŁ III	
TRAJEKTORIE WDRAŻANIA MEDIACJI W POLSKI SYSTEM PRAWNY	91
1. Mediacje w sporach zbiorowych	95
2. Mediacje w sprawach karnych	101
3. Mediacje w sprawach nieletnich sprawców czynu karalnego	109
4. Mediacje w sporach konsumenckich	116
5. Mediacje w organach administracji publicznej	122
6. Mediacje w sprawach cywilnych	129
7. Mediacje w sprawach gospodarczych	136
8. Mediacje w sporach pracowniczych	140
9. Mediacje w sprawach rodzinnych	144

ROZDZIAŁ IV

UPOWSZECHNIANIE MEDIACJI W SPOŁECZEŃSTWIE POLSKIM	149
1. Strategie i programy resortowe	149
2. Procesy zarządzania organizacją i rządzenia państwem	152
3. Kampanie i akcje społeczne	155
4. Przedsięwzięcia edukacyjno-szkoleniowe	158
5. Działalność publikacyjna i wydawnicza	162
6. Mediacje w mediach i kulturze popularnej	166

ROZDZIAŁ V

STATUS MEDIACJI W SPOŁECZEŃSTWIE POLSKIM	173
1. Mediacje w świadomości społecznej	173
2. Styczność i okoliczności styczności z mediacją	177
3. Preferencje społeczne stosowania mediacji na tle innych formuł i sposobów rozwiązywania lub/i rozstrzygania spraw spornych	181
3.1. Usystematyzowanie problematyki	181
3.2. Badanie i analiza preferencji stosowania mediacji	183
3.3. Sprawiedliwość mediacji w opinii badanych	188
3.4. Skuteczność mediacji w opinii badanych	193
3.5. Podsumowanie	198
4. Mediatorzy o mediacji	199
4.1. Usystematyzowanie problematyki	199
4.2. Badanie i analiza opinii mediatorów	201
4.3. Poglądy na stosowanie mediacji	205
4.4. Percepcja zawodu mediatora	218
4.5. Podsumowanie	231

ZAKOŃCZENIE	235
-----------------------	-----

WYKAZ TABEL, WYKRESÓW I SCHEMATÓW	241
---	-----

WYKAZ SKRÓTÓW	243
-------------------------	-----

BIBLIOGRAFIA	247
------------------------	-----

ANEKS	263
-----------------	-----

Wstęp

W ostatnim czasie obserwowany jest znaczny wzrost popularności alternatywnych metod rozwiązywania konfliktów i sporów (z ang. *Alternative Dispute Resolution* – dalej w skrócie: ADR), które stanowiącą mają szczególną sferę instytucjonalizacji konfliktu na tle tradycyjnego wymiaru sprawiedliwości w nowożytnym państwie. Kompleks tych alternatywnych metod to tryby, sposoby i techniki negocjowania kompromisu bądź wypracowywania porozumienia między zważnionymi stronami przy ich niewymuszonym, aktywnym udziale, których rezultaty mogą zyskiwać moc obowiązujących orzeczeń i postanowień sądowych. Oznacza to, że organy wymiaru sprawiedliwości powołane do rozpatrywania oraz rozstrzygania konfliktów i sporów delegują część – przynależnych dotychczas głównie im – kompetencji podmiotom niebędącym ich funkcjonariuszami, wykazując jednocześnie gotowość do poszanowania i sankcjonowania poczynionych przez nie ustaleń. Można zatem postawić pytanie, dlaczego, w jakim zakresie i na jakich zasadach zdecydowano się na przekazanie pewnych uprawnień zarządzania konfliktem poza instytucje wymiaru sprawiedliwości? Jaką alternatywę mają stanowić te pozasądowe metody rozwiązywania spraw spornych? Jakie są wobec nich oczekiwania? Jakie są ich oblicza i jaki jest ich status w społeczeństwie polskim?

Zasadniczą osią analiz umożliwiających udzielenie odpowiedzi na postawione pytania uczyniono mediację – metodę uważaną obecnie za najbardziej emblematyczną, najchętniej wykorzystywaną i będącą aktualnie w Polsce jedną z najbardziej intensywnie legalizowanych, rozwijanych i propagowanych metod ADR¹. Jest to pozasądowy, dobrowolny, konsen-

---

¹ Zob. A. Kalisz, A. Zienkiewicz, *Mediacja sądowa i pozasądowa. Zarys wykładu*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2014, s. 13–14; A. Krajewska, *Spory konsumencie i ich rozwiązywanie*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2009, s. 85; R. Morek, *Wprowadze-*

sualny sposób prowadzania oraz rozwiązywania różnego rodzaju spraw spornych, aranżowany i asekurowany przez bezstronne i neutralnego mediatora, którego zadaniem jest wspieranie stron w prowadzeniu rozmów ukierunkowanych na osiągnięcie pomiędzy nimi porozumienia oraz na wypracowanie obopólnie przez strony akceptowalnej finalizacji ich sprawy spornej. Głównym celem niniejszej monografii jest zatem dogłębna analiza tej szczególnej formy ADR. Składa się na nią wielowątkowe badanie mediacji oraz procesu jej wdrażania, kształtowania i upowszechniania, jak również unaocznienie rezultatów tego procesu poprzez ustalenie statusu, jaki mediacja ma w społeczeństwie i państwie polskim. Na przedsięwzięcie to składa się pięć głównych wątków analitycznych mających charakter teoretyczny i empiryczny.

W zakres teoretycznej analizy wchodzi dwa pierwsze rozdziały. Pierwszy z nich zawiera omówienie zagadnień odnoszących się do jednostkowych strategii oraz instytucjonalnych mechanizmów uruchamianych w konsekwencji pojawiania się czy też identyfikowania w przestrzeni społecznej zjawisk o charakterze konfliktowym i spornym, ze szczególnym uwzględnieniem przedsięwzięć ich walidacji, regulacji, przetwarzania, neutralizacji, tłumienia, przerywania lub/i kończenia. Dzięki temu możliwe stało się ukazanie zasadności, funkcjonalności oraz obiektywizacji tego typu interwencji w obyczajowym, instytucjonalnym, formalnym, a wreszcie prawnym i systemowym aspekcie organizacji społeczeństwa. To w ramach tego rozdziału omówione zostały instytucjonalne modele i właściwe im metody reagowania na konflikty i spory w państwie polskim, w zakresie których weszły sądy oraz alternatywne wobec nich możliwości podejmowania całkowicie samodzielnych, zapośredniczonych lub wspomaganych przez mediatorów starań przewycięzania waśni i sporów. W finale tego omówienia znajduje się również zarys historii rozwoju oraz rozpowszechniania idei metod ADR na świecie i w Polsce, ze szczególnym wskazaniem na mediację.

Druga część pracy ukazuje istotę mediacji, konstytuujących ją cech oraz formatujących ją obliczy, z których każde omówiono ze względu na przypisywaną mu funkcję, metodykę jej realizacji oraz wyzwania i problemy z nią związane. W rezultacie ukazano sześć obliczy mediacji:

1. Mediacja jako bezstronne i niewymuszone pośrednictwo.
2. Mediacja jako pośrednictwo profilowane.

3. Mediacja jako aranżowanie współpracy.
4. Mediacja jako negocjacje asekurowane.
5. Mediacja jako wspomagany proces porozumienia.
6. Mediacja jako procedura oraz instrument prawny.

Żadne z wyszczególnionych obliczy nie zostało jednak zobrazowane jako całkowicie od innych niezależne, postrzegać je raczej należy jako wzajemnie współkonstituujące ten konsensualny, ugodowy sposób postępowania w sprawach zwaśnionych stron. Ze względu natomiast na nierozłączność poszczególnych obliczy mediacji w trakcie omawiania każdego z nich zdecydowano się na prowadzenie analiz kategorii mediacji, jak i rozważań problematyzujących to zagadnienie w oparciu o literaturę przedmiotu, materiały badawcze oraz akty normatywne.

Kolejna partia pracy składa się z trzech rozdziałów empirycznych, z czego dwa stanowią rezultat pierwotnej i wtórnej analizy danych, trzeci zaś jest efektem przeprowadzenia własnych badań terenowych.

W rozdziale trzecim omówiono proces wdrażania mediacji w polski system prawny po 1989 roku, który zestawiono z danymi ilościowymi dotyczącymi jej stosowania dla każdej kategorii spraw w prawie, dla jakiej ustawowo przewidziano taką możliwość. Każdą z nich ponadto scharakteryzowano na zasadach przewidzianych w aktualnie obowiązujących regulacjach prawnych wraz z informacją o związanych z nimi zaleceniach, rekomendacjach i dyrektywach Rady Europy. Podstawę tego omówienia stanowiła analiza danych zastanych, w zakres której weszły akty prawne bezpośrednio dotyczące mediacji, statystyki stosowania mediacji w polskich sądach powszechnych gromadzone głównie przez Ministerstwo Sprawiedliwości RP oraz dane pochodzące z innych opracowań i materiałów badawczych.

Jako że przedsięwzięcia wdrażania mediacji nie ograniczają się wyłącznie do jej wbudowywania w regulacje i przepisy prawa polskiego, ale nastawione są również na upowszechnianie jej stosowania, kolejny, czwarty rozdział opracowano z zamiarem zobrazowania tego zjawiska oraz funkcjonujących w jego ramach podmiotów, które bardziej lub/i mniej świadomie wpływają na kształtowanie i propagowanie mediacji w obszarze instytucji zajmujących się *stricte* rozstrzyganiem i rozwiązywaniem spraw spornych, ale również poza nimi. Dlatego też opracowania zawarte w tym rozdziale prezentują ustalenia empiryczne oparte na analizie materiałów propagujących stosowanie mediacji pozyskanych ze zróżnicowanych źródeł. W ich zakres weszły materiały dystrybuowane w sądach oraz w organizacjach pozarządowych związanych w jakiś sposób z mediacjami, ale też

w innych miejscach użyteczności publicznej (np. w bibliotekach, szkołach, uczelniach, urzędach). Zasadniczy zasób materiałów pozyskano jednak w trakcie eksploracji Internetu, w tym stron instytucji rządowych, samorządowych, organizacji społecznych oraz mediów branżowych. Przydatne informacje dotyczące przedsięwzięć upowszechniania mediacji pozyskano również od ich bezpośrednich inicjatorów i interesariuszy w trakcie prowadzonych z nimi rozmów i wywiadów.

Kolejnym etapem projektu leżącego u podstaw niniejszej monografii było ukazanie tego, w jaki sposób mediacja jako konsensualny i niewładczy sposób interwencji w konflikty i spory jest postrzegana przez jej potencjalnych oraz konstytutywnych uczestników. Stąd finalizujący rozprawę rozdział poświęcono poszukiwaniom odpowiedzi na to pytanie, zaś poszukiwania te zrealizowano dwojako. Z jednej strony poprzez zebranie, scharakteryzowanie oraz uogólnienie opinii Polek i Polaków na temat różnych typów interwencji w sprawy sporne, w tym wobec mediacji. Z drugiej natomiast strony poprzez pozyskanie i poznanie w tym obszarze opinii funkcjonariuszy mediacji, za jakich przyjmuję mediatorów, przedstawicieli ośrodków mediacyjnych oraz osoby działające w obszarze projektowania założeń i wysuwania postulatów dla formowania alternatywnych wobec sądowych sposobów rozwiązywania konfliktów i sporów w Polsce. W konsekwencji tych zabiegów powstały dwie odmienne perspektywy percepcji i oceny mediacji, które uzyskano i eksplorowano w ramach dwóch odmiennych komponentów badawczych. Toteż część rozdziału poświęconą ich omówieniu zbudowano zgodnie z tym podziałem wraz z odpowiednio sprecyzowanymi celami, a także wynikającą z nich problematyką badawczą oraz zastosowanymi metodami, technikami i narzędziami badawczymi, które posłużyły pozyskaniu danych empirycznych. Każda z tych części prezentowanej rozprawy zawiera szczegółową analizę wyników przeprowadzonych badań, uwagi odnośnie do ich realizacji, jak również podsumowania wskazujące na najważniejsze wątki analizy. Analizy, która – poprzedzona wieloma ustaleniami teoretycznymi – nie tylko umożliwiła unaocznienie statusu mediacji w społeczeństwie polskim na tle innych typów interwencji w konflikty i spory, ale też wnikliwą i wieloaspektową eksplorację rzeczywistości stosowania mediacji w pryzmacie, w jakim jawi się ona jej węzłowym, strategicznym aktorom, wypełniając tym samym lukę w tym obszarze badań i analiz prowadzonych na gruncie socjologii i nauk prawnych.

METODY INTERWENCJI W KONFLIKTY I SPORY

1. Konflikty i spory

Zjawiska społeczne o antagonistycznym charakterze określane w niniejszym wywodzie mianem sytuacji konfliktowych to takiego rodzaju zdarzenia, których podmioty dla realizacji swoich celów podejmują wobec siebie rozlicznej kategorii przeciwstawne, kolizyjne lub/i wrogie działania, gdyż możliwość zaspokojenia przez nie własnych potrzeb, pragnień i zamierzeń zależy w danych okolicznościach nie tylko od podjętych przez nie działań, ale i od pragnień, starań, zabiegów, działań i przeciwdziałań pozostałych uczestników danej sytuacji społecznej¹. Toteż, jak wskazują William W. Wilmot oraz Joyce L. Hocker: „Konflikt to spór przynajmniej dwóch współzależnych stron, które dają mu wyraz. Owe strony uznają, że ich cele są niezgodne, a zasoby ograniczone, oraz stwierdzają, że wzajemnie przeszkadzają sobie w realizacji swoich celów”². Tak ujęty konflikt jest zgodny z definicją Mortona Deutscha, dla którego oznacza on takiego rodzaju relacje i działania pomiędzy partnerami społecznymi, które przeszkadzają, utrudniają, blokują, zakłócają lub/i szkodzą ich wzajemnym dążeniom ukierunkowanym na osiągnięcie pożądaných stanów, dóbr i wartości³. Podobnie pojmuje konflikt Jacek Kurczewski, gdyż jest to dla niego „proces

---

¹ T. Tyszka, *Konflikty i strategie. Niektóre zastosowania teorii gier*, Wydawnictwo Naukowo-Techniczne, Warszawa 1978, s. 9.

² W.W. Wilmot, J.L. Hocker, *Konflikty między ludźmi*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011, s. 32.

³ M. Deutsch, *Conflicts: Productive and destructive*, za: W.W. Wilmot, J.L. Hocker, *Konflikty...*, s. 32; M. Deutsch, *The Resolution of Conflict. Constructive and Destructive Processes*, Yale University Press, New Haven – London 1977, s. 12–14.

społeczny, w trakcie którego jedni uczestnicy podejmują szereg działań zmierzających do zapobieżenia lub osłabienia skuteczności działań innych uczestników”⁴.

W poczet sytuacji konfliktowych zalicza się jednak i te, które – choć nacechowane sprzecznościami interesów, rywalizacyjnymi dążeniami, kolizyjnymi żądaniami lub/i antagonistycznymi działaniami – nie wykazują jedynie walecznego, wrogiego charakteru, ale również pewną gotowość do wzajemnej współpracy dla osiągnięcia celów zaangażowanych w konflikt podmiotów. Określać je będą sporami. Przedsięwzięcie tego typu wymaga od stron uczestniczenia w – bardziej lub mniej – zinstytucjonalizowanym procesie wzajemnego ujawniania, identyfikowania, szacowania, uzgadniania sensów i znaczeń wysuwanych żądań, roszczeń i postulatów oraz – co bodaj najbardziej istotne – minimalnego choćby uznania oraz przestrzegania pewnych reguł prowadzenia sporów. Reguł, w których zakres wchodzi zasadnicze założenie o tym, że stan lub/i sytuację konfliktową można, warto lub/i należy zakończyć oraz że jej zakończenie wymaga realizacji negocjacji, prowadzenia pertraktacji i rozmów oraz dokonywania niezbędnych uzgodnień i ustaleń. Tak pojętą sytuację sporną można rozpatrywać w odniesieniu do habermasowskiej sfery koordynacji działań komunikacyjnych będących przestrzenią podnoszenia, ujawniania i krytyki wzajemnych roszczeń oraz ich racjonalizacji i uzasadnień dla „dojścia do porozumienia”⁵. Bądź też w odniesieniu do transakcyjnej wizji interakcji Anselma L. Straussa, w której spór potraktować można jako przestrzeń zestrzajania odmiennych światów aktorów społecznych w toku negocjacyjnych starań przewycięzania niewspółmiernych celów, motywów, perspektyw, statusów i oczekiwań stron, w trakcie których wytwarzana jest motywacja do wypracowywania choćby roboczego konsensusu⁶. Konflikt, krystalizując się zatem w ramy interpretacji sytuacji jako spornej, staje się jednocześnie sferą społecznej przestrzeni konfliktu i porozumienia, gdyż strony sporu, współdziałając ze sobą, poszukują znaczeń i definicji sytuacji, w której się znajdują, a rywalizując ze sobą, modyfikują je, aby osiągnąć swoje cele. W tym znaczeniu spór to

---

⁴ J. Kurczewski, *Spór i sądy*, IPSiR UW, Warszawa 1982, za: A. Krajewska, *Spory...*, s. 25.

⁵ J. Habermas, *Teoria działania komunikacyjnego. Racjonalność działania a racjonalność społeczna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999, s. 186–187.

⁶ A. Manterys, *Sytuacje społeczne*, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2008, s. 66–67.

zatem również simmlowska szansa dla realizacji rozbieżnych celów środkami takimi jak przetargi, negocjacje, kompromisy i układy, a nie jedynie waleczne, agresywne i wrogie konfrontacje⁷.

2. Ingerencje vs. interwencje w konflikty i spory

Oczywistą konsekwencją pojawienia się, a dokładniej – zidentyfikowania konfliktu w przestrzeni społecznej jest reakcja na niego. W najprostszym rozumieniu reakcją taką można by zdefiniować jako automatyczny odzew na określony bodziec. Nie będzie to pomyłką. O wiele bardziej przydatne dla socjologa jest jednak rozumienie reakcji jako postawy, stanowiska lub/i działania indywidualnego, zbiorowego bądź też bardziej generalnego mechanizmu instytucjonalno-organizacyjnego, który stanowi swą istotą odpowiedź na zaistniałe lub spodziewane zjawiska społeczne, w tym także na konflikty i spory. Reakcje te są konsekwencją kwalifikowania tego rodzaju zdarzeń zarówno przez zaangażowane, co niezaangażowane w nie podmioty, zarazem w węższym kontekście osobistym i interpersonalnym, jak i w szerszym kontekście instytucjonalnym, organizacyjnym i strukturalnym. Co więcej, kwalifikacje te dokonywane są w procesie decyzyjnym z uwzględnieniem szacowania następstw, jakie konflikty i spory oraz określona reakcja na nie mogą powodować bądź jakie powodują. Przy czym następstwa te oceniane są w odniesieniu do korzyści, jakie można w tych antagonistycznych zmaganiach uzyskiwać, a jakie tracić, tyleż w wymiarach materialnych, co symbolicznych, indywidualnych, co grupowych, ale uwzględniających ogólne hierarchie wartości i normy społeczne z nimi związane. Wynika z tego, że ingerencje w konflikty i spory w przestrzeni społecznej poza tym, że mają swój aspekt i znaczenie sytuacyjne zależne od osobistych i jednostkowych przeświadczeń, interpretacji, racjonalizacji i kalkulacji, to mają także generalny aspekt społeczny, w tym sensie, w którym wszelkie – formalne i nieformalne – mechanizmy kontroli społecznej i autoregulacji zachowań oraz – mniej lub bardziej – zinternalizowane normy społecznego współżycia narzucają na ludzi ograniczenia dotyczące dopuszczalnych sposobów zachowania i postępowania, oraz wytyczają akceptowalne lub pożądane formy i for-

---

⁷ G. Simmel, *Spór*, w: G. Simmel, *Pisma socjologiczne*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2008, s. 304; J.H. Turner, *Struktura teorii socjologicznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 186.

muły działań, pośród których znajdują się również te o charakterze konfrontacyjnym i konfliktowym⁸.

Zabiegi zobrazowania ingerencji w sytuacji o kolizyjnym i antagonicznym charakterze pozostają w ścisłym związku z odróżnianiem ingerencji sprowadzanej do reagowania ludzi w sytuacjach interpersonalnych (np. działanie rozjemcze podjęte przez osobę z grupy koleżeńskiej, podżeganie do agresji w bójkę) od ingerencji rozpatrywanej w kontekście systemowym, polegającej na dostarczaniu reguł porządkowania relacji społecznych (mowa wówczas np. o prawie) oraz na ich egzekwowaniu i realizacji poprzez ingerowanie w konflikty instytucji do tego powołanych, jak również funkcjonariuszy wypełniających ich zadania⁹. Przedsięwzięcia pierwszego typu określane będą ingerencjami, drugiego zaś – interwencjami. Odróżnienie to opiera się na przesłankach odnoszących ingerencje do właściwości sposobów reagowania ludzi w sytuacjach konfliktowych posiadających swoją szczególną specyfikę i niebędących literalnie analogicznymi do interwencji formowanych na poziomie organizacyjnym, instytucjonalnym i systemowym społeczeństwa. Jak wskazuje za H. Blumerem M. Ziółkowski, „działanie każdej jednostki, a tym bardziej interakcja między jednostkami, jest swoistym, twórczym procesem samookreślającym swój przebieg i nie dającym się sprowadzić do jakichkolwiek czynników wyjściowych”¹⁰. Dlatego też opisanie i analiza ingerencji w konflikty w wymiarze jednostkowym uzależnione są szczególnie od wskazania indywidualnych potrzeb, dążeń i zamierzeń ludzi ingerujących w konflikty oraz od właściwości poszczególnych okoliczności, w jakich one zachodzą. Natomiast opisanie i analiza interwencji w konflikty w wymiarze instytucji, organizacji i systemów społecznych

---

⁸ Zob. H. Białyszewski, *Teoretyczne problemy sprzeczności i konfliktów społecznych*, PWN, Warszawa 1983, s. 47–48; R. Dahrendorf, *Teoria konfliktu...*, s. 470–471; A.R. Hochschild, *Zarządzanie emocjami. Komercjalizacja ludzkich uczuć*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, s. 39–60; J. Reykowski, *Sprzeczność interesów jako źródło konfliktów*, *Nauka*, 3/2011, s. 7–38; J. Schenk, *Kontrola społeczna jako proces samoregulujący. Teoria i badania socjologiczne*, WSSG, Tyczyn 2003, *passim*.

⁹ „Funkcjonariusz” ingerujący w konflikt to zatem osobowy podmiot konfliktu – niebędący jego stroną, a mający wpływ na jego przebieg – powołany do ingerowania ze względu na – symbolicznie lub/i formalnie – przypisaną mu funkcję i wynikające zeń władztwo. Instytucje lub/i organizacje powołane do „ingerowania w sytuacje konfliktowe” na podstawie szerszej pojętych zasad „reakcji na konflikt” w danym społeczeństwie urzeczywistniają tę zasadę w działaniu.

¹⁰ M. Ziółkowski, *Znaczenie, interakcja, rozumienie*, PWN, Warszawa 1981, s. 99.

dotyczy wpływu i oddziaływania podmiotów interweniujących w polu sytuacji konfliktowych oraz tego konsekwencji społecznych¹¹.

Interwencje to zatem zinstytucjonalizowane sposoby opanowywania niebezpieczeństw oraz reagowania na zagrożenia płynące z konfliktów dla koegzystencji i kooperacji ludzi w społeczeństwie, dla utrzymania pewnych porządków organizacyjnych i społecznych oraz dla utrzymania szeroko pojętej społecznej stabilizacji i integracji¹². W tak pojętych interwencjach ocenie i regulacji podlegają zatem antagonistyczne aktywności oraz ich kwalifikacja jako aktywności akceptowanych lub nie poprzez ich odniesienie do interesu i dobra wspólnego oraz obowiązujących regulacji i praw. Nie znaczy to oczywiście, że jednostkowe ingerencje nie są czy też nie mogą być nośnikami osadzonych w kulturze danego społeczeństwa, poważanych i w różnym stopniu zinstytucjonalizowanych zasad i reguł dotyczących powodów oraz sposobów aktywizowania ludzi w „nieswoich” czy też „cudzych” sytuacjach konfliktowych. Wszak ludzie interpretują oraz oceniają zachowania innych nie tylko w odniesieniu do osobistych, indywidualnych kalkulacji, ale i w odniesieniu do społecznych hierarchii wartości oraz obowiązujących zasad postępowania, i to również w oparciu o nie podejmują decyzje dotyczące ingerowania bądź nieingerowania w różnorodne sytuacje niezgody, kłótnie, waśnie i spory. Oddziaływanie na strony konfliktu asekurujące społeczny ład może być zatem realizowane w toku spontanicznych, przypadkowych i osobistych ingerencji, ale o tyle, o ile stanowi ono wyraz zinstytucjonalizowanych, a więc osadzonych w kulturze, tradycji i prawie sposobów, powodów oraz zasad podejmowania interwencji w konflikty i spory.

3. Interwencyjna rola „strony trzeciej” w rozwiązywaniu i rozstrzyganiu konfliktów

Interwencje w zjawiska i sytuacje o kolizyjnym, antagonistycznym, nie-rzadko również wrogim charakterze są zasadniczo ukierunkowane na ich zakończenie realizowane w rezultacie pewnego rodzaju zarządczego procesu, w którym podmiot interweniujący dokonuje oceny czynności konfliktowych stron oraz oceny zasadności i słuszności ich roszczeń dla wystosowa-

---

¹¹ Zob. A. Giddens, *Stanowienie społeczeństwa*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2003, s. 64–68.

¹² J. Bieliński, *Między anomią a fatalizmem. Regulacja społeczna w Polsce w okresie zmiany systemowej*, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2013, s. 72; J. Turowski, *Małe struktury społeczne*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2001, s. 129–132.

nia ewentualnych sankcji¹³, gdyby wysuwane roszczenia lub podejmowane dla ich realizacji działania stron okazały się bezzasadne lub gdyby osiągnięte były środkami uznawanymi za nieodpowiednie. Analityczne rozumienie kategorii podmiotu interweniującego w konflikcie – określanego mianem „strony trzeciej”¹⁴ – przeciwstawia sobie dwa zasadnicze modele interwencji: władcze/adjudykacyjne¹⁵ i niewładcze/ugodowe¹⁶, a każde z nich opiera się na właściwym sobie podejściu, dostarczając również właściwych sobie rezultatów interwencji (tab. 1).

Pierwszy z modeli – władczy – wiąże stronę trzecią z podejmowaniem interwencji w sposób kategoryczny, arbitralny, nakazowy i wobec stron przymusowy. Jego realizacja powodować ma opanowanie, rozstrzygnięcie i osądzenie działań oraz przeciwdziałań konfliktowych, przy czym interwencje tego typu nie muszą oznaczać rozwiązania określonych antagonizmów pomiędzy stronami ani osiągnięcia konsensusu¹⁷ pomiędzy nimi w sytuacji

---

¹³ Sankcje te mogą mieć charakter rozproszony i zorganizowany, nieformalny i formalny oraz posiadać wymiar restytucyjny, które E. Durkheim określa też kooperacyjnym, tzn. taki, który polega na przywracaniu zakłóconego stanu rzeczy czy też przywracaniu ładu społecznego (np. sankcje za naruszenie praw własności, odszkodowanie, zadośćuczynienie), bądź represyjny, tzn. taki, który jest związany ze stosowaniem środków naciśku, przymusu oraz z wymierzaniem kar (np. prawo karne). B. Dupret, *Prawo w naukach społecznych*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2010, s. 79; E. Durkheim, *O podziale...*, s. 104, 500–501; A. Kojder, *Czytając Durkheima... Co klasyk socjologii ma do powiedzenia o prawie*, w: A. Marszałek (red.), *Prawo, władza, społeczeństwo, polityka*, Wyd. Adam Marszałek, Kraków 2006, s. 313–326.

¹⁴ R. Dahrendorf, *Klasy i konflikt...*, s. 201.

¹⁵ Model adjudykacyjny interwencji w sytuacji konfliktowe i spory to model, za którego cechę charakterystyczną „uznaje się powierzenie rozstrzygnięcia jakiejś sytuacji prawnej lub sporu podmiotowi wyposażonemu w kompetencje władcze, działającemu na podstawie skodyfikowanych reguł proceduralnych. Podmioty uczestniczące w postępowaniu spełniającym kryterium adjudykacyjne podporządkowane są decyzjom podmiotu kierowniczego, nie mają wpływu na normatywną organizację procesu poznawczego, ale mogą – w zakresie dozwolonym przez normy proceduralne – partycypować w kształtowaniu poznania”. J. Jaśkiewicz, *Poznanie faktów w postępowaniu cywilnym*, LEX a Wolters Kluwer bussines, Warszawa 2013, s. 22.

¹⁶ Model ugodowy interwencji w sytuacji konfliktowe i spory to model, za którego cechę charakterystyczną uznaje się organizację procesu wypracowywania kompromisu, konsensusu, dochodzenia do porozumienia bądź pojednania w drodze prowadzenia pokojowej rozmowy, dyskusji, debaty, ustaleń, rokowań i negocjacji pomiędzy stronami. Podmiotom uczestniczącym w takim procesie może towarzyszyć strona trzecia pośrednicząca w komunikacji i strukturyzująca ją, wyposażona w kompetencje zarządcze wobec procesu, ale nie władcze wobec stron.

¹⁷ Należy mieć na uwadze różnicę pomiędzy konsensusem lub – jak go określa A. Etzioni – konsensem rozumianym jako stan zgody oraz zbieżności społecznej i politycz-

pointerwencyjnej. Działanie tego typu polega bowiem nie na rozwiązaniu, a na wyhamowaniu, wygaszeniu lub zakończeniu zdarzeń konfliktowych uznawanych w danej organizacji, społeczności lub społeczeństwie za nieakceptowalne bądź niebezpieczne. Wiążą się z nim dlatego przedsięwzięcia rozjemcze i karne realizowane poprzez fizyczną izolację stron konfliktu czy też poprzez sądowe, arbitralne wobec stron sporu rozstrzygnięcia, do których respektowania strony są zobligowane pod groźbą stosowania lub niestosowania wobec nich działań represyjnych, sankcji i kar¹⁸.

Tabela 1

Różnice w podstawowych modelach rozwiązywania i rozstrzygania konfliktów i sporów

Kryteria	Model niewładczy / ugodowy		Model władczy / adjudykacyjny	
	Typ rozwiązywania konfliktów i sporów		Typ rozstrzygania konfliktów i sporów	
	Negocjacyjny	Mediacyjny	Arbitrażowy	Sądowy
Udział strony trzeciej	-	+	+	+
Strony decydują o tym, kto będzie stroną trzecią	Nie dotyczy	+	+	-
Strony decydują o trybie i organizacji postępowania	+	+	+/-	-
Strony decydują o wyniku postępowania	+	+	-	-
Możliwość rezygnacji stron z uczestnictwa w postępowaniu	+	+	-	-

Źródło: opracowano na podstawie E. Gmurzyńska, R. Morek (red.), *Mediacje...*, s. 25.

nej usankcjonowanej dzięki wspólnocie podzielanych wartości, a konsensusem, którego rozumienie przyjmuję za Zygmuntem Ziemińskim, według którego oznacza „uzgodnienie stanowisk w jakiejś sprawie przez przekonanie partnerów o słuszności własnego stanowiska lub sformułowania stanowiska kompromisowego, akceptowanego (...)” przez strony konfliktu lub sporu. Z. Ziemiński, *O pojmowaniu sprawiedliwości*, Instytut Wydawniczy Daimonion, Lublin 1992, s. 160.

¹⁸ L. Morawski, *Proces sądowy a instytucje alternatywne (na przykładzie sporów cywilnych)*, Państwo i Prawo, 1/1993, s. 12–13; J. Mucha, *Konflikt i społeczeństwo...*, s. 188; J. Sztumski, *Konflikt społeczny*, Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, nr 902, Katowice 1987, s. 93; Cz. Znamierowski, *Rozważania wstępne do nauki o moralności i prawie*, PWN, Warszawa 1964, s. 158–167.

Drugi sposób ujmowania strony trzeciej w konflikcie – ugodowy – wiąże ją z podmiotem interweniującym w konflikt, którego zasada działania nie jest władczą i dyscyplinującą wobec stron konfliktu, ale takie oddziaływanie, które toruje stronom drogę do osiągnięcia akceptowalnego przez nie porozumienia lub konsensusu wypracowanego w drodze dobrowolnych przetargów, negocjacji, dyskusji i ustaleń¹⁹. Interwencja tego typu tym różni się od poprzednio scharakteryzowanej, że jej rezultatem nie jest arbitralne orzeczenie o statusie konfliktu jako zakończonym, ale wspólnie wypracowany rozejm, kompromis lub kontraktowa zgoda stron co do uznania konfliktu za zakończony. Szczególnym rezultatem interwencji o charakterze ugodowym jest pojednanie stron²⁰.

Istota czy też „natura” strony trzeciej związana jest z jej statusem społecznym. W pierwszym, władczym ujęciu podmiot interweniujący posiada status dominujący, umożliwiający mu decydowanie o dokonaniu samej interwencji, jak również orzekanie i wydawanie postanowień o jej przebiegu oraz zakończeniu w sposób wobec stron wiążący i przymusowy. Źródłem tej dominującej wobec nich pozycji jest status przypisany podmiotowi interweniującemu mający swe źródło w wiązce nadanych mu uprawnień oraz uprzywilejowanej pozycji wobec innych ludzi i grup w społeczeństwie w zakresie osądzania i rozstrzygania konfliktów czy też wymuszania z ich strony pożądanых postaw i działań²¹. W drugim natomiast – ugodowym – strona trzecia posiada status zarządczy, który realizowany jest w drodze organizacji dialogu oraz asekuracji procesu komunikacji i negocjacji pomiędzy uczestnikami sporu z intencją pośredniczenia w nim dla osiągnięcia konsensualnego, ugodowego rozwiązania. Strona trzecia posiada w tym rozumieniu status równorzędny wobec stron bądź wobec nich zbliżony, a jej interwencyjna moc oddziaływania ukierunkowana jest na osiągnięcie celu tzw. potrójnej wygranej, a więc opanowaniu destrukcyjnej mocy konfliktu

---

¹⁹ L. Morawski, *Proces sądowy...*, s. 12–13; W.L. Ury, *Dochodząc do zgody*, Biblioteka Moderadora, Taszów 2006, s. 44–47; Cz. Znamierowski, *Rozważania...*, s. 167–169.

²⁰ „Zawarcie kończącego walkę kompromisu ma charakter obiektywny i tym różni się od modelu czysto subiektywnego, jakim jest pojednanie. Mam tu na myśli nie to pojednanie, do którego dochodzi w następstwie kompromisu czy wygaszenia sporu w inny sposób, ale pojednanie jako przyczynę zakończenia sporu. (...) Z psychologicznego punktu widzenia pojednawczość wydaje się najbardziej spokrewniona z przebaczeniem, które wszak również nie zakłada ślamazarności reakcji, niedostatku antagonizującej siły, ale w czystej postaci rozbłyskuje dopiero po najgłębszym doznaniu krzywdy i po zaciętej walce”. G. Simmel, *Spór...*, s. 305.

²¹ J. Sztumski, *Konflikt...*, s. 93.

dla zabezpieczenia dobra wspólnego z uwzględnieniem i poszanowaniem interesów, roszczeń, dążeń i potrzeb stron sporu²².

W zależności od typu interwencji – władczej lub ugodowej – odmienny jest również formalny jej efekt oraz tendencja do konsensualnego ustosunkowania stron w sytuacji pointerwencyjnej. W pierwszym, władczym przypadku efektem jest ultymatywne i nakazowe postanowienie, które obliguje jednocześnie strony do jego respektowania oraz wymusza na nich oświadczenie i świadczenie²³ o ich uznaniu i realizacji, nie wpływając jednocześnie na ich wzajemne subiektywne ustosunkowanie oraz na percepcję zasądzonego rozwiązania jednaką z percepcją sędziego lub arbitra²⁴. Z kolei w drugim przypadku, sporu poddanego interwencji ugodowej, strony są intencjonalnymi partnerami tegoż procesu oraz świadomymi współtwórcami i wykonawcami wypracowanych wspólnie przyrzeczeń, ustaleń i umów. To „działanie społecznie złożone” – jakim je określa Czesław Znamierowski – jest niezmiernie ważnym dla życia zbiorowego, gdyż w jego ramach uczestnicy sporu przezwyciężają dzielące ich uczucia wrogości i antagonizmu wynikającego z kolizyjnych dążeń, przez co opanywany zostaje destrukcyjny i niebezpieczny wpływ wybuchu i trwania konfliktu zarówno dla samych stron sporu, jak i ich – bliższego i dalszego – otoczenia społecznego²⁵. Oprócz tego, w wyniku podjętych przez strony zobowiązań w zakresie kompromisów i postanowień kontraktowych oraz w zakresie respektowania ich warunków, strony nie tylko deklarują, że są, ale stają się gwarantem respektowania dobrowolnie zawartych pomiędzy nimi umów lub ugód, gdyż we wspomaganym przez stronę trzecią procesie zbudowany zostaje motywacyjny potencjał dla ich realizacji. W wyniku takiego modelu rozwiązania sporu powstaje zgoda stron co do uznania

²² W.L. Ury, *Dochodząc do zgody...*, s. 49.

²³ Wyszczególnienie oświadczenia i świadczenia oparte jest na ich procesualnej i jakościowej odmienności. Oświadczenie podmiotu może być sprowadzone np. do incydentalnej deklaracji, świadczenie natomiast jest związane z jej realizacją potwierdzaną w działaniu. Orzeczenie sądu, choć wydane i obligujące adresata do jego uznania i realizacji, obarczone jest bowiem ewentualnością bądź ryzykiem niewykonania. Można to sprowadzić do obrazowego moim zdaniem przykładu, w którym spór rozsządzono i wydano arbitralne orzeczenie o przynależnym jednej ze stron odszkodowaniu lub zadośćuczynieniu, do którego spełnienia jednak nie dochodzi. Strona sporu, na którą nałożono zobowiązanie realizacji zadośćuczynienia, została zobligowana do oświadczenia, że je zrealizuje, ale go nie zrealizowała. Jest to w pewnym aspekcie „miara” małego potencjału konsensualnego w sytuacji pointerwencyjnej.

²⁴ Zob. Z. Ziemiński, *O pojmowaniu...*, s. 161.

²⁵ Cz. Znamierowski, *Rozważania...*, s. 169.

konfliktu za zakończony. Spór zostaje zatem opanowany, rozwiązany lub przewyciężony bez arbitralnych nakazów i orzeczeń oraz – co najbardziej istotne – w sytuacji pointerwencyjnej zostaje osiągnięte konsensualne lub pojednawcze ustosunkowanie stron. Jak bowiem zauważa Tadeusz Tyszka, osiąganie wspólnie pożądanego wyniku wymaga takiej koordynacji działań, która powoduje konieczność porozumiewania się, a nie wymusza poddawanie się nakazom²⁶. W kolejnych akapitach omówione zostały teoretyczne twierdzenia rozpatrujące to zjawisko.

4. Ku interwencji niewładczej

Ralf Dahrendorf postulował ujmować interwencję w konflikt jako przedsięwzięcie dla ograniczenia jego destrukcyjnej mocy i potencjału. Interwencja sprowadzona jest przez niego do kontrolowania sposobów wyrażania antagonizmów i łagodzenia gwałtowności ich przejawów, polegających na próbach dochodzenia do porozumienia bądź dokonania ustaleń pomiędzy stronami w ramach trzech wariantów, tzn. w ramach formalnych instytucji rozstrzygania sporów, np. sądów i arbitraży, w formie koncyliacji, tzn. parlamentarnych lub *quasi*-parlamentarnych dyskusji, bądź w ramach konsultacji ze wsparciem mediatora²⁷. Aby jednak regulacja konfliktu w wymienionych formach mogła zaistnieć, muszą według R. Dahrendorfa zostać spełnione trzy następujące czynniki:

- 1) strony konfliktu muszą zaakceptować konieczność i rzeczywistość sytuacji konfliktowej oraz fundamentalną słuszność sprawy przeciwnika;
- 2) strony konfliktu muszą posiadać zorganizowaną strukturę grupową, a nie mogą tworzyć rozproszonych, niespójnych agregatów;
- 3) strony konfliktu muszą ustalić pewne formalne reguły gry, które stanowią ramy ich relacji²⁸.

Wymienione czynniki stanowią według R. Dahrendorfa wstępny warunek skutecznej i pożądanej interwencji, czyli takiej, która nie powoduje destrukcji bądź zmniejsza potencjalne szkody zarówno dla zaangażowanych w konflikt uczestników, jak i wobec ich otoczenia społecznego. Jednak tylko dwie spośród trzech wskazanych form regulacji konfliktów lub/i spo-

²⁶ T. Tyszka, *Konflikty...*, s. 77.

²⁷ R. Dahrendorf, *Klasy i konflikt...*, s. 199–203; J. Mucha, *Konflikt i społeczeństwo...*, s. 190–192.

²⁸ R. Dahrendorf, *Klasy i konflikt...*, s. 199–203.

rów stanowią w jego koncepcji gwarancję, a nie obietnicę, trwałości rezultatów interwencji. Są to formy, w których rola strony trzeciej polega na dobrowolnym (koncyliacje, mediacje), a nie przymusowym (arbitraż, sąd) oddziaływaniu wobec uwikłanych w antagonistyczne relacje uczestników. Dobrowolność gwarantuje bowiem według R. Dahrendorfa współpracę dla regulacji sporu, współkonstytuowanie ugody i współpracę dla jej utrzymania. Podczas gdy przymusowe rozsądzenie sporu odbiera stronom tę możliwość, stanowiąc w istocie formę tłumienia niezgody, antagonizmu, waśni bądź walk w drodze zewnętrznych i wobec nich obligatoryjnych dyrektywnych ustaleń.

Omówienia, analizy i objaśnienia interwencji w konflikty i spory z uwzględnieniem zewnętrznego wobec stron przymusu jako czynnika regulacji podjął się także Christopher W. Moore. Zgodnie z poczynionymi przez niego ustaleniami wzrost natężenia przymusu w zarządzaniu konfliktem jest związany z wyłączeniem stron antagonistycznej relacji z procesu jej normalizacji, co powoduje wymuszenie na stronach oświadczenia lub podjęcia formalnych decyzji o zakończeniu sporu, ale nie stanowi gwarancji ich porozumienia. Autorytarnie podjęta decyzja trzeciej strony (decyzja sądowa, decyzja legislacyjna) zmniejsza tym samym prawdopodobieństwo budowy konsensualnego nastawienia pomiędzy uczestnikami konfliktu, pozostawiając strony w sytuacji pointerwencyjnej w konfrontacyjnym ustosunkowaniu²⁹. Dlatego też Ch.W. Moore – tak samo jak R. Dahrendorf – uważa ten sposób opanowania konfliktów i sporów za nieracjonalny bądź pozorny, bo przynoszący jedynie doraźne stłumienie destrukcyjnego potencjału antagonistycznych i wrogich postaw, działań, przeciwdziałań i przedsięwzięć.

Niemniej jednak opanowanie gwałtowności konfliktów z zastosowaniem przymusu stanowić może nie całokształt, a jedynie etap bardziej kompleksowej i długofalowej interwencji w zjawisko konfliktu, nie wchodząc w zakres „pseudorozwiązań”³⁰ lub interwencji o znikomej efektywności (np. w przypadku konieczności obniżenia gwałtowności konfliktu związanej z pobudzeniem emocjonalnym, agresją werbalną lub fizyczną – niezbędnych do podjęcia rozmów). J. Reykowski stosuje dla opisanego typu oddziaływania określenie „przemocy zmodyfikowanej”, czyli

---

²⁹ Ch.W. Moore, *Mediacje – praktyczne strategie rozwiązywania konfliktów*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2009, s. 23.

³⁰ S. Chełpa, T. Witkowski, *Psychologia konfliktów*, Biblioteka Moderatora, Wrocław 2004, s. 105–138.

władczej interwencji w antagonistyczne relacje, która ma w konsekwencji stworzyć możliwość regulacji konfliktów w trybie „strategii konkurencji” zamiast „strategii przemocy”³¹. Strategie konkurencji – choć występują w społeczeństwie także w wypaczonych formułach – wytyczają bowiem tolerowaną i preferowaną ścieżkę rywalizacji oraz prowadzenia sporów, w której interwencja związana ze stosowaniem przymusu ma służyć jedynie jako ewentualny środek do celu, jakim miałby być nie autorytarny, ale demokratyczny styl interwencji, uwzględniający nie tylko dyrektywne, lecz i deliberatywne ustalenia w procesie opanowywania lub/i rozwiązywania konfliktów i sporów.

Do podobnych wniosków doszedł Louis Kriesberg, który twierdzi, że zarówno nakłonienie, jak i nakazanie zarządzania konfliktem w drodze facylitacji, a więc konsultacji, dysput i ustaleń, zamiast autorytarnego osądzenia, sprawia, że zredukowane są bariery wynikające z ustosunkowania konfliktowego pomiędzy stronami. W konsekwencji między stronami zwiększa się gotowość do współpracy nad obopólnie akceptowalnym rozwiązaniem sporu. Dlatego też L. Kriesberg zaleca, aby strony biorące czynny udział w konflikcie zarówno łagodnie namawiać, jak i zdecydowanie nakłaniać do udziału w „sporze konstruktywnym”, w którym uczestnicy kontaktują się ze sobą, by rozwiązać problem, zamiast pozostawać w „sporze destrukcyjnym” po to, żeby zranić, pokonać lub zwieść przeciwnika. Bez względu bowiem na to, jaki jest początkowy charakter sporu i interwencji – bardziej lub mniej ugodowy – jej ostatecznym celem powinno być łagodzenie napięcia zamiast wspieranie jego eskalacji oraz budowanie drogi porozumienia zamiast przymuszanie stron do realizacji arbitralnego werdyktu. Jest to możliwe poprzez równoważne uwzględnianie interesów uczestników sporu oraz nakreślanie korzyści, jakie towarzyszą przetargom i ugodom, a także zagrożeń, jakie towarzyszą bezpardonowej, zawziętej walce³².

Warto w tym miejscu jednak przypomnieć, że łatwiej zachęcić ludzi do przyjmowania w konfliktach postaw koncyliacyjnych i kooperacyjnych, gdy przynoszą one stronom korzyści³³. Prawa racjonalnego wyboru sugerują bowiem, że ludzie preferują w swoim postępowaniu strategię maksymalizacji

³¹ J. Reykowski, *Sprzeczność...*, s. 31–32.

³² L. Kriesberg, *Social Conflict Theories and Conflict Resolution*, *Peace & Change, A Journal of Peace Research*, 8(2)/1982, s. 3–17.

³³ J. Reykowski, *Motywacja, postawy prospołeczne a osobowość*, PWN, Warszawa 1986, s. 135.

indywidualnych zysków i minimalizacji strat³⁴. W rezultacie przyjmowania postaw i realizacji działań obliczonych na własne profity ludzie rezygnują dlatego ze strategii negocjacyjnych i kooperacyjnych, gdyż ich wybór jest nieatrakcyjny. Ten czynnik stosowany w trakcie kalkulacji korzyści, jakie można uzyskać, przystępując lub nie przystępując do negocjacji, został już w naukach społecznych obnażony i opisany. Określa się go skrótem BATNA (z ang. *best alternative to a negotiated agreement*), co oznacza najlepszy czy też optymalny wariant dla negocjowanego porozumienia. Jeśli BATNA okazuje się wystarczająco korzystna i możliwa do zabezpieczenia bez porozumienia z drugą stroną, strategia kooperacyjna nie okazuje się być atrakcyjną opcją wyboru, gdyż niesie ze sobą niewątpliwą stratę³⁵.

Również Lewis A. Coser zauważa, iż zakończenie konfliktu w procesie porozumienia możliwe jest tylko wtedy, gdy każda ze stron sporu sądzi, iż okoliczności, w których się znajdują i w jakich będą trwać, usprawniwią rozejm bądź zgodę i czynią je dla nich korzystnymi. Dlatego też interwencja w konflikt, która pozwoli go skutecznie rozwiązać, następuje według niego na drodze przeformułowania roszczeń zwaśnionych stron ze wzajemnie wykluczających się dążeń i interesów generujących stany rywalizacji, wrogości i napięcia w dające się realnie osiągać cele³⁶. Istotnym czynnikiem tego przeformułowania według L.A. Cosera jest mediator – podmiot, który pomaga przewyciężyć wrogość i agresję towarzyszące konfliktom, identyfikować i określać roszczenia, ustalać ich dysproporcje i wartości oraz sugerować i zalecać odpowiednie sposoby prowadzenia danego sporu³⁷.

Ciekawą propozycją interwencji niewładczej, która zdaje się być pewnego rodzaju uzupełnieniem niedomagań strategii „promowania” współpracy w rozwiązywaniu konfliktów, może być traktowanie sporu jako zadania do zrealizowania. Postawienie bowiem przed stronami dzielącej ich kwestii jako zadania bądź zagadki do rozwikłania stwarza – jak zakłada K. Lewin – układ napięciowy, tzw. pseudopotrzebę, która zostaje zrealizowana tylko wówczas, gdy zadanie zostaje wykonane³⁸. Interwencja tego typu polega

³⁴ Zob. P.M. Blau, *Wymiana i władza w życiu społecznym*, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2009.

³⁵ Zob. R. Fisher, W. Ury, B. Patton, *Dochodząc do TAK. Negocjowanie bez poddawania się*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2000.

³⁶ L.A. Coser, *Funkcje konfliktu społecznego*, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2009, s. 47; P. Wróblewski, *Grupy i konflikty*, w: L.A. Coser, *Funkcje konfliktu...*, s. XXXVIII.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ J. Reykowski, *Motywacja...*, s. 262–263.

zatem na przeformułowaniu sytuacji waśni w sytuację współpracy nad poszukiwaniem rozwiązania, którego osiągnięcie przyniesie stronom zadowolenie i zaspokoi ich potrzeby, końąc finalnie niepokój. Ponieważ zaś na potrzeby te składają się wówczas zarówno te leżące u podstawy konfliktu, jak i u podstaw jego zażegnania, skonfliktowane strony z oponentów stają się niechybnie partnerami refleksyjnej, kreatywnej współpracy, którą wieńczy tyleż rozwiązanie konfliktu, co gratyfikacja płynąca z realizacji zadania.

M. Deutsch z kolei wskazuje, że skuteczna interwencja o charakterze niewładczym, która powoduje konieczność porozumiewania się, nie wymuszając poddawania się nakazom, to nadanie konfliktowi ram rozmów lub pertraktacji. Zabieg ten pomaga bowiem wyhamować bądź przerwać galopujący ferwor kłótni, waśni i sporów oraz sprzyja budowaniu i utrzymaniu korzystnej – dla rozwiązywania sporów – atmosfery poprzez aktywowanie społecznych konwencji leżących u podstaw prowadzenia konstruktywnej i uporządkowanej dysputy. Pośród nich warto przytoczyć reguły grzeczności i życzliwości interpersonalnej, szyk wymiany argumentów oraz zasady udzielania i otrzymywania wyrazów uwagi, uznania i wsparcia, których przestrzeganie sprzyja efektywności rozmów nad rozwiązaniem problemowych, konfliktowych kwestii pomiędzy oponentami³⁹.

Również David W. Johnson, Roger T. Johnson i Dean Tjosvold dowodzą, że skuteczną interwencją w konflikt jest jego przeformułowanie w uporządkowaną, uważną i rozważną debatę. Badacze uważają bowiem, że konstruktywny spór pociąga za sobą to, co Arystoteles nazwał rozważnym dyskursem, a więc prowadzenie twórczych i krytycznych rozmów, w trakcie których analizowana jest sytuacja konfliktowa oraz prowadzone są rokowania i negocjacje sposobów jej rozwiązania. Takiemu przeprowadzeniu sporu sprzyjać ma wprowadzenie jasnych, zrozumiałych, akceptowanych zasad oraz opracowanie zaleceń związanych z formułowaniem i prezentowaniem stanowisk przez jej uczestników. Dzięki temu strony są w stanie nie tylko identyfikować i konkretyzować swoje potrzeby, cele i zamierzenia, nie tylko je porównywać, nie tylko wreszcie oceniać ich zasadność i szacować wykonalność, ale swobodnie, samodzielnie i świadomie formułować końcowe ustalenia⁴⁰.

Interwencje w zjawiska konfliktowe umożliwiające ich rozwiązanie w drodze przetargów, negocjacji, ustaleń, wymian, rekompensat, zadość-

³⁹ M. Deutsch, *Współpraca i rywalizacja*, w: M. Deutsch, P.T. Coleman (red.), *Rozwiązywanie konfliktów – teoria i praktyka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2005, s. 21–40.

⁴⁰ D.W. Johnson, R.T. Johnson, D. Tjosvold, *Konstruktywny spór. Wartość intelektualnej opozycji*, w: M. Deutsch, P.T. Coleman (red.), *Rozwiązywanie konfliktów...*, s. 66–67.

uczynień i kompromisów są szczególnie istotnymi dla G. Simmla. Ten niemiecki uczony konsensus uważał za jeden z „największych wynalazków ludzkości”⁴¹. To bowiem, że strony ustosunkowania konfliktowego są skłonne zakończyć właśnie, walki i spory w drodze wzajemnych ustępstw, uważał za czynnik obiektywizacji roszczeń i oczyszczenia ich z – jak to określał – subiektywnego pożądanego, któremu odpowiada jedynie walka, czyli wybuch napięcia pomiędzy przeciwieństwami⁴². Kompromis natomiast osiągnany w drodze wymiany „oznacza zasadniczą, nawet jeśli tylko w znikomym wymiarze realizowaną, możliwość uniknięcia walki albo zakończenia jej, zanim o wyniku rozstrzygnie naga siła”⁴³. Co więcej – uwzględniając Simmlowskie założenia o konflikcie jako czynniku uspołecznienia – można także przyjąć, że w konsekwencji interwencji o ugodowej, konsensualnej formule zwiększa się szansa nie tylko na neutralizację destrukcyjnego wymiaru sporu, ale również na to, że sytuacja pokonfliktowa także będzie obszarem konsensualnego ustosunkowania stron oraz podstawą kolejnych, wzajemnych oddziaływań o takim charakterze. Konstatacja ta skłania do poszukiwań statusu i obliczy tego typu interwencji w społeczeństwie.

5. Instytucjonalne metody interwencji w konflikty i spory w społeczeństwie demokratycznym

Interwencje, podobnie jak same konflikty i reakcje na nie, występują w ramach pewnych całości społecznych⁴⁴. Całości w pewien sposób skonstruowanych i funkcjonujących w określonych porządkach⁴⁵, które modelują życie społeczne w obyczajowym, instytucjonalnym, formalnym, a wreszcie prawnym aspekcie i formule. Porządkiem społecznym, w jakim mieści się przedmiot zainteresowania niniejszej pracy, jest współczesna demokracja, która modeluje ideowe i proceduralne zasady funkcjonowania społeczeństwa polskiego⁴⁶.

⁴¹ G. Simmel, *Spór...*, s. 304.

⁴² *Ibidem*, s. 223–224.

⁴³ *Ibidem*, s. 304–305.

⁴⁴ Zob. J. Mucha, *Jak badać...*, s. 340.

⁴⁵ Za wskaźnik określający porządek społeczny w niniejszej pracy przyjmuję typ zasad, których uznanie, przestrzeganie, kultywowanie oraz sankcjonowanie, uprawomocnienie i charakter określonych instytucji służących za narzędzia regulacji oraz normowania stosunków międzyludzkich oraz za zagospodarowanie wspólnej przestrzeni publicznej.

⁴⁶ Zagadnienie demokratycznego państwa zostało w rozprawie ogólnie zarysowane ze względu na jego uwrażliwiający i ramowy charakter wobec omawianych w pracy i kluczo-

Wszelkie formuły społecznego uporządkowania dysponują pewnymi zespołami urządzeń, mechanizmów i układów dla zaspokajania rozmaitych – jednostkowych i ponadjednostkowych – funkcji, potrzeb i wyzwań w danym społeczeństwie⁴⁷. Oznacza to, że posiadają one pewne pożądane, uznane, aprobowane i rozpowszechniane modele oraz metody działania dla osiągnięcia i rozwiązywania przez ludzi, ich grupy i organizacje rozmaitych zadań i problemów, jakie spotykają na kontinuum oraz w przestrzeni swojej aktywności. Należą do nich wyzwania regulowania, opanowywania lub przewycięzania konfliktów i sporów poprzez ich prewencję, interwencję w nie oraz poprzez zarządzanie nimi⁴⁸. Warto w tym miejscu nadmienić za Giovannim Sartorim, że „konsens dotyczący zasady i reguł rozwiązywania konfliktów stanowi warunek konieczny, w istocie rzeczy wstępny warunek demokracji”⁴⁹. Domeną demokratycznego uporządkowania jest bowiem idea: „w demokracji zgadzamy się nie zgadzać”⁵⁰, a jej wdrażanie polega na dostarczeniu członkom społeczeństwa zasad i instrumentów dla postępowania w sytuacjach oporu, niezgody, waśni, konfliktów i sporów.

---

wych dla niej zagadnień. Nie stanowi ono autonomicznego przedmiotu badań i analiz, ale jest istotnym kontekstem procesów reprodukcji społecznej oraz charakteru sprawowania władzy w społeczeństwie. Kwestią dla wyводу w tym miejscu podstawową jest zatem powiedzieć, że na zespół idei uznawanych dzisiaj za kanon społeczeństwa demokratycznego, również w Polsce, składają się zasady organizacji życia społecznego w wymiarze demokracji społecznej, obywatelskiej, politycznej oraz ekonomicznej. Przy czym aksjologiczne imperatywy porządku demokratycznego (a wśród nich kardynalne: wolność, równość, godność, sprawiedliwość, uznanie i uszanowanie odmienności oraz różnorodności, pluralizm, wolna konkurencja, konsensus oraz tolerancja) są – a przynajmniej z założenia być powinny – urzeczywistniane i realizowane zarówno w relacjach międzyludzkich, organizacjach życia zbiorowego, co w towarzyszących im procedurach i instytucjach. Zob. A. Jamróz, *Demokracja współczesna, Wprowadzenie*, Temida2, Białystok 1993, s. 7–11; A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Leksykon politologii*, ATLA2, Wrocław 2000, s. 80–85.

⁴⁷ B. Bałahut, Z. Gaładzicki, L. Martan, *Regulatory ekonomiczne a funkcjonalność instytucji*, w: A. Podgórecki (red.), *Socjotechnika. Funkcjonalność i dysfunkcjonalność instytucji*, Wyd. Książka i Wiedza, Warszawa 1974, s. 127–130.

⁴⁸ A. Krajewska zauważa, że: „Za najbardziej doniosłe formy społecznej reakcji na konflikt można uznać powstanie prawa i organizacji państwowej. W tle ukształtowania się zarówno prawa, jak i państwa rysuje się potrzeba regulowania konfliktów społecznych i zapewnienia w miarę pokojowego współistnienia jednostek i grup”. A. Krajewska, *Sporry...*, s. 39.

⁴⁹ G. Sartori, *Teoria demokracji*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998, s. 121.

⁵⁰ *Ibidem*.

W „demokratycznym państwie prawa”⁵¹ interwencja w konflikty i spory rozpatrywana jest zarówno w kontekście zabezpieczenia oraz realizacji norm i procedur prawnych dla – jak to określił Lech Morawski – urzeczywistniania ideału porządku społecznego, jak również dla gwarancji i ochrony praw jego obywateli^{52, 53}. Odbywa się to w efekcie dostarczania

---

⁵¹ Zbigniew Stworowski i Rafał Wonicki wskazują, że w potocznym rozumieniu „demokracja” funkcjonuje dzisiaj jako synonim współczesnego państwa czy też jako uniwersalne, ale i wartościujące, określenie właściwie zorganizowanej nowoczesnej wspólnoty politycznej. Jak jednak zaznaczają, to w pojęciu „demokratyczne państwo prawa” dostrzega się dzisiaj istotną wartość, gdyż promuje ono standardy i idee wskazujące na demokrację jako ustrój gwarantujący równość i wolność obywateli oraz praworządność jako zasadę sprawowania władzy przez suwerena. R. Wonicki, *Spór o demokratyczne państwo prawa. Teorie Jurgena Habermasa wobec liberalnej, republikańskiej i socjalnej wizji państwa*, Instytut Studiów Politycznych PAN oraz Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007, s. 9–22.

⁵² Zagadnienie obywatelstwa jest ściśle związane z możliwością (uprawnieniami, szansami i barierami) oraz świadomością i zdolnością pełnienia roli obywatela, jako pełnoprawnego członka społeczeństwa. Według J. Jagielskiego, status obywatela „(...) polega na występowaniu względnie trwałego w czasie i przestrzeni węzła prawnego, łączącego jednostkę z państwem i wyznaczającego jej przynależność do tego państwa, który stwarza podstawę zaistnienia kompleksu wzajemnych praw i obowiązków jednostki i państwa. Obywatelstwo należy więc traktować jako konstrukcję formalnoprawną, z której wynikają następstwa materialnoprawne w postaci szeregu określonych praw i obowiązków jednostki wobec państwa oraz państwa (jego organów) względem jednostki będącej jego obywatelem”. J. Jagielski, za: A. Bodnar, *Obywatelstwo wielopoziomowe. Status jednostki w europejskiej przestrzeni konstytucyjnej*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2008, s. 33. Podobnie uważa Margaret Somers, dla której obywatelstwo to status jednostki „zawierający korpus uniwersalnych praw (to jest legalnych roszczeń wobec państwa) oraz obowiązków nakładanych równo na wszystkich prawnych członków państwa narodowego”. M. Somers, za: J. Raciborski, *Obywatelstwo w perspektywie socjologicznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011, s. 56–57.

Poza atrybutami prawnymi i politycznymi status obywatela posiada również aspekt aksjologiczny związany z ideałem postawy i zachowania obywatelskiego, który uwzględnia ich obyczajowy, moralny, etyczny i społeczno-kulturowy wymiar. Pojęcie obywatelstwa jest dlatego pojęciem wieloznacznym i wielopoziomowym, a Adam Bodnar rozróżnia 4 jego płaszczyzny:

- 1) obywatel jako status prawny – wymiar normatywny;
- 2) obywatel jako wyznacznik posiadania praw i uprawnień definiujących członkostwo w społeczeństwie – wymiar socjologiczny;
- 3) obywatel jako wyznacznik aktywności politycznej – wymiar polityczny;
- 4) obywatel jako wyznacznik tożsamości jednostki – wymiar psychologiczny.

A. Bodnar, *Obywatelstwo...*, s. 23.

⁵³ L. Morawski, *Główne problemy współczesnej filozofii prawa. Prawo w toku przemian*, Wyd. 4, Lexis Nexis. Warszawa 2005, s. 214.

reguł porządkowania relacji społecznych ujętych w przepisach prawa (najważniejszym aktem prawnym, tzw. ustawą zasadniczą, w państwie polskim jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku⁵⁴) oraz w efekcie ich egzekwowania i realizacji poprzez interweniowanie w konflikty instytucji i podmiotów do tego w państwie powołanych. Pośród nich za fundamentalne uznaje się formacje przeznaczone do ochrony bezpieczeństwa ludzi i mienia oraz do ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego⁵⁵ (np. policja⁵⁶), ale przede wszystkim „wymiar sprawiedliwości”⁵⁷ (w jego skład w Polsce wchodzi Sąd Najwyższy, sądy powszechne, sądy administracyjne oraz sądy wojskowe), który powinien rozpatrywać i rozstrzygać konflikty na podstawie skodyfikowanego prawa, w zgodzie z nim oraz w trybie przez nie przewidzianym. Warunkiem tzw. wyroku sprawiedliwego jest

⁵⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483), dalej w skrócie Konstytucja RP.

⁵⁵ Bezpieczeństwo i porządek publiczny to „system urządzeń publiczno-prawnych i stosunków społecznych, regulowany przez prawo i inne normy społeczne, którego celem jest ochrona społeczeństwa i jednostki oraz ich mienia przed groźącymi niebezpieczeństwami, zwłaszcza ze strony gwałtownych czynów ludzi, jak również gwałtownych działań sił przyrody. System ten powoduje wytworzenie stanu faktycznego polegającego na braku zagrożenia ze strony wyżej wymienionych czynów i działań (zjawisk) na terenie zamieszkałym przez ludzi lub w miejscu przebywania” S. Bolesta, *Pojęcie porządku publicznego w prawie administracyjnym*, Studia Prawnicze, 1/1983, s. 233.

⁵⁶ Zob. S. Pieprzny, *Policja. Organizacja i funkcjonowanie*, Wyd. 3, LEX a Wolters Kluwer bussines, Warszawa 2011, s. 18.

⁵⁷ Barbara Stępień-Załucka wskazuje, że: „Pojęcie wymiar sprawiedliwości wywodzi się z łacińskiego terminu *iusdictio, ius dicere*, co oznacza orzekanie prawa. Etymologicznie łączy się ze słowami *iustitia* (sprawiedliwość) i *ius* (prawo). Korelacja powyższych wrażeń wyznacza z jednej strony cel istnienia prawa, jakim jest wymierzanie sprawiedliwości, zaś z drugiej – konieczność nasycenia prawa sprawiedliwością, czyli normami o określonych wartościach.” B. Stępień-Załucka, *Sprawowanie wymiaru sprawiedliwości przez Sąd Najwyższy w Polsce*, Monografie Prawnicze, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 3

Z kolei czynniki wpływające na formowanie i formalizowanie systemu wymierzania sprawiedliwości w państwie charakteryzuje Z. Ziemiński, według którego są to:

- 1) reguły wyznaczające i konstruujące podmioty wyposażone w kompetencje do dokonywania orzeczeń i rozstrzygnięć (np. sądy);
- 2) reguły określające sposób dokładnego ustalenia treści przyjmowanej reguły sprawiedliwości (np. sprawiedliwości społecznej);
- 3) reguły określające sposób ustalania sytuacji faktycznej (np. reguły postępowania poznawczego w procesie sądowym);
- 4) reguły określające sposób uruchomienia procedur zinstytucjonalizowanego wymiaru sprawiedliwości.

Z. Ziemiński, *O pojmowaniu...*, s. 176.

bowiem jego zgodność z obowiązującymi przepisami prawa, co ma zapewniać o obiektywności, bezstronności i gwarantować niezawisłość sądów⁵⁸ rozstrzygających konflikty oraz czynić je wiarygodnymi dla „sprawowania wymiaru sprawiedliwości”⁵⁹. Dostęp do niego jest zabezpieczony w Konstytucji RP w artykule 45 w ustępie 1, gdzie napisano, że: „Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd”. Gwarancje te są wskazywane na jedne z ważniejszych osiągnięć współczesnych demokracji aspirujących do sprawowania rządów prawa, które poza Konstytucją RP są wspierane również w innych ratyfikowanych przez państwo polskie dokumentach i umowach międzynarodowych⁶⁰.

W stosunku do sądowego wymiaru sprawiedliwości wysuwa się jednak wiele zarzutów, a pośród nich ten najbardziej podstawowy – sformułowany przed laty przez Marię Borucką-Arctową i Marię Gerulę⁶¹, a obecnie m.in. przez Marię Grzymisławską-Cybalską – iż „zapewnienie rzeczywistej możliwości skorzystania z jakiegokolwiek prawa wymaga przede wszystkim uświadomienia jego istnienia oraz znajomości reguł korzystania z niego. (...) Niewiedza i nieporadność, mogą bowiem skutkować bezwiednym zamknięciem sobie drogi do sądu”⁶² lub być przyczyną przewinień z kategorii tzw. kłopotów z prawem z racji zasady *ignorantia iuris nocet* (łac. niezajomość prawa szkodzi). Świadomość istnienia norm prawnych i bycia im podporządkowanym stanowi bowiem wymóg funkcjonowania w no-

---

⁵⁸ W Polsce władza sądownicza jest wykonywana wyłącznie przez sądy i wynika z charakteru podziału władzy w państwie, znajdującego swój wyraz w art. 10 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r., w którym napisano: „Ustrój Rzeczypospolitej Polskiej opiera się na podziale i równowadze władzy ustawodawczej, władzy wykonawczej i władzy sądowniczej. Władzę ustawodawczą sprawują Sejm i Senat, władzę wykonawczą Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej i Rada Ministrów, a władzę sądowniczą sądy i trybunały”. Art. 10 Konstytucji RP z 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483).

⁵⁹ B. Stępień-Załucka, *Sprawowanie...*, 1–7.

⁶⁰ Zob. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483); Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 4.11.1950 r. (Dz.U. 1993 nr 61 poz. 284 ze zm.); Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 14.12.1966 r. (Dz.U. 1977 nr 38 poz. 167); Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 303 z 14.12.2007 r.).

⁶¹ Zob. M. Borucka-Arctowa (red.), *Poglądy społeczeństwa polskiego na stosowanie prawa*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1978.

⁶² M. Grzymisławska-Cybalska, *Prawo pomocy w postępowaniu sądowoadministracyjnym jako element realizacji prawa do sądu*, Monografie prawnicze, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 5.

wożytnym państwie, a ich sprawne i intencjonalne wykorzystanie stanowi ważną kompetencję obywatelską. Stan ten w pewnej mierze jest możliwy dzięki powszechnemu oddziaływaniu prawa, które polega według Leona Petrażyckiego na intuicyjnym przystosowywaniu się ludzi do norm współistnienia i funkcjonowania w społeczeństwie⁶³. Jednak samo przystosowanie się do nich, a nawet ich internalizacja nie stanowią ochrony przed ryzykiem „deprywacji”⁶⁴ i „wykluczenia prawnego”⁶⁵ w procesie wykonywania, stosowania i tworzenia prawa. Jak bowiem potwierdziła w swoim badaniu Anna Turska, za wykluczenie prawne Polaków – poza czynnikami statusu społecznego – odpowiada brak dostatecznej wiedzy prawnej oraz kompetencji racjonalnego i instrumentalnego posługiwania się nią. Prowadzi to do sytuacji, które przejawiają się w doznanej przez podmiot prawa szkodzi lub krzywdzie bądź w niemożności realizacji posiadanych uprawnień, szczególnie w grupach najsłabszych wobec prawa⁶⁶. Leon L. Fuller twierdzi jednak, że: „Szaleństwem byłoby dążenie [do tego], aby każdy obywatel w pełni znał i rozumiał wszystkie prawa, które mogą być wobec niego sto-

⁶³ A. Podgórecki, *Zarys socjologii prawa*, PWN, Warszawa 1971, s. 398–417.

⁶⁴ Edmund Wnuk-Lipiński definiuje deprywację jako zablokowanie możliwości zaspokojenia jakiejś kategorii potrzeb. Jeśli zablokowana jest realizacja tzw. potrzeb podstawowych, mowa wówczas o deprywacji absolutnej, jeśli chodzi o poczucie upośledzenia społecznego względem innych, mowa o deprywacji względnej, której wyróżnia dwa warunki:

- 1) określony układ nierówności musi być społecznie widoczny;
- 2) musi istnieć jakaś zasada sprawiedliwości, która ten układ narusza.

E. Wnuk-Lipiński równocześnie tłumaczy, że poczucie upośledzenia społecznego narusza takie wartości, jak podmiotowość i godność jednostki, co prowadzi do odczuwania przez ludzi uogólnionej deprywacji praw obywatelskich i redukuje ich do tzw. obywateli drugiej kategorii. E. Wnuk-Lipiński, *Socjologia życia publicznego*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2005, s. 65–67.

⁶⁵ Anna Turska wyróżniła dwa typy wykluczenia prawnego:

- „1) wykluczenie abstrakcyjne-pośrednie, które na skutek występowania w systemie prawa przepisów niekonstytucyjnych jest – samoczynnie potencjalnym zagrożeniem – a zastosowanie ich w procesie stosowania prawa oznaczać będzie wykluczenie podmiotu prawa z przysługujących mu praw;
- 2) wykluczenie zindywidualizowane-bezpośrednie, które oznacza – iż jednostka wyposażona w prawa podmiotowe – na skutek decyzji organów wymiaru sprawiedliwości bądź administracji publicznej odwołujących się do przepisów niekonstytucyjnych – staje się pozbawiona należnych jej praw”. A. Turska (red.), *Prawo i wykluczenie. Studium empiryczne*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 49.

⁶⁶ *Ibidem*.

sowane (...)”⁶⁷. Rzeczywiście, trudno byłoby osiągnąć ten stan. W postulacie świadomości prawnej nie chodzi jednak o to, żeby każdy z obywateli posiadał szczegółową bądź zaawansowaną wiedzę ekspercką w tym zakresie, ale taki jej stopień, który stworzy członkom społeczeństwa podstawy do bezpiecznego, przewidywalnego, efektywnego i dozwolonego sposobu funkcjonowania pośród codziennych praktyk społecznych i mechanizmów instytucjonalnych oraz – co nie mniej istotne – umożliwi im wpływanie na relacje z otoczeniem⁶⁸.

Elementami wykluczającymi, utrudniającymi bądź uniemożliwiającymi dostęp do wymiaru sprawiedliwości okazały się być także takie czynniki, jak:

- 1) wysokie koszty sądowe, zmniejszające do sądów realny i równy dostęp,
- 2) niewydolność sądów związana z zaległościami w rozstrzyganiu rosnącej ilości spraw,
- 3) przewlekłość i niska sprawność postępowania,
- 4) zawodność rozstrzygnięć,
- 5) niewielka dostępność instytucji porad, pomocy i ochrony prawnej,
- 6) naruszanie prawa do rzetelnego i uczciwego procesu,
- 7) brak informacji o prawie w warunkach wysoko posuniętej fragmentaryzacji systemu prawa,
- 8) skomplikowane i niejasne przepisy,
- 9) blokowanie przez organy państwa dostępu do zasobów pożądanych przez obywateli,
- 10) skomplikowane i nieczytelne zasady poszerzania uznaniowej i dyskrecjonalnej władzy urzędników wobec obywateli⁶⁹.

Wyliczone powyżej elementy wchodzą w zbiór czynników wykluczających, bo uniemożliwiają egzekwowanie określonych praw w zakresie wymiaru sprawiedliwości poprzez ograniczanie dostępu do sądów oraz

---

⁶⁷ L.L. Fuller, *Moralność prawa*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1978, s. 87.

⁶⁸ Zob. A. Giddens, *Konsekwencje nowoczesności*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008, s. 63–71.

⁶⁹ A. Jakubiak-Mirończuk, *Alternatywne a sądowe...*, s. 76–77; Ł. Lasek, *Prawo do rzetelnego procesu sądowego*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, na: www.hfhrpol.waw.pl [odczytano 2017.03.30]; K. Mania, *Dostęp do wymiaru sprawiedliwości w Polsce – wybrane aspekty*, ADR. Arbitraż i Mediacja 2010/03, s. 65–70; W. Staškiewicz, *Posłowie*, w: A. Tur-ska (red.), *Prawo...*, s. 344; A. Zienkiewicz, *Studium mediacji. Od teorii ku praktyce*, Difin, Warszawa 2007, s. 210–211.

nieefektywność ich funkcjonowania⁷⁰. To stan, w którym obywatel jest wprawdzie podmiotem praw – choćby kompetentnym – ale w konsekwencji dysfunkcjonalności organów państwowych ich legalne dochodzenie bywa odwlekane, utrudniane lub całkowicie uniemożliwione.

Równie często dyskutowaną, co efektywność i dostęp do wymiaru sprawiedliwości, jest możliwość „zrzeczenia się prawa do sądu”⁷¹ przez obywateli na rzecz wyboru innej niż sądowa drogi zarządzenia ich sporem. Jest to kierunek zgodny również z postulatem Adama Zienkiewicza, sugerującego, iż: „W pluralistycznych społeczeństwach powinien istnieć pluralizm form wymiaru sprawiedliwości oraz poszanowanie autonomii woli podmiotów, co do wyboru sposobu dochodzenia własnych roszczeń”⁷². Tymczasem w państwie polskim sądy stanowią jedyne instytucje posiadające legitymizację i władzę sądenia konfliktów i sporów oraz stanowienia tą drogą prawomocnych postanowień, orzeczeń, wyroków i werdyktów. Co więcej, zgodnie z zasadą prawa, obowiązkiem stron jest uczestniczyć w postępowaniu sądowym oraz formalnie respektować jego rozstrzygnięcia pod groźbą stosowania lub niestosowania wobec nich działań represyjnych, sankcji i kar⁷³. Zjawisko to określane jest przez Nilsa Christie mianem „wywłaszczenia konfliktu”⁷⁴, gdyż prowadzi do odebrania stronom sytuacji konfliktowej uprawnień i możliwości decydowania oraz wpływu na postępowanie, którego są głównymi interesariuszami. Przejawem takiego wywłaszczenia jest ograniczenie wolności i autonomii stron zaangażowanych w konflikt oraz zablokowanie ich wpływu na proces sądenia. Jak zauważa Gunther Teubner, poza ograniczeniem podmiotowości skutkuje to również wyjęciem antagonistycznej relacji z właściwych jej kontekstów i moralnych sensów oraz uniemożliwia rozwiązanie konfliktu poprzez wypieranie, rozprasanie i zafałszowanie

---

⁷⁰ Zob. *Dostęp do wymiaru sprawiedliwości w Europie: przegląd wyzwań i możliwości* (2011), FRA – Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej, na: www.hfhrpol.waw.pl [odczytano 2017.03.30].

⁷¹ *Ibidem*, s. 85–86.

⁷² A. Zienkiewicz, *Studium mediacji. Od teorii ku praktyce*, Difin, Warszawa 2007, s. 214; Pogląd ten wyraża również L. Morawski. Zob. L. Morawski, *Główne problemy współczesnej...*, s. 236.

⁷³ L. Morawski, *Proces sądowy...*, s. 12–13; J. Mucha, *Konflikt i społeczeństwo...*, s. 188; J. Sztumski, *Konflikt...*, s. 93; Cz. Znamierowski, *Rozważania...*, s. 158–167.

⁷⁴ N. Christie, *Conflicts as Property*, *The British Journal of Criminology* XVII, 1/1977, s. 1–15.

jego rzeczywistych podstaw. W zamian za to następuje proces „alienacji konfliktu”⁷⁵, a więc jego reinterpretacja, rekonceptualizacja i artykulacja w sztucznych warunkach proceduralnych i dla ich realizacji⁷⁶. Ten stan – jak zaznacza Aneta Jakubiak-Mirończuk – w pełni odpowiada cechom pseudorozwiązań konfliktów, gdyż prowadzi do osiągnięcia takiej sytuacji pointerwencyjnej, w której ustosunkowanie antagonistyczne stron się nie zmienia, a może nawet ulegać intensyfikacji pomimo uznania formalnie sporu za osądzony i zakończony⁷⁷.

Przytoczonych powyżej stanowisk krytycznych nie należy utożsamiać z negowaniem konieczności funkcjonowania mechanizmu kontroli i kary wobec sprawców czynu zabronionego, który ma przede wszystkim chronić ofiarę przestępstwa, ale z krytyką kontrydiktoryjnego aspektu postępowania sądowego, który nie usuwając przyczyn konfliktów, pozostawia strony w relacjach antagonistycznych bądź je tworzy (np. dzieląc uczestników postępowania na zwycięzcę i przegranego)⁷⁸. Zamiast łagodzić wrogie uczucia może zatem je podsycać, a zamiast uwzględniać potrzeby i prawa ofiar może je „wtórnie wiktyimizować”⁷⁹. Monika Płatek określa ten wymiar sądownictwa za Nilsem Christie mianem „sprawiedliwości wertykalnej”⁸⁰, zauważając, że w sądzie „nie daje się uniknąć dystansu społecznego i często sankcji, które nie przynoszą tak sprawcy, jak i pokrzywdzonemu ani ulgi, ani satysfakcji (...)”⁸¹, nie spełniając tym samym o wiele większej ilości

---

⁷⁵ G. Teubner, *Sprawiedliwość alienująca. O dodatkowej wartości dwunastego wielbłąda*, *Rozprawy Ius et Lex*, 1/2002, s. 110–116.

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ S. Chełpa, T. Witkowski, *Psychologia...*, s. 105–138; A. Jakubiak-Mirończuk, *Alternatywne a sądowe...*, s. 72.

⁷⁸ A. Zienkiewicz, *Studium mediacji...*, s. 210.

⁷⁹ Ewa Bieńkowska wskazuje na wiktyimizację dwojakiego rodzaju:

- 1) pierwotną/bezpośrednią – będącą rezultatem samego przestępstwa;
- 2) wtórną/pośrednią – występującą po doznaniu przestępstwa, której źródłem są niewłaściwe postawy wobec ofiary jej najbliższego toczenia oraz przedstawicieli różnych instytucji, a w tym wymiaru sprawiedliwości. E. Bieńkowska, *Wiktyimizacja wtórna – niepożądany dodatkowy skutek przestępstwa*, w: M. Tabernacka, R. Raszevska-Skałecka (red.), *Mediacje w społeczeństwie otwartym*, Wyd. Gaskor. Wrocław 2012, s. 88–89.

⁸⁰ M. Płatek, *Wstęp I, Czyli o miejscu i roli sprawiedliwości naprawczej w systemie sprawiedliwości karnej*, w: M. Płatek, M. Fajst (red.), *Sprawiedliwość naprawcza. Idea. Teoria. Praktyka*, LIBER, Warszawa 2005, s. 20–21.

⁸¹ *Ibidem*.

oczekiwań pokładanych w skutecznej interwencji w konflikty i spory niż „beznamiętna kontrola”⁸² bądź „skrupulatna procedura”⁸³.

W rezultacie przemian cywilizacyjnych wynikających z demokratyzacji społeczeństwa polskiego oraz związanej z nią ewolucji systemu prawa następują jednak pewne przeobrażenia sposobu funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości w państwie polskim. Zmiany te następują dwutorowo – w obrębie samego tradycyjnego modelu sądownictwa poprzez „rozluźnienie” czy też „uelastycznienie” adjudykacyjnego wymiaru postępowania sądowego na rzecz form argumentacyjnych, ugodowych, pojednawczych, polubownych i rozjemczych, poza jego obrębem zaś poprzez rozwój nieprocesowych form interwencji w konflikty i spory⁸⁴. Zmiany te polegają generalnie na rozbudowie takich modeli interwencji, które mogą wspomagać lub być opcją wobec władczego modelu postępowania sądowego na rzecz modeli niewładczych, „horyzontalnych”⁸⁵, których rezultaty według A. Korybskiego powinny mieć walory konsensualnego rozwiązania konfliktu, a nie ультимatywnych i nakazowych rozstrzygnięć⁸⁶. Tego typu interwencje bywają określane „Uzupełniającymi formami wymiaru sprawiedliwości” (skrót CFJ z ang. *Complementary Forms of Justice*)⁸⁷, „Efektywnymi metodami rozwiązywania konfliktów i sporów” (skrót EDR z ang. *Effective Dispute Resolution*)⁸⁸, ale generalnie „Alternatywnymi metodami rozwiązywania konfliktów i sporów”⁸⁹ lub skrótami ADR (z ang. *Alterna-*

⁸² M. Płatek, *Teoria sprawiedliwości naprawczej*, w: M. Płatek, M. Fajst (red.), *Sprawiedliwość naprawcza...*, s. 73.

⁸³ L. Morawski, *Główne problemy współczesnej...*, s. 209.

⁸⁴ *Ibidem*, s. 230–231.

⁸⁵ M. Płatek, *Wstęp...*, s. 21.

⁸⁶ A. Korybski, *Alternatywne rozwiązywanie sporów w USA: studium teoretycznoprawne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1993, s. 32–35.

⁸⁷ A. Zienkiewicz, *Studium mediacji...*, s. 227–231.

⁸⁸ A. Jakubiak-Mirończuk, *Alternatywne a sądowe...*, s. 16.

⁸⁹ Warto zwrócić uwagę, iż pojęcie „alternatywa” w mowie potocznej często stosowane jest dla oznaczenia wielu wariantów, opcji i możliwości wyborów, jednak w swym zasadniczym i odpowiadającym łańciskiemu źródłosłowu znaczeniu (łac. *alter* – jeden z dwóch) to sytuacja wyboru między dwiema wykluczającymi się możliwościami. Podobnie jest w rozumieniu formalnologicznym, jednak w tym przypadku wybór pomiędzy dwiema możliwościami podzielić można na taki, w którym:

- funktor alternatywy zwykłej/nierozłącznej „lub” (oznaczanej symbolem $\vee$) oznacza, że jeden z elementów zdania jest zaprzeczeniem pozostałego lub oba elementy zdania są prawdziwe;
- funktor alternatywy rozłącznej/wykluczającej „albo” (oznaczanej symbolem $\veebar$) dotyczy wyboru między dwoma wykluczającymi się elementami.

tive Dispute Resolution). Metody te tworzą kompleks rozłącznych wobec siebie i tzw. podstawowych podejść do rozwiązywania konfliktów i sporów (negocjacje, koncyliacje/facylitacje⁹⁰, mediacje, arbitraż) oraz licznych

---

W licznych dyskusjach podnoszony jest zarzut, iż określenie „alternatywnych metod rozwiązywania konfliktów i sporów” (skrót ADR) jest kolokwializmem i nie powinno być jako takie powielane. Argument ten wynika jednak z nieuwzględnienia przez jego autorów pełnego znaczenia diskutowanej nazwy i jej funkcjonalnego zróżnicowania, również w wymiarze formalnologicznym. Same metody określane zbiorczo mianem ADR bywają rozpatrywane w kontekście tzw. zewnętrznej opcji interwencji w konflikty i spory wobec całego wymiaru sprawiedliwości (alternatywa wykluczająca: proces sądowy albo mediacje) bądź „opcji wewnętrznej”, gdy w ramach postępowania sądowego dopuszcza się wybór metody wchodzącej w zakres ADR (alternatywa nierozłączna: proces sądowy lub mediacja). Ze względu na to funkcjonalne zróżnicowanie ujmowania „trybów alternatywnych wobec procesu sądowego” oraz ze względu na upowszechnienie i stosowanie w obszarze nauki i prawa określenia „alternatywnych metod rozwiązywania konfliktów i sporów” dla oznaczenia opcjonalnych wobec tradycyjnego postępowania sądowego metod interwencji w sytuacji konfliktowe i sporne, pozostaną przy tym określeniu i ich skrótowym oznaczeniu ADR. Zob. Pojęcie „alternatywa”, w: P.H. Collin (red.), *Dictionary of Law*, VI Edition, Bloomsbury, London 2004, s. 13; O. Nawrot, *Wprowadzenie do logiki dla prawników*, Wyd. 2, LEX a Wolters Kluwer bussines, Warszawa 2012, s. 121–124, 132; M. Tytuła, M. Łosiak, *Polski bez błędów. Poradnik językowy dla każdego*, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa–Bielsko-Biała; *Słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, na: <http://sjp.pwn.pl> [odczytano 2017.04.20].

⁹⁰ Koncyliacje/facylitacje nie zawsze są wskazywane na podstawowe formy ADR. Niektórzy autorzy nie traktują ich jako samodzielnych i odrębnych od mediacji metod, a jako jej rodzaj, przez co nie są wskazywane czy też wyszczególniane we wszystkich katalogach podstawowych form ADR. Takiego też wyboru dokonano w niniejszej pracy, w ślad za R. Morkiem, który zauważa, że: „Analiza ogółu stanowisk przedstawianych w doktrynie prowadzi do wniosku, iż zakres znaczeniowy pojęcia koncyliacji pozostaje w stosunku podrzędności do przyjmowanego coraz powszechniej, szerokiego rozumienia mediacji i zasadniczo jest tożsamy z zakresem pojęcia *facilitative mediation*.” R. Morek, *ADR w sprawach gospodarczych*, C.H. Beck, Warszawa 2004, s. 82.

Niemniej jednak warto również zauważyć odmienne wobec powyższego stanowisko. Według Z. Kmiecika: „Różnica między poczynaniami mediatora i koncyliatora sprowadza się do innych jakościowo form uczestnictwa w postępowaniu. Mediator stara się wyjaśnić stronom istotę ich stanowiska i zbliżyć je do siebie na tyle, aby mogły one znaleźć odpowiadające im rozwiązanie. Może one przybierać formę kompromisu lub wiązać się z ustępstwami tylko jednej ze stron. Zadaniem koncyliatora jest przedstawienie – w następstwie rozmów ze stronami – propozycji rozwiązania kończącego spór. Odgrywa on tym samym rolę bardziej aktywną, zajmując pozycję bliską arbitrowi. Tak mediacja, jak i koncyliacja nie stanowią wszakże żadnej z odmian orzekania czy arbitrażu (sądownictwa polubownego)”. Z. Kmiecik, *Mediacja i koncyliacja w prawie administracyjnym*, Zakamycze, Kraków 2004, s. 28.

hybrydowych form (np. *mediation-arbitration*, *mini-trial*, *fact finding*, *mediation-fact finding*, *confidential listener*, *early neutral evaluation*, *summary jury trial*, *dispute review boards*, *corporate ombudsman*, *multi-steps ADR*)⁹¹.

Za Rafałem Morkiem za definiujące cechy ADR uznać można „udział bezstronnej osoby trzeciej pozbawionej kompetencji do rozstrzygnięcia sporu, brak formalizmu, prymat rzeczywistych interesów stron sporu nad dogmatyką prawną oraz bezpośredni udział i konstruktywne współdziałanie między nimi”⁹². Według R. Morka podstawowym założeniem ADR jest rezygnacja z konfrontacyjnego sposobu działania i rywalizacji na rzecz koncentrowania się na rozwiązaniu problemu. Z kolei Anna Kalisz wskazuje, że ADR stanowi taki sposób „obchodzenia się” ze sporami, który przesuwa akcent z arbitralnego stanowienia o metodach i rezultatach rozstrzygania sporów przez podmiot zewnętrzny wobec stron konfliktu na ich samodzielne lub wspomagane współstanowienie, współpracę i współdziałanie prowadzące do polubownych ustaleń, rozejmu, kompromisu, ugody, zgody czy pojednania⁹³. Być może dlatego za najbardziej podstawową formę ADR uznawane są negocjacje (z łac. *negotiatio* – handel, rokowania, pertraktacje)⁹⁴, w trakcie których zaangażowane osoby dyskutują o jakiejś dzielącej je problemowej kwestii i usiłują uzgodnić takie jej rozwiązanie, które są w stanie obie zaakceptować⁹⁵. W mediacjach (z grek. *medos*, z łac. *mediatio*)⁹⁶ proces ten jest dodatkowo wspomagany przez trzecią stronę, na której wybór uczestnicy antagonistycznej relacji mają wpływ⁹⁷. Podob-

⁹¹ J.T. Barrett, J.P. Barrett. *A History of Alternative Dispute Resolution. The Story of a Political, Cultural, and Social Movement*, Published by Jossey-Bass a Wiley Imprint, San Francisco 2004, s. 145; A. Jakubiak-Mirończuk, *Alternatywne a sądowe...*, s. 19–21; A. Kalisz, A. Zienkiewicz, *Mediacja...*, s. 30; R.H. Mnookin, *Alternative Dispute Resolution*, Harvard Law School John M. Olin Center for Law, Economics and Business Discussion Paper Series, 232/1998, s. 1; L. Morawski, *Proces sądowy...*, s. 12–13; R. Morek, *Wprowadzenie*, w: E. Gmurzyńska, R. Morek (red. nauk.), *Mediacje...*, s. 24.

⁹² R. Morek, *Wprowadzenie...*, s. 24.

⁹³ A. Kalisz, *Alternatywne rozwiązywanie sporów...*, s. 177–180.

⁹⁴ W. Kopaliński, *Słownik...*, s. 289.

⁹⁵ J.T. Barrett, J.P. Barrett, *A History of...*, s. 1; Przywołane ujęcie „negocjacji” Jeroma T. Barretta oraz Josepha P. Barretta traktuję jako podstawę prowadzonych w niniejszej monografii rozważań i analiz. Natomiast wszędzie tam, gdzie czynię odstępstwo od tej decyzji, jest to wyraźnie zasygnalizowane i objaśnione.

⁹⁶ W. Kopaliński, *Słownik...*, s. 269; A. Zienkiewicz, *Studium mediacji...*, s. 31.

⁹⁷ Przywołane tu ujęcie „mediacji” należy poszerzyć o szczegółowe, analityczne i problemowe jej omówienie, które jest zaprezentowane w przeznaczony ku temu części niniejszej monografii – *Rozdział II. Status i oblicza mediacji*.

nie na określenie reguł oraz rezultatów procesu. Również arbitraż⁹⁸ (z łac. *arbitralis* – rozjemczy, rozstrzygający)⁹⁹, choć jest w swojej formule najbardziej kategoriyczny i nakazowy, a arbiter posiada uprawnienia wiążące strony sporu z wydaną przez niego decyzją, umożliwia w pewnych zakresach wpływ na zarządzanie sporem jego uczestnikom¹⁰⁰.

L. Morawski metody ADR charakteryzuje jako pierwsze etapy pewnego rodzaju kontinuum interwencji w konflikty i spory, na końcu którego znajdują się sądy. Kontinuum to uporządkował według stopnia formalizacji, proceduralizacji i instytucjonalizacji form interwencji (schemat 1). Zasada jego funkcjonowania polega na takim wbudowaniu metod ADR w trady-

---

⁹⁸ W niniejszej monografii przez pojęcie „arbitrażu” w odniesieniu do metod ADR należy rozumieć taki typ interwencji w konflikty i spory, który ma charakter władczy, gdyż strony – choć uczestniczą w arbitrażu, dobrowolnie zgłaszając prośbę o dokonanie rozstrzygnięcia ich sprawy, choć mają wpływ na wybór osoby arbitra oraz na kształt postępowania – to są zobligowane do wykonania podjętych przez arbitra decyzji.

Warto jednak wyjaśnić, że polskie prawo nie posługuje się pojęciem arbitrażu, ale sądu polubownego, tzn. takiego, który choć nie jest sądem państwowym, to jego werdykty mają moc równą orzeczeniom sądowym. Niemniej jednak w języku prawniczym i nauk społecznych przyjęło się stosowanie pojęcia arbitrażu dla oznaczenia sądu polubownego, szczególnie rozstrzygającego spory gospodarcze. Ze względu na ten fakt w sytuacjach, w których względem arbitrażu będą wymagane uszczegółowienia, wyjaśnienia i dookreślenia, będą on czynione na bieżąco w toku monografii.

W wymiarze instytucjonalnym istnieją jednakże upowszechnione już typologie arbitrażu. Pośród nich najpopularniejszym jest klasyfikowanie go jako:

- umownego/dobrowolnego, gdy strony w ramach pisemnej umowy decydują i zobowiązują się – uprzednio wobec zaistniałego sporu – na rozstrzygnięcie ich spornych spraw w drodze postępowania arbitrażowego (arbitraż na podstawie tzw. klauzuli arbitrażowej lub zapisu na sąd polubowny);
- umownego/fakultatywnego, gdy strony w ramach pisemnej umowy decydują i zobowiązują się – w następstwie zaistniałego sporu – nie wnosić sprawy do sądu, ale przekazać jego rozstrzygnięcie arbitrowi (arbitraż na podstawie tzw. klauzuli kompromisarskiej);
- obligatoryjnego/ustawowego, gdy strony są zobowiązane do arbitrażu w ramach regulacji prawnych.

Arbitraż, Encyklopedia Gazety Prawnej, na: www.gazetaprawna.pl/encyklopedia [odczytano 2018.03.30]; Art. 1154–1217 Kodeksu postępowania cywilnego z dnia 17 listopada 1964 r. dalej w skrócie k.p.c. (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 155); J.T. Barrett, J.P. Barrett. *A History of...*, s. 1–2; A. Jakubiak-Mirończuk, *Alternatywne a sądowe...*, s. 54–55.

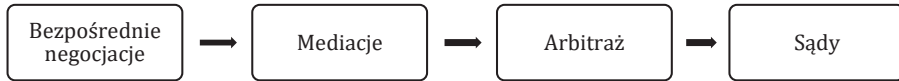
⁹⁹ W. Kopaliński, *Słownik...*, s. 35.

¹⁰⁰ J. T. Barrett, J. P. Barrett, *A History of...*, s. 1–2; S. Greco Morasso, *Argumentation in Dispute Mediation: A Reasonable Way to Handle Conflict*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia 2011, s. 51–55.

cyjny wymiar sprawiedliwości, aby korzystać z nich kolejno, tzn. zaczynać od najbardziej swobodnej formuły, a na następnym poziomie formalizacji zarządzania sytuacją sporną przechodzić w miarę wyczerpywania się możliwości rozwiązywania konfliktu na niższym poziomie¹⁰¹.

Schemat 1

Kontinuum instytucjonalizacji i formalizacji form interwencji w konflikty i spory

Źródło: L. Morawski, *Główne problemy współczesnej...*, s. 236.

W swym omówieniu L. Morawski czyni jednak zasadniczą uwagę, postulując wyjęcie metod ADR z opisanego przez siebie kontinuum interwencji i postrzeganie ich jako swoistej konkurencji dla tradycyjnego, sądowego wymiaru sprawiedliwości. Jak bowiem twierdzi: „Bez instytucji alternatywnych, które zmuszą sądy do współzawodnictwa w walce o klientów, nie wydaje się możliwa radykalna poprawa sądowego wymiaru sprawiedliwości”¹⁰². Ponadto: „W wolnych społeczeństwach ludzie powinni mieć prawo do sądu, a nie obowiązek korzystania z państwowego wymiaru sprawiedliwości tam, gdzie nie jest to niezbędnie konieczne”¹⁰³. Według L. Morawskiego to właśnie w urzeczywistnieniu i propagowaniu prawa wyboru alternatywnych wobec siebie instytucji, jakie zaangażowane zostaną do rozwiązywania bądź rozstrzygania kłopotliwych i konfliktowych spraw obywateli, odbija się jakość funkcjonowania społeczeństwa demokratycznego i jego wolnych obywateli.

6. Kontinuum rozwoju i rozpowszechniania alternatywnych metod rozwiązywania konfliktów i sporów

W starożytnej i nowożytnej historii świata odnotowano liczne próby metodycznych i polubownych sposobów rozwiązywania sporów (tab. 2), jednak to przełom XIX i XX wieku okazał się najbardziej intensywnym

¹⁰¹ L. Morawski, *Główne problemy współczesnej...*, s. 236.

¹⁰² *Ibidem*, s. 237.

¹⁰³ *Ibidem*, s. 238.

dla implementacji trybów ADR w system prawny nowożytnych społeczeństw. Metody te narodziły się w Wielkiej Brytanii, skąd przeniesiono je do Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej, gdzie zostały intensywnie zinstytucjonalizowane, rozpowszechnione i wbudowane w system prawny – pierwotnie służąc do rozwiązywania sporów pracowniczych czy też do regulowania i wygaszania eskalujących konfliktów rasowych, a następnie adaptowane do europejskiej, kontynentalnej kultury prawnej najpierw w zachodniej, następnie w środkowo-wschodniej części Starego Kontynentu¹⁰⁴.

Anna Rosner wskazuje, że początków pozasądowych i polubownych dróg rozwiązywania konfliktów i sporów na ziemiach polskich doszukiwać się można już w okresie plemiennym w praktykach określanych mianem samopomocy i wróždy, w których dochodziło do „jednania” zwaśnionych stron przez „jednacza” pośredniczącego w procesie porozumienia i ustalającego warunki zawieranej ugody. W czasach Królestwa Polskiego instytucje tego typu określano mianem „sądów jednacych”. Korzystanie z nich obwarowane było jednak karą pieniężną, gdyż tworzone przez strony sądy oraz zawierane przez nie ugody zagrażały monopolom instytucji monarszych. O swobodę z korzystania z nich niezmiennie jednak zabiegano¹⁰⁵.

W XIX wieku na ziemiach polskich funkcjonowało już kilka różnych form postępowania pozasądowego, a – jak wskazuje Danuta Janicka – z powodu słabości oficjalnego wymiaru sprawiedliwości instytucje tego typu cieszyły się znaczną popularnością. Warto w tym miejscu przytoczyć przykład funkcjonowania sądów kompromisarskich powoływanych przez skonfliktowane strony, które samodzielnie mogły określać przedmiot sporu oraz skład sędziowski. Co więcej, wyroki sądów kompromisarskich, tzw. dekrety, posiadały moc orzeczeń sądów państwowych, a więc kończyły bieg sprawy również w oficjalnym, legalnym wymiarze. Ciekawy przykład stanowiły również sądy honorowe, czyli gremia towarzyszące postępowaniom honorowym i pojedynkom, oraz sądy obywatelskie stojące na straży Polaków, którzy żyli pod zaborami i występowali w przestrzeni publicznej. Należy bowiem podkreślić, że mechanizmom ochrony prawnej funkcjonującym poza oficjalnym wymiarem sprawie-

¹⁰⁴ A. Kalisz, A. Zienkiewicz, *Mediacja...*, s. 26–29.

¹⁰⁵ A. Rosner, *Tradycja staropolskiego sądownictwa polubownego – próba zarysowania problemu*, w: M. Płatek, M. Fajst (red.), *Sprawiedliwość naprawcza...*, s. 37–58.

dliwości szczególna rola przypadła właśnie ze względu na okres zaborów i braku państwowości polskiej¹⁰⁶.

Również w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (dalej w skrócie PRL) odnotowano próbę wbudowania w system prawny konsensualnych metod interwencji w konflikty i spory. Była to koncepcja sądów społecznych i komisji pojednawczych wprowadzona ustawą w 1965 roku¹⁰⁷. Ich funkcjonowanie odbywać się miało poza wymiarem sprawiedliwości w oparciu o „koncyliacyjne narzędzia”¹⁰⁸ rozwiązywania sporów sąsiedzkich i pracowniczych. J. Kurczewski zaznacza jednak, że były to organy działające na wzór radzieckich sądów towarzyskich, przeznaczonych do przedsięwzięć, które określić socjologowi wypada raczej jako organy nisko sformalizowanej i opresyjnej kontroli społecznej niż wypracowywania porozumień oraz – zadowalających skonfliktowane strony – kompromisów¹⁰⁹.

Istotnym wydarzeniem, które stanowi emblematyczny przykład otwarcia dla negocjacyjnych i koncyliacyjnych formuł rozwiązywania spornych kwestii w państwie polskim, były obrady Okrągłego Stołu w 1989 roku¹¹⁰. W trakcie rozmów przy Okrągłym Stole wdrożono bowiem osobiwe – bo niestosowane wówczas w Polsce w takiej skali i znaczeniu – instrumenty dialogu społecznego oraz negocjacji instytucjonalnych w wypracowywaniu kompromisów dotyczących zasad konstruowania porządku społecznego oraz nowego ustroju państwa. Rokowania prowadzono wówczas pomiędzy dwoma strategicznymi oponentami – tzn. pomiędzy władzą PRL a opozy-

---

¹⁰⁶ D. Janicka, *Od sądów kompromisarskich po honorowe i obywatelskie – pozasądowe rozwiązywanie konfliktów na ziemiach polskich w XIX wieku*, *Studia Iuridica Toruniensia*, 16/2015, t. XVI, s. 109–135.

¹⁰⁷ Ustawa o Sądach Społecznych z 30.03.1965 r. Dz.U. 1965 nr 13 112 poz. 92.

¹⁰⁸ J. Kurczewski, *Słowo wstępne*, w: J. Kurczewski, M. Fuszara (red.), *Polskie spory i sądy*, Ośrodek Badań Społecznych ISNS UW, Warszawa 2004, s. 5.

¹⁰⁹ Zob. K. Frieske, *Socjologia prawa*, Polskie Wydawnictwo Prawnicze Iuris, Warszawa – Poznań 2001, s. 45–47; J. Kurczewski, K. Frieske, *Społeczne komisje pojednawcze w rozwiązywaniu sporów prywatnych*, Komunikat z badań 1973 roku.

¹¹⁰ „Obrady Okrągłego Stołu rozpoczęły się ostatecznie 6 lutego, trwały do 5 kwietnia 1989 r. i prowadzone były, obok dwóch spotkań plenarnych, w trzech zespołach negocjacyjnych do spraw: pluralizmu związkowego, gospodarki i polityki społecznej, reform politycznych. Utworzono również podzespoły do spraw: rolnictwa, górnictwa, reformy prawa i sądów, stowarzyszeń, samorządu terytorialnego, młodzieży, środków masowego przekazu, nauki, oświaty i postępu technicznego, zdrowia i ekologii. Ogółem w obradach wzięły udział 452 osoby – obu stronom w trakcie negocjacji pomagali doradcy i eksperci oraz trzech obserwatorów kościelnych”. Z. Woźniak, *Pokłosie okrągłego stołu. Przeszość dla przyszłości*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 2/2009, s. 350–351.

cją – drogą ustaleń, ustępstw, dyskusji i pertraktacji, które okazały się być nie tylko przełomowym, inauguracyjnym momentem dla polskiego procesu demokratyzacji, ale również jego symbolem, choć symbolem relatywowanym i odczytywanym w rozmaitych kontekstach¹¹¹.

Okres zainteresowania metodami ADR w kształcie i formule odpowiadającym współczesnej demokracji przypadł jednak w Polsce dopiero na przełom XX i XXI wieku, kiedy system prawny III Rzeczypospolitej zaczął intensywniej czerpać doświadczenia i rozwiązania z innych systemów prawnych oraz gdy przyjmował przepisy wynikające z ustaleń poakcesyjnych Komisji Europejskiej i rekomendacji Rady Europy. Ważnym i torującym w Polsce rozwój metod ADR okazało się być wówczas powołanie w 2005 roku Społecznej Rady ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów na podstawie Zarządzenia¹¹² Ministra Sprawiedliwości RP. Rada ta stała się jego zespołem doradczym do spraw szeroko rozumianej problematyki ADR, ze szczególnym jednak uwzględnieniem mediacji oraz jej wdrażania, popularyzowania i upowszechniania w państwie polskim. Mediacja była już bowiem wówczas docenianym i poważanym w wielu środowiskach sposobem rozwiązywania konfliktów i sporów, a spośród metod ADR uważanym za najważniejszą i jednocześnie najprostszą ich formę¹¹³. Z uwagi na powyższe oraz ze względu na fenomen mediacji, związany z tym, iż jako jedyna w pełni odzwierciedla i realizuje opisane w niniejszym rozdziale walory niewładczego i ugodowego modelu interwencji strony trzeciej, zagadnienia z nią związane wytyczyły tok dalszych części monografii.

---

¹¹¹ M. Ziółkowski, *Teoria socjologiczna a transformacja społeczeństwa polskiego*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2015, s. 262–264.

¹¹² Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości Nr 55/08/DNWO z dnia 1.08.2005 r., w sprawie powołania Społecznej Rady ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów (dalej w skrócie – Społeczna Rada ADR), przy Ministrze Sprawiedliwości RP (*Civic Council for Alternative Dispute Resolution at the Ministry of Justice*) wraz z uzasadnieniem.

¹¹³ Zob. A. Kalisz, A. Zienkiewicz, *Mediacja...*, s. 13–14; A. Krajewska, *Spory...*, s. 85; R. Morek, *Wprowadzenie...*, s. 23.

ISTOTA I OBLICZA MEDIACJI¹

1. Mediacja jako bezstronne i niewymuszone pośrednictwo

Terminem mediacja (z grec. *medos*, z łac. *mediatio*)² zwykle się określać całości kształt działań ukierunkowanych na pośredniczenie pomiędzy spierającymi się ludźmi o charakterze rozjemczym, polubownym, konsensualnym, ugodowym i pojednawczym. Mediacja oznacza bowiem takiego rodzaju pośredniczenie pomiędzy spierającymi się stronami, które ma na celu ułatwienie³, a nawet doprowadzenie⁴ do przezwyciężenia i rozwiązania nieporozumień, waśni, kłótni, konfliktów i sporów poprzez wspieranie⁵ lub nakierowanie⁶

---

¹ *Rozdział II. Istota i oblicza mediacji* stanowi rezultat zrealizowanego na potrzeby niniejszej rozprawy przeglądu podjęć do definiowania mediacji, jej teoretyzowania oraz jej problematyki w literaturze przedmiotu i w badaniach. Tabełaryczne zestawienie definicji mediacji umieszczono w 1 załączniku aneksu niniejszej rozprawy.

² W. Kopaliniński, *Słownik...*, s. 269; A. Zienkiewicz, *Studium mediacji...*, s. 31.

³ L. Cichobłaziński, *Mediacje w sporach zbiorowych*, Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej, Seria Monografie nr 181, Częstochowa 2010, s. 51; *CPR Model European Mediation Procedure*, International Institute for Conflict Prevention and Resolution, na: www.cpradr.org [odczytano 2015.12.09]; A. Krajewska, *Spory...*, s. 85; *Słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, na: <http://sjp.pwn.pl> [odczytano 2016.03.09].

⁴ E. Bieńkowska, *Poradnik mediatora*, Zrzeszenie Prawników Polskich, Warszawa 1999, s. 9; B. Hołyst (red.), *Wielka encyklopedia prawa*, Wyd. II, Wydawnictwo Prawo i Praktyka Gospodarcza, Warszawa 2005, na: www.openlaw.com.pl [odczytano 2016.03.09]; *Masz Prawo Do Mediacji*, Ministerstwo Sprawiedliwości, na: <http://mediacja.gov.pl> [odczytano 2016.03.09]; *Definicja mediacji*, Ministerstwo Sprawiedliwości RP, w: <http://www.ms.gov.pl/mediacje> [odczytano 2013.07.09].

⁵ E. Bieńkowska, *Poradnik...*, s. 9; A. Gójska, *Mediacje rodzinne*, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2014, s. 31; *Masz Prawo Do Mediacji...*; *Definicja mediacji MS RP...*

⁶ *Słownik pojęć Lex.pl*. Wolters Kluwer, na: www.mediacje.lex.pl/mediacja [odczytano 2016.03.09]

oponentów na wypracowanie obopólnie akceptowalnych⁷ ustaleń kończących spory. Podmioty pełniące tego rodzaju funkcję określano niegdyś mianem: *internunciatus*, *medium*, *intercessor*, *philantropus*, *interpolator*, *conciliator*, *interlocutor*, *interpres*, a finalnie mianem *mediator*, czyli podmiot pośredniczący pomiędzy zwaśnionymi stronami, ale niereprezentujący żadnej z nich⁸. Toteż najbardziej podstawowe pojęcia mediacji przedstawiają ją jako niezobowiązującą rozmowę lub niewiążącą, pomocniczą interwencję mediatora podejmowaną pomiędzy spierającymi się podmiotami w celu wsparcia procesu rozwiązywania ich sporu. W ten sposób ujmuję mediację Maciej Bobrowicz, dla którego jest to „proces, w którym niezależna osoba trzecia pomaga stronom konfliktu rozwiązać spór”⁹, oraz *Black’s Law Dictionary*, według którego mediacja to: „Niewiążąca metoda rozwiązywania sporów z zaangażowaną trzecią, neutralną stroną, która stara się pomóc skonfliktowanym stronom w osiągnięciu obopólnie akceptowalnego porozumienia”¹⁰. Podobnie *Oxford Advanced Learners’s Dictionary* określa mediację jako „próby zakończenia nieporozumienia pomiędzy dwojgiem lub większą liczbą osób lub grup poprzez podjęcie rozmowy i poszukiwania rozwiązania, na które wszyscy mogą się zgodzić”¹¹.

Konstytutywną cechą tak pojętego pośrednictwa pomiędzy spierającymi się uczestnikami mediacji jest warunek jego bezstronnej i neutralnej realizacji¹². Oddziaływanie mediatora polega bowiem zasadniczo na mo-

⁷ *Cambridge Dictionaries Online*, na: <http://dictionary.cambridge.org> [odczytano 2016.03.09]; B.A. Garner (red.), *Black’s Law Dictionary*. Eight Edition. Thomson West bussines. St. Paul 2004, s. 1003; *New Zealand Dispute Resolution Centre – NZDRRC*, na: <http://www.nzdrcc.co.nz/mediation.html> [odczytano 2016.03.11]; *Oxford Advanced Learners’s Dictionary*, na: www.oxfordlearnersdictionaries.com [odczytano 2016.03.09]; *Polskie Centrum Mediacji*, na: http://mediator.org.pl/pytania_i_odpowiedzi/98 [odczytano 2016.03.11]; *Stowarzyszenie Mediator Polski*, w: www.mediatorpolski.pl/mediacje.html [odczytano 2016.03.11].

⁸ M. Gierczak, *Ślady mediacji w antycznym prawie rzymskim*, na: www.mediatorpowszechny.pl [odczytano 2017.01.30]; A. Kalisz, E. Prokop-Perzyńska, *Mediacja w sprawach cywilnych w prawie polskim i europejskim*, *Europejski Przegląd Sądowy*, 11/2010, s. 14–24.

⁹ M. Bobrowicz, *Mediacje gospodarcze – jak mediować i przekonywać*, C.H. Beck, Warszawa 2004, s. 14.

¹⁰ B.A. Garner (red.), *Black’s...*, s. 1003.

¹¹ *Oxford Advanced Learners’s...*

¹² Posługując się w niniejszej pracy pojęciem „neutralność” i „bezstronność”, nieźmiennie ujmuję je w odniesieniu do postawy czy też sposobu funkcjonowania ludzi w interakcjach społecznych. Niemniej wskazać warto, że według *Słownika języka polskiego PWN* „bezstronność” to postawa lub/i postępowanie wytyczane obiektywizmem, natomiast „neutralność” to nieopowiadanie się po żadnej ze stron sporu, działanie lub/i poło-

derowaniu, strukturyzowaniu, wspomaganie i doglądaniu procesu rozwiązywania sporu przez samych zainteresowanych, a nie na rzecznictwie kóregokolwiek z nich. I tak, według Ronalda S. Kraybilla¹³, Davida Wheelera¹⁴ oraz Johna P. McCrory'ego¹⁵ roszczenie do bezstronności i neutralności strony trzeciej opiera się na założeniu o mediacji jako procesie zawierającym interwencję osoby niemającej interesu w sporze ani niepowiązanej z żadnym z jego uczestników. Z kolei według Christophera W. Moore'a neutralność i bezstronność oznacza, że: „mediator jest w stanie oddzielić od swoich obowiązków osobiste przekonania na temat wyniku sporu lub relacji wytworzonych w trakcie procesu mediacji oraz jest w stanie skoncentrować się na wsparciu stron przy podejmowaniu przez nie własnych decyzji bez nadmiernego faworyzowania żadnej z nich”¹⁶. Podobnego zdania jest Linda Mulcahy, proponująca, by neutralność i bezstronność definiować jako postulaty niesprzyjania żadnej ze stron poprzez stwarzanie im jednakowych możliwości wypowiedzi, wobec których mediator powinien wykazywać obojętność, tzn. nie powinien ujawniać wobec nich własnych poglądów, opinii i uczuć¹⁷. Janet Rifkin, Jonathan Miller i Sara Cobb określają tego typu roszczenie wobec pośrednictwa w mediacji mianem „antidotum” i „uzbrojenia” przeciwko stronniczości¹⁸.

Ta sama grupa uczonych w wyniku przeprowadzonych przez siebie badań zauważyła jednak pewien paradoks w przedsięwzięciach definiowania neutralności i bezstronności w mediacji, dochodząc do wniosku, że owo antidotum nie opiera się wyłącznie na powstrzymaniu się mediatora od dokonywania osądów bądź od ujawniania uczuć ani też wyłącznie na

---

żenie pośrednie pomiędzy czymś a czymś, niewyrażanie osądów, ale też wyłączenie z obszaru działań konfliktowych. *Słownik języka polskiego Wydawnictwa Naukowego PWN*, na: <http://sjp.pwn.pl> [odczytano 2017.07.15]. Pojęcia te traktowane są w niniejszej rozprawie synonimicznie, a ich pojmowanie w odniesieniu do mediacji jest na bieżąco opisywane, wyjaśniane i problematyzowane.

¹³ R.S. Kraybill, *Institutionalizing Mediation as an Alternative Dispute Settlement Mechanism: An Ethical Critique*, za: Ch.W. Moore, *Mediacje...*, s. 66.

¹⁴ D. Wheeler, *Lecture in a CDR Associates divorce mediation seminar*, za: Ch. W Moore, *Mediacje...*, s. 66.

¹⁵ J.P. McCrory, *Environmental Mediation – Another Piece for the Puzzle*, *Vermont Law Review*, 6(1)/1981, s. 53.

¹⁶ Ch.W. Moore, *Mediacje...*, s. 66.

¹⁷ L. Mulcahy, *The Possibilities and Desirability of Mediator Neutrality: Towards an Ethic of Partiality?*, *Social & Legal Studies*, 10(4)/2001 s. 506.

¹⁸ J. Rifkin, J. Millen, S. Cobb, *Toward a New Discourse for Mediation: A Critique of Neutrality*, *Mediation Quarterly*, 9(2)/1991, s. 151.

niepopieraniu jakiegokolwiek ze stron. Mediator bowiem, będąc zobligowanym do zaaranżowania i utrzymania równych szans wypowiedzi pomiędzy dysputantami, czasami celowo zaburzać musi zalecenie nefaworyzowania żadnego z nich. Dzieje się tak, ponieważ w sytuacjach, gdy symetria komunikacji pomiędzy oponentami ulega zaburzeniu, mediator, jako stróż procesu, reguluje tę niewspółmierność. Czyni to, aby wyrównać szanse do ukazywania i artykulacji argumentów pomiędzy dysputantami oraz by jego ewentualna bierność nie stała się wyrazem jego pseudoneutralności, gdyż mediator – co zaznacza również w swojej publikacji Kimberlee K. Kovach¹⁹ – nie zapewniając stronom jednakowych okazji do uczestniczenia w procesie zarządzania ich sporem, staje się niechybnie wsparciem tylko dla jednej z nich. Dlatego też J. Rifkin, J. Miller i S. Cobb określają ten wymiar mediacji mianem paradoksu, gdyż zawiera on w sobie dwa jednocześnie wykluczające się roszczenia, bez których spełnienia trudno byłoby sobie jednak wyobrazić prowadzenie uporządkowanej i zrównoważonej rozmowy zwaśnionych stron²⁰.

Interesującą propozycję przewycięzania problematyczności tego paradoksu jest zalecenie Johna Haynesa dotyczące balansowania udzielanego przez mediatora wsparcia. Oznacza to, że mediator, by pozostać neutralnym, powinien bez zbędnej zwłoki i wyraziście kompensować wszelkie dokonane przez siebie zaburzenia symetrii pomiędzy dysputantami²¹. Z kolei Gretha Nordhelle proponuje stosować strategię obnażania wszelkich uregulowań symetrii przedsięwziętych przez mediatora poprzez informowanie dysputantów o potrzebie poświęcenia uwagi bądź udzielenia wsparcia któremuś z nich²². Ujawnianie tego typu postępowania mediatora połączone z objaśnieniem powodów, dla których je przedsięwziął, sprzyjać ma według G. Nordhelle przejrzystości sytuacji mediacyjnej i zrozumieniu działań pośrednika, a w konsekwencji pomagać ma również w pozyskaniu na nie akceptacji stron. Akceptacji, która ze względu na dobrowolny i nieprzymuszony charakter postępowania jest jego konstytutywnym warunkiem. Ch.W. Moore twierdzi nawet, że: „Ostatecznym testem na bezstronność oraz neutralność mediatora jest decyzja stron dotycząca powierzenia prowadzenia procesu mediacji temu

¹⁹ K.K. Kovach, *Mediation in a nutshell*, West Academic Publishing 2014, s. 176, 262.

²⁰ J. Rifkin, J. Millen, S. Cobb, *Toward a New Discourse...*, s. 151–164.

²¹ J. Haynes, *Child and Family Mediation Training*, za: G. Nordhelle, *Mediacja. Sztuka rozwiązywania konfliktów*, FISO, Warszawa 2010, s. 212–213.

²² G. Nordhelle, *Mediacja...*, s. 43.

właśnie, a nie innemu mediatorowi (...)"²³. W mediacji oponenty są bowiem pełnoprawnymi i autonomicznymi podmiotami procesu współzarządzania ich sporem, wobec czego współdecydują o wielu jego aspektach, w tym także o przystawaniu mediatora do tego, co sami pojmują za neutralne i bezstronne pośrednictwo. Susan Douglas proponuje dlatego, by na mediację spoglądać raczej z perspektywy interakcji trzech, jednakowo uprzywilejowanych i autonomicznych podmiotów, z których jeden ma za zadanie utorować drogę wyjścia z konfliktu pozostałym, z ich na to przyzwoleniem i zaangażowaniem²⁴.

Co istotne w poruszonym kontekście, to że zasadę neutralności i bezstronności mediatora zapewniać ma również towarzyszące mediacji założenie o jej niewiążącym (z ang. *non-binding*)²⁵ oraz dobrowolnym, nieprzymuszonym charakterze. Leonard L. Riskin wskazuje na takie czynniki definiujące mediację, jak: postulat własnowolnego do niej przystępowania, nieograniczoną możliwość z niej rezygnacji oraz swobodny wpływ oponentów na wybór osoby mediatora²⁶. Zaś na nieposiadanie przez niego władzy narzucenia dysputantom żadnych decyzji ani rozwiązań wskazują Harold I. Abramson²⁷, John P. McCrory²⁸ i Gretha Nordhelle²⁹. Jakub M. Łukasiewicz twierdzi nawet, że niekategoryczny, niearbitralny i wobec stron nienakazowy charakter mediacji to jej konstytutywna, immamentna i nieodłączna właściwość, gdyż ujawnia się w całej jej rozciągłości i na wszystkich jej etapach: w fazie początkowej, gdy strony wyrażają zgodę na osobę mediatora oraz na uczestnictwo w mediacji; w jej trakcie, gdy strony przyzwalają na trwanie mediacji poprzez podtrzymywanie tej zgody oraz poprzez zaangażowanie we współpracę nad rozwiązaniem konfliktu; jak również w fazie końcowej poprzez ustalanie obopólnie akceptowalnych warunków zakończenia sporu lub/i mediacji³⁰.

---

²³ Ch.W. Moore, *Mediacje...*, s. 66.

²⁴ S. Douglas, *Neutrality in mediation: a study of mediator perceptions*, QUT Law & Justice Journal, 8(1)/2008, s. 137–157.

²⁵ M. Palmer, *Dispute Processes: ADR and the Primary Forms of Decision-Making*, Cambridge University Press 2005, s. 303.

²⁶ L.L. Riskin, *The Special Place Of Mediation...*, s. 22.

²⁷ H.I. Abramson, *Mediation representation: advocating in a problem-solving process*, National Institute for Trial Advocacy, South Bend 2004, s. 68.

²⁸ J.P. McCrory, *Environmental Mediation...*, s. 53.

²⁹ G. Nordhelle. *Mediacja...*, s. 27.

³⁰ J. Łukasiewicz, *Naczelne zasady mediacji*, w: A.M. Arkuszewska, J. Pils, *Zarys metodyki pracy mediatora w sprawach cywilnych*, LEX a Wolters Kluwer bussines, Warszawa 2014,

2. Mediacja jako pośrednictwo profilowane

Współ z uwzględnieniem powyższych założeń o pośrednictwie mediatora pomiędzy spierającymi się stronami odróżnia się także jego różne rodzaje. Leonard L. Riskin ze względu na charakter i zakres interwencji pośrednika-mediatora w proces rozwiązywania konfliktu odróżnia mediację facylitatywną (z ang. *facilitative mediation*), określaną również klasyczną, od ewaluatywnej (z ang. *evaluative mediation*)³¹. Odróżnienie to opiera się na założeniu, że mediowanie w rozwiązywaniu konfliktu polegać może albo na wspieraniu oraz strukturyzowaniu procesu samodzielnego i autonomicznego współdziałania stron dla rozwiązania konfliktu, albo na opracowywaniu dla nich ocen i propozycji jego zakończenia³². Warto jednak zaznaczyć, że choć podział mediacji na facylitatywną i ewaluatywną to najczęściej występująca typologia mediacji w światowej i polskiej literaturze przedmiotu, to jej autor dokonał jednak jej rewaloryzacji, dochodząc do wniosku – podobnie jak wcześniej Joseph B. Stulberg³³ – iż zarówno oddziaływanie mediatora, jak i potrzeby oraz preferencje stron w tym zakresie nie dają się jednoznacznie zamknąć w tych dwóch, odrębnych kategoriach. W zamian za nie L.L. Riskin zaproponował dlatego, by charakter i zakres interwencji mediacyjnej określać jednak za pomocą skali pomiędzy dyrektywnym a wspomagającym stylem (z ang. *evaluative-facilitative into directive-elicitive*)³⁴.

Interesującą propozycję typologii oddziaływania w mediacji wysunął również Peter Carnevale, który, posługując się kombinacją zarządczych uprawnień mediatora, wyszczególnił cztery rodzaje pośrednictwa w mediacji: integrowanie (z ang. *integration*) polegające na poszukiwaniu jednoczących strony propozycji rozwiązań sporu; wywieranie presji (z ang. *pressing*) polegające na ograniczaniu możliwych opcji zakończenia sporu; kompensowanie (z ang. *compensation*) polegające na poszerzaniu możli-

---

s. 70–73; Szczegółowe omówienie zagadnień dotyczących niewładczej interwencji w konflikty i spory zostało szczegółowo omówione w *Rozdziale I.4. Ku interwencji niewładczej*.

³¹ L.L. Riskin, *Understanding Mediator's Orientations Strategies, and Techniques: A Grid for the perplexed*, Harvard Negotiation Law Review, 1(7)/1996, s. 8–51.

³² *Ibidem*.

³³ J.B. Stulberg, *Facilitative Versus Evaluative Mediator Orientations: Piercing The "Grid" Lock*, Florida State University Law Review, vol. 24, rev. 985, 1996–1997, s. 995–1005.

³⁴ L.L. Riskin, *Decision-Making in Mediation: The New Old Grid and the New New Grid System*, Notre Dame Law Review, 79(1)/2003, s. 7–53.

wych opcji zakończenia sporu; oraz bierność (z ang. *inaction*) polegająca na umożliwianiu prowadzenia dyskusji pomiędzy stronami, aby mogły one samodzielnie i w pełni autonomicznie decydować o sposobie rozwiązywania sporu³⁵. To natomiast, który rodzaj pośrednictwa zostanie wdrożony, zależy od preferencji i wyborów wszystkich trzech stron mediacji. P. Carnevale proponuje dlatego, by patrzeć na nią jako na pewnego rodzaju grę, w której zadaniem mediatora jest takie operowanie zarządczymi kompetencjami, które pozwolą mu skutecznie wywierać wpływ na spierające się strony.

Należy w tym miejscu zaznaczyć, iż pośród teoretyków i praktyków mediacji nie brakuje jednak głosów sprzeciwu wobec traktowania presji, intensywnego nakłaniania, a nawet sugerowania, doradzania, ferowania własnych osądów i propozycji rozwiązania sporu przez stronę trzecią jako ewentualnego i dopuszczalnego sposobu mediacyjnego oddziaływania. Krytycy tego rodzaju strategii postrzegają je bowiem jako zbyt daleko posuniętą interwencję, która przeczy istocie mediacji. Kemberlee K. Kovach i Lela P. Love określają nawet tego rodzaju oddziaływania absurdalnymi, a mediacje ewaluatywne i ocenne, które charakteryzuje skrajnie dyrektywne i intensywnie kierowniczy aktywizm mediatora, mianem oksymoronu³⁶. Mordehai Mironi natomiast zaleca określać tego typu postępowanie w mediacji raczej jako działanie na rzecz opracowywania ugody kończącej spór (z ang. *case settlement, outcome-driven*) niż jako mediację, gdyż jej istota wykracza – jego zdaniem – daleko poza potrzebę skonstruowania ugody, o czym będzie jeszcze mowa w dalszych częściach pracy³⁷.

Również Dorothy J. Della Noce krytycznie odnosi się do mediacji ewaluatywnych i dyrektywnych, twierdząc, że stoją one w sprzeczności z dwiema nadrzędnymi zasadami mediacji, to jest z zasadą autonomii stron oraz z zasadą ich samostanowienia. Niemniej jednak w wyniku przeprowadzonych przez siebie badań D.J. Della Noce doszła także do wniosku, że tego rodzaju oddziaływanie w mediacji często bywa określane przez praktyków jako zasadne i potrzebne, bywa również przez nich stosowane nawet wówczas, gdy deklarują się go wystrzegać, wobec czego D.J. Della Noce zaleca raczej zrewidowanie podstaw i fundamentalnych wartości mediacji niż

³⁵ P. Carnevale, *Strategic choice in mediation*, *Negotiation Journal*, 2/1986, s. 41–56.

³⁶ K.K. Kovach, L.P. Love, *Evaluative mediation is an oxymoron*, *Alternatives to the High Cost of Litigation*, 14(3)/1996, s. 31; L.P. Love, *The top ten reasons why mediators should not evaluate*, *Florida State University Law Review*, 24(4)/1997, s. 948.

³⁷ M. Mironi, *Mediation v. Case Settlement: The Unsettling Relations Between Courts and Mediation – A Case Study*, *Harvard Negotiation Law Review*, 19/2014, s. 184.

promowanie jej kategorycznej acz niemającej odzwierciedlenia w rzeczywistości wizji³⁸.

W odpowiedzi na tego rodzaju krytyczne głosy oraz na podstawie przeprowadzonego w toku badań rozeznania wśród mediatorów James A. Wall, Timothy C. Dunne oraz Suzanne Chan-Serafin zaproponowali inny sposób kategoryzacji pośrednictwa w mediacji. Ich propozycja dotyczy tego, aby mediowanie określać mianem mediacji neutralnych (z ang. *neutral mediation*)³⁹, jeśli polegają wyłącznie na kontrolowaniu procedur prowadzenia dyskusji pomiędzy oponentami, czyli na dbaniu o to, ażeby obie strony mogły się swobodnie oraz w jednakowych warunkach i zakresach wypowiadać. Mediator nie powinien wówczas dokonywać ocen tych wypowiedzi ani udzielać dysputantom rad dotyczących wypracowania ugody. Tego typu pośrednictwo badacze kwalifikują bowiem w poczet mediacji asertywnych (z ang. *assertive mediation*)⁴⁰, w których zakres wchodzi doradzanie stronom, analizowanie i ocenianie ich postępowania, jak również wyrażanie własnych opinii i sugestii co do zalet oraz mankamentów wypracowywanych przez strony rozwiązań, a nawet o nich ze stronami dyskusowanie. J.A. Wall, T.C. Dunne i S. Chan-Serafin dodatkowo rozgraniczają stworzoną przez siebie kategorię mediacji asertywnych na ocenne (z ang. *evaluative strategy*)⁴¹, tzn. koncentrujące się na opiniowaniu i proponowaniu rozwiązań sporu, oraz na mediowanie wywierające presję (z ang. *pressing strategy*)⁴², tzn. koncentrujące się na intensywnym i taktycznym zalecaniu lub odradzaniu stronom określonych wyborów i decyzji.

Nie podlega wątpliwości, że obecnie mediatorzy dysponują różnorodnym wachlarzem metod, procedur i narzędzi, według których mogą projektować swoje działania bądź z których mogą korzystać, aby sprostać określonym sytuacjom problemowym w mediacji, ostatecznie umożliwiając skuteczne osiągnięcie sztandarowego jej celu, jakim jest przewyciężenie lub/i rozwiązanie konfliktów i sporów. Powstałe na przestrzeni kilkunastu lat pewne generalne orientacje mediacji oraz odpowiadające im taktyki działania przyczyniły się również do rozwoju tej formuły interwencji, sprzyjając jej specjalizacji, krystalizacji i ugruntowaniu. Bez tego trud-

³⁸ D.J. Della Noce, *Evaluative Mediation: In Search of Practice Competencies*, Conflict Resolution Quarterly, 27(2)/2009, s. 210.

³⁹ J.A. Wall, T.C. Dunne, S. Chan-Serafin, *The Effects of Neutral, Evaluative, and Pressing Mediator Strategies*, Conflict Resolution Quarterly, 29(2)/2011, s. 131.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*.

no byłoby dzisiaj mówić o mediacji jako osobnej specjalności naukowej czy też jako profesji. Nie może zatem dziwić, że profilowanie oddziaływania mediatora w procesie rozwiązywania konfliktu jest także klasyfikowane ze względu na jego charakter metodyczny. W tym sensie strategia czy też taktyka interwencji może być ściśle wytyczana określoną metodą i techniką oddziaływania przyjętą przez mediatora, jak jest to postulowane przez zalecenie stosowania czystej formy mediacji (z ang. *pure form mediation*)⁴³. Ale może być również profilowana wobec określonych wyzwań, jakie mediator napotyka w swojej praktyce, co jest postulowane przez zalecenie krzyżowania bądź też hybrydyzowania taktyk mediacyjnych (z ang. *cross-fertilize*)⁴⁴ Jeffreya R. Seula, przez rekomendacje ich eklektywizowania (z ang. *eclectic mediation*)⁴⁵ Jeffreya W. Stemple'a lub przez zalecenia ich strategicznego dostosowywania (z ang. *strategic style in mediation*)⁴⁶ Kennetha Kressela. Podział ten polega na dwojakiego rodzaju poglądach, jakoby nie należy czynić odstępstw od zaleceń, wskazań i wytycznych danej strategii interwencji mediacyjnej czy też zaburzać jej czystej formy, oraz jakie czynić należy, ze względu na to, że praktyka mediacyjna nie jest wyizolowaną, techniczną umiejętnością wdrażania procedur, ale aktywnością profesjonalną ściśle kształtowaną przez przyczyny sporu, potrzeby i wymagania stron oraz przez kontekst społeczny⁴⁷. Co istotne, założenie K. Kressela zostało zweryfikowane empirycznie w trakcie poszukiwań znaczenia strategicznego stylu mediowania w zróżnicowanych okolicznościach, świadomości jego istnienia i użyteczności w profesjonalnym mediowaniu. W wyniku tego przedsięwzięcia badacz doszedł do wniosku, że wszystkie mediacje są lokalne, co oznacza, że są ściśle związane z okolicznościami społecznymi, w jakich pracuje mediator i jakim musi sprostać, wobec czego nawet najszytniejsze wytyczne i procedury zyskują, a na pewno powinny zyskiwać na elastyczności w praktyce⁴⁸. Elastyczności, która nie polega na nieskrępowanym działaniu strony trzeciej, ale na profilowaniu dyrektyw

⁴³ A. Zienkiewicz, *Różnorodny paradygmat mediacji...*, s. 3.

⁴⁴ J.E. Seul, *How Transformative Is Transformative Mediation?: A Constructive-Developmental Assessment*, Ohio State Journal on Dispute Resolution, 15(1)/1999, s. 171.

⁴⁵ J.W. Stemple, *Identifying Real Dichotomies Underlying the False Dichotomy: Twenty-First Century Mediation in an Eclectic Regime*, Journal of Dispute Resolution, 2000, 2, art. 10, s. 371–394.

⁴⁶ K. Kressel, *The Strategic Style in Mediation*, Conflict Resolution Quarterly, 24(3)/2007, s. 251–283.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 252–253.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 280.

sprawnego, skutecznego i odpowiedzialnego działania mediacyjnego dla wspierania ludzi w przezwyciężaniu lub/i rozwiązywaniu ich konfliktów, waśni i sporów.

W podobnym duchu rozważania prowadzi również A. Zienkiewicz, który uważa dyscyplinowanie postępowania mediacyjnego względem tzw. czystej formy za kontrfaktyczne i kontrproduktywne, gdyż znosi ono czujność mediatora z potrzeb stron, kumulując ją na sobie⁴⁹. W rezultacie mediator nie jest w stanie uwzględnić w sposób możliwie kompleksowy czynników konstytuujących daną sytuację konfliktową ani też skutecznie reagować na zmieniającą się w trakcie mediacji jej specyfikę. A. Zienkiewicz zaleca dlatego optymalizację mediacji poprzez zalecenie realizowania w praktyce możliwie szerokiego i wieloaspektowego katalogu celów i korzyści wynikających z konkretnej sprawy. Pośród nich wyróżnia cele podrzędne (bliższe) służące efektywnej i rzetelnej realizacji samego postępowania oraz cele nadrzędne (dalsze), w zakres których wchodzić cele w wymiarze osobistym stron, ich cele interpersonalne i relacyjne oraz społeczne i instytucjonalne⁵⁰. To znamienne rozróżnienie celów mediacji będzie stosowane w niniejszej pracy, gdyż w ich perspektywie mediacja ujęta jest nie tylko jako pośrednictwo profilowane według określonej metody czy też strategii działania, ale też wobec zmiennych okoliczności i uwarunkowań w skali mikro-, mezo- makrospołecznej.

3. Mediacja jako aranżowanie współpracy

Fachowe, wieloaspektowe, uważne, bezstronne i niewymuszone pośrednictwo to jednak nie jedyne cechy konstytutywne mediacji. Charakterystyczna jest dla niej również taka koordynacja działań pomiędzy oponentami, która powoduje konieczność ich ukierunkowanej i konstruktywnej kooperacji. Generalnie, osiąga się ją poprzez promowanie w trakcie mediacji korzyści, jakie niosą stronom wybory kooperacyjnych strategii działania, oraz strat i problemów, jakie przysporzą im strategie rywalizacji. Istotne jest również budowanie atmosfery, która sprzyjać ma obniżeniu napięć i wrogości pomiędzy oponentami, oraz budowanie pomiędzy stronami współzależności pozytywnej, a więc takiej sytuacji, która wykazuje tendencje do współpracy

⁴⁹ A. Zienkiewicz, *Studium mediacji...*, s. 102–103.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 115–123.

stron w zamian tendencji konkurencyjnych⁵¹. Jak istotny jest to czynnik powodzenia mediacji, widać głównie przez pryzmat współzależności stron, które potrzebują siebie wzajemnie, by osiągnąć wspólnie akceptowalne i obopólnie satysfakcjonujące rozwiązanie ich sytuacji spornej. Rozwiązanie, które następnie strony wspólnie współkonstytuują w postaci zawarcia ugody oraz w trakcie jej realizacji w warunkach pointerwencyjnych. Pozytywna współzależność pomiędzy skonfliktowanymi stronami wpływa bowiem nie tylko na zmianę relacji i zachowanie stron w trakcie samych mediacji, ale i po ich zakończeniu.

Przed mediatorem stoi zatem takie zaaranżowanie i zarządzanie spotkaniem walczących ze sobą i wrogich sobie oponentów, które umożliwi im pokojową, realną i perspektywiczną współpracę. Wyzwań jest zatem wiele. Pośród nich pierwszorzędym jest jednak identyfikowanie oraz weryfikowanie wszystkich uczestników mediacji pod kątem gotowości, adekwatności, przydatności i możliwości ich uczestnictwa w postępowaniu. Bo mimo tego, że mediacje odbywają się pomiędzy oraz dla rozwiązania sporu skonfliktowanych stron, które zgłaszają się lub zostały zaproszone do mediacji, to może okazać się, że:

- strony odmawiają uczestnictwa w mediacji, wówczas mediator może je zachęcić lub ośmielić do partycypacji w postępowaniu bądź odstąpić od niego,
- strony nie zgadzają się na określonego mediatora, wówczas mediator powinien odstąpić od postępowania,
- strony nie mogą bądź nie chcą samodzielnie uczestniczyć w mediacji, wówczas strony bądź mediator mogą zaproponować osoby, które mogłyby dołączyć do postępowania (np. prawnika, eksperta z określonej dziedziny, współmałżonka),
- strony nie mogą bądź nie chcą osobiście uczestniczyć w mediacji, wówczas one bądź mediator mogą zaproponować wytypowanie przedstawicieli stron lub postulować formułę mediacji wahadłowych (z ang. *shuttle mediation*)⁵², które prowadzone są pomiędzy odseparowanymi od siebie stronami,

---

⁵¹ Zob. E. Aronson, *Człowiek istota społeczna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 324–325; R.J. Lewicki, D.M. Saunders, B. Barry, J.W. Minton, *Zasady negocjacji*, Dom Wydawniczy REBIS, Poznań 2008, s. 22–23; J. Reykowski, *Sprzeczność interesów...*, s. 14–16; J. Reykowski, *Motywacja...*, s. 137; T. Trejderowski, *Socjotechnika. Podstawy manipulacji w praktyce*, Wydawnictwo Psychologii i Kultury ENETEIA, Warszawa 2009, s. 65–67; T. Tyszka, *Konflikty...*, s. 77.

⁵² K.K. Kovach, *Mediation...*, s. 71.

- stron jest zbyt wiele, są zbyt liczne bądź zbyt mało zorganizowane, aby mogły uczestniczyć jednocześnie i samodzielnie w mediacji (np. w mediacji wielostronnej lub w sporach zbiorowych)⁵³, wówczas strony, ze wsparciem mediatora, ustalają swoich przedstawicieli,
- strony nie są władne (np. nie posiadają władzy bądź uprawnień podejmowania decyzji) bądź nie są w stanie podejmować wiążących decyzji (np. z powodu kondycji psychicznej), wówczas strony ze wsparciem mediatora wstrzymują mediacje do czasu przeformułowania bądź zmiany swojego stanu lub statusu bądź odstępują od postępowania,
- strony nie powinny uczestniczyć w postępowaniu mediacyjnym ze względu na niemożliwość zabezpieczenia ich potrzeb, interesów i praw (np. pomiędzy sprawcą a ofiarą czynu karalnego)⁵⁴, należy

---

⁵³ W wyniku badań nad mediacjami pracowniczymi E. Patrica McDermotta oraz Ruth Obar, okazało się, że przez badanych mediatorów funkcje przedstawicieli w procesie mediacji były często ograniczane lub/i niedoceniane, a wielu mediatorów traktowało ich jako przeszkodę w rozwiązaniu sporu. Tymczasem wyniki badania mediacji w sporach pracowniczych wskazały, że strona pracownicza w mediacjach jest na słabszej pozycji bez decyzyjnego, kompetentnego przedstawiciela. To osłabienie pozycji okazało się jeszcze wyraźniejsze w mediacjach, w których istotna była wysokość kompensacji finansowej. Dlatego też jedna z głównych rekomendacji z badania dotyczy tego, aby grupy pracownicze uświadamiać co do możliwości posiadania przedstawiciela i tego konsekwencji. Badacze zalecają także przedstawicielom ostrożność w pozwalaniu klientom na uczestniczenie w mediacjach bez ich obecności. Twierdzą również, iż mediator nieinformujący stron o walorach przedstawicielstwa i niezabiegający o jego ustalenie w sporach zbiorowych zachowuje się niekompetentnie i szkodliwie. E.P. McDermott, R. Obar, "What's Going On" In *Mediation: An Empirical Analysis Of The Influence Of A Mediator's Style On Party Satisfaction And Monetary Benefit*, Harvard Negotiation Law Review, Spring 2004, s. 1–26.

⁵⁴ W badaniu przeprowadzonym przez Zbigniewa Piechowiaka dotyczącym poglądów na instytucję mediacji między ofiarą i sprawcą przestępstwa w wybranym środowisku lokalnym, na pytanie o to, jacy sprawcy nie powinni podlegać mediacji, około ¼ badanych wskazała na recydywistów, pedofilów i sprawców gwałtów. Badani wskazali także na negatywne strony tego typu mediacji, które przedstawiono w kolejności nasilenia niebezpieczeństw: 1) prześladowanie, zemsta, odwet, mszczenie się na ofierze; 2) możliwość manipulacji, w tym mediatorem, pozorna skrucha sprawcy, celowe uniknięcie kary pozbawienia wolności; 3) niewykorzystanie dobrodziejstwa mediacji i niewywiązywanie się z ugody oraz z zobowiązań na siebie dobrowolnie przyjętych; 4) zwiększenie poziomu przestępczości ze względu na ugodowy charakter załatwienia sprawy, poczucie bezkarności sprawcy; 5) przedłużenie postępowania; 6) możliwość narażenia ofiary przestępstwa na dodatkową wiktyimizację; 7) traktowanie mediacji jako niewspółmierną do poniesionych szkód i cierpień przez ofiarę przestępstwa; 8) narażenie ofiary przestępstwa na gwałtowne reakcje sprawcy, w przypadku braku profesjonalizmu mediatora. Z. Piechowiak, *Badania*

wówczas odstąpić od postępowania bądź zrewidować jego formułę (np. ku konferencji sprawiedliwości naprawczej)⁵⁵.

Dlatego też, aby ustalić, kto powinien uczestniczyć w mediacji za wyjątkiem stron sporu i mediatora, Russel O. Murray proponuje stawiać pytanie o to, kto może się przyczynić do poszukiwania i osiągnięcia rozwiązania konfliktu pod kątem znajomości jego przyczyn, możliwości ich przewyciężenia oraz pod kątem posiadania kompetencji i autorytetu ku temu⁵⁶. Z kolei za Ch.W. Moore'em można przyjąć, że wśród uczestników mediacji powinni się znaleźć ci, którzy: mają władzę, możliwość lub kompetencje do podjęcia wiążących decyzji; mają zdolność bądź gotowość, by – jeśli nie zostaną uwzględnieni – zakwestionować lub zniszczyć wypracowane porozumienie; znają i rozumieją sporne kwestie; mają umiejętności rozmowe, koncyliacyjne i negocjacyjne; potrafią kontrolować swoje emocje i zachowanie; są akceptowalni dla innych stron; zademonstrowali swoje zaangażowanie lub są gotowi do zaangażowania się w prowadzone w dobrej wierze rokowania⁵⁷.

Przesłanka postępowania w dobrej wierze (z ang. *good faith*)⁵⁸ obejmuje wszystkie podmioty zaangażowane w proces przewyciężania konfliktu. Jest również zasadniczym roszczeniem do autentycznego i perspektywicznego współdziałania uczestników mediacji. Przyjmuje się, że działanie takie znajduje swoje odzwierciedlenie w chęci i świadomej zgodzie na partycypowanie w dobrowolnym dla wszystkich procesie, jakim w istocie jest mediacja; w gotowości do przewyciężania ustosunkowania konfliktowego, na które jest ukierunkowana; w uwzględnianiu w trakcie mediacji wytycznych mediatora zarówno w praktycznym, jak i etycznym zakresie; oraz w gotowości partycypujących w procesie podmiotów do współkonstytuowania ugody⁵⁹. Nie mniej istotnym świadectwem postępowania w dobrej wierze i dowodem na gotowość podjęcia współpracy ukierunkowanej na

---

poglądów na temat instytucji mediacji między ofiarą i sprawcą w wybranym środowisku lokalnym, Przegląd Więziennictwa Polskiego, 66/2010, s. 49–63.

⁵⁵ Ch.W. Moore, *Mediacje...*, s. 155–160; R.O. Murray, *The Mediation Handbook. Effective Strategies for Litigators*, Bradford Publishing Company, Colorado 2006, s. 59; S.J. Ware, *Principles of Alternative Dispute Resolution*, West Academic Publishing, St. Paul 2001, s. 274.

⁵⁶ R.O. Murray, *The Mediation Handbook...*, s. 59.

⁵⁷ Ch.W. Moore, *Mediacje...*, s. 155–156.

⁵⁸ S.J. Ware, *Principles of ...*, s. 461–462.

⁵⁹ A. Kalisz, A. Zienkiewicz, *Mediacja...*, s. 59–60; P. Waszkiewicz, *Zasady mediacji*, w: E. Gmurzyńska, R. Morek (red.), *Mediacje...*, s. 166–169.

rozwiązanie konfliktu jest zobowiązanie uczestników mediacji do utrzymania w poufności wszystkich zdobytych w jej toku informacji. Według Kevina Gibsona wypełnienie tego zobowiązania ma z jednej strony charakter postulatu instrumentalnego, gdyż dyskrecja przyczyniać się ma do tworzenia warunków dla szczerego i otwartego udziału w postępowaniu, sprzyjając autentyczności i trwałości osiągniętych rezultatów⁶⁰. Z drugiej natomiast strony – ma charakter postulatu normatywnego, gdyż zobowiązanie do poufności kształtuje generalny model mediacji jako sfery bezpiecznego, komfortowego i wiarygodnego współdziałania⁶¹. Mary E. Reimund zaznacza jednak, że zapewnianie stron o poufności mediacji wymaga od mediatorów dużej ostrożności⁶². Jest ona niezbędna nie tylko ze względu na deklaracyjny charakter tego zobowiązania, którego sens strony mogą przecież wypaczyć bądź którego mogą nie spełnić, ale również ze względu na wyjątkowe okoliczności (np. w sytuacjach zagrożenia bezpieczeństwa), w których to mediator postanawia odstąpić od wywiązania się z gwarancji poufności, gdyż – w przeciwieństwie do zasady dobrej wiary – zasady poufności nie dogmatyzuje się w mediacji w sposób absolutny⁶³.

Współ z identyfikacją uczestników mediacji oraz oceny ich przydatności dla powodzenia interwencji oraz trwałości jej efektów w sytuacji pointerwencyjnej, współ również z poinformowaniem oraz pouczeniem wszystkich uczestników o zasadach uczestnictwa w mediacji, mediator powinien także pozyskać i ugruntować swoją wiedzę odnośnie do głównych zainteresowanych, tzn. spierających się stron, aby zweryfikować możliwość ich uczestnictwa w mediacji. Bo chociaż strony same powinny samodzielnie wykazać się brakiem ograniczeń dla współdziałania w mediacji oraz zadeklarować gotowość i zgodę na uczestnictwo w niej na określonych zasadach, to jednak rola mediatora w tym zakresie opiera się na czymś wię-

---

⁶⁰ K. Gibson, *Confidentiality in mediation: a moral reassessment*, The Journal of Dispute Resolution, 1/1992, s. 27–28.

⁶¹ *Ibidem*, s. 40–49.

⁶² M.E. Reimund, *Confidentiality in Victim Offender Mediation: A False Promise?* The Journal of Dispute Resolution, 2/2004, s. 401.

⁶³ O ryzyku, jakie ponoszą strony mediacji w kontekście nieprzebrzegania zobowiązania do poufności, będzie jeszcze mowa w dalszych częściach pracy, gdyż zarówno zobowiązanie to, jak i ryzyko mu towarzyszące jest w pewnej mierze zabezpieczone przez niezaangażowanych bezpośrednio w mediację uczestników, np. przez sąd poprzez zasadę nieuwzględniania w trakcie procesu informacji pozyskanych przez oponentów podczas uczestnictwa w mediacji oraz poprzez przepisy, które w pewnej mierze chronią zobowiązanie do poufności mediatora poprzez niemożność jego występowania w roli świadka w sądzie.

cej niż uzyskanie tych deklaracji i przyzwoleń. Polega na ocenie kondycji psychofizycznej oponentów do uczestnictwa w postępowaniu oraz na weryfikowaniu i ustalaniu ich mocy, władzy oraz uprawnień w zakresie podejmowania przez nich wiążących decyzji. Mediator czyni to, aby wypracowane w toku mediacji ustalenia mogły być przez oponentów obopólnie realizowalne, a więc aby każdy z oponentów był w stanie – psychofizycznym, społecznym, organizacyjnym i formalnym – składać świadome deklaracje i oświadczenia, jak i miał możliwość ich świadczenia, a więc ich realizacji potwierdanej w działaniu⁶⁴. Niezweryfikowanie przez mediatora możliwości oraz uprawnień oponentów do partycypacji w mediacji oraz do podejmowania przez nich wiążących decyzji przyczyniać się bowiem może do nieefektywności, pozorowania i falsyfikacji postępowania, czyniąc nierealizowalnymi finalizujące je ustalenia i umowy. W wyniku przeprowadzenia postępowania mediacyjnego obarczonego takim błędem sytuacja pointerwencyjna nie spełniałaby warunków sytuacji pokonfliktowej, tzn. wykazującej znamiona roszczeń wyczerpanych oraz znamiona sytuacji o obniżonym bądź zneutralizowanym potencjale konfliktowym, a przyczynić by się nawet mogła do utrzymania bądź eskalacji konfliktowego ustosunkowania stron⁶⁵. Co więcej, zaniedbanie takie może również:

- przyczyniać się do upokorzenia lub niedoli strony, która podjęła się uczestnictwa w mediacji w złej kondycji zdrowotnej,
- wtórnie ją wiktyimizować, jeśli to mediacja pomiędzy sprawcą a ofiarą przestępstwa,
- powodować straty jednego z oponentów, jeśli strona trzecia interweniowałaby pomiędzy stronami o dużej nierównowadze sił wynikającej z ich niewspółmiernych kompetencji społecznych, z nieproporcjonalnych statusów społecznych lub z zajmowanego przez nie miejsca w hierarchii organizacyjnej.

Brak informacji o tego typu przeszkodach, związanych z symbolicznymi i niesymbolicznymi formami dominacji i przewagi, sprawia bowiem, że silniejsza ze stron mogłaby w sposób niezrównoważony forsować swoje interesy, a osiągnięte ustalenia nie uwzględniałyby w należyтым stopniu potrzeb i roszczeń strony słabszej. Mediacja mogłaby zakończyć się wówczas

---

⁶⁴ Szczegółowe omówienie różnicy pomiędzy oświadczeniem a świadczeniem w niniejszym wywodzie znajduje się w *Rozdziale 1.3. Interwencyjna rola „strony trzeciej” w rozwiązywaniu i rozstrzyganiu konfliktów*.

⁶⁵ Szczegółowe omówienie zagadnień dotyczących interwencji w konflikty i spory oraz oczekiwań związanych z osiągnięciem pożądanego stanu w sytuacji pointerwencyjnej omówione zostało w *Rozdziale 1.2. Ingerencje vs. interwencje w konflikty i spory*.

fiaskiem bądź wieńczyć by ją mógł pozorny sukces, tzn. zatwierdzona, ale niesatysfakcjonująca obie strony umowa. Tymczasem satysfakcja z uzyskanego rezultatu mediacji świadczy o jej istotnych walorach, takich jak zaspokojenie potrzeb obydwu stron sporu, realizacja choć części ich interesów, rozwiązanie problemowych i spornych kwestii składających się na sytuację konfliktową, a w konsekwencji również obniżenie stresu, niepewności, napięcia lub/i cierpienia zarówno bezpośrednio zaangażowanych w konflikt stron, jak i ich otoczenia społecznego⁶⁶.

Ze względu na powyżej przytoczone zagrożenia w wielu podręcznikach i poradnikach odradza się mediatorom prowadzenie mediacji w sytuacjach zidentyfikowania lub choćby podejrzenia znaczącego zachwiania równowagi sił pomiędzy oponentami bądź zaleca ustanowienie przedstawiciela strony słabszej, reprezentującego ją w postępowaniu mediacyjnym. Wyniki badań potwierdzają bowiem, że jeżeli strona będąca na słabszej pozycji uczestniczy w mediacji bez przedstawiciela, to jej osłabienie się zwiększa⁶⁷. Mediatorzy często ograniczają jednak uczestnictwo przedstawicieli w procesie mediacji, uważając je za szkodliwe dla postępowania, a w rolę przedstawiciela słabszej z nich wcielają się nierzadko sami. Jak wskazują Justyna Olszańska, Robert Olszański i Jacek Woźniak, mediatorzy często falsyfikują i komplikują sytuację mediacji, interpretując swoją rolę w postępowaniu nie jako bezstronnego pośrednika, ale właśnie jako przedstawiciela strony będącej na mniej korzystnej pozycji w sporze⁶⁸. W tym sensie dopuszczanie przedstawicielstwa stron w mediacji można zatem rozpatrywać nie tylko jako wsparcie samych oponentów, ale i wsparcie mediatora, a ostatecznie jako ewentualny czynnik służący jakości postępowania.

Warto zaznaczyć, że z umożliwieniem współdziałania oponentów w mediacji wiąże się również pewna „obietnica”. Jej spełnienie ma być możliwe nie tyle poprzez aranżowanie i asekurowanie kooperacji stron ani też przez identyfikowanie i likwidowanie czynników je sabotujących, ale poprzez edukowanie i socjalizację stron do tego, aby one same były do tego skłonne, gotowe i zdolne. Podejście to opracowali Robert A. Baruch Bush i Joseph P. Folger. Polega ono na umacnianiu osobowej siły (z ang. *empowerment*) stron mediacji poprzez wspieranie ich samoświadomości (z ang.

⁶⁶ R.B. Bush, J. Folger, *The Promise of Mediation: The Transformative Approach to Conflict*, Jossey-Bass, San Francisco 2005, s. 9–11; T. Tallodi, *Mediation's Potential to Reduce Occupational Stress: A New Perspective*, Conflict Resolution Quarterly, 32(4)/2015, s. 361, 367.

⁶⁷ E.P. McDermott, R. Obar, „*What's Going On...*”, s. 1–26.

⁶⁸ J. Olszańska, R. Olszański, J. Woźniak, *Do peaceful conflict management methods pose problems in posttotalitarian Poland?* Mediation Quarterly, 10(3)/1993, s. 291–302.

self-awernes), samostanowienia (z ang. *self-determination*) oraz poprzez kształtowanie pomiędzy nimi wzajemnego, obustronnego zrozumienia i uznania (z ang. *recognition*)⁶⁹. Kierowanie się tymi postulatami ma z jednej strony budować w uczestnikach mediacji zdolność do rozpoznawania, formułowania i oceny swoich podmiotowych potrzeb, dążeń i interesów, jak i umiejętność ich ukazywania wobec siebie nawzajem. Z innej natomiast strony, ma kształtować w uczestnikach mediacji zdolność i gotowość do wysłuchania, dostrzegania, rozumienia i uznania tego, co jest ważne dla pozostałych dysputantów⁷⁰. Co więcej, tego typu edukowanie stron prowadzić ma nie tylko do samopoznania, nie tylko do wzrostu kompetencji interakcyjnych, ale i do transformacji zdolności, gotowości i śmiałości oponentów do samodzielnego radzenia sobie w interakcjach konfliktowych. W konsekwencji możliwe stać się ma spełnienie owej obietnicy, która polegać ma na zmianie nastawienia uczestników mediacji wobec ludzi i konfliktów w ogóle, powodując w spierających się stronach tzw. wzrost moralny (z ang. *moral growth*)⁷¹. Przeobrażenie to dotyczyć ma zarówno jednostkowych postaw stron pozostających ze sobą w konflikcie, jak i łączącej ich relacji, ale promieniować ma także na całe społeczeństwo. Założenie to jest dlatego podstawą do określania tego typu strategii mediacją transformatywną (z ang. *transformative mediation*). Jej zasada nie opiera się bowiem na osiągnięciu incydentalnego stanu pozytywnej współpracy, ale na przemianie stron w zakresie gotowości i chęci do jej podejmowania. I chociaż podejście to bywa niejednokrotnie krytykowane za iluzoryczność, utopijność i naiwność wobec natury życia społecznego, to równie często uznawane jest za mediacji nieodzowne, gdyż w jej trakcie oraz w jej wyniku powstaje wiele sprzyjających relacjom międzyludzkim rezultatów, których nie sposób sprowadzić jedynie do wypracowywania umów finalizujących spory. Mediacja to także istotna przestrzeń uspołecznienia biorących w niej udział osób.

---

⁶⁹ R.B. Bush, J. Folger, *The Promise...*, s. 13–14, 33; R.O. Murray, *The Mediation Handbook...*, s. 19, 101–102.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ S.J. Ware, *Principles of ...*, s. 395–396; Wzrost moralny, rozwój moralny, przeobrażenie moralne i moralna transformacja są określane jako jedne z najbardziej ambitnych, ale nieodłącznych mediacji celów czy też zamierzeń, co zostało wyraźnie zasygnalizowane i omówione w drugim punkcie niniejszego rozdziału.

4. Mediacja jako negocjacje asekurowane

Nieodzwrotnie związanym z postrzeganiem mediacji przez pryzmat współdziałania skonfliktowanych stron jest podkreślanie jej podobieństwa do procesu negocjacji, z tym że wspomaganych przez mediatora. Toteż dla Petera J. Carnevale oraz Deana G. Pruitta „Mediacja jest wariacją negocjacji, w której jeden lub więcej outsiderów (stron trzecich) asystuje stronom w ich dyskusji”⁷². Z kolei według Leszka Cichobłazińskiego mediacje to „negocjacje z udziałem trzeciej, neutralnej strony, która wpływa na proces negocjacyjny tak, aby ułatwić osiągnięcie porozumienia”⁷³. Mediacja może być dlatego ujmowana jako rozszerzona formuła negocjacji bądź jako kolejny po negocjacjach etap w staraniach nad rozwiązaniem sporu. Podkreśla to w swoim studium A. Zienkiewicz, stwierdzając, że to chęć do wypracowania porozumienia pomiędzy skonfliktowanymi stronami, które podjęły już samodzielny wysiłek, aby je osiągnąć, skłania strony do poszukiwania wsparcia mediatora⁷⁴. Podobną uwagę czyni Hanna Przybyła-Basista, która, powołując się na wyniki badań Ira Williama Zartmana oraz Saadii Touvala, tłumaczy, że skonfliktowane strony skłaniają się do przyjęcia wsparcia mediatora dopiero wówczas, gdy osiągną impas w negocjacjach⁷⁵. Zwraca na to również uwagę L. Morawski oraz J.T. Barrett i J.P. Barrett, dla których przejście do mediacji jest kolejnym po negocjacjach etapem na kontinuum interwencji w konflikty i spory, gdyż dopiero po swobodnych i samodzielnych próbach rozwiązywania sporu strony podejmują decyzję o włączeniu do tego procesu mediatora⁷⁶. Na czynniki te zwraca również uwagę Ch.W. Moore, który stwierdza, że: „Mediacja jest poszerzeniem – lub aranżowaniem – procesu negocjacji, poprzez włączenie do niego aktywnie interweniującej, akceptowalnej trzeciej strony, której możliwość podejmowania decyzji jest ograniczona lub żadna. Osoba ta towarzyszy głównym uczestnikom

⁷² P.J. Carnevale, D.G. Pruitt, *Negotiation and Mediation*, Annual Review of Psychology, 1992, s. 2.

⁷³ L. Cichobłaziński, *Mediacje...*, s. 51.

⁷⁴ A. Zienkiewicz, *Studium mediacji...*, s. 31.

⁷⁵ H. Przybyła-Basista, *Mediacje rodzinne w konflikcie rozwodowym. Gotowość i opór małżonków a efektywność procesu mediacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2006, s. 122.

⁷⁶ J.T. Barrett, J.P. Barrett, *A History of...*, s. 1–2; L. Morawski, *Główne problemy współczesnej...*, s. 236.

w dobrowolnym dochodzeniu do obustronnie akceptowalnego rozstrzygnięcia spornych kwestii⁷⁷.

Wytyczenie szyku mediacji w oparciu o tzw. klasyczny proces negocjacji zostało po raz pierwszy opracowane przez Jima Cooglera i stanowi podstawę do określania mediacji mianem strukturalnych (z ang. *structural mediation*), gdyż sugeruje taką realizację procesu mediacji, która przebiega według z góry określonej struktury. Składa się na nią: określenie tematu konfliktu, prezentacja stanowisk stron, zbieranie i zestawianie danych o podstawie konfliktu, formułowanie potrzeb stron, definiowanie możliwych rozwiązań, negocjacje/przetargi, a finalnie wybór jednego rozwiązania oraz sformułowanie finalnych ustaleń pomiędzy stronami, którymi zakończony jest spór. Przy czym, ze względu na uczynienie wieńczącej proces ugody głównym celem tego rodzaju mediacji, określa się je również zorientowanymi na umowę (z ang. *settlement-oriented*)⁷⁸.

Jak jednak wskazuje William L. Ury, elementarną kwestią prowadzenia negocjacji w mediacji jest nie tyle umowa, co stworzenie okazji oraz atmosfery do precyzowania i artykułowania przez oponentów ich potrzeb, niepokoi, pragnień, lęków i aspiracji⁷⁹. Bez tego niemożliwe byłoby bowiem określenie niezgodności, na których ufundowana jest konfliktowa relacja stron, oraz ustalenie ich autentycznych, a więc nieiluzorycznych podstaw. Takie zalecenie wobec skutecznego rozwiązywania konfliktów widać choćby w zaleceniach identyfikowania i weryfikowania rzeczywistych przyczyn ustosunkowania konfliktowego L.A. Cosera, który zalecał, by w mediacji upatrywać „pozbawienia sytuacji konfliktowej nierzeczywistych elementów agresywności, tak by pozwolić przeciwnikom realistycznie zająć się rozbieżnymi roszczeniami będącymi przyczyną sporu”⁸⁰. Jak również w zaleceniach Anny Krajewskiej dotyczących traktowania strony trzeciej w mediacji jako obiektywizującego spór uczestnika⁸¹.

Po spełnieniu zadań urzeczywistniania i obiektywizowania podstaw ustosunkowania konfliktowego stron przed mediatorem wciąż jednak stoi istotne wyzwanie, gdyż – tu z kolei posłużę się wskazaniem Ch.W. Moore’a –

⁷⁷ Ch.W. Moore, *Mediacje...*, s. 23–24.

⁷⁸ Zob. O.J. Coogler, *Structured Mediation in Divorce Settlements: A Handbook for Marital Mediators*, Lexington Books 1978; L. Marlow, S.R. Sauber, *The Handbook of Divorce Mediation*, Springer Sciences-Business Media, New York 1990, s. XI; G. Nordhelle, *Mediacja...*, s. 164–166.

⁷⁹ W.L. Ury, *Dochodząc do zgody...*, s. 209.

⁸⁰ L.A. Coser, *Funkcje konfliktu...*, s. 47.

⁸¹ A. Krajewska, *Spory...*, s. 85.

skonfliktowane ze sobą strony rzadko wskazują swoje interesy w sposób jasny lub bezpośredni, co wynika nie tylko z braku świadomości ich istnienia czy z mylnego ich postrzegania, ale również z ich zatajania, ukrywania bądź fałszowania⁸². Działania te mogą być oczywiście wynikiem obaw i strachu stron przed ich ukazaniem, ale mogą być również konsekwencją tzw. złej woli. Bez względu jednak na ich źródło, zadaniem mediatora jest minimalizowanie ich występowania poprzez rzetelne ustalanie potrzeb i interesów stron przystępujących do mediacji oraz neutralizowanie negatywnych skutków wynikających z ich ewentualnego kamuflowania lub zakłamywania. By to osiągnąć, mediator może posługiwać się rozmaitymi narzędziami. W ich zakres – w zależności od miejsca na skali dyrektywności oddziaływania mediatora – wchodzi taktyka tzw. aktywnego słuchania połączona z zadawaniem otwartych i zamkniętych pytań, uściślanie, dokonywanie podsumowań, klaryfikowanie i konkretyzowanie wypowiedzi oponentów, ich przeformułowywanie (z ang. *reframes*)⁸³ i parafrazowanie oraz informowanie i edukowanie stron o konsekwencjach ich wyborów, a nawet subtelne ukazywanie spostrzeżonych blefów⁸⁴. Stosowane są także narzędzia pogłębiania, aktualizowania i ponownej oceny (z ang. *reappraisal*)⁸⁵ posiadanej wiedzy odnośnie do uczuć, postaw i działań oponentów związanych z ich ustosunkowaniem i działaniem konfliktowym, ale także ustalanie i wykorzystywanie informacji z zakresu tzw. alternatyw dla negocjowanego porozumienia. Oznacza to odkrycie:

- najlepszej czy też najbardziej korzystnej opcji wyboru dla negocjowanego porozumienia w opinii każdej ze stron (BATNA, skrót z ang. *Best Alternative to a Negotiated Agreement*),
- najgorszej czy też najmniej korzystnej opcji wyboru dla negocjowanego porozumienia w opinii każdej ze stron (WATNA, skrót z ang. *Worst Alternative to a Negotiated Agreement*),
- prawdopodobnej opcji wyboru dla negocjowanego porozumienia w opinii każdej ze stron lub w ocenie mediatora (LATNA, skrót z ang. *Likely Alternative to a Negotiated Agreement*)⁸⁶.

⁸² Ch.W. Moore, *Mediacje...*, s. 257, 264–266.

⁸³ C. Lewis, *The Definitive Guide to Workplace Mediation and Managing Conflict at Work*, RoperPenberthy, Weybridge 2009, za: T. Tallodi, *Mediation's Potential...*, s. 369.

⁸⁴ A. Cybulko, *Komunikacja interpersonalna*, w: E. Gmurzyńska, R. Morek (red. nauk.), *Mediacje...*, s. 117–128; A. Gójska, *Mediacje rodzinne...*, s. 162–165; C. Lewis, *The Definitive Guide...*, s. 369.

⁸⁵ T. Tallodi, *Mediation's Potential...*, s. 369.

⁸⁶ A. Zienkiewicz, *Różnorodny paradygmat mediacji – odpowiedź na wielocelowość dyskursu mediacyjnego*, ADR. Arbitraż i Mediacja, 2/2008, s. 86.

Ustalanie tych informacji dostarcza mediatorowi nieprzytaczanych często w toku trwających rozmów i przetargów, a istotnych dla negocjowanego porozumienia informacji, na podstawie których mediator jest w stanie ustalać i przewidywać prawdopodobne scenariusze wyborów stron oraz obnażać ich kamuflaże. Tym samym realizowany jest prewencyjny zabieg negocjacji w mediacji, jakim jest odkrywanie ewentualnych „dróg odwrotu” oponentów z drogi ustępstw i kompromisów składających się na konsensualne i ugodowe podejście do rozwiązywania konfliktów, ale też zweryfikowana zostaje zasadność mediacji w sytuacjach patowych. Można bowiem założyć, że strona niemogąca uzyskać oczekiwanych korzyści z uczestnictwa w pertraktacjach będzie mniej skłonna do autentycznego zaangażowania w postępowanie oparte na świadczeniu wzajemnych ustępstw i usług. Co więcej, klaryfikowanie stanowisk, interesów i potrzeb stron uświadamia im także stopień realizowalności ich wzajemnych oczekiwań, jak również adekwatność zastosowania mediacji w ich zaspokojeniu. Dzięki temu zweryfikowane i urealnione zostają wzajemne roszczenia, oraz – na co szczególnie liczą mediatorzy – zweryfikowana zostaje gotowość oponentów do uczestnictwa w autentycznych i rzetelnych poszukiwaniach obopólnie akceptowalnego i satysfakcjonującego rozwiązania spornych kwestii. Rozwiązania, które będzie mogło być urzeczywistnione.

Negocjacje w mediacji to jednak coś więcej niż identyfikowanie i testowanie interesów, potrzeb i oczekiwań stron. To bowiem także asekurowanie złożonej i skomplikowanej transakcji, która zachodzi pomiędzy nimi w mediacji⁸⁷. W jej obrębie nie następuje bowiem prosta wymiana, ale raczej transmisja różnorodnych – zarówno materialnych, jak i symbolicznych – przedmiotów wymiany, o trudno precyzowalnej i szacowalnej wartości, którą należy ustalić, zrozumieć i niejednokrotnie przeformułować na stanowiska negocjacyjne. Dlatego też – jak wskazują Marian Kempny i Jacek Szmatka – „mediacja musi polegać na zaangażowaniu w wymianę kogoś trzeciego, jakiejś trzeciej strony, która posiada możliwość uzgodnienia wartości zasobów podlegających wymianie”⁸⁸. Bądź, jak wskazują Mary Parker Follett, Howard Raiffa lub Gary T. Lowenthal, na zmianie priorytetu negocjacji w mediacji z ustalania przedmiotów i ekwiwalentów wymiany

---

⁸⁷ R.G. Parker, *Mediation: A Social Exchange Framework*, *Mediation Quarterly*, 9(2)/1991, 121–135.

⁸⁸ M. Kempny, J. Szmatka (red.), *Współczesne teorie wymiany społecznej. Zbiór tekstów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1992, s. 39.

na ich kadrowanie czy też ich rekonceptualizację⁸⁹. Oznacza to takie modelowanie dyskusji pomiędzy oponentami, dzięki któremu przeformułowane zostaje rywalizacyjne nastawienie oponentów do osiągnięcia najkorzystniejszego wyniku prowadzonych przetargów (z ang. *distributive negotiation, competitive negotiation, win-lose strategy*)⁹⁰ – w efekcie których wygrać może tylko jeden z nich bądź otrzymać mogą tzw. zgniły kompromis, na którego przyjęcie strony się zgadzają, choć wynik ten dla żadnej z nich nie jest zadowalający – na takie nastawienie, dzięki któremu tworzona będzie szansa identyfikowania, weryfikowania i porównywania wzajemnych interesów stron oraz ich integracja w sposób, który umożliwi ich optymalne i obopólnie satysfakcjonujące zrealizowanie, czyniąc jednocześnie dotychczasowych przeciwników emisariuszami jednej sprawy (z ang. *integrative negotiation, collaborative negotiation, win-win strategy*)⁹¹. Maria Folta tego typu podejście do negocjacji w mediacji określa „doszukiwaniem się komplementarności interesów różnych”⁹², tłumacząc, że proces ten jest możliwy dzięki zbliżaniu stron w zakresie interesów przeciwstawnych oraz identyfikacji i dbałości o interesy odmienne⁹³.

Tego typu podejście do organizacji i asekuracji negocjacji w mediacji wchodzi także w zakres – omawianych już – propozycji rozwiązywania konfliktów D.W. Johnsona, R.T. Johnsona i D. Tjosvolda, którzy dowodzą, że skuteczną interwencją w konflikt jest jego przeformułowanie w konstruktywny spór, tzn. we współdziałanie oponentów ukierunkowane na formułowanie nowych, nieszablonowych i kreatywnych rozwiązań ich sytuacji konfliktowej⁹⁴. Za prekursorów łączących takie współpracujące, konstruktywne i kreatywne podejście do przeformułowania postaw uczestników mediacji z rywalizacyjnych i indywidualistycznych na kooperacyjne i twórcze (z ang. *self-interest into common interest orientation, co-operative approach*) uznaje się Rogera Fishera i W.L. Ury'ego. Opracowali oni postępowanie mediacyjne zmieniające punkt ciężkości pro-

---

⁸⁹ R.J. Lewicki, D.M. Saunders, B. Barry, J.W. Minton, *Zasady...*, s. 56; H. Raiffa, *The Art & Science of Negotiation*, Harvard University Press, Wyd. XVII, Cambridge – London 2003, s. 109, 131, 145; S. Roberts, M. Palmer, *Dispute Processes: ADR and the Primary Forms of Decision-Making*, Cambridge University Press 2005, s. 129–139.

⁹⁰ *Ibidem*.

⁹¹ *Ibidem*.

⁹² M. Folta, *Negocjowanie i mediacja w życiu. 32 techniki heurystyczne dla kreatywnego dialogu*, FOLTA, Wrocław 2003, s. 29.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ D.W. Johnson, R.T. Johnson, D. Tjosvold, *Konstruktywny spór...*, s. 66.

wadzonych negocjacji z zajmowania się żądaniami stron na rozwiązanie problemu (z ang. *problem-solving orientation*)⁹⁵, którym w tej koncepcji jest sytuacja konfliktowa.

Warto w tym miejscu również przytoczyć – omówione już w Polsce przez Hannę Przybyłą-Basistę⁹⁶ oraz Agatę Gójską⁹⁷ – wyniki badania K. Kressela, zrealizowane na próbie 32 par biorących udział w mediacjach. Badanie dotyczyło wpływu dwóch wyszczególnionych w niniejszym podrozdziale stylów pracy mediatora na częstość osiągania porozumienia i wieńczącej postępowanie ugody, tzn. mediacji zorientowanych na umowę (*settlement-oriented mediation*) oraz mediacji zorientowanych na rozwiązanie problemu (*problem-solving mediation*). W wyniku badania okazało się, że styl pracy mediatora miał istotny wpływ na częstość osiągania porozumień, gdyż aż 12 z 13 par, które brały udział w mediacjach zorientowanych na rozwiązanie problemu, doszło do satysfakcjonujących porozumień i zawarło ugody. Natomiast tylko 9 z 19 par, które uczestniczyły w mediacjach zorientowanych na wypracowanie umowy kończącej spór, zawarło ją. Co warto jednak zaznaczyć, to że w badaniu K. Kressela spośród wszystkich mediujących par tylko trzy nie były zadowolone z uczestnictwa w postępowaniu. Wszystkie pozostałe natomiast, w tym również te pary, które nie wypracowały ugody, deklarowały satysfakcję z udziału w mediacji. Do podobnych spostrzeżeń doszły również w swoim badaniu Charlene E. Depner, Karen Cannata oraz Isolina Ricci⁹⁸. W wyniku przeprowadzonej przez nie ewaluacji usług mediacyjnych okazało się bowiem, że 65% badanych uczestników mediacji oceniało ją jako satysfakcjonującą, choć nie doprowadziła ich ona do ugody. Mimo to najwięcej, bo aż 90% zadowolonych uczestników mediacji pozostawało wśród badanych, którzy swoje wspomagane przez stronę trzecią dyskusje i negocjacje uwieńczyli jednak spisaniem porozumieniem⁹⁹. Oznacza to, że ugoda, która formalizuje

⁹⁵ Zob. R. Fisher, W. Ury, B. Patton, *Dochodząc do TAK. Negocjowanie bez poddawania się*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2000.

⁹⁶ K. Kressel, *The Settlement-Orientation versus the Problem-Solving Style in Custody Mediation*, *Journal of Social Issues*, 50(1)/1994, za: H. Przybyła-Basista, *Akceptacja mediacji jako formy rozwiązywania konfliktów rodzinnych*, *Chowanna*, 2(37)/2011, s. 262–263.

⁹⁷ A. Gójska, *Przegląd badań w dziedzinie mediacji rodzinnych na świecie*, *Mediator*, 29(2)/2004, s. 23–49.

⁹⁸ C. Depner, K. Cannata, I. Ricci, *Client Evaluation of Mediation Services: The impact of case characteristics and mediation service models*, *Family and Conciliation Courts Review*, 32(3)/1994, s. 306–325.

⁹⁹ *Ibidem*.

je pertraktacje stron, jest wśród oponentów najbardziej pożądanym rezultatem mediacji, jednakże w wyniku postępowania mediacyjnego – nawet, gdy nie kończy się ono pożądaną ugodą – możliwe jest zaspokojenie choć części potrzeb stron oraz osiągnięcie satysfakcji z podejmowanych prób rozwiązania konfliktu.

5. Mediacja jako wspomagany proces porozumienia

Nie mniej często niż poprzez podobieństwo do negocjacji mediację ujmuje się w odniesieniu do wspomaganego procesu komunikacji spierających się stron. To wsparcie mediatora udzielane jest oponentom po to, aby zainicjować, umożliwić i przywrócić komunikację pomiędzy nimi, gdyż – jak zaznacza choćby Jan Waszkiewicz¹⁰⁰ – jest to fundament poszukiwania i osiągania wyjścia z sytuacji konfliktowej. Poszukiwania, które mediator usprawnia, koordynuje i ukierunkowuje. W ten sposób mediację definiują Nora Doherty i Marcelas Guylar, wskazując, że: „Mediacja jest ustrukturyzowanym procesem, w którym bezstronny mediator pomaga komunikować się osobom zaangażowanym w spór, aby umożliwić im lepsze wzajemne zrozumienie i osiągnięcie rozwiązań akceptowalnych dla obu stron (...)”¹⁰¹.

Bazowy warunek umożliwiania i przywracania komunikacji pomiędzy skonfliktowanymi stronami związany jest z zainicjowaniem spotkania oponentów z mediatorem oraz z zaaranżowaniem okazji do ich wspólnej i – w różnym zakresie – asekurowanej rozmowy. Okazję tę można opisać przez pryzmat twierdzeń takich teoretyków, jak Theodor M. Newcomb¹⁰² bądź Bernard Berelson¹⁰³, tzn. jako zainaugurowanie procesu wymiany czy też transmisji informacji, myśli i emocji pomiędzy oponentami. Jest to w istocie tworzenie przez mediatora sposobności do wyartykułowania przez dysputantów swoich stanowisk, opinii i roszczeń oraz – co równie

¹⁰⁰ J. Waszkiewicz, *Jak Polak z Polakiem: szkice o kulturze negocjowania*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997, s. 69.

¹⁰¹ N. Doherty, M. Guylar, *Mediacja i rozwiązywanie konfliktów w pracy*, A. Kozłowska (przeł.), Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2010, s. 19.

¹⁰² T.M. Newcomb, *Communication and Culture*, Harcourt, Brace and World, New York 1966, za: M. Wendland, *Działanie komunikacyjne a przekazywanie informacji*, w: E. Kulczycki, M. Wendland (red.), *Komunikologia. Teoria i praktyka komunikacji*, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Filozofii UAM, Poznań 2012, s. 139.

¹⁰³ B. Berelson, G.A. Steiner, *Human Behavior*, Harcourt, Brace and World, New York 1964, za: M. Wendland, *Działanie komunikacyjne...*, s. 139.

istotne – do pozyskiwania potwierdzenia odbioru swoich wypowiedzi przez uczestników mediacji. W tym ujęciu komunikacji w mediacji, które można utożsamiać również z początkowym jej etapem, chodzi bowiem o rozpoczęcie wzajemnego przekazywania przez strony informacji, które w ich ocenie dotyczą przyczyn czy też podstaw sytuacji konfliktowej, w jakiej się znalazły. M. Folta zaleca nawet, aby na tym etapie nie upatrywać wywoływania w dysputantach reakcji innej niż poprawne przyjmowanie przez nich ukazywanych treści do wiadomości¹⁰⁴.

Tak pojęty bazyowy warunek komunikacji w mediacji związany jest również z eliminowaniem czynników deformujących i utrudniających komunikację ich uczestnikom. Aby zobrazować to przedsięwzięcie, warto posłużyć się wskazaniem, jakie opracowali Claude E. Shannon i Warren Weaver, wyszczególniający takie bariery komunikacji, jak: techniczne – zewnętrzne (np. hałas, wielogłoś, niekomfortowa temperatura), psychologiczne – wewnętrzne (np. intensywne emocje, choroba) oraz zakłócenia semantyczne (np. wypaczony sens przekazu i odbioru informacji)¹⁰⁵. Czynniki te określili mianem szumów, które blokują bądź zaburzają odbiór komunikatów, wpływając na ich zniekształcenie i zaburzenie lub na zmniejszenie ich efektywności¹⁰⁶. Dlatego też w istocie mediacji leży tych barier likwidowanie oraz im przeciwdziałanie. Przy czym likwidowanie polega na bieżącym orientowaniu i aktywizowaniu się mediatora wobec spostrzeżonych trudności i problemów z zastosowaniem całego dostępnego mu warsztatu. Natomiast przeciwdziałanie czy też prewencja problemów komunikacyjnych polega na zapewnianiu dysputantom sprzyjających warunków do prowadzenia rozmowy, tzn. warunków pozbawionych chaosu i przeszkód, które często towarzyszą interakcjom w ogóle, a jakie interakcjom o antagoni- stycznej bądź wrogiej naturze towarzyszą w dwójnasób. Te prewencyjne działania mediatora polegają na:

- zrozumiałym dla wszystkich zainteresowanych zaprezentowaniu zasad spotkania mediacyjnego (np. poinformowanie o poufności, o wypowiedaniu się wyłącznie w swoim imieniu, o nieprzerywaniu wypowiedzi innych uczestników, o odpowiadaniu na pytania mediatora);
- zaprezentowaniu zaleceń stosowania przez uczestników zasad wypowiedzi służących wzajemnemu – możliwie trafnemu i precyzyjne-

¹⁰⁴ M. Folta, *Negocjowanie...*, s. 22.

¹⁰⁵ B. Dobek-Ostrowska, *Podstawy komunikowania społecznego*, ASTRUM, Wrocław 2006, s. 17; J. Fiske, *Wprowadzenie do badań nad komunikowaniem*, ASTRUM, Wrocław 2003, s. 22–24.

¹⁰⁶ *Ibidem*.

- mu – zrozumieniu (np. zalecenia o niestosowaniu w wypowiedziach tzw. dużych kwantyfikatorów, o niestosowaniu protez fonetycznych, o minimalizowaniu komunikatów niewerbalnych),
- pozyskaniu potwierdzenia co do zrozumienia zaprezentowanych zasad i zaleceń oraz ich akceptacji przez strony (np. poprzez zadawanie pytań rozstrzygnięcia i dopełnienia, poprzez prośbę o dokonanie podsumowania),
  - pozyskaniu zwerbalizowanej lub/i pisemnej zgody stron na uczestnictwo w mediacji (np. poprzez podpisanie kontraktu grupowego bądź umowy mediacyjnej),
  - dbałości o aranżację przestrzeni, która w optymalny sposób sprzyja budowaniu atmosfery dla prowadzenia konwersacji bezpośredniej (np. usytuowanie dysputantów w pozycjach niekonfrontacyjnych, tzn. nie naprzeciw siebie; zapewnienie komediatora w mediacjach wieloosobowych) lub zapośredniczonej (np. poprzez poświęcanie podobnej ilości czasu stronom podczas mediacji wahadłowych lub poprzez zapewnienie dobrego łącza internetowego, jeśli konwersacja odbywa się poprzez komunikator internetowy).

Ze względu na wymienione właściwości mediacji jako przedsięwzięcia likwidowania oraz zapobiegania przez mediatora barierom oraz problemom komunikacyjnym, warto porównywać ją do wytyczania „porządku rytualnego”¹⁰⁷ Ervinga Goffmana, na który składa się: aranżacja przestrzeni komunikacyjnej, wytyczanie zaleceń i zasad interakcji w mediacji oraz tych interakcji koordynowanie. Zadaniem mediatora jest bowiem w tym aspekcie skonstruowanie pewnego ceremoniału, tzn. stworzenie struktury oraz dogłębne zasady, w ramach których jest prowadzona i asekurowana rozmowa skonfliktowanych uczestników postępowania.

Poza propozycją odniesienia do E. Goffmana warto również zwrócić uwagę na inne – obecne w literaturze przedmiotu – implikacje teoretyczne przydatne do opisu lub/i analizy przedsięwzięć strukturyzowania komunikacji w mediacji. Jedną z nich jest koncepcja, którą za J. Habermasem proponuje A. Zienkiewicz¹⁰⁸. Polega ona na zapewnianiu skonfliktowanym stronom warunków idealnej sytuacji mowy, tzn. takiej sytuacji, w której respektowane być powinny warunki etyki, sprawiedliwości i równości pro-

---

¹⁰⁷ E. Goffman, *Rytuał interakcyjny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 33–46.

¹⁰⁸ J. Habermas, *Teoria działania...*, s. 58–61; A. Zienkiewicz, *Różnorodny paradygmat mediacji...*, s. 76–93; A. Zienkiewicz, *Studium mediacji...*, s. 78–92.

ceduralnej. Przy czym przez warunki etyki mowy należy rozumieć: zrozumiałość nadawanych komunikatów, ich prawdziwość i zgodność z rzeczywistością; ich szczerość i zgodność z intencjami nadawcy; ich słuszność i spójność ze społecznie uznawanymi normami; oraz wystrzeganie się przez dysputantów manipulacji i forteli erystycznych¹⁰⁹. Natomiast przez warunki idealnej sytuacji mowy rozumieć należy: równość, dobrowolność, wolność uczestnictwa oraz procedury zapewniające rzetelność i symetrię dyskusji¹¹⁰. Wdrożenie tych warunków w działaniu powinno umożliwić uczestnikom komunikacji wzajemną rozmowę, zrozumienie oraz powinno ich motywować do porzucania wrogiego i antagonistycznego nastawienia na rzecz poszukiwania najlepszego dla nich rozwiązania sytuacji spornej. Jest to możliwe dzięki temu, że tego typu strukturyzowanie komunikacji w mediacji to w istocie przeformułowanie kłótni w uporządkowaną, nieprzymuszoną, otwartą i egalitarną dysputę, która jest możliwa w realizacji dzięki temu, że jej uczestnikom wyrównuje się i zabezpiecza szanse komunikacyjne w wysuwaniu postulatów, w wymianie argumentów oraz w podejmowaniu autonomicznych decyzji, których ani gwałtowna, ani pasywna forma konfliktu nie umożliwia.

Kolejną implikacją przydatną do opisu przedsięwzięć strukturyzowania komunikacji w mediacji jest ujęcie, które za Paulem H. Gricéem proponuje Paweł Nowak¹¹¹. Według niego aranżowanie i porządkowanie komunikacji w mediacji powinno się odbywać poprzez wytyczenie takich warunków rozmowy dysputantom, które są zbliżone do wzorcowej sytuacji dialogu (z gr. *dialogos* – rozmowa)¹¹², a więc sytuacji kooperacji językowej. Warunki te to: autentyczność oznaczająca rzeczywistą chęć oponentów do udziału w mediacji oraz szczerość tego uczestnictwa; adekwatność oznaczająca zgodność sposobu komunikacji z jej fazą, stylem i tematem; oraz równorzędność oznaczająca wyrównanie statusów dysputantów poprzez intencjonalne nieuwzględnianie przywilejów wynikających z nierównych pozycji społecznych oponentów.¹¹³ Respektowanie tych trzech warunków sprzyjać ma powodzeniu i współpracy komunikacyjnej pomiędzy dysputantami w ogóle, a mediatorowi dostarczać ma wytycznych do jej kształ-

¹⁰⁹ *Ibidem.*

¹¹⁰ *Ibidem.*

¹¹¹ P. Nowak, *O mówieniu tego, co się chce i jak się chce...*, czyli komunikacja językowa w sztuce mediacji, w: A. Lewicka (red.), *Profesjonalny mediator. Zostań nim. Poradnik metodyczny*, Wyd. Uniwersytetu M. Curie-Skłodowskiej, Lublin 2008, s. 143–160.

¹¹² W. Kopaliński, *Słownik...*, s. 97.

¹¹³ P. Nowak, *O mówieniu...*, s. 148–149.

towania i ukierunkowywania. Aby wspomóc mediatora w tym przedsięwzięciu, P. Nowak za P.H. Grice'em, przytacza cztery maksymy, które zaprezentowane jako zalecenia w mediacji, mają sprzyjać powodzeniu komunikacyjnemu dysputantów. W ich zakres wchodzi:

- 1) Maksyma jakości: Mów tylko prawdę albo sygnalizuj stopień prawdziwości.
- 2) Maksyma ilości: Przekazuj tylko tyle informacji, ile potrzeba na danym etapie komunikacji. Ani za dużo, ani za mało.
- 3) Maksyma relewancji: Mów na temat. Unikaj dygresji, aluzji i nazbyt rozbudowanych przykładów.
- 4) Maksyma sposobu: Mów jasno, jednoznacznie i zrozumiale¹¹⁴.

Co również zauważa i podkreśla P. Nowak w swojej publikacji, to że nie mniej istotnymi wytycznymi służącymi międzyludzkiej kooperacji językowej są – poza wskazówkami P. H. Grice'a – propozycje Robina Lakoffa oraz Goefreya Leecha odnoszące się do dbałości o tzw. etykietę współpracy komunikacyjnej ludzi. Badacze ci dowodzą, że uwzględnianie przez rozmówców zasad grzeczności i uprzejmości wpływa pozytywnie na powodzenie czy też szczęście komunikacyjne, gdyż poza efektywnością zabezpieczają również psychospołeczne potrzeby związane z poczuciem komfortu, szacunku, uznania, zrozumienia bądź sympatii¹¹⁵.

Należy również zaznaczyć, że aranżowanie i strukturyzowanie komunikacji w mediacji w sposób, który polega na prowadzeniu przez skonfliktowane strony szczerego, otwartego i konstruktywnego dialogu, stanowi podstawę określania mediacji mianem humanistycznych (z ang. *humanistic mediation*)¹¹⁶. Ich głównym propagatorem jest Mark S. Umbreit, który zainspirowany psychologią humanistyczną Carla Rogersa¹¹⁷, opracował zalecenia, jakich spełnienie umożliwia prowadzenie autentycznego i efektywnego dialogu przez skonfliktowane strony. Pośród nich, najbardziej emblematycznymi są zalecenia dotyczące spotkań przygotowawczych ze stronami, podczas których są one instruowane co do zasad i celów prowadzenia dialogu w ogóle oraz co do zasad i celów prowadzenia dialogu

¹¹⁴ *Ibidem*, s. 149–509.

¹¹⁵ *Ibidem*, s. 152–156.

¹¹⁶ M.S. Umbreit, *Humanistic Mediation: A Transformative Journey of Peacemaking*, *Mediation Quarterly*, 14(3)/1997, s. 201–213.

¹¹⁷ Zob. E. Banaszak, R. Florkowski, *Od konfliktu do współpracy. Rogeriański styl facylitacji konfliktów oraz kilka przeszkód w jego implementacji*, w: M. Plucińska (red.), *Rozwiązywanie sytuacji konfliktowych w wymiarze jednostkowymi społecznym*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Społecznych UAM, Poznań 2014, s. 237–248.

mediacyjnego. To bowiem dysputanci – choć wspomagani w eksploracji swoich emocji i myśli, asekurowani w organizacji działań oraz edukowani w prowadzeniu spokojnej, pokojowej rozmowy – mają pozostać podmiotami odpowiedzialnymi za przebieg i finał ich spotkania. Podmiotami, którym mediator tworzy przedpole do pozytywnego współdziałania oraz przestrzeń sprzyjającą wzajemnemu zrozumieniu. Z tego też względu za niezwykle ważny wymiar mediacji uznaje się kształtowanie postaw kooperacyjnych pomiędzy stronami bądź nakłanianie stron do ich przyjmowania. Mediowanie w tym ujęciu to zatem nie tylko aranżowanie komunikacji skonfliktowanych stron, ale również ich mobilizowanie do przewyciężenia antagonistycznego nastawienia, potrzeby rewanżu, skłonności do negacji potrzeb i praw oponenta, na rzecz budowania wzajemnej wyrozumiałości i empatii, bez czego niemożliwe byłoby podjęcie rozmów i humanistycznej współpracy nad rozwiązywaniem konfliktu. W swojej definicji kładzie na to akcent Lon L. Fuller, który uważa, iż centralną cechą mediacji jest jej „zdolność do reorientowania stron wobec siebie nie poprzez narzucanie im zasad, ale poprzez pomaganie im w osiągnięciu nowej i wspólnej percepcji ich relacji, percepcji, która zmieni kierunek ich postaw i usposobienia wobec siebie”¹¹⁸.

Rozszerzeniem i pogłębieniem bazowego aspektu koordynowania komunikacji pomiędzy oponentami jest dlatego – zdecydowanie wykraczający poza transmisyjny i strukturalny wymiar komunikacji międzyludzkiej – proces interpretacji, reinterpretacji, negocjacji oraz ustalania znaczeń pomiędzy wszystkimi uczestnikami mediacji. Jak bowiem wskazuje J. Waszkiewicz: „Trzeba stale pamiętać, że w komunikowaniu uczestnicy nasza i partnera zdolność kodowania i dekodowania informacji - coś dla nas oczywistego może jemu stwarzać problemy interpretacyjne”¹¹⁹. Zwraca na to również uwagę M.J. Zajączkowska, analizująca komunikację w mediacji, wskazując, iż: „Jedną z głównych funkcji mediatora jest pomoc każdej ze stron w zrozumieniu tego, co mówi lub o co prosi druga strona”¹²⁰. W wymiarze komunikacyjnym mediacji strony wspierane są dlatego w odbiorze i interpretacji wzajemnie kierowanych komunikatów – tyle werbalnych, co niewerbalnych – oraz w ich precyzyjnej artykulacji po to,

¹¹⁸ L.L. Fuller, *Mediation – Its Forms and Functions*, Southern California Law Review, 44/1971, s. 325.

¹¹⁹ J. Waszkiewicz, *Jak Polak...*, s. 47.

¹²⁰ M.J. Zajączkowska, *Mediacja jako forma komunikowania się w konflikcie*, w: M. Baryluk, M. Wawrzak-Chodaczek (red.), *Komunikacja społeczna w świecie realnym*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008, s. 9.

aby osiągać elementarny próg wzajemnego zrozumienia. Mechanizm ten można sprowadzić do „komunikacyjnego modelu działania” J. Habermasa, w którym „dochodzenie do porozumienia” pojmowane jest jako proces osiągania zgodności znaczeń oraz akceptacji treści wypowiedzi pomiędzy podmiotami, w wyniku którego stają się one częścią podzielanej, intersubiektywnej rzeczywistości¹²¹. Mediator może dlatego pełnić rolę facylitatora procesu komunikowania stron prowadzącego je do leksykalnego porozumienia, ale też tłumacza zestrzajającego ich subiektywne spostrzeżenia, doznania, refleksje i zapatrywania w możliwe do pojęcia światy. Jako taką mediację można również opisać w oparciu o kumulatywny i negocjowalny charakter interakcji międzyludzkiej według twierdzenia Claude Lévi-Straussa o sukcesywnym włączaniu w już istniejący korpus znaczeń kolejnych składników ludzkich doświadczeń, które zestrzajając się finalnie stają się zaczynem rekonstrukcji dotychczasowych oraz generowania nowych sensów i znaczeń¹²². Bądź też posługując się Blummerowską koncepcją operowania symbolami pomiędzy partnerami interakcji, w której następuje ich selekcja, rewidowanie i przekształcanie dla instrumentalnego ich stosowania w kształtowaniu wzajemnych działań¹²³. Działan, które – nie należy o tym zapominać – w przypadku interwencji mediacyjnej ukierunkowywane są na przewycięzanie, rozwiązywanie i obopólnie przez oponentów akceptowalne zakończenie sytuacji konfliktowej. Taki sposób rozumienia mediacji podkreślają wyraźnie Claudio Baraldi i Vittorio Iervese, którzy twierdzą, że: „Mediacja ma promować zmianę procesu komunikacji, umożliwiając uczestnikom wspólne osiągnięcie ich własnych rozwiązań, tworząc w ten sposób wspólny grunt do nowych podzielanych znaczeń”¹²⁴. Znaczeń, które – jeśliby posłużyć się z kolei odniesieniem do kształtowania definicji sytuacji Ervinga Goffmana – mogą przez wpływ mediatora lub/i przez strukturalne roszczenia mediacji wobec jej uczestników ukształtować się w sytuację dochodzenia do porozumienia w zamian walecznej rywalizacji¹²⁵.

Podejściem, które w sposób szczególny uwzględnia wagę starań nad osiągnięciem zgodności znaczeń pomiędzy oponentami, traktując je jako

¹²¹ J. Habermas, *Teoria działania...*, s. 474–475.

¹²² A. Manterys, *Sytuacje...*, s. 66–67.

¹²³ H. Blumer, *Interakcjonizm symboliczny*, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2007, s. 8.

¹²⁴ C. Baraldi, V. Iervese, *Dialogic Mediation in Conflict Resolution Education*, *Conflict Resolution Quarterly*, 27(4)/2010, s. 426.

¹²⁵ Zob. A. Manterys, *Sytuacje...*, s. 27–28.

newralgiczny czynnik powodzenia komunikacji w mediacji oraz w przewyciężaniu ustosunkowania konfliktowego stron, są mediacje narratywne (z ang. *narrative mediation*)¹²⁶. Ich popularyzatorami są John Winslade i Gerald Monk, teoretycy i praktycy mediacji zainspirowani myślą konstrukcjonizmu społecznego Ludwiga Wittgensteina. Podejście, które promują, polega na zachęcaniu spierających się stron do opowiedzenia swojej jednostkowej, osobistej, subiektywnej historii konfliktu, po to, aby dostrzec i starać się zrozumieć zarówno swoją wersję rzeczywistości, jak i wersję innych uczestników konfliktu, oraz aby samemu zyskać okazję do tego, żeby zostać dostrzeżonym i wysłuchanym. Mediacje narratywne opierają się bowiem na założeniu, iż osiągnięcie porozumienia pomiędzy skonfliktowanymi stronami jest możliwe tylko dzięki zrozumieniu indywidualnych kontekstów opowieści każdego z oponentów. Jak zauważa Maciej Bachryj-Krzywaźnia, mediatorzy narracyjni „traktują historie snute przez strony konfliktu nie jako kamuflaż, przez który mediator musi się przebić, by przeniknąć do sedna konfliktu, lecz jako kluczowy element sytuacji konfliktowej. (...) Sporne narracje tworzą w istocie wydarzenie, o którym opowiadają, co czyni je strukturami generującymi znacznie w dyskursie. Zamiast więc odrzucać narracje stron jako deformujące obiektywny obraz konfliktu, mediatorzy narracyjni starają się zaangażować je w pracę na rzecz przebudowania antagonistycznych relacji”¹²⁷. Równocześnie bowiem z tworzeniem warunków do przedstawienia przez oponentów ich indywidualnych narracji konfliktu mediator nakłania także skonfliktowane strony do ich rewizji oraz do budowy ich uwspólnionej, nowej wersji. Dzięki temu zabiegowi można nie tylko wspierać wzajemne zrozumienie uczestników mediacji, ale i zmieniać antagonizujące ich i niekonstruktywne postrzeganie, a w rezultacie je przeformułowywać i przewyciężać.

Jak istotnym jest porozumienie w mediacji widać również poprzez to, jak często kwestia ta towarzyszy jej charakteryzowaniu i definiowaniu. Przywołana jest już w najbardziej ogólnych definicjach słownikowych, zamieszczonych np. w *Słowniku języka polskiego PWN* lub w *Wielkiej encyklopedii prawa* pod redakcją Brunona Hołysta, dla którego: „Mediacja (...) to procedura pośredniczenia w sporze, mająca na celu doprowadze-

---

¹²⁶ Zob. J. Winslade, G. Monk, *Narrative mediation: A New approach to conflict resolution*, Jossey-Bass, San Francisco 2000.

¹²⁷ M. Bachryj-Krzywaźnia, *Dialog mediacyjny w perspektywie psychologii narracyjnej funkcje narracji i narracyjne role mediatora*, Profilaktyka Społeczna i Resocjalizacja, 31–32/2016, s. 74–74.

nie skonfliktowanych stron do porozumienia¹²⁸. Znajduje się również w literaturze przedmiotu, gdzie mediację jako „pośredniczenie w sporze, mające na celu pomoc (dwóm lub więcej stronom) w osiągnięciu wspólnego porozumienia”¹²⁹ postrzega H. Przybyła-Basista. Podobnie mediację ujmuje Agata Gójska, według której jest to procedura rozwiązywania konfliktu dla wypracowywania przez strony wzajemnie satysfakcjonującego oraz świadomego porozumienia¹³⁰. Co istotne, to że zarówno w tych przytoczonych, jak i w wielu pozostałych przedsięwzięciach definiowania mediacji termin – porozumienie jest stosowany zamiennie z terminem – rozwiązanie sporu. Wyraźnie spostrzec to można w definicji Zbigniewa Kmiecika, według którego mediacja to proces prowadzący do znalezienia akceptowanego przez wszystkich rozwiązania, czyli osiągnięcia porozumienia¹³¹. Co więcej, zarówno rozwiązywanie sporu, jak i porozumienie okazują się być jednymi z najczęściej towarzyszącymi definiowaniu mediacji kategorii. W niewiele mniejszym stopniu stosowane są również: proces, procedura, pośredniczenie, negocjowanie, wypracowanie, pomaganie, wspieranie czy umożliwianie. Desygnaty te udało się wyodrębnić w rezultacie zrealizowanego na potrzeby niniejszej rozprawy przeglądu definicji mediacji – słownikowych, instytucjonalnych oraz pochodzących z polskiej i światowej literatury przedmiotu (aneks, zał. 1). Poniżej przedstawiono graficzną ilustrację natężenia najbardziej preferowanych w definiowaniu mediacji określeń, posługując się wzrastającym – wraz ze stopniem ich stosowalności – gabarytem wyrazów (schemat 2).

Przyczyn takiego stanu rzeczy, w którym termin – porozumienie jest zamiennie stosowany z terminem – rozwiązanie sporu, należy, jak sądzę, poszukiwać w dwóch źródłach. Pierwszym z nich jest dążenie do uwypuklenia w charakteryzowaniu mediacji jej wymiarów kooperacyjnych, negocjacyjnych i komunikacyjnych. Mediacja jest bowiem procesem, który wymusza na spierających się stronach nieustanną konieczność transmisji informacji oraz dokonywanie ustaleń w każdej problematycznej kwestii. Dlatego też zarówno sama interwencja – będąc wielotorowym procesem ustalania i negocjacji znaczeń tyleż w semantycznym, symbolicznym, co materialnym wymiarze – jak i jej finalne osiągnięcia – które strony również muszą obopólnie ustalić i zaakceptować – jawią się w mediacji jako

¹²⁸ B. Hołyst (red.), *Wielka encyklopedia...*, www.openlaw.com.pl [odczytano 2016.03.09].

¹²⁹ H. Przybyła-Basista, *Mediacje rodzinne...*, s. 18.

¹³⁰ A. Gójska, *Mediacje rodzinne...*, s. 31.

¹³¹ Z. Kmiecik, *Mediacja i koncyliacja...*, s. 27–28.

finalnego rozwiązania konfliktu w drodze mediacji. Na potrzeby niniejszego wywodu zakres znaczeniowy terminu – porozumienie w mediacji mieści w sobie dlatego zarówno proces wyjaśniania, ustalania i uwspólniania znaczeń przez partnerów mediacji, jak i ich finalne porozumienie, tzn. wyrażenie przez nie świadomego i wzajemnie uzgodnionego przyzwolenia na poczynione ustalenia finalizujące mediację, choć nie zawsze i niekoniecznie sytuację konfliktową. W takim ujęciu mediacja to zatem dobrowolna, niewładcza, bezstronna interwencja strony trzeciej, podejmowana pomiędzy skonfliktowanymi stronami w celu osiągnięcia i optymalizowania ich procesu porozumienia w obszarze normatywnym, komunikacyjnym, behawioralnym, negocjacyjnym i je finalizującym.

6. Mediacja jako procedura oraz instrument prawny

Zdefiniowanie mediacji, które uwieńczyło poprzedni podrozdział, stanowić może również podstawę do budowania jej wyobrażenia w proceduralnym aspekcie. O mediacji w ten sposób myślą Leonard Marlow i S. Richard Sauber¹³³, dla których jest to właśnie procedura asystowania skonfliktowanym stronom w procesie zarządzania ich sporem, czy też Peter J. Carnevale oraz Dean G. Pruitt, którzy twierdzą, że negocjacje i mediacje są w istocie procedurami rozwiązywania przeciwstawnych preferencji pomiędzy oponentami¹³⁴. Na zasadniczą rolę mediatora w proceduralnym wspieraniu negocjacji toczących się wśród uwikłanych w antagonistyczne relacje podmiotów wskazuje również Agata Gójska¹³⁵.

Proceduralne ujęcie mediacji to w gruncie rzeczy zaprezentowanie – właściwych interwencji mediacyjnej – instrumentalnych czynności, które posiadają swoją kolejność, celowość, zasadność i racjonalność stosowania. Przy czym sprowadzenie tych czynności do pewnego szyku czy też algorytmu celowego postępowania stanowi podstawę do określania mediacji mianem procedury interwencji, natomiast sprowadzenie zastosowania tych czynności do obowiązujących przepisów prawa jest podstawą ich określania mianem instrumentu prawnego. Jako że płaszczyznę odniesienia niniejszej monografii stanowi system prawny państwa polskiego – w którym mediacja

¹³³ L. Marlow, S.R. Sauber, *The Handbook of Divorce...*, s. 3.

¹³⁴ P.J. Carnevale, D.G. Pruitt, *Negotiation...*, s. 2.

¹³⁵ A. Gójska, *Mediacje rodzinne...*, s. 31.

jest wyrażona poprzez przepisy wytyczające jej zastosowanie¹³⁶ – deskrypcję i analizę procedury mediacji zrealizowano właśnie w odniesieniu niego.

Na proceduralny przebieg mediacji składa się zatem szereg następujących po sobie czynności, których wykonanie w praktyce pośrednictwa bądź w ramach obowiązujących przepisów prawa umożliwić ma jej skuteczną i efektywną realizację¹³⁷. W literaturze przedmiotu funkcjonuje obecnie wiele – bardziej i mniej szczegółowych – modeli procedur mediacyjnych wytyczających reguły ich wstępu, rozwinięcia i zakończenia¹³⁸. Czynności

¹³⁶ Warto podkreślić, że w prawie polskim nie funkcjonuje legalna definicja mediacji, tzn. taka, której ustawowo nadano ściśle określone znaczenie. Mediacja jest wyrażona za pomocą przepisów znajdujących się w ustawach, kodeksach i rozporządzeniach. Legalną definicję mediacji posiadają np. Niemcy. W art. 1, ust. 1. Ustawy o mediacji Republiki Federalnej Niemiec z 26 lipca 2012 roku (*Mediationsgesetz*) czytamy: Mediacja jest poufnym i ustrukturyzowanym procesem, w którym strony przy pomocy jednego lub więcej mediatorów dobrowolnie i z własnej inicjatywy dążą do polubownego rozstrzygnięcia ich konfliktu. (*Mediation ist ein vertrauliches und strukturiertes Verfahren, bei dem Parteien mit Hilfe eines oder mehrerer Mediatoren freiwillig und eigenverantwortlich eine einvernehmliche Beilegung ihres Konflikts anstreben.*).

Również Parlament Unii Europejskiej posiada legalną definicję mediacji. W art.3 Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/52/EC z dnia 21 maja 2008 r. w sprawie niektórych aspektów mediacji w sprawach cywilnych i handlowych, czytamy: Mediacja oznacza zorganizowane postępowanie o dobrowolnym charakterze, bez względu na jego nazwę lub określenie, w którym przynajmniej dwie strony sporu próbują same osiągnąć porozumienie w celu rozwiązania ich sporu, korzystając z pomocy mediatora. Postępowanie takie może zostać zainicjowane przez strony albo może je zaproponować lub zarządzić sąd lub nakazać prawo państwa członkowskiego. (*Mediation means a structured process, however named or referred to, whereby two or more parties to a dispute attempt by themselves, on a voluntary basis, to reach an agreement on the settlement of their dispute with the assistance of a mediator. This process may be initiated by the parties or suggested or ordered by a court or prescribed by the law of a Member State.*)

¹³⁷ Dla oznaczenia szeregu czynności wytyczających realizację mediacji w praktyce, wokół których osnuta jest narracja niniejszego rozdziału, zamiennie stosowane są określenia: mediacja, procedura mediacji, proceduralny przebieg mediacji i postępowanie mediacyjne. Rozwiązanie to jest powszechnie stosowane w literaturze przedmiotu, jednak wyraźnie o takiej strategii sygnalizują nieliczni autorzy, a w tym np. Katarzyna Gajda, w: K. Gajda, *Alternatywne metody rozwiązywania sporów w sprawach konsumenckich – mediacja (cz. II)*, ADR. Arbitraż i Mediacja, 3/2008.

¹³⁸ N. Doherty i M. Guylar opisują procedurę mediacji w modelu sześciu kroków, na który składa się: 1) przedstawienie i wprowadzenie podstawowych zasad, 2) wysłuchanie stron i podsumowanie ich wypowiedzi, 3) identyfikacja i omówienie problemów, 4) wzajemne zrozumienie i komunikowanie uczuć, 5) poszukiwanie pomysłów i badanie rozwiązań typu wygrana-wygrana (*win-win*), 6) podpisanie dobrowolnego porozumienia. N. Doherty i M. Guylar, *Mediacja...*, s. 40–43; Ch.W. Moore wyróżniający dwanaście eta-

te proponuję jednak sprowadzić do trzech – schematycznie zaprezentowanych poniżej – zasadniczych etapów: premediacji, mediacji właściwej oraz jej finalizacji (schemat 3).

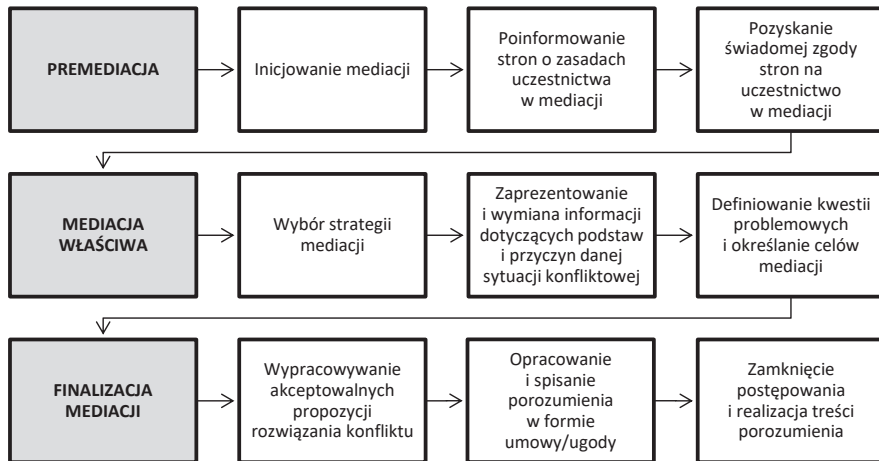
Pierwszy z etapów to tzw. premediacja. Rozpoczyna ją inicjowanie postępowania, którego formuła decyduje także o rodzaju i stopniu formalizacji interwencji. W tym kontekście wyróżnia się mediację konwencjonalną, zwaną także fakultatywną, oraz sądową, określaną mianem obligatoryjnej¹³⁹. Mediacja konwencjonalna to procedura inicjowana przez strony sporu w związku z zawarciem umowy mediacyjnej, która to umowa może być zawarta w następstwie zobowiązania się stron do podjęcia mediacji zaistniałego sporu bądź też na podstawie umowy podpisanej uprzednio wobec niego, tzn. na podstawie klauzuli mediacyjnej, w której strony deklarują rozwiązywać swoje ewentualne konflikty tą właśnie formułą. Z kolei mediacja na zlecenie sądu to taka, której inicjatywa rozpoczęcia ma swój początek w decyzji sądu, kierującego strony do mediacji. Jej obligatoryjność łączy się z nałożeniem na strony obowiązku stawienia

---

pów mediacji: 1) nawiązanie relacji ze stronami sporu, 2) wybieranie strategii kierującej procesem mediacji, 3) zbieranie oraz analizowanie informacji źródłowych, 4) tworzenie szczegółowego planu mediacji, 5) budowanie zaufania oraz współpracy, 6) rozpoczęcie sesji mediacyjnej, 7) definiowanie przedmiotu sporu oraz ustalenie planu działania, 8) ujawnienie ukrytych interesów stron sporu, 9) tworzenie wariantów porozumienia, 10) ocena wariantów porozumienia, 11) ostateczne negocjacje, 12) doprowadzenie do formalnej ugody. Ch.W. Moore czyni jednak zastrzeżenie, że etapy te nie zawsze są łatwo identyfikowalne i nie zawsze występują w jednakowym szyku, będąc zależnymi od wielu sytuacyjnych, osobowych i kulturowych czynników. Ch.W. Moore, *Mediacje...*, s. 79–81 Z kolei E. Gmurzyńska zaznacza, że w praktyce mediacyjnej często wypracowywane są autorskie procedury mediacji przystosowywane na bieżąco do charakteru spraw. Niemniej jednak do najczęściej występujących etapów mediacji zalicza: 1) rozpoczęcie lub otwarcie mediacji, 2) rozmowę (dialog) stron, 3) określenie kwestii do rozwiązania, 4) generowanie propozycji rozwiązania sporu, 5) ocenę możliwości rozwiązania sporu, 6) zawarcie ugody. E. Gmurzyńska, *Etapy mediacji*, w: E. Gmurzyńska, R. Morek (red. nauk.), *Mediacje...*, s. 211–228; Modelowy przebieg procesu mediacyjnego opracowali również A. Kalisz i A. Zienkiewicz, w jego zakres wchodzi: 1) decyzja stron/wszczęcie mediacji przez mediatora, 2) przygotowanie mediacji, 3) otwarcie sesji mediacyjnej, 4) prezentacja stanowisk przez strony, 5) definiowanie problemów, 6) wymiana propozycji rozwiązań i ich weryfikacja, 7) wypracowanie wspólnego rozwiązania, 8) spisanie porozumienia, 9) zamknięcie sesji mediacyjnej, 10) wcielenie porozumienia w życie. Co znamienne dla tego modelu przebiegu mediacji, to uwzględnienie poza postanowieniem o finalnym porozumieniu i zakończeniu mediacji, także okresu pointerwencyjnego. A. Kalisz, A. Zienkiewicz, *Mediacja...*, s. 48.

¹³⁹ A. Jakubiak-Mirończuk, *Alternatywne a sądowe...*, s. 44.

Schemat 3
Proceduralny przebieg mediacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie: N. Doherty, M. Guylar. *Mediacja...*, s. 40–54; E. Gmurzyńska. *Etapy mediacji*, w: E. Gmurzyńska, R. Morek (red. nauk.). *Mediacje...*, s. 211–228; A. Kalisz, A. Zienkiewicz, *Mediacja...*, s. 48; P. Waszkiewicz, *Przygotowanie do mediacji w pięciu krokach*, w: E. Gmurzyńska, R. Morek (red. nauk.). *Mediacje...*, s. 195–210.

się na spotkaniu mediacyjnym, choć należy wyraźnie zaznaczyć, że nawet wówczas decyzja o podjęciu, kontynuowaniu i sposobie zakończenia mediacji powinna pozostać wyłączną kompetencją stron¹⁴⁰. O mediacji mówi się wówczas jako alternatywie wewnętrznej wobec procesu sądowego, jego uzupełniającej formule bądź jako miękkim instrumencie procesowym¹⁴¹. Łukasz Błaszczak zwraca uwagę, iż mediacja określana bywa także postępowaniem przedprocesowym, gdy umowa mediacyjna zawierana jest

¹⁴⁰ *Ibidem*.

¹⁴¹ O mediacji jako „alternatywie wewnętrznej” bądź „uzupełniającej formule procesu sądowego” mówi się, gdy w ramach postępowania sądowego dopuszcza się wybór metody wchodzącej w zakres ADR (alternatywa nierozłączna: proces sądowy lub mediacja). Zagadnienie to omówiono w *Rozdziale II.4. Instytucjonalne metody interwencji w konflikty i spory w społeczeństwie demokratycznym*. Z kolei o mediacji jako miękkim instrumencie procesowym wypowiada się K.A. Politowicz: „Mediacja to przejście do tzw. miękkich instrumentów procesowych. Tu w centrum umieszczane są strony konfliktu, a procedura ma charakter mniej formalny i bardziej elastyczny, pozwalając stronom na uzyskanie realnego wpływu na kształtowanie zarówno strony formalnej, jak i przedmiotowej prowadzonego dialogu”. K.A. Politowicz, *Mediacje w postępowaniu karnym wykonawczym*, w: M. Tabernacka, R. Raszewska-Skałeczka (red. nauk.), *Mediacje...*, s. 108.

przed zawiązaniem stosunku prawnoprocesowego pomiędzy stronami¹⁴². Co istotne, polskie sądy coraz częściej obligowane są do zachęcania stron do podejmowania polubownych prób rozwiązywania ich sporów zarówno przed skierowaniem danej sprawy do rozpatrzenia przez sąd, jak i na kolejnych etapach postępowania (rozpatrywania sprawy)¹⁴³.

Bardziej szczegółowym podziałem mediacji ze względu na formułę jej inicjowania oraz związany z nią rodzaj i stopień formalizacji jest jej rozróżnienie na:

- 1) Mediację nieformalną podejmowaną na wniosek jednej bądź obydwu stron sporu oraz za ich obopólną zgodą;
- 2) Mediację kontraktową podejmowaną na wniosek stron sporu i za ich obopólną, formalną, pisemną zgodą;
- 3) Mediację na wniosek podejmowaną z inicjatywy jednej ze stron sporu, ale za ich obopólną, formalną, pisemną zgodą;
- 4) Mediację sądową podejmowaną z inicjatywy sądu, ale za obopólną, formalną, pisemną zgodą stron sporu¹⁴⁴.

Warto zauważyć, że w tym podziale szczególnie uwydatniona została konstytutywna cecha interwencji o charakterze niewładczym, jaką jest obopólna zgoda skonfliktowanych stron na udział w mediacji. Również inicjatywa wszczęcia interwencji, w niemal każdej zaprezentowanej formie, leży po stronie oponentów. To oczywiście nie oznacza, że mediacja nie może być zalecana czy też doradzana przez podmioty w spór niezaangażowane, choć zainteresowane jego rozwiązaniem, a informuje jedynie o dobrowolnym i autonomicznym charakterze uczestnictwa oponentów w tego typu postępowaniu.

Bez względu zatem na tę początkową inicjatywę wszczęcia mediacji, jej zasadniczym punktem startowym jest wyrażenie przez strony dobrowolnej na nią zgody, której towarzyszyć może zawarcie umowy o mediację. Co istotne, umowa ta – nawet w kontekście obowiązujących przepisów prawa – może być zawarta w dowolnej formie: na piśmie, ustnie, w formie aktu notarialnego, a także poprzez tzw. czynności dorozumiane (*per facta*

---

¹⁴² Ł. Błaszczak, *Charakter prawny umowy o mediację*, ADR. Arbitraż i Mediacja, 1/2008, s. 14.

¹⁴³ W wyniku zapisów ustawy o zmianie niektórych ustaw z dnia 10.09.2015 r. w związku ze wspieraniem polubownych metod rozwiązywania sporów (Dz.U. 2015 poz. 1595) art. 10 k.p.c. otrzymał następujące brzmienie: *W sprawach, w których zawarcie ugody jest dopuszczalne, sąd dąży w każdym stanie postępowania do ich ugodowego załatwienia, w szczególności przez nakłanianie stron do mediacji.*

¹⁴⁴ J. Łukasiewicz, *Naczelne zasady...*, s. 68–70.

concludentia), byleby wola stron została ujawniona w sposób dostateczny oraz została wyrażona w języku polskim¹⁴⁵. Ze względów formalnoprawnych w zakres umowy o mediację powinno wchodzić zatwierdzenie osoby mediatora bądź mediatorów mających pośredniczyć w sporze (ewentualnie sposobu jego/ich wyboru) oraz określenie przedmiotu postępowania. Te warunki stanowią tzw. przedmiotowo istotne elementy czynności prawnej (z łac. *essentialia negotii*) umowy o mediację, która poza nimi może zawierać również inne istotne postanowienia, takie jak: zatwierdzenie planowanego miejsca i terminarza mediacji, ustalenie i zatwierdzenie ewentualnego wynagrodzenia mediatora czy też pokrycie innych kosztów towarzyszących postępowaniu¹⁴⁶.

Jak można zauważyć w zaprezentowanym powyżej schemacie, poinformowanie stron o zasadach uczestnictwa w mediacji powinno być uprzednie wobec wyrażenia zgody lub/i spisania umowy mediacyjnej. Postuluje się to, gdyż warunkiem ich świadomego i intencjonalnego wyrażenia powinno być wskazanie i wytłumaczenie reguł, których oponenti deklarują w trakcie mediacji przestrzegać. Moment ten często jest w praktyce mediacyjnej szczególnie celebrowany, a dla jego określenia stosuje się nazwę monologu mediatora bądź wystąpienia otwierającego. W jego zakres może wchodzić: przywitanie uczestników mediacji, wytłumaczenie zasad tego postępowania oraz roli, jaką pełni w nim mediator, zgromadzenie niezbędnych oświadczeń (np. mediatora o jego bezstronności i neutralności, zobowiązania do zachowania poufności czy też zapewnień o dobrowolnym uczestnictwie w postępowaniu) oraz przedstawienie i uzgodnienie reguł zachowania i współdziałania wszystkich uczestników mediacji¹⁴⁷. Na tym etapie mediator dostarcza uwikłanym w antagonistyczne relacje podmio-

¹⁴⁵ J. Kuźmicka-Sulikowska, *Podstawa prawna odpowiedzialności cywilnej mediatora*, ADR. Arbitraż i Mediacja, 3/2008, s. 4; M. Macyszyn, M. Śledzikowski, *Umowa o mediację w prawie polskim – wybrane uwagi*, ADR. Arbitraż i Mediacja, 3/2015, s. 6; P. Malaga, A. Mól, *Sposoby i skutki wszczęcia mediacji*, ADR. Arbitraż i Mediacja, 4/2008, s. 8.

Piotr Malaga i Alicja Mól wskazują, że: „Istotne znaczenie dla skuteczności umowy o mediację ma wymóg przewidziany w art. 8 ustawy z 7.10.1999 r. o języku polskim (Dz.U. Nr 90, poz. 999 ze zm.), który stanowi, że jeżeli stroną umowy, której wykonanie ma nastąpić na terytorium RP, jest podmiot polski, umowę sporządza się w języku polskim. Nie zawarcie zatem umowy w języku polskim, mimo istnienia większej liczby wersji językowych, może być pozbawione skutków prawnych”. P. Malaga, A. Mól. *Sposoby...*, s. 8.

¹⁴⁶ J. Kuźmicka-Sulikowska, *Podstawa prawna...*, s. 4.

¹⁴⁷ Zagadnienia dotyczące zabezpieczenia przez mediatora sprzyjających warunków do prowadzenia rozmowy skonfliktowanych stron w mediacji omówiono w *Rozdziale II.5. Mediacja jako wspomagany proces porozumienia*.

tom nie tylko podstawowe wyobrażenie o tym procesie, ale zasadniczo wytacza jego ramy oraz związane z nimi roszczenia, oczekiwania i reguły uczestnictwa, do których przestrzegania zobowiązują się strony.

Obecnie – zarówno w Polsce, jak i na świecie – istnieje wiele katalogów porządkujących zasady mediacji, a pośród nich najczęściej wskazywanymi są:

- 1) Zasada dobrowolności – rozumiana jako nieprzymuszony charakter uczestnictwa stron w mediacji oraz na każdym z jej etapów;
- 2) Zasada dobrej wiary – rozumiana jako gotowość do współpracy nad obopólnie akceptowalnymi ustaleniami kończącymi spór;
- 3) Zasada autonomii stron konfliktu – utożsamiana jest z brakiem władczych uprawnień strony trzeciej wobec uczestników postępowania oraz swobodą kształtowania ustaleń;
- 4) Zasada rzetelnej informacji – realizowana jest poprzez informowanie o zasadach, celach, przebiegu oraz możliwych rezultatach postępowania;
- 5) Zasada poszanowania godności stron – polega na dochowaniu klarowności, zrozumiałości i transparentności postępowania w sposób niepozbawiający komfortu uczestnictwa w postępowaniu żadnej ze stron;
- 6) Zasada satysfakcji każdej ze stron sporu – polega na osiągnięciu zadowolenia z uzyskanego rezultatu mediacji poprzez kierowanie się dobrem i interesem stron;
- 7) Zasada poufności postępowania – obejmująca zobowiązanie do dyskrecji wszystkich uczestników mediacji oraz nieujawniania żadnych informacji uzyskanych w jej trakcie;
- 8) Zasada bezstronności i neutralności mediatora – zabezpieczana poprzez brak powiązań podmiotu ingerującego z pozostałymi uczestnikami postępowania oraz poprzez brak indywidualnego interesu strony trzeciej w przedmiocie sporu;
- 9) Zasada zmniejszonego formalizmu – przejawia się w ograniczonej ilości wskazań i przepisów określających procedurę postępowania, na której kształt i przebieg mają wpływ mediator i pozostali uczestnicy mediacji¹⁴⁸.

---

¹⁴⁸ Zob. R.B. Bush, J. Folger, *The Promise...*, s. 9–11; J. Łukasiewicz, *Naczelné zasady...*, s. 68–87; A. Kalisz, A. Zienkiewicz, *Mediacja...*, s. 58–61; *Kodeks Etyczny Mediatorów Polskich*, Dokument uchwalony przez Społeczną Radę ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości w dniu 1 maja 2008 roku; *Standardy prowadzenia mediacji i postępowania mediatora...*; T. Tallodi, *Mediation's Po-*

Przytoczone powyżej zasady nie stanowią jednak kompletnego wykazu ani sztywnego, ustalonego katalogu postępowania. Tego typu standardy to raczej zalecenia czy też modelowe wytyczne, wskazujące zakres i reguły wzajemnego oddziaływania wszystkich uczestników mediacji. To poprzez ich przestrzeganie i stosowanie w praktyce pośrednictwa urzeczywistnia się ugody, niewładczy wzór interwencji. I chociaż reguły te – z wyłączeniem zasad poufności, bezstronności i dobrowolności – nie stanowią najczęściej przepisów w sensie prawnym, to są uznawane za pewnego rodzaju proceduralne wytyczne mediacji, których spełnienie gwarantować ma właściwą realizację interwencji. Z taką też intencją powołana i funkcjonująca przy Ministrze Sprawiedliwości RP Społeczna Rada ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów uchwaliła w dniu 26 czerwca 2006 roku „Standardy prowadzenia mediacji i postępowania mediatora” (schemat 4)¹⁴⁹. Dokument ten zawiera szczegółowy opis dziesięciu przedstawionych poniżej standardów, które zostały po dwóch latach dodatkowo rozwinięte w „Kodeksie Etycznym Mediatorów Polskich” uchwalonym przez Społeczną Radę ADR 19 maja 2008 roku w Warszawie (aneks, zał. 2 i zał. 3)¹⁵⁰.

---

tential..., s. 361, 367; P. Waszkiewicz, *Zasady mediacji*, w: E. Gmurzyńska, R. Morek (red.), *Mediacje...*, s. 157–171.

¹⁴⁹ Społeczna Rada ADR we wstępie dokumentu uchwalającego standardy mediacji, umieściła również definicję samej mediacji, której treść przytaczam: „Przez mediację rozumie się dobrowolny i poufny proces, w którym fachowo przygotowana, niezależna i bezstronna osoba, za zgodą stron, pomaga im poradzić sobie z konfliktem. Mediacja pozwala jej uczestnikom określić kwestie sporne, zmniejszyć bariery komunikacyjne, opracować propozycje rozwiązań i, jeśli taka jest wola stron, zawrzeć wzajemnie satysfakcjonujące porozumienie.” w: *Standardy prowadzenia mediacji i postępowania mediatora...*, s. 1.

¹⁵⁰ Istnieje również Europejski Kodeks Postępowania dla Mediatorów, jest to jednak nieformalny dokument przyjęty przez Komisję Europejską na konferencji w Brukseli w dniu 2 lipca 2004 r. Składają się na niego cztery standardy mediacji: *Standard I – Kompetencje i wyznaczanie mediatorów, ustalanie ich wynagrodzenia i promowanie usług*: Mediatorzy posiadają stale aktualizowane kompetencje i wiedzę w zakresie postępowania mediacyjnego, które mogą udokumentować. Dla wszczęcia mediacji niezbędna jest zgoda stron dotycząca wynagrodzenia usług mediatora, które to usługi mediatorzy promować powinni w sposób profesjonalny, uczciwy i godny. *Standard II – Niezależność i bezstronność*: Jeżeli istnieją jakiegokolwiek okoliczności podważające faktycznie lub pozornie niezależność i bezstronność mediatora, musi on poinformować strony o takich okolicznościach zarówno przed rozpoczęciem mediacji, jak i w ich trakcie. *Standard III – Porozumienie mediacyjne, procedura i ugoda*: Mediator dba o możliwość uczestnictwa stron w mediacji, jakość stosowanych procedur, ich zrozumiałość oraz dopasowanie do wymagań i potrzeb stron, jak również o sposób sformalizowania rezultatu mediacji, jak i możliwości jego egzekwowania.

Schemat 4
Standardy mediacji Społecznej Rady ADR

<p>Standardy prowadzenia mediacji i postępowania mediatora uchwalone przez Społeczną Radę ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów funkcjonującą przy Ministrze Sprawiedliwości RP</p> <p>Standard I Mediator dba o dobrowolność uczestniczenia w mediacji i zawierania porozumienia.</p> <p>Standard II Mediator jest neutralny wobec przedmiotu sporu.</p> <p>Standard III Mediator jest bezstronny wobec uczestników mediacji.</p> <p>Standard IV Mediator dba o poufność mediacji.</p> <p>Standard V Mediator rzetelnie informuje strony o istocie i przebiegu mediacji.</p> <p>Standard VI Mediator dba o wysoki poziom swoich kwalifikacji zawodowych.</p> <p>Standard VII Mediator współpracuje z innymi specjalistami dla dobra postępowania mediacyjnego.</p> <p>Standard VIII Przerwanie lub zakończenie postępowania mediacyjnego.</p> <p>Standard IX Mediator zapewnia stronom odpowiednie miejsce do prowadzenia mediacji.</p> <p>Standard X Mediator rzetelnie informuje o swoich usługach.</p>
--

Źródło: opracowano na podstawie: *Standardy prowadzenia mediacji i postępowania mediatora...*

Kolejnym etapem mediacji jest tzw. mediacja właściwa, z której realizacją nieodzownie związany jest jej metodyczny charakter. Istotny czynnik tego etapu stanowią bowiem – omówione już – generalne orientacje me-

---

Standard IV – Poufność: Mediator powinien dochować tajemnicy informacji ujawnionych w mediacji, w tym fakt, że mediacja ma się odbyć lub że się odbyła, chyba że prawo stanowi inaczej, w: *Europejski Kodeks Postępowania dla Mediatorów*. Nieformalny dokument przyjęty przez Komisję Europejską na konferencji w Brukseli w dniu 2 lipca 2004 r, na: <http://ec.europa.eu> [odczytano 2018.03.30]

diacji, odpowiadające im taktyki działania oraz dokonywane w ich ramach hierarchie celów interwencji. Pośród nich najczęściej wyróżnianymi są:

- 1) Mediacje facylitatywne (z ang. *facilitative mediation*)¹⁵¹;
- 2) Mediacje ewaluatywne (z ang. *evaluative mediation*)¹⁵²;
- 3) Mediacje strukturalne (z ang. *structural mediation*)¹⁵³;
- 4) Mediacje zorientowane na umowę (z ang. *settlement-oriented mediation*)¹⁵⁴;
- 5) Mediacje zorientowane na rozwiązanie problemu (z ang. *problem-solving mediation*)¹⁵⁵;
- 6) Mediacje transformatywne (z ang. *transformative mediation*)¹⁵⁶;
- 7) Mediacje humanistyczne (z ang. *humanistic mediation*)¹⁵⁷;
- 8) Mediacje narratywne (z ang. *narrative mediation*)¹⁵⁸.

Warto również przypomnieć, że realizacja każdego z tych podejść odbywać się może ściśle według ich zaleceń, tzn. według czystej formy mediacji (z ang. *pure form mediation*)¹⁵⁹, bądź też poprzez hybrydyzowanie taktyk mediacyjnych (z ang. *cross-fertilize*)¹⁶⁰, ich eklektywizowanie (z ang. *eclectic mediation*)¹⁶¹ lub poprzez strategiczne dostosowywanie (z ang. *strategic style in mediation*)¹⁶². Każde z tych podejść może również cechować odmienna dyscyplina proceduralna związana ze sposobem korzystania przez mediatora ze swoich uprawnień zarządczych, rozpościerających się pomiędzy dyrektywnym a wspomagającym stylem pośrednictwa (z ang. *directive-elicitive*)¹⁶³, jak również z zakresem i sposobem zaangażowania w proces samych skonfliktowanych stron sporu¹⁶⁴. O czym należy również wspomnieć, to że w obowiązujących w państwie polskim przepisach prawa nie znajdują się zapisy wyznaczające orientację metodyczną mediacji, według której interwencja tego rodzaju miałaby być realizowana. Decyzję tę –

¹⁵¹ Omówiono w Rozdziale II.2. *Mediacja jako pośrednictwo profilowane*.

¹⁵² *Ibidem*.

¹⁵³ Omówiono w Rozdziale II.4. *Mediacja jako negocjacje asekurowane*.

¹⁵⁴ *Ibidem*.

¹⁵⁵ *Ibidem*.

¹⁵⁶ Omówiono w Rozdziale II.3. *Mediacja jako aranżowanie współpracy*.

¹⁵⁷ Omówiono w Rozdziale II.5. *Mediacja jako wspomagany proces porozumienia*.

¹⁵⁸ *Ibidem*.

¹⁵⁹ A. Zienkiewicz, *Różnorodny paradygmat mediacji...*, s. 3.

¹⁶⁰ J.E. Seul, *How Transformative Is...*, s. 171.

¹⁶¹ J. W. Stemple, *Identifying...*, s. 371–394.

¹⁶² K. Kressel, *The Strategic Style...*, s. 251–283.

¹⁶³ L.L. Riskin, *Decision-Making in Mediation...*, s. 7–53.

¹⁶⁴ Omówiono w Rozdziale II.2. *Mediacja jako pośrednictwo profilowane*.

jeśli to możliwe, to wraz z uczestnikami postępowania – podejmuje dlatego strona trzecia, a więc interweniujący mediator.

Mediacja właściwa w kontekście proceduralnym to jednak przede wszystkim etap, w trakcie którego następuje wysłuchanie stron oraz umożliwienie im prezentacji stanowisk konfliktowych wobec siebie nawzajem, w sprzyjających – bo asekurowanych przez mediatora – warunkach. Ważnym zadaniem tego etapu mediacji jest dlatego wsparcie antagonistycznie nastawionych uczestników w opanowaniu lub/i wentylacji uczuć niepokoju, lęku, wrogości lub/i agresji oraz – jeśli istnieje taka potrzeba – w identyfikacji ich potrzeb, pragnień, celów i aspiracji. Bez tego bowiem niemożliwa byłaby ani wzajemna artykulacja informacji budujących stanowiska konfliktowe stron, ani też zainaugurowanie procesu ich wymiany, co z kolei stanowi przedpole zasadniczego momentu mediacji, jakim jest rozmowa czy też dialog mediacyjny, w trakcie którego następuje przeorientowanie nastawienia oponentów z konfliktowego na kooperacyjne¹⁶⁵. Rezultatem dialogu mediacyjnego powinno być dlatego ukonstytuowanie się pomiędzy oponentami podzielanego i intersubiektywnego poczucia współdziałania ukierunkowanego na dochodzenie do porozumienia, co w kontekście proceduralnym mediacji sprowadzić można do uzgodnienia i jasnego sformułowania kwestii problemowych dwojakiego rodzaju. Jedną z nich to kwestia uzgodnień dotyczących wyzwań czy też celów mediacji oraz przejścia do etapu ich realizacji, druga natomiast to kwestia uzgodnień dotyczących przerwania mediacji lub jej zaprzestania (np. protokołem rozbieżności), gdy mediator bądź strony decydują, że nie jest to odpowiednia bądź korzystna dla nich droga zarządzania ich sporem¹⁶⁶. Jeśli jednak w trakcie mediacji uda się określić cele mediacyjne oraz utrzymać gotowość stron do dalszego uczestnictwa w procesie, wówczas następuje ostatni etap przebiegu mediacji, w trakcie którego strony wypracowują obopólnie akceptowalne i satysfakcjonujące propozycje rozwiązania konfliktu wyartykułowane w finalnym porozumieniu.

Ch.M. Moore wskazuje, że silne, finalne porozumienie, to takie, które strony będą chciały i mogły realizować. Zaleca dlatego, by w trakcie generowania końcowych opcji porozumienia najpierw dokładnie poznać w tym zakresie oczekiwania, żądania i możliwości stron oraz dokonać ich szczegółowej analizy. Jeśli roszczenia te okażą się nierealistyczne, irracjonalne,

¹⁶⁵ Zagadnienia związane z przeorientowaniem nastawienia oponentów z konfliktowego na kooperacyjne w drodze interwencji o charakterze niewładczym i ugodowym omówiono w *Rozdziale I.4. Ku interwencji niewładczej*.

¹⁶⁶ Zagadnienia dotyczące niemożności prowadzenia mediacji bądź powodów ich zaprzestania zostały omówione w *Rozdziale II.3. Mediacja jako aranżowanie współpracy*.

nadmierne lub zaniżone, bądź też niewystarczająco kompensujące krzywdę lub stratę którejś ze stron, to należy wówczas dokonać ich ponownej oceny, wyważenia bądź rekonceptualizacji¹⁶⁷. Finalne porozumienie w mediacji powinno bowiem cechować się obopólnie akceptowalnym, zadowalającym i możliwym do urzeczywistnienia kompromisem oraz klarownym, konkretnym i jednoznacznym sprecyzowaniem ustaleń końcowych, które strony dobrowolnie oświadczają wypełnić.

Do zaleceń tych warto dodać również wytyczną E. Gmurzyńskiej, dotyczącą równowagi pomiędzy czynionymi finalnie przez strony zobowiązaniami i ustępstwami oraz konsekwencji ich ewentualnego niewykonania¹⁶⁸. Brak takiej równowagi mógłby oznaczać wypracowanie ustaleń nieuwzględniających w należyтым stopniu potrzeb i roszczeń jednej ze stron (np. słabszej), jej niewspółmierne obciążenie bądź wtórną wiktyimizację (jeśli to mediacja pomiędzy sprawcą i ofiarą czynu karalnego). Dopuszczenie do nierównowagi może również informować o nieostrożności mediatora, o jego niewystarczających kompetencjach bądź o niespełnieniu przez niego wymogów neutralności i bezstronności. Ostatecznie zaś wypracowanie niewspółmiernych zobowiązań i ustępstw w finalnym porozumieniu mogłoby skutkować osiągnięciem niezadowalającego i niesatysfakcjonującego strony kompromisu, który następnie stanowiłby nikłe zabezpieczenie dla jego realizacji w sytuacji pointerwencyjnej. E. Gmurzyńska zaleca ponadto, by realizację finalnych postanowień – choćby obopólnie satysfakcjonujących, akceptowalnych i zrównoważonych – zabezpieczyć dodatkowo poprzez uwzględnianie także konsekwencji ich ewentualnego niewykonania. Wszak na sytuację pointerwencyjną wpływa wiele zależnych i niezależnych od stron czynników, warto więc o nich przezornie myśleć (np. poprzez umieszczanie klauzuli mediacyjnej w ugodzie, dzięki której strony deklarują się wrócić do mediatora z trudnościami w jej realizacji bądź poprzez nadanie ugodzie klauzuli wykonalności przed sądem, o czego konsekwencjach będzie mowa w kolejnych akapitach).

Z technicznego czy też proceduralnego punktu widzenia porozumienie takie powinno w jednoznaczny i zrozumiały sposób określać powinności oraz zobowiązania stron w sytuacji pointerwencyjnej. Tylko takie ich ujęcie pozwala na uzyskanie przedmiotowo i podmiotowo trafnych ustaleń. Robert Fisher określa determinanty takiego porozumienia, wskazując, że te silne cechują ustalenia:

¹⁶⁷ Ch.W. Moore, *Mediacje...*, s. 293–311.

¹⁶⁸ E. Gmurzyńska, *Etapy mediacji...*, s. 226.

- 1) Przedmiotowe – określające konkretne, wymierne przedmioty wymiany;
- 2) Całościowe – obejmujące rozwiązania dla wszystkich kwestii spornych;
- 3) Trwałe – rozwiązują kwestie sporne w sposób definitywny;
- 4) Ostateczne – zawierają wszystkie szczegóły w ich ostatecznej postaci;
- 5) Bezwarunkowe – powodujące zakończenie sporu bez konieczności spełnienia określonych warunków w przyszłości;
- 6) Wiążące – stanowiące formalne umowy zobowiązujące strony do określonego działania¹⁶⁹.

Finalne porozumienie w mediacji może być wyrażone w dogodny dla stron sposób, tzn. zarówno pisemnie, jak i ustnie, publicznie, jak i niepublicznie, bezpośrednio, jak i pośrednio, formalnie, jak i nieformalnie. Sposób wyrażenia finałowych zobowiązań stron w mediacji może być bowiem równie elastyczny co sam proces rozwiązywania tą drogą konfliktu, chyba że porozumienie to ma być wiążące w ramach obowiązujących przepisów prawa, wówczas kwestia ta podlega większym restrykcjom.

H. Przybyła-Basista jest jednak zdania, że choć można to nie warto rezygnować z formalizacji i dokumentowania finału mediacji¹⁷⁰. Jasno sformułowany dokument, tzn. ugoda, dostarcza bowiem stronom większej pewności co do treści poczynionych postanowień końcowych, a sygnowanie ich podpisem dodatkowo obliguje strony do ich wypełnienia¹⁷¹. Rytuał formalizowania porozumienia – jak tłumaczy – ma pewną moc psychologiczną w postaci respektu odczuwanego wobec dokumentu, który strony w trudzie wypracowywały w obecności strony trzeciej¹⁷². Co więcej, jeśli w trakcie realizacji finałowej umowy pojawią się wątpliwości, przewagą dokumentu jest to, że zawsze można go ponownie odczytać czy też się na niego powołać, co w przypadku nierejestrowanych deklaracji ustnych jest trudno wykonalne.

¹⁶⁹ R. Fisher, *International Mediation: A Working Guide*, International Peace Academy, New York 1978, w: Ch.W. Moore, *Mediacje...*, s. 294.

¹⁷⁰ H. Przybyła-Basista, *Proces mediacji rodzinnych – od teorii do praktyki*, *Mediator*, 21/2002, s. 5–23.

¹⁷¹ Można się także spodziewać, że finalne oświadczenia w mediacji również warto czynić publicznie oraz w interakcji bezpośredniej. Ludzie będąc bowiem w sytuacjach społecznej ekspozycji, w których są obiektami uwagi innych oraz potencjalnej oceny z ich strony, są kierowani przez chęć dokonania skutecznej autoprezentacji oraz uniknięcia społecznej dezaprobaty, przez co można założyć, że będą bardziej skłonni wywiązywać się ze składanych publicznie deklaracji i oświadczeń. Zob. P. Smułka, *Lęk społeczny i nieśmiałość*, w: M. Libiszowska-Żółtkowska, *Czego obawiają się ludzie? Współczesne zagrożenia społeczne. Diagnoza i przeciwdziałanie*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2007, s. 94–95.

¹⁷² H. Przybyła-Basista, *Proces mediacji...*, s. 10.

Formalizowanie porozumienia w postaci dokumentu ma również przewagę w kontekście formalnoprawnym, gdyż spisanie go w postaci ugody¹⁷³ daje możliwość jej zatwierdzenia przez sąd, przez co porozumienie to – choć wypracowane przez strony samodzielnie – może zyskiwać moc sądowego, wiążącego rozstrzygnięcia danej sprawy. Jest to niezwykle ważny wymiar formalizowania końcowych postanowień w mediacji, ponieważ dostarcza prawnych gwarancji ich urzeczywistnienia, stanowiąc zabezpieczenie interesów zarówno samych bezpośrednio zaangażowanych w mediację, ich bliższego oraz dalszego otoczenia społecznego, jak i reszty społeczeństwa, jego struktur i organizacji. Z czym zresztą związany jest pogląd o uzupełniającym, a nie alternatywnym charakterze mediacji wobec postępowania sądowego, zgodnie z którym następuje pomiędzy nimi relacja wzajemnego pożytku, tzn. dopełniają i wspierają się tam, gdzie jest to możliwe i celowe¹⁷⁴. Mediacja, będąc bowiem jednym z instytucjonalnych sposobów interwencji w konflikty i spory w państwie polskim, służyć ma nie tylko jako szczególnie instrument opanowywania konfliktów i sporów na poziomie jednostkowym, ale też społecznym poprzez skuteczne i trwałe neutralizowanie zagrożeń płynących z danych konfliktów dla ludzi, ich grup i organizacji w społeczeństwie. W przypadku mediacji odbywać się to może nie tylko poprzez ugodowe próby przewycięzania konfliktowego zorientowania oponentów oraz budowy obopólnie przez nich akceptowalnych ustaleń kończących spór, ale również poprzez ich sądowe zatwierdzenie w postaci ugody, co poza deklaratywnym stanowi również prawne zobligowanie sygnatariuszy do ich respektowania i realizacji w warunkach pinterwencyjnych¹⁷⁵.

¹⁷³ Zgodnie z art. 917 Kodeksu cywilnego (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 1025): Przez ugodę strony czynią sobie wzajemne ustępstwa w zakresie istniejącego między nimi stosunku prawnego w tym celu, aby uchylić niepewność co do roszczeń wynikających z tego stosunku lub zapewnić ich wykonanie albo by uchylić spór istniejący lub mogący powstać.

¹⁷⁴ A. Korybski, *Alternatywne...*, s. 10; A. Zienkiewicz, *Studium mediacji...*, s. 227–231.

¹⁷⁵ Dla dopełnienia omówienia procesu mediacji w ujęciu proceduralnym niezbędnym jest dokonanie jeszcze jednego uściślenia. Jak mianowicie ustalono, podstawą do określenia mediacji mianem instrumentu prawnego jest jej ujęcie przez pryzmat algorytmu zarządzania konfliktami typowego dla tego rodzaju interwencji oraz odniesienie go do obowiązujących przepisów prawa. Te lokują mediację w państwie polskim jako dopuszczalny sposób interwencji w różnych jego gałęziach, upatrując w mediacji narzędzie realizacji właściwych sobie celów. Dlatego też opisane wyżej a charakterystyczne dla procedury mediacji etapy, zasady i rezultaty należy traktować jako zespół modelowych czynności, których wykonanie może ulegać jednak zmianie w zależności od rodzaju sporu prawnego, którego dotyczą.

TRAJEKTORIE WDRAŻANIA MEDIACJI W POLSKI SYSTEM PRAWNY¹

Omówione wcześniej podejścia do definiowania, teoretyzowania oraz problematyzacji mediacji umiejscawiają tę niewładczą i ugodową formułę interwencji w konflikty i spory pośród wielu idei i koncepcji ukazujących jej istotę. W rzeczywistości społecznej i społecznych praktykach przybierają one jednak bardziej skrytalizowaną i instrumentalną postać, formując się w określone modele i algorytmy interwencji oraz w związane z nimi oczekiwania. Jedną z odsłon tego mechanizmu stanowi proces formułowania, formalizowania i normowania określonych rodzajów postępowania w oficjalnym, legalnym wymiarze funkcjonowania społeczeństw i ich organizacji państwowych, kiedy to następuje przeniesienie określonych rozwiązań ze sfery idei i koncepcji na instytucjonalne regulatory życia społecznego. Jak ustalono, w społeczeństwie polskim początków tego procesu w kontekście mediacji można by doszukiwać się już w kilku minionych wiekach, jednakże jej kształtowanie w formie i formule odpowiadającej współczesnej demokracji oraz współczesnemu rozumieniu niewładczych metod interwencji w konflikty i spory rozpoczęło się i trwało równoległe z transformacją społeczeństwa i państwa polskiego zapoczątkowaną w ostatniej dekadzie XX wieku. I wbrew temu, co sugerowały w tym polu ówczesne doświadczenia państw zachodnich, kształtowanie i wdrażanie mediacji w polskim systemie prawnym rozpoczęło się nie w zakresie prawa cywil-

---

¹ *Rozdział III. Trajektorie wdrażania mediacji w polski system prawny* stanowi rezultat wtórnej analizy danych zastanych, w zakres której weszły akty prawne bezpośrednio dotyczące mediacji (ich tabelaryczne zestawienie umieszczono we wstępie niniejszego rozdziału), statystyki stosowania mediacji w polskich sądach powszechnych gromadzone głównie przez Ministerstwo Sprawiedliwości RP oraz dane pochodzące z innych opracowań i materiałów badawczych.

nego, regulującego stosunki pomiędzy równorzędnymi podmiotami życia społecznego, ale w zakresie prawa publicznego, które służyć ma ochronie interesów państwa oraz dobra wspólnego jego obywateli². Chronologię wdrażania mediacji w poszczególne gałęzie prawa polskiego po 1989 roku przedstawia poniższe zestawienie (tab. 2), które omówiono w niniejszym rozdziale wraz z danymi ilościowymi dotyczącymi ich stosowania.

Tabela 2

Kontinuum wdrażania mediacji w polskim systemie prawnym ze względu na kategorię spraw

Lp.	Rok	Ustawy inicjujące wdrażanie mediacji w polskim systemie prawnym	Ustawy regulujące mediację w polskim systemie prawnym	Kategoria mediacji
1.	1991	Ustawa o rozwiązywaniu sporów zbiorowych z dnia 23 maja 1991 r. (Dz.U. 1991 nr 55 poz. 236)	Ustawa o rozwiązywaniu sporów zbiorowych z dnia 23 maja 1991 r. (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 399) Ustawa z dnia 24 lipca 2015 r. o Radzie Dialogu Społecznego i innych instytucjach dialogu społecznego (Dz. U. poz. 1240 oraz z 2017 r. poz. 2371) Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 8 grudnia 2004 r. w sprawie warunków wynagradzania mediatorów z listy ustalonej przez ministra właściwego do spraw pracy (Dz.U. 2004 nr 269 poz. 2673)	Mediacja w sporach zbiorowych

² W polski system prawny mediację zaczęto wbudowywać inaczej niż w systemy państw zachodnich. Tam mediacja popularyzowała się bowiem najpierw w zakresie prawa prywatnego i dopiero w kolejnych etapach rozwoju rozprzestrzeniała się na inne jego gałęzie. A. Kalisz, A. Zienkiewicz, *Mediacja...*, s. 63.

Jak zaznacza Rafał Morek: „W wielu państwach europejskich jeszcze do niedawna dominowało przekonanie, że mediacja – w przeciwieństwie do innych, bardziej sformalizowanych metod rozwiązywania lub rozstrzygania sporów – w ogóle nie powinna być przedmiotem regulacji prawnych. Zdaniem przeciwników «jurydyzowania» i «kodyfikowania» mediacji jej elastyczność i całkowita niemal zależność od woli stron sprawiały, że nadawanie jej ram prawnych mogłoby mediacji jedynie zaszkodzić i niepotrzebnie ją upodobnić do procedur sądowych. (...) Od początku zeszłej dekady przewagę zaczęła jednak zdobywać tendencja przeciwna. Jej zwolennicy wskazywali, że bez ustawowego uregulowania przynajmniej niektórych aspektów mediacji nie byłoby szans na jej popularyzację”. R. Morek, *Regulacje mediacji w sprawach cywilnych w Unii Europejskiej (zarys studium porównawczego)*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2013, s. 1.

Lp.	Rok	Ustawy inicjujące wdrażanie mediacji w polskim systemie prawnym	Ustawy regulujące mediację w polskim systemie prawnym	Kategoria mediacji
2.	1997	Kodeks karny z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553) Kodeks postępowania karnego z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 89 poz. 555)	Kodeks karny z dnia 6 czerwca 1997 r. (tekst jedn.: Dz.U. 2017 poz. 2204) Kodeks postępowania karnego z dnia 6 czerwca 1997 r. (tekst jedn.: Dz.U. 2017 poz. 1904) Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 maja 2015 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach karnych (Dz.U. 2015 poz. 716) Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2003 r. w sprawie wysokości i sposobu obliczania wydatków Skarbu Państwa w postępowaniu karnym (Dz.U. 2003 nr 108 poz. 1026)	Mediacja w sprawach karnych
3.	2000	Ustawa o zmianie ustawy z 15 września 2000 r. – Postępowanie w sprawach nieletnich (Dz.U. 2000 nr 91 poz. 1010)	Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 969) Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 maja 2001 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach nieletnich (Dz.U. 2001 nr 56 poz. 591) Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 r. w sprawie wysokości i szczegółowych zasad ustalania kosztów postępowania w sprawach nieletnich (Dz.U. 2016 poz. 863)	Mediacja w sprawach nieletnich sprawców czynu karalnego
4.	2000	Ustawa z dnia 15 grudnia 2000 r. o Inspekcji Handlowej (Dz.U. 2001 nr 4 poz. 25)	Ustawa z dnia 15 grudnia 2000 r. o Inspekcji Handlowej (tekst jedn.: Dz.U. 2017 poz. 1063) Ustawa z dnia 23 września 2016 r. o pozasądowym rozwiązywaniu sporów konsumenckich (Dz.U. 2016 poz. 1823) Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 17 maja 2017 r. w sprawie regulaminu organizacji i działania Inspekcji Handlowej w zakresie pozasądowego rozwiązywania sporów konsumenckich (Dz.U. 2017 poz. 1014)	Mediacja w sporach konsumenckich

Lp.	Rok	Ustawy inicjujące wdrażanie mediacji w polskim systemie prawnym	Ustawy regulujące mediację w polskim systemie prawnym	Kategoria mediacji
5.	2002	Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. 2002 nr 153 poz. 1270, ze zm.)	Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (tekst jedn.: Dz.U. 2017 poz. 1257) Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 2 czerwca 2017 r. w sprawie wysokości wynagrodzenia i podlegających zwrotowi wydatków mediatora w postępowaniu administracyjnym (Dz.U. 2017 poz. 1088) Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 1302) Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 2 czerwca 2017 r. w sprawie wysokości wynagrodzenia i podlegających zwrotowi wydatków mediatora w postępowaniu przed sądem administracyjnym (Dz.U. 2017 poz. 1087)	Mediacja w organach administracji publicznej
6.	2005	Ustawa o zmianie ustawy z 28 lipca 2005 r – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych (Dz.U. nr 172 poz. 1438, ze zm.)	Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 1025) Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 155) Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 300) Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 czerwca 2016 r. w sprawie wysokości wynagrodzenia i podlegających zwrotowi wydatków mediatora w postępowaniu cywilnym (Dz.U. 2016 poz. 921) Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (tekst jedn.: Dz.U. 2001 nr 98 poz. 1070) Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 stycznia 2016 r. w sprawie prowadzenia listy stałych mediatorów (Dz.U. 2016 poz. 122)	Mediacja w sprawach cywilnych ¹

Źródło: opracowanie własne.

¹ Mediacje z zakresu spraw cywilnych w Polsce dotyczą głównie spraw cywilnych, gospodarczych, prawa pracy oraz prawa opiekuńczego i rodzinnego.

1. Mediacje w sporach zbiorowych

Jak widać w punkcie pierwszym powyższej tabeli (tab. 2), zapis o mediacji w polskim prawie pojawił się najpierw w ustawie z 1991 roku o rozwiązywaniu sporów zbiorowych (Dz.U. 1991 nr 55 poz. 236) – dalej w skrócie u.r.s.z.³ Według zapisów tejże ustawy stronami sporu zbiorowego mogą być pracownicy reprezentowani przez związki zawodowe oraz pracodawca lub pracodawcy, którzy również mogą być reprezentowani przez właściwe organizacje. Zgodnie natomiast z art. 1 u.r.s.z.: *Spór zbiorowy pracowników z pracodawcą lub pracodawcami może dotyczyć warunków pracy, płac lub świadczeń socjalnych oraz praw i wolności związkowych pracowników lub innych grup, którym przysługuje prawo zrzeszania się w związkach zawodowych*⁴.

Ustawa o rozwiązywaniu sporów zbiorowych określa zasady i etapy zarządzania zinstytucjonalizowanymi konfliktami tego typu, pośród których mediacja stanowi obligatoryjny etap w przypadku, gdy próby pokojowych rozmów i rokowań pomiędzy stronami sporu zbiorowego znajdują się w impasie, nie mogąc zakończyć się porozumieniem. Według bowiem art. 10 u.r.s.z.: *Jeżeli strona, która wszczęła spór, podtrzymuje zgłoszone żądania, spór ten prowadzony jest przez strony z udziałem osoby dającej gwarancję bezstronności, zwanej dalej mediatorem*. Zgodnie z treścią kolejnych artykułów trzeciego rozdziału tejże ustawy mediatorem może zostać osoba obopólnie akceptowana przez strony, chyba że oponenti nie mogą dojść do porozumienia również w tym zakresie. Wówczas osoba mediatora wskazywana jest z listy⁵ prowadzonej przez ministra właściwego do spraw pracy

³ Aktualny i ujednolicony akt prawny to: Ustawa o rozwiązywaniu sporów zbiorowych z dnia 23 maja 1991 r. (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 399) – dalej w skrócie u.r.s.z.

⁴ Według danych sprawozdania działalności Państwowej Inspekcji Pracy w 2016 r. najczęstszymi przyczynami – pośród 242 zgłoszonych – sporów zbiorowych były warunki płacy – 64,7%. W 11,7% były to warunki pracy, w 5% świadczenia socjalne, w 3,6% prawa i wolności związkowe, natomiast 15% stanowiły inne przyczyny, wykraczające poza definicję sporu zbiorowego. Najczęściej odnotowano zgłoszenia sporów w sektorze przetwórstwa przemysłowego (63 zgłoszenia), najrzadziej natomiast w sektorze administracji publicznej i obrony narodowej (11 zgłoszeń). *Sprawozdanie z Działalności Państwowej Inspekcji Pracy w 2016 r.*, Warszawa 2017, na: www.pip.gov.pl/pl/f/v/176401/Sprawozdanie%202016.pdf [odczytano 2018.06.15].

⁵ „Lista mediatorów ds. sporów zbiorowych” jest udostępniona na stronie internetowej Departamentu Dialogu i Partnerstwa Społecznego Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, na: www.dialog.gov.pl/dialog-krajowy/spory-zbiorowe/lista-mediatorow [odczytano 2018.03.30].

w uzgodnieniu z organizacjami związkowymi i organizacjami pracodawców reprezentatywnymi⁶ w rozumieniu ustawy z dnia 24 lipca 2015 roku o Radzie Dialogu Społecznego i innych instytucjach dialogu społecznego (dalej w skrócie u.r.d.s.)⁷. Mediatorowi na czas prowadzenia mediacji przysługuje zwolnienie od pracy, nie dłuższe jednak niż 30 dni roku kalendarzowego, oraz wynagrodzenie, które nie może być niższe od ustalonego w drodze właściwego rozporządzenia⁸.

Anna Kalisz i Adam Zienkiewicz zauważają, że: „strony sporów zbiorowych niejednokrotnie zwracają się o poprowadzenie mediacji do znanych osób, cieszących się powszechnym szacunkiem (np. do posłów, senatorów, wojewodów, ministrów, a nawet dostojników kościelnych) i wybierają ich na mediatorów *ad hoc*”⁹. Na poparcie tego twierdzenia można przytoczyć co najmniej kilka przykładów. I tak, w 1994 roku w konflikcie pomiędzy włoskim koncernem Lucchini a strajkującą załogą pracowników sprywatyzowanej przez niego – jako pierwszej w Polsce – Huty Warszawa funkcję mediatora pełnił uznany działacz opozycji oraz poseł trzech pierwszych kadencji Sejmu RP – Jacek Kuroń wraz z abp Tadeuszem Gołłowskim. Dzięki ich staraniom ten pełny napięć 47-dniowy strajk okupacyjny zakończono podpisaniem porozumienia zakładowego¹⁰. Z kolei w 2008 roku posłanka na Sejm RP Halina Rozpondek podjęła się roli mediatora w sporze związków zawodowych z dyrekcją Miejskiego Szpitala Zespołonego w Częstochowie,

---

Wniosek o wyznaczenie mediatora w sporze zbiorowym należy złożyć listownie, jednak dla nadania szybszego biegu sprawie można go równocześnie wysłać za pośrednictwem Elektronicznej Platformy Usług Publicznych (ePUAP), na: <https://smsz.mpips.gov.pl> [odczytano 2018.03.30].

⁶ Zgodnie z art. 23 ust. 2. u.r.d.s. za reprezentatywne organizacje związkowe uznaje się ogólnokrajowe związki zawodowe, ogólnokrajowe zrzeszenia (federacje) związków zawodowych i ogólnokrajowe organizacje międzyzwiązkowe (konfederacje), które spełniają łącznie następujące kryteria: 1) zrzeszają więcej niż 300 000 członków będących pracownikami; 2) działają w podmiotach gospodarki narodowej, których podstawowy rodzaj działalności jest określony w więcej niż połowie sekcji Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD), o której mowa w przepisach o statystyce publicznej.

⁷ Ustawa z dnia 24 lipca 2015 r. o Radzie Dialogu Społecznego i innych instytucjach dialogu społecznego (Dz. U. poz. 1240 oraz z 2017 r. poz. 2371).

⁸ Rozporządzenia Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 8 grudnia 2004 r. w sprawie warunków wynagradzania mediatorów z listy ustalonej przez ministra właściwego do spraw pracy (Dz.U. 2004 nr 269 poz. 2673).

⁹ A. Kalisz, A. Zienkiewicz, *Mediacja...*, s. 88.

¹⁰ J. Hausner, *Kuroń w hucie Lucchini*, w: P. Kosiewski (red.), *Polskie dylematy. W 80. rocznicę urodzin i 10. rocznicę śmierci Jacka Kuronia*, Fundacja im. Stefana Batoiego, Warszawa 2004, s. 67–68.

będącego wówczas w trakcie restrukturyzacji¹¹. W 2012 roku natomiast senatorowi Stanisławowi Kogutowi powierzono rolę mediatora pomiędzy strajkującymi pracownikami a zarządem spółki Newag, specjalizującej się w produkcji oraz modernizacji taboru kolejowego¹². Interesującym przykładem jest również najdłuższy spór zbiorowy środowisk artystycznych po 1989 roku, którym stał się – trwający w latach 2016–2017 – konflikt pomiędzy pracownikami Teatru Polskiego we Wrocławiu a jego nowo powołanym wówczas dyrektorem Cezarym Morawskim. Na wniosek Rady ds. Instytucji Artystycznych Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego na mediatorów w tym sporze wyznaczono osoby uważane za autorytety w środowisku teatralnym i filmowym, a mianowicie Andrzeja Seweryna oraz Andrzeja Kosendiaka¹³. Znamiennym przykładem – choć nie wchodzącym w zakres sporów zbiorowych w rozumieniu ww. ustawy – wniosku lub apelu o poprowadzenie mediacji do osób cieszących się społecznym poważaniem, wydaje się być tegoroczny protest osób niepełnosprawnych i ich opiekunów w Sejmie RP. Uczestnicy tego 40-dniowego protestu zwrócili się bowiem z prośbą o mediowanie pomiędzy nimi a Rządem RP właśnie do autorytetów publicznych. Protestujący zaproponowali tę funkcję przewodniczącemu NSZZ Solidarność Piotrowi Dudzie oraz byłemu prezydentowi RP Lechowi Wałęsie¹⁴. Ważnym gestem w tej sprawie była wyrażona wówczas gotowość do mediacji działaczki społecznej i założycielki Polskiej Ak-

---

¹¹ U. Giżyńska, *Restrukturyzacja Miejskiego Szpitala Zespolonego*, Częstochowski Serwis Informacyjny, na: www.czestochowa.simis.pl [odczytano 2018.06.15].

¹² P. Szeliga, *Senator Kogut mediuje i gasi strajk w Newagu*, na: www.dzienniklodzki.pl [odczytano 2018.06.15].

¹³ *Sprawozdanie z trzeciego posiedzenia Rady ds. Instytucji Artystycznych*, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 30 marca 2017 r., na: www.mkidn.gov.pl [odczytano 2018.06.15].

¹⁴ 26 kwietnia 2018 roku Iwona Hartwich z Komitetu Protestacyjnego Rodziców Osób Niepełnosprawnych po spotkaniu z szefem NSZZ „Solidarność” Piotrem Dudą opisała to spotkanie następującymi słowami: „To była rozmowa o tym, że nas popiera, wspiera, rozumie tę naszą walkę. I po prostu poprosiliśmy, żeby zrobił wszystko, żeby stał się może mediatorem. Prosił, żeby przekonywał pana prezydenta, pana prezesa, że muszą pomóc tym osobom niepełnosprawnym”. P. Dembowski, A. Rebelińska, *Hartwich po spotkaniu z szefem „S”: poprosiliśmy, żeby postarał się nam pomóc*, na: www.pap.pl [odczytano 2018.06.15]. Z kolei 21 maja 2018 roku w trakcie spotkania ww. protestujących z prezydentem Lechem Wałęsą jedna z protestujących osób zwróciła się do niego z następującą prośbą: „Mamy wolny materac przygotowany, będzie Pan naszym mediatorem”. M. Zubel, *Wałęsa do protestujących w Sejmie: powinniśmy być z wami solidarni*, na: www.pap.pl [odczytano 2018.06.15].

cji Humanitarnej – Janiny Ochojskiej¹⁵. Z kolei abp Grzegorz Ryś upatrywał możliwości stworzenia przestrzeni do rozmowy oraz pełnienia funkcji mediatora przez instytucje Kościoła katolickiego w Polsce¹⁶. Niewątpliwie zatem pośród sporów zbiorowych i społecznych znajdują się przykłady zaangażowania powszechnie poważanych osób i instytucji. Jednakże nie sposób w trakcie kwerendy tych przykładów pominąć faktu, iż podejmowanie się przez te autorytety roli mediatora jest rezultatem nie tylko apeli stron znajdujących się w konflikcie lub zleceń organów planujących interwencję, ale też indywidualnego zaangażowania osób i instytucji publicznych, które swoje wsparcie oferują samodzielnie. Wszak ich społeczne poważanie i popularność, które ogniskują na nich uwagę i budzą zaufanie ludzi, budowane i utwierdzane są właśnie na kanwie owego zaangażowania w sprawy społecznie ważne, doniosłe i nagłośnione.

Jak zasygnalizowano powyżej, pośród interwencji mediacyjnych w sporach o charakterze zbiorowym uwzględniane są również te, które w zakresie pojęcia sporu zbiorowego w rozumieniu ww. ustaw nie wchodzą, a jednak są opatrzone pewnego rodzaju atencją instytucjonalną. Należy bowiem odnotować, że w percepcji społecznej konflikt zbiorowy nie zawsze jest identyfikowany poprzez zapisy kodeksów i ustaw czy też poprzez inne wymogi formalnoprawne, a mimo to pozostaje zbiorowym w pojęciu jego uczestników choćby przez wzgląd na charakter spraw i problemów, których dotyczy, bądź liczby osób, które aktywizuje. Co więcej, głódówki, okupacje miejsc publicznych, petycje, manifestacje, pikety, marsze i akcje protestacyjne bądź inne formy demonstracji niezadowolenia, oburzenia lub sprzeciwu w przestrzeni publicznej to narzędzia, którymi posługują się w demokracji rozliczne grupy, organizacje lub całe zbiorowości społeczne. Ustawodawca polski przewidział dlatego możliwość zastosowania mediacji również w tego rodzaju wydarzeniach, sytuując ją pośród narzędzi prowadzenia dialogu społecznego w państwie polskim. Toteż w okolicznościach konfliktowych uznanych za społecznie lub gospodarczo istotne mogą być stosowane niektóre zapisy ustawowe dotyczące mediacji w sporach zbiorowych, nawet jeśli sytuacje te nie spełniają ustawowych warunków uznania ich za takie. Gdy zatem ugodowa interwencja w dany spór zostanie uznana przez Wojewódzką Radę Dialogu Społecznego za potrzebną, może ona na podstawie art. 45 i 46 u.r.d.s. ustanowić

---

¹⁵ Relacja: *Protest w Sejmie. Kalendarium. Dzień po dniu*, na: www.niepelnosprawni.pl/ledge/x/650943 [odczytano 2018.06.20].

¹⁶ I. Żurek, *Abp Ryś: Kościół mógłby być mediatorem pomiędzy rządem a protestującymi w Sejmie*, na: www.pap.pl [odczytano 2018.06.20].

mediatora i zlecić mu podjęcie działań dla utrzymania pokoju społecznego. Interwencję tego typu określa się misją dobrej woli, a osobie z nią występującej przysługuje na ten czas zwolnienie od pracy oraz wynagrodzenie¹⁷ i zwrot poniesionych kosztów na podstawie umowy zawartej z wojewodą¹⁸. Z inicjatywą takiej misji mogą oczywiście występować również inne podmioty, jednakże nie wchodzi one wówczas w poczet rozwiązań ustawowych, nie znajdując w nich oparcia finansowego ani instytucjonalnego.

Na zakończenie omówienia niniejszego zastosowania procedury mediacji warto dodać, że wprowadzenie mediacji w polski system prawny ustawą o rozwiązywaniu sporów zbiorowych z 1991 roku nie odbyło się bez kontrowersji. Z jednej bowiem strony włączenie mediacji w poczet koncyliacyjnych instrumentów budowania porozumień zbiorowych stanowiło emblemat rozwoju demokratycznego państwa i właściwych mu narzędzi komunikacji społecznej, z drugiej natomiast strony towarzyszące mediacji obwarowania ustawowe poddawały tę emblematyczność w wątpliwość. Dla nakreślenia tych kontrowersji warto posłużyć się słowami Macieja Tańskiego, który tłumaczy, że mediację w sporach zbiorowych traktowano wówczas jako „instrument utrzymywania w ryzach mas związkowych oraz niedopuszczania do niekontrolowanego i zbyt swobodnego, zdaniem władz, rozprzestrzeniania się akcji strajkowych, »w pierwotnym zamyśle była zatem narzędziem politycznym«. Miała »ucywilizować« spory przemysłowe¹⁹. Krytykowane były dlatego zapisy dotyczące sposobów aktywowania mediacji w sporach zbiorowych, zarówno te dotyczące zasadności, jak i obligatoryjności jej stosowania. Jak się bowiem okazało, do rzeczywistej mediacji pomiędzy pracodawcami a pracownikami rzadko udaje się przymusić. Stronom powinno zależeć na ich przeprowadzeniu, bo inaczej prowadzi to do działań pozorowanych, a dalej do pozornych i nietrwałych kompromisów niweczących pracę i czas poświęcony na ich budowanie. Tymczasem zarówno pracownicy, jak i pracodawcy widzący w mediacji przeszkodę – pracownicy przeszkodę dla ogłoszenia strajku stanowiącego niebagatelne źródło ich oddziaływania, pracodawcy zaś przeszkodę jego

---

¹⁷ Warto zaznaczyć, że o ile wynagrodzenie dla mediatorów w sporach zbiorowych nie może być niższe niż to wskazane we właściwym rozporządzeniu, to dla osoby występującej z misją dobrej woli wskazane tam wynagrodzenie stanowi stawkę o maksymalnej możliwej wysokości, jaką wojewoda przekazuje na ten cel.

¹⁸ Art. 46. u.r.d.s. związany z art. 11 u.r.s.z.

¹⁹ M. Tański, *Czy można skutecznie wprowadzić w Polsce mediację?*, w: A. Winiarska (red.), *Obywatel i Prawo VI. Wybrane problemy i rekomendacje*, Fundacja Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2012, s. 40.

powstrzymania – nader często uczestniczą w mediacjach z pobudek czysto instrumentalnych, tzn. chcąc zabezpieczyć swoje autonomiczne interesy, a nie budować obopólnie korzystne porozumienia zbiorowe²⁰. Aby zniwelować ten negatywny status mediacji w tego rodzaju sporach Władysław Rychłowski zaproponował, aby mediacja zamiast systemowej zapory przeciw rozwojowi i eskalacji sporów zbiorowych stanowiła systemowe rozwiązanie ich instytucjonalizacji²¹. Z tego powodu powinna być inicjowana niezwłocznie po wszczęciu sporu zbiorowego i od początku współkonstruować proces budowy porozumienia oraz nadawać mu ton, a nie stanowić przerywnik bądź blokadę na drodze dochodzenia swoich interesów przez którąkolwiek ze stron sporu zbiorowego, jak to się często obecnie odbywa. Jeśli natomiast mediacja okazywałaby się nietrafionym, niechcianym lub nieskutecznym narzędziem początkowych rokowań, wówczas spór mógłby podlegać innym sposobom nim zarządzania²².

Dla dopełnienia obrazu wdrażania procedury mediacji w sporach zbiorowych w polski system prawny prześledzono dane ilościowe dotyczące powszechności ich stosowania. Dane ze statystyki publicznej zagregowano i opracowano dla okresu 2006–2016 (wykr. 1). Przebieg zmienności liczby przeprowadzonych mediacji w sporach zbiorowych i ich zakończenia podpisaniem porozumienia nie pozwala na wskazanie stałego trendu. Początkowo w latach 2006–2007 liczba przeprowadzonych mediacji wzrosła, by w latach 2008–2009 utrzymać się na prawie niezmiennym poziomie, a w 2010 roku niemal wrócić do poziomu wyjściowego z początku analizowanego okresu. W kolejnym roku odnotowano ponowny wzrost, po którym jednak w latach 2012–2013 nastąpił dalszy spadek. Z kolei, widoczna na omawianym wykresie tendencja wzrostowa z lat 2014–2015 uległa załamaniu w 2016 roku. Liczba mediacji sfinalizowanych podpisaniem porozumienia ulegała podobnym zmianom w czasie. Natomiast zestawienie danych dotyczących udziału mediacji zakończonych podpisaniem porozumienia stron w ogóle przeprowadzonych w sporach zbiorowych pozwala wskazać wyróżniające się punkty czasowe. Najniższym odsetkiem odnotowanych porozumień stron charakteryzował się 2009 rok, gdy jedynie 25% sporów zakończono w drodze podjętych mediacji. Z kolei najwyższym odsetkiem podpisanych porozumień w ogóle mediacji przeprowadzonych w sporach zbiorowych wyróż-

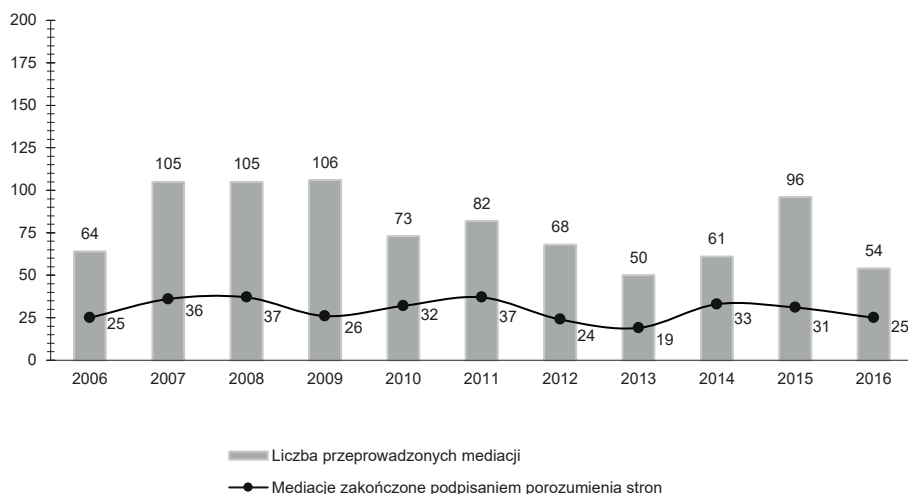
²⁰ *Ibidem*.

²¹ W. Rychłowski, *O potrzebie nowelizacji ustawy z 23.5.1991 r. o rozwiązywaniu sporów zbiorowych*, ADR. Arbitraż i Mediacja, 2/2011, s. 116–121.

²² *Ibidem*.

niał się 2014 rok, kiedy wskaźnik ten osiągnął poziom 54%. I chociaż można by rozważyć kwestię tego, jaka wartość wskaźnika podpisanych porozumień w wyniku mediacji w sporach zbiorowych miałyby oznaczać ich sukces, a jaka nie, to w obliczu omówionych kontrowersji wobec tego rodzaju mediacji oraz wysiłku, jaki muszą podjąć wszystkie strony sporów zbiorowych, żeby tą drogą porozumienie osiągnąć, poziomu osiągniętych kompromisów nie sposób oceniać w tych kategoriach. Właściwym byłoby raczej dokonanie oceny w oparciu o analizę indywidualnych przypadków wraz z ich kontekstualizacją, na co być może nie ma miejsca w statystykach publicznych, ale powinno znaleźć się w resortowych.

Wykres 1
Mediacje w sporach zbiorowych w Polsce w latach 2006–2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z dokumentu pt. *Rozwiązywanie sporów zbiorowych – Raport 2016*, Departament Dialogu i Partnerstwa Społecznego MRPiPS.

2. Mediacje w sprawach karnych

Kolejnym krokiem wdrażania mediacji w polski system prawny były zapisy o mediacji, które pojawiły się w 1997 roku w Kodeksie karnym (Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553) – dalej w skrócie k.k. oraz w Kodeksie postępowania karnego (Dz.U. 1997 nr 89 poz. 555) – dalej w skrócie k.p.k.²³ Przepisy te

²³ Zalecenia wdrażania oraz nowelizacji przepisów dot. mediacji w prawie karnym wynikają również z decyzji i rekomendacji organów Unii Europejskiej. Zob. Rekomenda-

zaczęły obowiązywać 1 września 1998 roku, a więc przeszło 20 lat temu. Obecnie obowiązujące przepisy są skutkiem nowelizacji ww. ustaw i to one wraz z aktualnym rozporządzeniem ministra sprawiedliwości w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach karnych stanowią podstawę niniejszego omówienia²⁴. Warto jednak zaznaczyć, że zasadnicza nowelizacja²⁵ początkowych zapisów wdrażających mediację karną w polski system prawny odbyła się w 2003 roku i polegała na przeniesieniu regulacji mediacji z części kodeksu dotyczącej jej zastosowania jedynie w postępowaniu przygotowawczym do części ogólnej, dotyczącej jej zastosowania w całym procesie karnym, niezależnie od jego etapu²⁶.

Jak widać na poniższym wykresie (wykr. 2), wraz z ówczesnym wejściem w życie tych przepisów liczba mediacji zwiększyła się niemal dwukrotnie, choć już od 1998 roku (kiedy odnotowano zaledwie 10 postępowań mediacyjnych) liczba mediacji w sądach rejonowych wzrastała nieustannie, osiągając w 2006 roku liczbę 5052. Po tym czasie nastąpił wyraźny spadek liczby postępowań mediacyjnych w sprawach karnych trwający do 2011 roku (3254 mediacje). Od 2012 roku ponownie obserwowana jest tendencja wzrostowa (z niewielkim zawahaniem trendu w 2016 roku), jednak na koniec badanego okresu wciąż odnotowywano poziom niższy od szczytowego 2006 roku. Odsetek umorzonych spraw na skutek ugody za-

---

cja Nr R (85) 11 o pozycji ofiary w prawie i procesie karnym; Rekomendacja Nr R (87) 21 o pomocy dla ofiar i zapobieganiu wiktymizacji; Rekomendacja Nr R (99) 19 Rady Europy o mediacji w sprawach karnych; Decyzja Ramowa Rady Europy z dnia 15 marca 2001 r. o pozycji ofiary w postępowaniu karnym (2001/220/WSiSW).

²⁴ Aktualne i ujednolicone akty prawne regulujące mediację w sprawach karnych to: Kodeks karny z dnia 6 czerwca 1997 r. (tekst jedn.: Dz.U. 2017 poz. 2204) – dalej w skrócie k.k.; Kodeks postępowania karnego z dnia 6 czerwca 1997 r. (tekst jedn.: Dz.U. 2017 poz. 1904) – dalej w skrócie k.p.k.; Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 maja 2015 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach karnych (Dz.U. 2015 poz. 716) – dalej w skrócie r.p.m.k.; Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2003 r. w sprawie wysokości i sposobu obliczania wydatków Skarbu Państwa w postępowaniu karnym (Dz.U. 2003 nr 108 poz. 1026).

²⁵ Nowelizacja, o której mowa, odbywała się na mocy ustawy z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy – kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych (Dz.U. 2003 nr 17 poz. 155).

²⁶ A. Kalisz, A. Zienkiewicz, *Mediacja...*, s. 74; A. Siedlecka-Andrychowicz, *Mediacja w sprawach karnych*, w: E. Gmurzyńska, R. Morek (red.), *Mediacje...*, s. 324; A. Rękas, *Mediacja w Polskim Prawie Karnym. Stan prawny na 1 września 2011 r.*, Ministerstwo Sprawiedliwości RP, Warszawa 2011, s. 7; B. Walczak, *Mediacja w sprawach karnych*, *Zeszyty Naukowe Instytutu Administracji AJD w Częstochowie*, 2(6)/2012, s. 126.

wartej przed mediatorem w ogóle wszystkich spraw przekazanych do mediacji utrzymuje się na dość wysokim poziomie i nie spadł nigdy poniżej 58%. W szczytowym 2012 roku odpowiedni wskaźnik wyniósł nawet 69%. Trend zmian liczby postępowań zakończonych w wyniku zatwierdzonej ugody jest zbliżony do opisanego powyżej trendu dla ogólnej liczby mediacji karnych (wzrost w latach 1998–2006, spadek po 2006 roku i niewielki wzrost po 2012 roku z zawahaniem trendu w 2016 roku).

Podstawowe regulacje dotyczące postępowania mediacyjnego w sprawach karnych znajdują się aktualnie w art. 23a k.p.k. oraz we wspomnianym wyżej rozporządzeniu. W dokumentach tych określono inicjatorów, uczestników i zasady mediacji w sprawach karnych. I tak, zgodnie z art. 23a § 1 k.p.k. inicjowanie mediacji ma charakter fakultatywny i następuje z inicjatywy stron lub organu prowadzącego postępowanie tzn. sądu lub referendarza sądowego oraz prokuratora lub innego organu działającego w postępowaniu przygotowawczym. Co istotne, organy te mogą inicjować i zlecać przeprowadzenie postępowania mediacyjnego, ale nie mogą go realizować²⁷. Te może być prowadzone jedynie przez osobę do tego uprawnioną²⁸, tzn. taką która:

- 1) posiada obywatelstwo polskie lub obywatelstwo innego państwa, jeżeli przysługuje jej prawo podjęcia zatrudnienia lub samozatrudnienia na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej,
- 2) korzysta w pełni z praw publicznych i ma pełną zdolność do czynności prawnych,
- 3) ukończyła 26 lat,
- 4) zna język polski w mowie i piśmie,
- 5) nie była prawomocnie skazana za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe,
- 6) posiada umiejętności i wiedzę w zakresie przeprowadzania postępowania mediacyjnego, rozwiązywania konfliktów i nawiązywania kontaktów międzyludzkich,
- 7) daje rękojmię należytego wykonywania obowiązków.

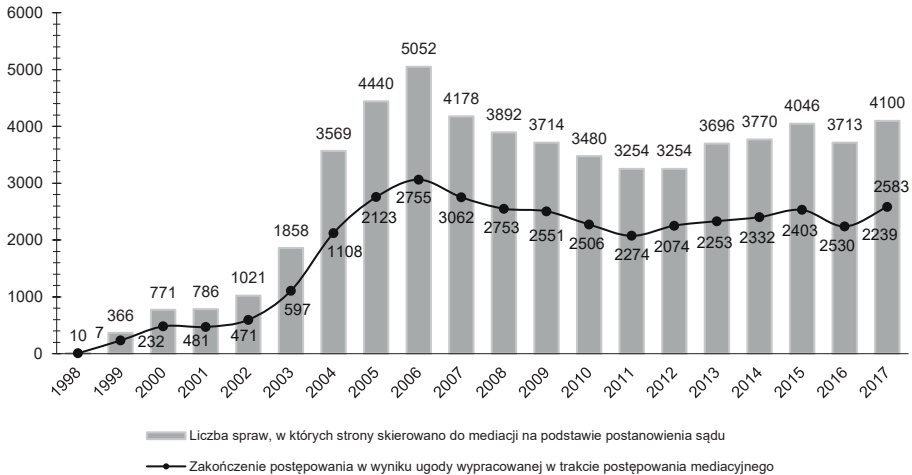
Osoba spełniająca powyższe kryteria może posiadać status tzw. mediatora stałego bądź mediatora *ad hoc*. Przy czym mediator stały to podmiot wpisany do prowadzonego – przez sąd okręgowy lub uprawnioną insty-

²⁷ Według art. 23a § 3 k.p.k.: Postępowania mediacyjnego nie może prowadzić osoba, co do której w sprawie zachodzą okoliczności określone w art. 40 i art. 41 § 1, czynny zawodowo sędzia, prokurator, asesor prokuratorski, a także aplikant wymienionych zawodów, ławnik, referendarz sądowy, asystent sędziego, asystent prokuratora oraz funkcjonariusz instytucji uprawnionej do ścigania przestępstw.

²⁸ Na podstawie § 3 i § 4 r.p.m.k.

Wykres 2

Mediacje w sprawach karnych w polskich sądach powszechnych w latach 1998 – 2017

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości RP.

tucję – wykazu osób władnych i gotowych prowadzić postępowanie mediacyjne, natomiast mediator *ad hoc* to osoba spoza tej listy, która może być powoływana do tej roli w wyjątkowych i uzasadnionych sytuacjach²⁹. Bez względu na ten status osoba mediatora mająca pośredniczyć w danej sprawie powinna także zostać zaakceptowana do pełnienia tej funkcji przez partycypujące w postępowaniu strony, co jest związane z zasadą dobrowolności uczestnictwa w mediacji³⁰. Pozostałe zasady to wskazane w art. 23a § 7 k.p.k. bezstronność mediatora i poufność postępowania. Co istotne, kosztami mediacji karnej nie obciąża się stron, a ponosi je Skarb Państwa. Podstawą ich obliczenia włącznie z wynagrodzeniem przynależnym mediatorowi jest Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2003 r. w sprawie wysokości i sposobu obliczania wydatków Skarbu Państwa w postępowaniu karnym (Dz.U. 2003 nr 108 poz. 1026).

Powołanie mediatora i wszczęcie postępowania mediacyjnego może nastąpić wyłącznie w wyniku wydania przez właściwy organ postano-

²⁹ Według § 8 ust. 2 r.p.m.k.: W wyjątkowych przypadkach, uzasadnionych potrzebą skutecznego przeprowadzenia postępowania mediacyjnego, można powołać do przeprowadzenia postępowania mediacyjnego w konkretnej sprawie instytucję albo osobę spoza wykazu zgłaszającą taką gotowość, jeżeli spełnia warunki, o których mowa w § 3 pkt 1–3 lub § 4 pkt 1–7.

³⁰ Mediator może zostać odwołany na uzasadniony wniosek choćby jednej ze stron oraz ze względu na inne czynniki wskazane w § 11 r.p.m.k.a.

wienia o przekazaniu danej sprawy karnej do mediacji, choć zawsze za obopólną, dobrowolną zgodą jej potencjalnych uczestników³¹. Oznacza to, że postanowienie to wraz ze zgodą stron stanowią warunek konieczny wszczęcia mediacji karnej. Kodeks postępowania karnego nie przewiduje bowiem żadnych innych przesłanek kierowania spraw do mediacji ani nie przewiduje mediacji obligatoryjnych³². Co ważne, decydujący głos w kwestii określenia zdadności danej sprawy do mediacji ma zawsze organ prowadzący postępowanie, który dokonuje analizy tego, czy dana sprawa spełnia kryteria przekazania jej do mediacji, czy też nie³³. Następuje to oczywiście zgodnie z oceną prawną, nie mniej istotna jest jednak ocena czynników zdrowotnych, środowiskowych, sytuacyjnych czy choćby aktualnego samopoczucia i nastawienia potencjalnych uczestników mediacji. Agnieszka Siedlecka-Andrychowicz wskazuje, że: „Do mediacji nie powinny trafiać sprawy, w których: podejrzany lub oskarżony jest bardzo zdemoralizowany, agresywny, próbuje zastraszyć ofiarę, prognoza kryminologiczna wobec niego nie jest pomyślna, a także gdy był wielokrotnie karany, a w szczególności za przestępstwo, którego popełnienie aktualnie mu się zarzuca”³⁴. Przed prowadzeniem mediacji, w których choćby jedna osoba wykazuje cechy socjo- lub psychopatyczne, przestrzega z kolei Magdalena Abramowicz³⁵. Na demoralizację, brak skruchy i niski poziom empatii sprawcy czynu karalnego jako istotną przeszkodę dla mediacji wskazują także A. Kalisz i A. Zienkiewicz. Badacze ci zaznaczają jednak, że: „Za przesłankę negatywną winno się uznać również nadmiernie roszczeniową postawę pokrzywdzonego, a także –

---

³¹ Marzena Kruk i Dobrochna Wójcik w swoich badaniach funkcjonowania instytucji mediacji w sprawach karnych w praktyce polskiego wymiaru sprawiedliwości donoszą, że spośród 347 spraw karnych objętych w 1999 roku badaniem sąd odbierał zgodę na mediację od ponad 60% sprawców i pokrzywdzonych, podczas gdy mediator odbierał już tylko 1/4 spośród tych zgód. Ponadto do mediacji nie doszło w około 16% spraw (najczęściej z powodu absencji strony). M. Kruk, D. Wójcik, *Postępowanie mediacyjne w sprawach karnych. Wyniki badań empirycznych*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2004, s. 150–157.

³² Zob. R. Citowicz, T. Fedorszczak, *Kilka uwag na temat mediacji w sprawach karnych*, ADR. Arbitraż i Mediacja, 2/2008, s. 5–15.

³³ A. Kalisz, A. Zienkiewicz, *Mediacja...*, s. 75.

³⁴ A. Siedlecka-Andrychowicz, *Mediacja w sprawach karnych*, w: E. Gmurzyńska, R. Morek (red.), *Mediacje...*, s. 332.

³⁵ M. Abramowicz, *Psychopatia jako przesłanka negatywna prowadzenia mediacji*, w: M. Tabernacka, R. Raszevska-Skałeczka (red. nauk.), *Mediacje...*, s. 255–271.

często skądinąd nawet zrozumiałe – wrogie nastawienie do sprawcy³⁶. Żaden z tych czynników – obojętnie, której strony byłby udziałem – nie sprzyja bowiem prowadzeniu konstruktywnych, zrównoważonych i autentycznych rozmów, nie sprzyjając tym samym osiągnięciu w ich trakcie perspektywicznych rezultatów oczekiwanych od mediacji karnych takich jak: postanowienie o zadośćuczynieniu bądź naprawieniu wyrządzonej szkody, wyrażenie skruchy, deklaracja poprawy, przeprosiny ofiary przez sprawcę czynu karalnego, czy też przyjęcie tych przeprosin przez osobę poszkodowaną, a nawet zgoda stron lub ich pojednanie. Prymarnym zadaniem tego rodzaju mediacji nie jest bowiem ustalenie finalizującego daną sprawę kompromisu, ale zmierzenie się z sytuacją budowania empatii oraz poczucia współodpowiedzialności za los i dobro drugiego człowieka, stanowiących podstawę porozumienia pomiędzy osobą pokrzywdzoną a obwinioną o wyrządzenie tej krzywdy (z ang. *victim-offender mediation*)³⁷. Porozumienia, o którym milczałby wyrok³⁸ sądu, a które powinno być jego zasadniczym czynnikiem, jeśli przyjąć, że – poza technokratycznymi – wyrok karny ma również pełnić funkcje socjalizacyjne i edukacyjne tyleż wobec całego społeczeństwa, co samych bezpośrednio zaangażowanych w proces osób. Z jednej bowiem strony porozumienie wypracowane w trakcie mediacji współkonstruuje realizację jej finalnych ustaleń (szczególnie tych niepodlegających egzekucji prawnej jak np. postanowienie poprawy), poszerzając pointerwencyjne oddziaływanie wyroku sądowego na sfery regulacji prawnej niepodle-

³⁶ A. Kalisz, A. Zienkiewicz, *Mediacja...*, s. 75.

³⁷ Zagadnienia związane z sytuacją współzależności i nierównowagi stron w mediacji – w tym pomiędzy ofiarą a sprawcą przestępstwa – poruszono w *Rozdziale II.3. Mediacja jako aranżowanie współpracy*. Przytoczono tam również wyniki badania przeprowadzonego przez Z. Piechowiaka dotyczącego poglądów na instytucję mediacji między ofiarą i sprawcą przestępstwa w wybranym środowisku lokalnym.

³⁸ Zgodnie z art. 413 § 1 k.p.k.: Każdy wyrok powinien zawierać: 1) oznaczenie sądu, który go wydał, oraz sędziów, ławników, oskarżycieli i protokolanta; 2) datę oraz miejsce rozpoznania sprawy i wydania wyroku; 3) imię, nazwisko oraz inne dane określające tożsamość oskarżonego; 4) przytoczenie opisu i kwalifikacji prawnej czynu, którego popełnienie oskarżyciel zarzucił oskarżonemu; 5) rozstrzygnięcie sądu; 6) wskazanie zastosowanych przepisów ustawy karnej. § 2. Wyrok skazujący powinien ponadto zawierać: 1) dokładne określenie przypisanego oskarżonemu czynu oraz jego kwalifikację prawną; 2) rozstrzygnięcia co do kary i środków karnych, środków kompensacyjnych i przepadku, a w razie potrzeby – co do zaliczenia na ich poczet okresów wskazanych w art. 63 Kodeksu karnego.

gające (np. wzrost moralny³⁹)⁴⁰. Z drugiej natomiast strony daje zadość stawianym przed prawem karnym postulatom jego rozwoju, unowocześniania i humanitaryzacji, związanych z poszerzaniem wpływu⁴¹ ludzi na postępowanie, którego są głównymi interesariuszami, oraz z ochroną ich godności, uwzględnianiem potrzeb, możliwości i praw ze szczególnym jednak naciskiem na wzmocnienie i zabezpieczenie – bezpośrednich i pośrednich – ofiar przestępstw, na rehabilitację i resocjalizację ich sprawców jak też przywrócenie stanu społecznego przez przestępstwa zakłóconego⁴². Zakłada się bowiem, że w trakcie mediacji karnych odbywa się:

↓ minimalizowanie negatywnych skutków doznanej krzywdy przez ofiarę przestępstwa poprzez umożliwienie jej bezpiecznego i realnego wpływu na proces wymierzania sprawiedliwości;

↑ maksymalizowanie szans ofiary na zabezpieczenie i realizację rzeczywistych potrzeb i interesów poprzez uzyskanie satysfakcjonującego i wieloaspektowego, bo moralnego, psychicznego i materialnego zadośćuczynienia;

↓ minimalizowanie ryzyka pogłębiania procesu demoralizacji sprawcy przestępstwa poprzez zaangażowanie go w proces budowania empatii wobec ofiary i poczucia odpowiedzialności za wyrządzone krzywdy;

↑ maksymalizowanie szans sprawcy na autentyczną rehabilitację i resocjalizację poprzez umożliwienie mu naprawy bądź rekompensaty wyrządzonych szkód i krzywd;

↓ minimalizowanie negatywnych następstw popełnionych przestępstw dla społeczeństwa poprzez kojenie wzburzonych nimi nastrojów społecznych oraz poprzez dążenie do restytucji;

↑ maksymalizowanie szans na pojednanie ofiary ze sprawcą przestępstwa co jest szczególnie ważne pomiędzy osobami, które wiążą bliskie relacje np. rodzinne lub sąsiedzkie.

³⁹ S.J. Ware, *Principles of ...*, s. 395–396.

⁴⁰ Zagadnienia rozwoju czy też przeobrażenia moralnego w procesie mediacji zostały omówione w *Rozdziale II.3. Mediacja jako aranżowanie współpracy*.

⁴¹ Zagadnienia dotyczące konsekwencji wyłączenia oraz alienacji konfliktu omówiono w *Rozdziale I.5. Instytucjonalne metody interwencji w konflikty i spory w społeczeństwie demokratycznym*.

⁴² M. Cwalina, *Mediacja w percepcji nieletnich...*, s. 171; M. Fajst, *Wstęp II*, w: M. Płatek, M. Fajst (red.), *Sprawiedliwość naprawcza...*, s. 31–35; Rekomendacja Nr R (99) 19 Rady Europy 15 września 1999 r. o mediacji w sprawach karnych.

↓ minimalizowanie zbytniego formalizmu postępowania oraz wertykalnych cech wymiaru sprawiedliwości poprzez uwzględnianie w procesie rozstrzygnięcia danej sprawy rzeczywistych potrzeb i roszczeń stron;

↑ maksymalizowanie konsensualnej, edukacyjnej, profilaktycznej i prewencyjnej funkcji wymiaru sprawiedliwości poprzez wdrażanie i popularyzację pokojowych, ugodowych, koncyliacyjnych, kooperacyjnych i wychowawczych sposobów interwencji⁴³.

Nie mniej istotną konsekwencją mediacji karnej jest oczywiście jej wymiar formalnoprawny w postaci ustaleń dokonanych i spisanych w ewentualnej ugodzie oraz w końcowym sprawozdaniu mediatora, jakie jest on zobowiązany dostarczyć organowi prowadzącemu postępowanie⁴⁴. Ten, biorąc pod uwagę poczynione w trakcie mediacji ustalenia, deklaracje i zobowiązania, może je potraktować jako okoliczności łagodzące⁴⁵ przy wymiarze kary lub postanowić o nadaniu im – w całości bądź w części – klauzuli wykonalności⁴⁶, jeśli ustalenia te są zgodne z zasadami współżycia społecznego, z prawem i nie zamierzają do jego obejścia. Niezależnie jednak od wyników mediacji należy zaznaczyć, że w jej rezultacie sąd może jedynie łagodzić odpowiedzialność sprawcy, ale nie może zwalniać go z poniesienia przewidzianej prawem kary ani z wpisu do Krajowego Rejestru Karnego. Jeśli jednak szkodliwość społeczna popełnionego czynu jest nieznaczna, a dotychczasowe zachowanie sprawcy pozwala przypuszczać, iż

---

⁴³ Zob. A. Rękas, *Mediacja...*, s. 15–19; A. Siedlecka-Andrychowicz, *Mediacja...*, s. 321–323; G.A. Skorbatowicz, *Zalety mediacji karnej*, *Prokuratura i Prawo*, 2/2012, s. 128–145.

⁴⁴ Zgodnie z art. 23a § 6 k.p.k. w zw. z § 16 r.p.m.k.: Instytucja lub osoba do tego uprawniona sporządza, po przeprowadzeniu postępowania mediacyjnego, sprawozdanie z jego wyników. Do sprawozdania załącza się ugodę podpisaną przez oskarżonego, pokrzywdzonego i mediatora, jeżeli została zawarta.

Należy wyraźnie zaznaczyć, że mediator jest zobowiązany do zachowania w tajemnicy informacji, które uzyskuje podczas prowadzenia mediacji. W polskim prawie karnym jest do tego zobowiązany na podstawie art. 23a § 7 k.p.k. Jednakże zobowiązanie to nie dotyczy przestępstw wymienionych w art. 240 k.k., według którego każda osoba mająca wiarygodną informację o karalnym przygotowaniu albo usiłowaniu lub dokonaniu jednego z czynów zabronionych ma obowiązek niezwłocznego zawiadomienia o tym organu powołanego do ścigania przestępstw.

⁴⁵ Zgodnie z art. 53 § 3 k.k.: Wymierzając karę sąd bierze także pod uwagę pozytywne wyniki przeprowadzonej mediacji pomiędzy pokrzywdzonym a sprawcą albo ugodę pomiędzy nimi osiągniętą w postępowaniu przed sądem lub prokuratorem.

⁴⁶ Zgodnie z art. 107 § 4 k.p.k.: Sąd lub referendarz sądowy odmawia nadania klauzuli wykonalności ugodzie zawartej przed mediatorem, w całości lub w części, jeżeli uгода jest sprzeczna z prawem lub zasadami współżycia społecznego albo zmierza do obejścia prawa.

będzie się on zachowywał zgodnie z prawem, to sąd może – na okres próby – warunkowo umorzyć postępowanie bądź – w sprawach z oskarżenia prywatnego – umorzyć je bezwarunkowo, jeśli strony pojednały się⁴⁷. Co istotne, równocześnie z pojednaniem strony mogą zawrzeć ugodę zawierającą ustalenia i zobowiązania poczynione w trakcie mediacji (np. obowiązek naprawienia szkody), które sąd może zatwierdzić zgodnie ze wspomnianymi wcześniej zasadami.

3. Mediacje w sprawach nieletnich sprawców czynu karalnego

Równoległe z wdrażaniem mediacji karnych w polski system prawny trwały prace nad ich zastosowaniem w sprawach nieletnich sprawców czynu karalnego. Prace te poprzedzone zostały wizytami studyjnymi w niemieckich ośrodkach mediacji oraz eksperymentalnym programem zastosowania mediacji w sprawach nieletnich prowadzonym w kilku sądach rodzinnych w Polsce⁴⁸. Działania te były inicjowane i wspierane przez pracowników ówczesnego Biura Interwencji Senatu, przedstawicieli Stowarzyszenia Penitencjarnego „Patronat” oraz przez niemiecką fundację im. Heinricha Bölla⁴⁹. W konsekwencji przepisy dotyczące tego rodzaju mediacji wprowadzono finalnie w 2000 roku do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jedn.: Dz.U. 2018 r. poz. 969) – dalej w skrócie u.p.n.⁵⁰

⁴⁷ Warunkowe i bezwarunkowe umorzenie postępowania będącego rezultatem mediacji karnej jest unormowane w art. 66 k.k. oraz w art. 492 k.p.k.

⁴⁸ B. Czarnecka-Działuk, D. Wójcik, *Mediacja w sprawach nieletnich w świetle teorii i badań*, Typografia, Warszawa 2001, s. 50; E. Bienkowska, *Mediacja w sprawach nieletnich. Stan prawny na 1 września 2011 r.*, Ministerstwo Sprawiedliwości RP, Warszawa 2011, s. 4–5; W. Klaus, *Sprawiedliwość naprawcza dla nieletnich w Polsce*, w: M. Płatek, M. Fajst (red.), *Sprawiedliwość naprawcza...*, s. 173; A. Rękas, *Mediacja...*, s. 7; K. Sułkowski, *Mediacje w polskim prawie karnym*, *Studenckie Zeszyty Naukowe*, 35/2017, vol. XX, s. 85–86; P. Waszkiewicz, *Mediacja w sprawach nieletnich*, w: E. Gmurzyńska, R. Morek (red.), *Mediacje...*, s. 342–343.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ Mediacje w sprawach nieletnich wprowadzono na mocy ustawy o zmianie ustawy z 15 września 2000 r. – Postępowanie w sprawach nieletnich (Dz.U. 2000 nr 91 poz. 1010), a w pracach tych kierowano się również zaleceniami wynikającymi z rekomendacji organów Unii Europejskiej. Zob. Rekomendacja nr R (87) 20 Rady Europy z 17 września 1987 r. w sprawie społecznych reakcji na przestępczość nieletnich.

Aktualne i ujednolicone akty prawne regulujące mediację w sprawach nieletnich to: Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jedn.:

Warto na wstępie zaznaczyć, że choć mediacje te – podobnie jak poprzednio omówione – także prowadzone są pomiędzy ofiarą a sprawcą przestępstwa, to nie stanowią jednak mediacji karnych w rozumieniu formalnoprawnym, gdyż sprawcą nie jest w tym przypadku osoba dorosła a nieletnia, którą ustawodawca w art. 1 u.p.n. określa jako:

- 1) osobę przed ukończeniem 18. roku życia, wykazującą oznaki demoralizacji⁵¹;
- 2) osobę, która dopuściła się czynu karalnego⁵² pomiędzy 13. a 17. rokiem życia;
- 3) osobę przed ukończeniem 21. roku życia, w stosunku do której wykonywane są środki wychowawcze lub poprawcze.

U źródeł odróżniania dorosłego od nieletniego sprawcy przestępstwa znajdują się przekonania trojakiego rodzaju. Pierwszym jest przekonanie o tym, że osoby bardzo młode, a więc z niewielkim doświadczeniem życiowym, niedojrzałe fizycznie i psychicznie, nieukształtowane intelektualnie, moralnie i społecznie, mogą być osobami nieudolnie poruszającymi się w rzeczywistości społecznej powodując tym samym różnego rodzaju szkody i krzywdy. Dlatego też osobom nieletnim ogranicza się nie tylko prawa (np. do zakupu alkoholu), ale też odpowiedzialność za popełnione czyny, w szczególności, gdy te nie są ich w pełni świadome⁵³. Drugie przekonanie związane jest z konsekwencjami przestępstw popełnianych przez osoby nieletnie, których te z racji swojego wieku bądź niedoborów rozwojowych i edukacyjnych mogą nie potrafić sobie w pełni wyobrazić ani przewidzieć, a które decydują w sposób fundamentalny tyleż o zdrowiu i życiu osób pokrzywdzonych przestępstwem co o losach ich nieletnich

---

Dz.U. 2018 poz. 969) – dalej w skrócie u.p.n.; Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 maja 2001 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach nieletnich (Dz.U. 2001 nr 56 poz. 591) – dalej w skrócie r.p.m.n.; Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 r. w sprawie wysokości i szczegółowych zasad ustalania kosztów postępowania w sprawach nieletnich (Dz.U. 2016 poz. 863).

⁵¹ Oznaki świadczące o demoralizacji osoby nieletniej są wskazane w art. 4. § 1 u.p.n. Należą do nich: naruszanie zasad współżycia społecznego, popełnienie czynu zabronionego, systematyczne uchylanie się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego, używanie alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, uprawianie nierzędu, włóczęgostwo, udział w grupach przestępczych.

⁵² Również zakres czynu karalnego jest w przypadku nieletnich określony inaczej niż wobec dorosłych. Według art. 1 § 2 u.p.n. przez czyn karalny nieletniego rozumie się przestępstwa określone w Kodeksie karnym i skarbowym oraz niektóre wykroczenia określone w Kodeksie wykroczeń (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 618) – dalej w skrócie k.w.

⁵³ P. Waszkiewicz, *Mediacja...*, s. 341.

sprawców⁵⁴. W przeciwieństwie zatem do osób dorosłych, przyjmuje się, że nieletni sprawcy czynów karalnych mają ograniczone lub wypaczone możliwości oceny swoich działań oraz skali, mnogości i nieodwracalności konsekwencji, jakie powodują. W rezultacie, kary wobec młodych ludzi są nie tylko łagodniejsze niż te zasądzone osobom dorosłym, ale też w większym stopniu nastawione na ich edukację, socjo- i psychoterapię oraz rehabilitację i resocjalizację, po to aby nieletni sprawcy: zbudowali poczucie wrażliwości i odpowiedzialności za wyrządzone zło; zdołali udźwignąć ciężar psychiczny i moralny przestępstwa, którego się dopuścili; spróbowali dokonać zadośćuczynienia bądź naprawy wyrządzonych szkód; potrafili wrócić i konstruktywnie funkcjonować w swoich środowiskach społecznych czy choćby szukać pomocy w sytuacjach kryzysowych. Toteż u podstaw trzeciego przekonania dotyczącego różnicowania odpowiedzialności karnoprawnej dorosłych od nieletnich sprawców przestępstw znajduje się traktowanie młodych osób w kategoriach ofiar czynników środowiskowych (np. politycznych, socjoekonomicznych, wychowawczych, rówieśniczych), w jakich przyszło im żyć. Ich nieodpowiednie zachowania i działania mogą być bowiem konsekwencją wyniesionych z domów dysfunkcji, obciążeń i niedostatków skutkujących brakiem kompetencji społecznych bądź społecznym niedostosowaniem. Stanowią również mogą konsekwencją stosowania patologicznych acz skutecznych i gratyfikowanych form postępowania w środowiskach pochodzenia, z których trudno lub nie sposób im zrezygnować, gdyż to one stanowią dla tych młodych osób gwarancje bezpieczeństwa i komfortu. Oznacza to, że wzrastając w niesprzyjających ich rozwojowi warunkach same stają się ofiarami mechanizmów społecznych, przez które przejawiać mogą zaburzenia zachowania i przez które mogą mieć tzw. problemy z prawem. Co więcej, nieletni, korzystając w swych działaniach z wyuczonych a niepożądaných społecznie wzorców zachowań, nie są w stanie samodzielnie przerwać cyklu zaniedbań opiekuńczo-wychowawczych, odizolować się od negatywnego wpływu środowiska lub przezwyciężyć niekorzystnych warunków socjalizacji, w jakich się znajdują. Prawodawca, mając te czynniki na uwadze, otacza dlatego nieletnich sprawców czynów karalnych szczególną opieką, a poddając ich zachowania i działania osądowi, ma na względzie dobro oraz szansę tych młodych ludzi na bezpieczny rozwój i zmianę⁵⁵.

⁵⁴ W. Klaus, *Sprawiedliwość...*, s. 172–173.

⁵⁵ Zgodnie z art. 3. § 1 u.p.n.: W sprawie nieletniego należy kierować się przede wszystkim jego dobrem, dążąc do osiągnięcia korzystnych zmian w osobowości i zacho-

Zadanie, jakie stoi przed mediacją pomiędzy nieletnim sprawcą czynu karalnego a jego ofiarą, jest zatem częścią większego projektu mechanizmów ochronnych i wychowawczych wobec nieletnich sprawców przestępstw oraz działań ochronnych i kompensacyjnych wobec ich ofiar. Interwencje tego rodzaju osadza się dlatego w ramach koncepcji sprawiedliwości naprawczej, wychodząc z założenia, że to możliwość zrozumienia i naprawienia wyrządzonego zła przyniesie oczekiwane, zadowalające i konkretne rezultaty interwencji tyleż dla stron mediacji, co dla wymiaru sprawiedliwości i społeczeństwa⁵⁶. Przekazanie sprawy do mediacji pozwala również uniknąć negatywnych konsekwencji wynikających z bezpośredniej i długotrwałej styczności nieletniego sprawcy czynu karalnego z organami policji, prokuratury, sądów oraz systemu poprawczego i penitencjarnego⁵⁷. Zakłada się bowiem, że styczność ta nie tylko przerasta

---

waniu się nieletniego oraz zmierzając w miarę potrzeby do prawidłowego spełniania przez rodziców lub opiekuna ich obowiązków wobec nieletniego, uwzględniając przy tym interes społeczny. § 2. W postępowaniu z nieletnim bierze się pod uwagę osobowość nieletniego, a w szczególności wiek, stan zdrowia, stopień rozwoju psychicznego i fizycznego, cechy charakteru, a także zachowanie się oraz przyczyny i stopień demoralizacji, charakter środowiska oraz warunki wychowania nieletniego.

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że kierowanie się dobrem nieletniego sprawcy nigdy nie powinno odbywać się kosztem osoby pokrzywdzonej. Zgodnie z zaleceniami postępowania z ofiarami przestępstw należy wnikliwie analizować kierowane do mediacji sprawy, aby nie narażać osób pokrzywdzonych na potencjalne ryzyko doznania wiktyimizacji wtórnej. Dotyczy to przede wszystkim czynów popełnionych z użyciem przemocy oraz molestowania seksualnego, w: E. Bieńkowska, *Mediacja...*, s. 6.

⁵⁶ E. Bieńkowska, *Mediacja...*, s. 4; W. Klaus, *Sprawiedliwość...*, s. 189–190; P. Balcer, *Mediacja w sprawach nieletnich – aspekty prawne*, w: J. Czapska, M. Szelań-Dylewski (red.), *Mediacja w prawie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2014, s. 386–387; P. Waszkiewicz, *Mediacja...*, s. 341.

⁵⁷ Potwierdzają to wyniki ewaluacji eksperymentalnego programu mediacji w sprawach nieletnich o czyny karalne przeprowadzonego w latach 90. w Polsce. Analizie poddano wówczas 174 akta sądowe nieletnich sprawców oraz informacje dot. przebiegu i finału mediacji, w jakich uczestniczyli. W wyniku badania okazało się, że 83% nieletnich osób przyjęło propozycję mediacji i 93% z nich wynegocjowało ugody, z których aż 95% zostało wykonanych. Co więcej, 90% osób pokrzywdzonych i 95% nieletnich deklaroowało zadowolenie z przebiegu mediacji. Natomiast odsetek osób, które ponownie dopuściły się przestępstwa, wyniósł 14,4% i był niższy od wskaźnika dotyczącego nieletnich sprawców przestępstw, wobec których zastosowano inne środki oddziaływania. B. Czarnecka-Działuk, D. Wójcik, *Mediacja w sprawach nieletnich...*, s. 189; B. Czarnecka-Działuk, *Dalsze losy nieletnich uczestników eksperymentalnego programu mediacji z pokrzywdzonymi*, w: J. Czapska, M. Szelań-Dylewski (red.), *Mediacja...*, s. 389–390; B. Czarnecka-Działuk, *Profilaktyczne aspekty sprawiedliwości naprawczej – prezentacja wyników badań nieletnich*

możliwości poznawcze i emocjonalne młodego człowieka, ale też sprzyja pogłębianiu się jego problemów i dalszej demoralizacji (np. poprzez autoidentyfikację małoletniej osoby z rolą przestępcy, stygmatyzacją tą rolą przez innych, ale też poprzez utrwalenie dysfunkcyjnych wzorców zachowań lub powodowanie traum). Co więcej, mnoży skutki wiktymizacji wtórnej zarówno wobec bezpośrednio co pośrednio pokrzywdzonych przestępstwem popełnionym przez nieletniego (np. rodzeństwo sprawcy, poszkodowana społeczność lokalna) poprzez długotrwałe utrzymywanie tych osób w dyspozycji organów wymiaru sprawiedliwości. Ostatecznie natomiast, stan ten generuje koszty dla całego społeczeństwa, gdyż to ono jest nimi obciążone⁵⁸.

Co się zaś tyczy proceduralnego wymiaru mediacji pomiędzy nieletnim sprawcą czynu karalnego a pokrzywdzonym, to w polskim systemie prawnym jest ono prowadzone według zasad zbliżonych do tych stosowanych w mediacjach karnych. Zgodnie bowiem z art. 3a § 1 u.p.n.: *W każdym stadium postępowania sąd rodzinny może, z inicjatywy lub za zgodą pokrzywdzonego i nieletniego, skierować sprawę do instytucji lub osoby godnej zaufania w celu przeprowadzenia postępowania mediacyjnego*. Postępowanie to może być prowadzone wyłącznie przez osobę do tego uprawnioną⁵⁹ i przeszkoloną⁶⁰ zgodnie z wytycznymi Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 maja 2001 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach nieletnich (Dz.U. 2001 nr 56 poz. 591) – dalej w skrócie r.p.m.n. Co znamienne dla tego rodzaju interwencji, głównymi uczestnikami mediacji nie są wyłącznie mediator, sprawca i ofiara czynu karalnego, ale też rodzice lub opiekun osoby małoletniej, którzy również muszą wyrazić

---

uczestników mediacji, w: M. Plucińska (red.), *Rozwiązywanie sytuacji konfliktowych...*, s. 280–284.

⁵⁸ P. Balcer, *Mediacja w sprawach nieletnich...*, s. 386–387; E. Bieńkowska, *Mediacja...*, s. 4; W. Klaus, *Sprawiedliwość...*, s. 189–190; P. Waszkiewicz, *Mediacja...*, s. 341; *Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie zapobiegania przestępczości nieletnich, sposobów postępowania w kwestii przestępczości nieletnich oraz roli wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich w Unii Europejskiej* (2006/C 110/13), na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A52006IE0414>.

⁵⁹ Na podstawie § 4 i § 5 r.p.m.n.

⁶⁰ Zgodnie z § 8 r.p.m.n.: 1. Szkolenie mediatorów polega na zaznajomieniu z problematyką postępowania mediacyjnego oraz uzyskaniu wiedzy potrzebnej do wykonywania czynności mediatora. 2. Szkolenie, o którym mowa w ust. 1, obejmuje zajęcia teoretyczne i praktyczne. 3. Szkolenie przeprowadza się według standardów określonych w załączniku do rozporządzenia.

zgody na mediację (§ 10 r.p.m.n.)⁶¹. Poza koniecznością wyrażenia owej zgody oraz możliwością jej cofnięcia przez każdego spośród uczestników (§ 11 r.p.m.n.) stanowiących odzwierciedlenie zasady dobrowolności mediacji, zachowane powinny być również inne fundamentalne zasady jak reguła bezstronności mediatora (§ 6 ust. 3 r.p.m.n.) oraz poufność całego postępowania (§ 12 i § 17 ust. 3 r.p.m.n.). Uczestnikom mediacji należy również zapewnić komfortowe, neutralne warunki do ich prowadzenia, dlatego też postępowania mediacyjnego nie przeprowadza się w miejscu zamieszkania którejkolwiek ze stron, ich rodzin, ani w budynku sądu (§ 13 r.p.m.n.), a jeśli osobiste spotkanie stron nie jest możliwe dopuszcza się prowadzenie mediacji wahałowych (§ 15 r.p.m.n.). Przy czym – bez względu na charakter zapośredniczenia – mediacja nie może trwać dłużej niż 6 tygodni, z możliwością wydłużenia tego czasu do 14 dni w sytuacjach, gdy istnieje prawdopodobieństwo dojścia stron do porozumienia. Po skończonym postępowaniu mediator sporządza i przedstawia sądowi pisemne sprawozdanie z informacjami o jego wyniku wraz z ewentualną ugodą. Sąd bierze je natomiast pod uwagę, orzekając w sprawie nieletniego (art. 3a § 2 u.p.n. w zw. z § 17 r.p.m.n.)⁶². Koszty mediacji w sprawach nieletnich ponosi Skarb Państwa (art. 32 § 1 u.p.n.), a ustala się je na podstawie Roz-

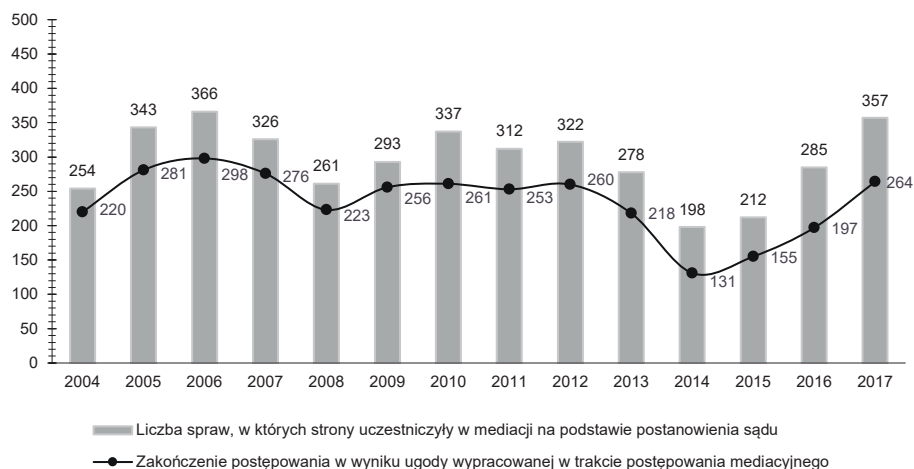
⁶¹ Zaangażowanie rodziców lub opiekuna osoby nieletniej w postępowanie mediacyjne w postaci wymogu ich zgody na mediację oraz obecności w jej trakcie – jakkolwiek uzasadnione z przyczyn formalnoprawnych – często okazuje się problematyczne dla procesu budowania porozumienia pomiędzy stronami. M. Cwalina w wyniku badań percepcji mediacji przez nieletnich wychowanków zakładów poprawczych zauważyła, że niektórzy spośród badanych nieletnich sprawców za podstawę swojej decyzji o przystąpieniu do mediacji uczynili przymus i presję wywierane przez rodzinę i otoczenie, co jest niezgodne z zasadą dobrowolności uczestnictwa w mediacji. M. Cwalina, *Mediacja w percepcji nieletnich...*, s. 179. Z kolei B. Czarnecka-Działuk oraz D. Wójcik informują o dominującym sposobie uczestnictwa w mediacji rodziców lub opiekunów osób nieletnich – szczególnie pokrzywdzonych – polegającym na ograniczaniu nieletniemu swobody wypowiedzi we własnym imieniu. B. Czarnecka-Działuk, D. Wójcik, *Mediacja w sprawach nieletnich...*, s. 99. Również P. Waszkiewicz informuje o problemach zaangażowania rodziców lub opiekuna w mediacje z nieletnim, opisując jednak próby „zarządzania” tym zaangażowaniem na podstawie stosowanych przez mediatorów strategii. W ich zakres wchodzi wstępne ustalenie reguł zachowania uczestników mediacji z odróżnieniem reguł dotyczących stron od reguł obejmujących rodziców lub opiekunów nieletniego oraz tymczasowe opuszczanie przez opiekunów pomieszczenia, w którym toczy się spotkanie, aby umożliwić stworzenie odpowiednich warunków rozmowy stronom. P. Waszkiewicz, *Mediacja...*, s. 345–346.

⁶² Co istotne, sąd bierze pod uwagę jedynie pozytywne wyniki mediacji. Branie bowiem pod uwagę np. niemożności dojścia stron do finalnego porozumienia związanego

porządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 r. w sprawie wysokości i szczegółowych zasad ustalania kosztów postępowania w sprawach nieletnich (Dz.U. 2016 poz. 863).

Wykres 3

Mediacje w sprawach nieletnich w polskich sądach powszechnych w latach 2004–2017

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości RP.

Omawiając niniejsze kwestie, należy odnieść się również do informacji dostarczanych przez statystykę publiczną (wykr. 3). Okazuje się wówczas, że liczba spraw w postępowaniach wobec osób nieletnich, w których strony uczestniczyły w mediacji na podstawie postanowienia sądu, podlegała zauważalnym zmianom w całym okresie, dla którego dostępne są dane statystyczne (2004–2017). Jak widać powyżej, przebieg wykresu tej zmienności jest zbliżony do sinusoidalnego. Najniższe liczebności spraw tego typu odnotowano w latach 2004 (254), 2008 (261), 2014 (198) i 2015 (212). Z kolei najwyższe wartości charakteryzowały lata 2006 (366), 2010 (337) i 2017 (357). W trakcie analizy danych statystycznych uwagę zwraca bardzo wysoki odsetek postępowań zakończonych w wyniku ugody wypracowanej w trakcie postępowania mediacyjnego. Najniższą wartość tego wskaźnika odnotowano w 2014 roku (66%), natomiast najwyższą w latach 2004 i 2009 (aż 87%). Co więcej, w ponad połowie obserwowanych punktów czaso-

np. z brakiem na nie przyzwolenia którejkolwiek ze stron stałoby w sprzeczności z zasadą dobrowolności uczestnictwa w mediacji.

wych odsetek postępowań zakończonych w wyniku ugody wypracowanej w trakcie postępowania mediacyjnego przekraczał 80%. Są to wartości bardzo wysokie na tle pozostałych omawianych wcześniej kategorii spraw, w których zastosowanie mają mediacje.

4. Mediacje w sporach konsumenckich

W polskim systemie prawnym mediację wprowadzono również dla kategorii spraw określanych mianem sporów konsumenckich, a więc zinstytucjonalizowanych sytuacji niezgody pomiędzy przedsiębiorcą a konsumentem, za którego zgodnie z art. 22¹ Kodeksu cywilnego uważa się *osobę fizyczną dokonującą z przedsiębiorcą czynności prawnej niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową*, co oznacza, że właściwie każda osoba funkcjonująca w codziennym obrocie towarów i usług czyni to przeważnie w roli konsumenta⁶³. Zdaje się zatem, że sam ogrom dokonywanych codziennie transakcji, mnogość ich partnerów oraz związana z nimi ewentualność powstawania konfliktów i sporów niemal samorzutnie wymuszają istnienie sprawnych mechanizmów nimi zarządzania. I tak też, u podstaw rozwoju metod ADR w sporach konsumenckich w Polsce znajdują się potrzeby związane z urzeczywistnianiem praw podmiotów obrotu rynkowego do dochodzenia swoich roszczeń, ze szczególnym jednak uwzględnieniem konsumentów, postrzeganych za słabszą stronę relacji konsument–przedsiębiorca i objętą wobec tego ochroną⁶⁴. Przy czym ochrona ta – zapisana

---

⁶³ K. Mularczyk, G. Miś, M. Miś, *Wybrane instytucje rozstrzygające spory konsumenckie na drodze polubownej*, ADR. Arbitraż i Mediacja, 3/2011, s. 79.

⁶⁴ K. Gajda, *Alternatywne metody rozwiązywania sporów w sprawach konsumenckich (cz. I)*, ADR. Arbitraż i Mediacja, 2/2008, s. 2–8; A. Krajewska, *Spory...*, s. 119–123.

Warto w poruszonym kontekście przytoczyć uwagę Mateusza Pietraszewskiego: „Bardzo często pojawiają się wątpliwości co do rozumienia pojęć »sprawy o ochronę konsumentów« czy »spory z udziałem konsumentów«. W praktyce daje się zauważyć tendencję do ograniczania zakresów wskazanych pojęć do stosunków wynikających z umów. Wydaje się jednak, że to kwalifikacje podmiotowe stron stosunku prawnego, a nie tylko przedmiot sporu, przesądzają, że mamy do czynienia ze »sprawą konsumencką«. A zatem w każdej sytuacji, gdy pomiędzy konsumentem a przedsiębiorcą dojdzie do sporu co do praw i/lub obowiązków na tle łączącego ich stosunku cywilnoprawnego, będzie to spór z udziałem konsumenta”. M. Pietraszewski, *Wybrane problemy na tle alternatywnych metod rozstrzygnięcia sporów z udziałem konsumentów*, ADR. Arbitraż i Mediacja, 4/2010, s. 42.

w art. 76 Konstytucji RP⁶⁵ – nie polega na budowaniu konsumentom uprzywilejowanej pozycji, a raczej jej wyrównywaniu wobec silniejszych, sprawniejszych i bardziej zasobnych podmiotów rynkowej gry⁶⁶.

Przystępując do opisu postępowania mediacyjnego w sporach konsumenckich, należy zaznaczyć, że aż do 10 stycznia 2017 roku prowadzono je w Polsce w oparciu o zapisy ustawy o Inspekcji Handlowej (Dz.U. 2001 nr 4 poz. 25) – dalej w skrócie u.i.h. Po tej dacie tego rodzaju mediacje prowadzi się również w oparciu o zapisy ustawy o pozasądowym rozwiązywaniu sporów konsumenckich (Dz.U. 2016 poz. 1823) – dalej w skrócie u.p.s.k., oraz zgodnie z rozporządzeniem w sprawie regulaminu organizacji i działania Inspekcji Handlowej w zakresie pozasądowego rozwiązywania sporów konsumenckich (Dz.U. 2017 poz. 1014) – dalej w skrócie r.p.m.i.h., a w niektórych przypadkach również w oparciu o zapisy kodeksów prawa cywilnego, o czym będzie jeszcze mowa w kolejnych częściach pracy⁶⁷.

Do realizacji zadań z zakresu pozasądowego rozwiązywania sporów konsumenckich są obecnie uprawnieni wojewódzcy inspektorzy inspekcji handlowych (art. 3 ust. 1 u.i.h. w zw. z § 4 r.p.m.i.h.) oraz inne podmioty uprawnione (art. 7 ust. 2 u.p.s.k.), których rejestr⁶⁸ oraz monitoring prowadzi Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów – dalej w skrócie UOKiK.

---

⁶⁵ Zgodnie z art. 76. Konstytucji RP: Władze publiczne chronią konsumentów, użytkowników i najemców przed działaniami zagrażającymi ich zdrowiu, prywatności i bezpieczeństwu oraz przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi. Zakres tej ochrony określa ustawa.

⁶⁶ K. Gajda, *Alternatywne... (cz. I)*, s. 21–22; K. Gajda, *Alternatywne... (cz. II)*, s. 4–5; A. Krajewska, *Spory...*, s. 119–123.

⁶⁷ Zalecenia wdrażania oraz nowelizacji przepisów dot. mediacji w sporach konsumenckich wynikają również z decyzji i rekomendacji organów Unii Europejskiej. Zob. Rekomendacja Nr R (98) 257 co do zasad mających zastosowanie do organów odpowiedzialnych za pozasądowe rozstrzygnięcie sporów konsumenckich; Rekomendacja Nr R (01) 310 w sprawie zasad dotyczących organów pozasądowych uczestniczących w polubownym rozstrzygnięciu sporów konsumenckich; Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/11/UE z dnia 21 maja 2013 r. w sprawie internetowego systemu rozstrzygnięcia sporów konsumenckich oraz zmiany rozporządzenia (WE) nr 2006/2004 i dyrektywy 2009/22/WE. (dyrektywa w sprawie ADR w sporach konsumenckich).

⁶⁸ W prowadzonym przez UOKiK rejestrze znajduje się łącznie 25 podmiotów, w czym 16 to Inspekcje Wojewódzkie, a pozostałych 9 to: Związek Banków Polskich Bankowy Arbitraż Konsumentki; Prezes Urzędu Komunikacji Elektronicznej; Rzecznik Finansowy; Stowarzyszenie Praw Pasażerów Przyjazne Latanie; Rzecznik Praw Pasażera Kolei przy Prezesie Urzędu Transportu Kolejowego; Sąd Polubowny przy Komisji Nadzoru Finansowego; Koordynator do spraw negocjacji przy Prezesie Urzędu Regulacji Energetyki; Izba Gospodarki Elektronicznej; Centrum Polubownego Rozwiązywania Sporów dot. Żywno-

Rejestr ten – zgodnie z art. 46 u.p.s.k. – przekazywany jest również Komisji Europejskiej, która publikuje go na zarządzanej przez siebie internetowej platformie⁶⁹ pozasądowego rozwiązywania sporów (z ang. *Online Dispute Resolution* – dalej w skrócie ODR)⁷⁰ umożliwiającej ich rozwiązywanie online.

Mediatorami w rozumieniu omawianych przepisów mogą zostać osoby, które zgodnie z art. 14 u.p.s.k. posiadają wiedzę i umiejętności w dziedzinie pozasądowego lub sądowego rozwiązywania sporów konsumenckich, jak również ogólną znajomość prawa. Powinny być to również osoby zdolne do interweniowania w sposób niezależny i bezstronny, dlatego też potencjalny mediator ma obowiązek niezwłocznego ujawnienia danemu podmiotowi uprawnionemu okoliczności, które mogą wpłynąć na jego niezależność, bezstronność lub powodować konflikt interesów choćby z jedną ze stron sporu (art. 16 u.p.s.k.). Co więcej, swoją funkcję osoby te mogą wykonywać wyłącznie kadencyjnie, a kadencję tę skracać im można tylko na podstawie obiektywnych przesłanek (art. 15 ust. 1 pkt. 1 i 4 u.p.s.k.). Również ich wynagrodzenie nie może być uzależnione od wyniku danego postępowania (art. 15 ust. 1 pkt. 3 u.p.s.k.). Zgodnie ze standardami prowadzenia mediacji osoby je prowadzące są także zobowiązane do zachowania w tajemnicy wszelkich informacji pozyskanych w jego trakcie (art. 17 u.p.s.k.).

Postępowanie mediacyjne w sporze konsumenckim inicjuje wniosek przesłany podmiotowi uprawnionemu pocztą tradycyjną lub za pośred-

---

ści. *Rejestr podmiotów uprawnionych*, na: www.uokik.gov.pl/rejestr_podmiot_uprawnionych.php [odczytano 2018.11.10].

⁶⁹ „Platformą internetowego rozstrzygnięcia sporów (ODR) zarządza Komisja Europejska. Konsumenci i sprzedawcy z UE, Norwegii, Islandii i Liechtensteinu mogą dzięki niej rozstrzygać spory związane z zakupem towarów i usług przez internet – bez potrzeby występowania na drogę sądową. Platforma ODR nie jest powiązana z żadnym sprzedawcą. Można z niej skorzystać, aby złożyć skargę w jednym z zatwierdzonych organów rozstrzygających spory. Organ rozstrzygający spory to bezstronna organizacja lub osoba, która pomaga konsumentom i sprzedawcom w pozasądowym rozstrzygnięciu sporów. Jest to z reguły szybsze i tańsze rozwiązanie niż postępowanie sądowe”. *Informacje o platformie ODR*, na: <https://ec.europa.eu/consumers/odr/main/index.cfm?event=main.home.howitworks> [odczytano 2018.11.10].

⁷⁰ JaktłumaczyKarolinaMania: „ODR można rozumieć na dwa sposoby. Pojęcie to dotyczy rozstrzygnięcia sporów wynikających z postępowania mającego miejsce w internecie, np. spory *e-commerce*, jak i odnosi się do korzystania z internetowych technologii komunikacyjnych w samym procesie rozwiązywania sporu, nawet jeśli nie jest on związany z działaniami prowadzonymi w internecie.” K. Mania, *ODR (Online Dispute Resolution) – podstawowe zagadnienia*, ADR. Arbitraż i Mediacja, 1/2010, s. 74.

nictwem Internetu. Wniosek może być przesłany przez którąkolwiek ze stron, tzn. przez konsumenta lub przedsiębiorcę (art. 36 ust. 4 u.i.h. w zw. z § 4 r.p.m.i.h. oraz art. 33 ust. 1 u.p.s.k.), jednak powinien zawierać co najmniej oznaczenie stron sporu, dokładnie określone żądanie wnioskodawcy, wartość przedmiotu sporu, wskazanie rodzaju postępowania oraz podpis (art. 36 ust. 5 u.i.h. w zw. z § 4 r.p.m.i.h. oraz art. 33 ust. 2 u.p.s.k.). Spełniający te wymagania i złożony zgodnie z właściwością wniosek o interwencję stanowi zasadniczy warunek wszczęcia mediacji konsumenckiej, choć istotne są również inne warunki jej rozpoczęcia. Zgodnie bowiem z art. 36 ust. 4 u.i.h. oraz art. 34. 2. u.p.s.k. inspektor wojewódzkiej inspekcji handlowej lub inny podmiot uprawniony może odmówić interwencji w sytuacjach, gdy:

- 1) wnioskodawca przed złożeniem wniosku o wszczęcie postępowania nie podjął próby kontaktu z drugą stroną i bezpośredniego rozwiązania sporu (np. poprzez złożenie reklamacji);
- 2) spór jest błahy lub gdy wniosek o wszczęcie postępowania spowoduje uciążliwości dla drugiej strony;
- 3) sprawa o to samo roszczenie między tymi samymi stronami jest już w toku bądź została już rozpatrzona przez podmiot uprawniony, inny właściwy podmiot albo sąd;
- 4) wartość przedmiotu sporu jest wyższa albo niższa od ustalonych progów finansowych;
- 5) wnioskodawca nie dotrzymał określonych terminów złożenia wniosku o wszczęcie postępowania;
- 6) rozpatrzenie sporu spowodowałoby poważne zakłócenie działania podmiotu uprawnionego.

Jeśli zaś nie zidentyfikowane zostaną żadne z wymienionych przeciwwskazań, postępowanie mediacyjne zostaje wszczęte. Po tym natomiast jak strony sporu wyrażą zgodę na uczestnictwo w postępowaniu, w jego toku zapoznaje się je z przepisami prawa mającymi zastosowanie w ich sprawie, z finansowymi⁷¹ i prawnymi skutkami uczestnictwa w postępowaniu oraz z jego zasadami, a w szczególności z zasadą dobrowolności, poufności i bez-

---

⁷¹ Zgodnie z Art. 41. u.p.s.k.: 1. Postępowanie w sprawie pozasądowego rozwiązywania sporów konsumenckich jest dla konsumentów nieodpłatne. Regulamin może przewidywać pobieranie od konsumentów opłat, jeżeli ich łączna wysokość nie utrudnia znacząco konsumentowi dostępu do pozasądowego rozwiązywania sporów konsumenckich. 2. Przepis ust. 1 nie wyłącza możliwości obciążenia konsumenta kosztami czynności podjętych na jego wniosek w toku postępowania w sprawie pozasądowego rozwiązywania sporów konsumenckich. Oznacza to, że co do zasady uczestnictwo konsumenta w mediacji jest

stronności postępowania oraz z możliwością skorzystania w jego trakcie z profesjonalnej pomocy prawnej. Po uzyskaniu zgody stron na mediację zapoznaje się je z wysuwanymi roszczeniami, umożliwia konfrontację i wymianę argumentów oraz podejmuje próbę zbliżenia stanowisk lub przedstawia propozycje rozwiązania sporu, do których ustosunkowują się strony (§ 6 i 8 r.p.m.i.h. oraz art. 38 i 39 u.p.s.k). Warto zaznaczyć, iż generalnie mediacje konsumenckie prowadzi się wahadłowo i w sposób zapośredniczony. Oznacza to, że podmiot uprawniony po otrzymaniu i uwzględnieniu wniosku prowadzi postępowanie w formie rozsyłanej stronom dokumentacji papierowej lub elektronicznej⁷². Spotkania osobiste prowadzone są tylko wówczas, gdy przemawia za tym charakter sprawy (§ 7 r.p.m.i.h. oraz art. 37 u.p.s.k). Postępowanie kończy się natomiast sporządzeniem i doręczeniem stronom protokołu z przebiegu mediacji konsumenckiej (§ 10 r.p.m.i.h. oraz art. 40 u.p.s.k), a jego przekazanie powinno nastąpić nie później niż 90 dni od dnia doręczenia omawianego wcześniej wniosku o wszczęcie postępowania. W protokole końcowym, poza danymi uczestników postępowania, znajduje się opis końcowych stanowisk stron, wynik postępowania oraz, co najmniej, podpis mediatora. Co istotne, protokół mediacji konsumenckiej nie ma wiążącego dla stron charakteru i nie podlega egzekucji. Strony jednak mogą zawrzeć w trakcie postępowania mediacyjnego ugodę, którą następnie przedstawia się do zatwierdzenia w sądzie.

Analizując statystyki mediacji w sporach konsumenckich zaobserwować można – z wyjątkiem chwilowej stagnacji w latach 2007–2008 – niemal regularny wzrost liczby postępowań mediacyjnych w okresie 2006–2013 (wykr. 4). Jednak kolejny punkt czasowy (2014 r.) przyniósł widoczne na poniższym wykresie załamanie wcześniejszego trendu i sukcesywny spadek rejestrowanych mediacji w tego typu sporach aż do końca analizowanego okresu. Zmienność liczby sporów konsumenckich zakończonych w wyniku mediacji przebiegała podobnie. Ich liczba rosła niemal stale – ponownie z wyjątkiem okresu 2007–2008 – do 2013 roku. Jednak załamanie trendu liczby zakończonych sporów obserwowane w 2014 roku było znacznie

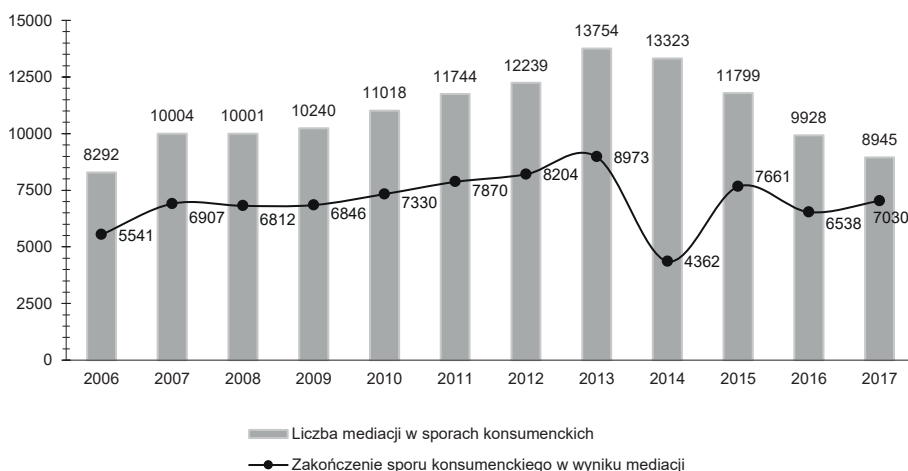
---

bezpłatne, jednak nieodpłatność ta nie obejmuje czynności podjętych na jego wniosek (np. usług pełnomocnika, usług eksperckich, korzystania z biegłych).

⁷² Warto zaznaczyć, że ten aspekt mediacji konsumenckiej stanowi podstawę do określenia jej koncyliacją lub hybrydową formą ADR (jak np. *med-arb*) poprzez jej sytuowanie na pograniczu z innymi pozasądowymi formami interwencji w konflikty i spory. Terminologiczne ustalenia dotyczące pojęć koncyliacji i mediacji, jak również hybrydowych form ADR znajdują się w *Rozdziale 1.5. Instytucjonalne metody interwencji w konflikty i spory w społeczeństwie demokratycznym*.

bardziej gwałtowne. O ile bowiem w większości widocznych na wykresie punktów czasowych wskaźnik liczby zakończonych sporów w stosunku do liczby mediacji ogółem w sporach konsumenckich oscylował w granicach 65–69%, to w 2014 roku wyniósł zaledwie 33%. Najwyższą wartość przyjął z kolei w 2017 roku, gdy aż 79% mediacji w sporach konsumenckich skutkowało zakończeniem tych sporów.

Wykres 4
Mediacje w sporach konsumenckich w latach 2006–2017

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych UOKiK RP.

Należy jednak zaznaczyć, że dostępne i zaprezentowane powyżej dane statystyczne dotyczące liczby mediacji konsumenckich prezentują w gruncie rzeczy obraz mediacji prowadzonych przez wojewódzkich inspektorów inspekcji handlowej przed gruntowną zmianą przepisów, a więc przed 10 stycznia 2017 roku. Toteż w ramach zaprezentowanej sprawozdawczości prowadzonej przez Inspekcję Handlową znajdują się informacje o liczbie postępowań mediacyjnych prowadzonych zgodnie z ówczesnym prawodawstwem. Statystyka ta obejmuje zatem mediacje prowadzone na wniosek tylko jednej ze stron (konsumenta) bądź z urzędu oraz o liczbie spraw zakończonych pozytywnie jedynie dla konsumenta. Tymczasem w obecnym stanie prawnym – który statystyka obejmuje już częściowo dla 2017 roku – wszczęcie postępowania mediacyjnego nastąpić może zarówno na wniosek konsumenta, co przedsiębiorcy, mediacje z urzędu zaś nie są już możliwe. Należy się zatem spodziewać, że, ze względu na przeobrażenia

zastosowania procedury mediacji w sporach konsumenckich, zawartość statystyk ulegnie zmianie, co mogą sygnalizować powyższe dane, a szczególnie bardzo wysoki wskaźnik liczby zakończonych sporów w stosunku do liczby mediacji ogółem w sporach konsumenckich w 2017 roku, który obejmuje konsekwencje nowelizacji przepisów.

5. Mediacje w organach administracji publicznej

Kolejnym istotnym etapem wdrażania procedury mediacji w poszczególne gałęzie prawa polskiego była jej implementacja w postępowaniu przed sądami administracyjnymi w 2002 roku⁷³. Mediacja miała stanowić narzędzie ułatwiające dojście do porozumienia stron, z których jedna stanowiła organ administracji publicznej, druga zaś była podmiotem jego postępowania. Innymi słowy, była to interwencja pomiędzy organem administracji publicznej a podmiotem, który wnosił skargę na jego działanie⁷⁴. Celem tego rodzaju interwencji nie mogło być dlatego wypracowanie konsensu ani finalnej umowy pomiędzy oponentami, ale rozważenie, wyjaśnienie i analiza okoliczności prawnych danej sprawy bez konieczności przeprowadzenia rozprawy. W konsekwencji tego procesu strony miały zostać finalnie poinformowane, pouczone i wyedukowane w swym położeniu oraz co do sposobu, w jaki ich sprawa zostanie załatwiona na podstawie i w granicach obowiązującego prawa. Ta specyficzna formuła służyć zatem miała pewnej weryfikacji i aktualizacji tego, czy i w jaki sposób naruszono przepisy prawa oraz – gdy to konieczne – wydaniu decyzji korygujących te naruszenia. Sprawia to, że określanie tego postępowania mianem mediacji było często krytykowane jako nietrafione i bezzasadne⁷⁵. Kontrowersje

---

⁷³ Mediacja w postępowaniu sądownoadministracyjnym została wprowadzona ustawą z dnia 30 sierpnia 2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. 2002 nr 153 poz. 1270 ze zm.), która weszła w życie 1 stycznia 2004 roku. Zalecenia wdrażania oraz nowelizacji przepisów dot. mediacji w prawie administracyjnym wynikały również z rekomendacji organów Unii Europejskiej. Zob. Rekomendacja Nr R (01) 9 Rady Europy z 5 września 2001 r. o alternatywnych środkach rozstrzygania sporów sądowych pomiędzy władzami administracyjnymi a osobami prywatnymi.

⁷⁴ A. Drelichowska, *Model mediacji w postępowaniu sądownoadministracyjnym*, ADR. Arbitraż i Mediacja, 2/2012, s. 53, 56.

⁷⁵ O terminologicznej niekonsekwencji dotyczącej określenia tego rodzaju interwencji mediacją wspomina także w swojej publikacji Maksymilian Szeląg-Dylewski, M. Szeląg-Dylewski, *Mediacja przed sądami administracyjnymi – zła regulacja czy praktyka?*, w: J. Czapska, M. Szeląg-Dylewski (red.), *Mediacja...*, s. 201–217.

budziła również duża dysproporcja władztwa pomiędzy oponentami oraz strona trzecia, którą mógł zostać wyłącznie arbitralnie wskazany sędzia lub referendarz sądowy, a nie bezstronny, neutralny i obopólnie akceptowalny mediator. Dla oddania charakteru tego rodzaju postępowania A. Kalisz proponuje dlatego określenie *quasi-mediacji*, gdyż spełnia ono raczej kryteria koncyliacji z elementami arbitrażu bądź postępowania pojednawczego⁷⁶. Z kolei Wojciech Feredczyk proponuje określenie tej procedury hybrydowym środkiem ADR⁷⁷. Należy jednak zaznaczyć, że procedura ta od momentu jej wdrożenia uległa dużym przeobrażeniom – o czym będzie jeszcze mowa – dlatego na potrzeby niniejszej rozprawy traktuję ją jako pełnoprawną procedurę mediacji.

U podłoża wdrażania mediacji do postępowania sądowoadministracyjnego znajdowały się przyczyny dwojakiego rodzaju. Pierwsza z nich wiązała się z potrzebą urzeczywistnienia prawa dostępu do sądów i koniecznością wprowadzania rozwiązań ograniczających przewlekłość postępowania przed nimi, gdyż stanowiło to poważny problem ówczesnych sądów administracyjnych⁷⁸. Druga natomiast przyczyna wiązała się z wyzwaniem stawianymi wobec zarządzania publicznego w demokratyzującym się państwie polskim, związanymi ze standardami zmniejszania władczych, a zwiększania konsensualnych sposobów współdziałania organów administracji publicznej z obywatelami oraz innymi instytucjami⁷⁹. Mediacja miała stanowić antidotum na te problemy i wyzwania.

---

⁷⁶ A. Kalisz, *Quasi-mediacyjność postępowania mediacyjnego przed sądami administracyjnymi*, w: J. Olszewski (red.), *Arbitraż i mediacja. Praktyczne aspekty stosowania przepisów*, Poligrafia Wyższego Seminarium Duchownego, Rzeszów 2007, s. 157–162.

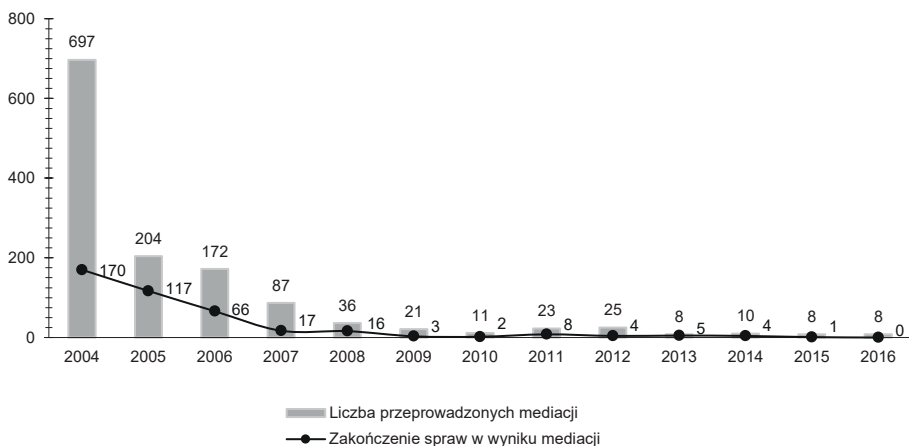
⁷⁷ W. Feredczyk, *Normatywne i aksjologiczne uwarunkowania mediacji i uprawnień samokontrolnych organu administracji w postępowaniu sądowoadministracyjnym*, w: J. Czapka, M. Szelaż-Dylewski (red.), *Mediacja...*, s. 226.

⁷⁸ *Informacja o działalności sądów administracyjnych w 2004 roku*, Naczelny Sąd Administracyjny, Warszawa, kwiecień 2005 r., s. 6–7; A. Szpor, *Mediacja w prawie administracyjnym*, w: E. Gmurzyńska, R. Morek (red.), *Mediacje...*, s. 402.

⁷⁹ W poruszonym kontekście warto zwrócić uwagę na idee związane z „public governance”, „good governance” lub z „New Public Management”. Są to koncepcje poprawy i modernizacji jakości usług publicznych oraz funkcjonowania administracji publicznej, według których „dobre rządzenie” to dbanie o satysfakcję „podmiotów administrowanych” i oparte o zasady otwartości, przejrzystości, etyczności, efektywności, partnerstwa i dialogu. Zob. W. Feredczyk, *Normatywne...*, s. 231; A. Szpor, *Mediacja w prawie...*, s. 397–399; A. Szpor, *Uwarunkowania prawne rozwoju mediacji w administracji publicznej – wybrane aspekty*, w: M. Tabernačka, R. Raszevska-Skałeczka (red. nauk.), *Mediacje...*, s. 169.

Jak widać na poniższym wykresie (wykr. 5), procedura mediacji nie znalazła jednak szerszego zastosowania w sądownictwie administracyjnym, a liczba postępowań mediacyjnych zauważalnie spadała od momentu wdrożenia. Wobec 697 spraw na początku analizowanego okresu (2004), na jego końcu zarejestrowano ich jedynie 8 (2016). Ponadto widoczny poniżej wykres unaocznia bardzo gwałtowny spadek liczby mediacji w organach administracji publicznej obserwowany w latach 2004–2008. Najbardziej radykalna zmiana dotyczyła lat 2004–2005, gdy liczba mediacji zmniejszyła się ponad trzykrotnie. Po 2008 roku mediacje w administracji publicznej występowały na relatywnie stałym, bardzo niskim poziomie (pomiędzy 8 a 25 spraw w całym kraju rocznie). Natomiast z perspektywy liczby spraw zakończonych w wyniku mediacji wyraźnie wyróżnia się 2005 rok, gdy aż 58% spośród ogółu przeprowadzonych postępowań mediacyjnych miało taki finał, oraz 2004 rok, w którym odpowiednia miara wyniosła jedynie 20%. W przypadku tego wskaźnika trudno wskazać jednoznaczny trend w analizowanym okresie, zwłaszcza biorąc pod uwagę niskie liczebności po 2008 roku.

Wykres 5
Mediacja w postępowaniu sądownoadministracyjnym w latach 2004–2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Naczelnego Sądu Administracyjnego, w: *Informacja o działalności sądów administracyjnych w 2016 roku*, Naczelny Sąd Administracyjny, Warszawa, kwiecień 2016 r., s. 18.

Jeśli przyjąć tłumaczenie znajdujące się w informatorze Naczelnego Sądu Administracyjnego – sąd pochodzą omawiane dane – to za podstawę wyjaśnienia niewielkiej liczby mediacji można by przyjąć szybkość

i sprawność prowadzonych postępowań w zwykłym trybie, przez co prowadzenie mediacji nie jest potrzebne⁸⁰. Jeśli jednak posłużyć się wnioskami z prowadzonych w tym polu analiz, to przyczyn tak niskiej liczby mediacji należy doszukiwać się raczej w: wadliwym uregulowaniu, oporach w stosowaniu tej instytucji i niewłaściwej praktyce – jak wskazuje Maksymilian Szeląg-Dylewski⁸¹; w nieufności wobec tego postępowania i w braku jego odpowiedniej promocji – jak wskazuje Wojciech Federczyk⁸²; czy też w niskim poziomie świadomości prawnej i braku tradycji korzystania z koncyliacyjnych i ugodowych sposobów interwencji – na co wskazuje Angelika Drelichowska⁸³ i Karolina Wojciechowska⁸⁴, która z kolei za istotną blokadę w upowszechnianiu mediacji w omawianym polu uważa również możliwość z niej skorzystania jedynie w toku postępowania przed sądami administracyjnymi.

Można się jednak spodziewać, że zaprezentowany powyżej statystyczny obraz stosowania mediacji będzie ulegał zmianie, gdyż związana z ich stosowaniem podstawa prawna została obecnie znowelizowana. Co więcej, aktualnie obowiązujące przepisy dotyczące tego rodzaju mediacji znajdują się już nie tylko w znowelizowanych zapisach ustawy o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 1302) – dalej w skrócie p.p.s.a., ale znalazły też miejsce w osobnym rozdziale Kodeksu postępowania administracyjnego (tekst jedn.: Dz.U. 2017 poz. 1257) – dalej w skrócie k.p.a.⁸⁵. Zgodnie zatem z art. 96a § 1 k.p.a. mediacja będzie mogła być prowadzona nie tylko już w postępowaniu sądownoadministracyjnym, ale na wszystkich etapach postępowania administracyjnego, jeśli tylko pozwoli na to charakter sprawy. Co więcej, zgodnie z art. 13 k.p.a. organy administracji publicznej zobowiązane są dążyć do polubownego rozwiązywania kwestii spornych poprzez umożliwianie przeprowadzenia

---

⁸⁰ *Informacja o działalności sądów administracyjnych w 2016 roku*, Naczelny Sąd Administracyjny, Warszawa, kwiecień 2016 r., s. 18.

⁸¹ M. Szeląg-Dylewski, *Mediacja przed sądami...*, s. 216–217.

⁸² W. Federczyk, *Normatywne...*, s. 232–233.

⁸³ A. Drelichowska, *Model mediacji...*, s. 61–62.

⁸⁴ P. Szewiła, *Mediacje w postępowaniu przed sądami administracyjnymi martwe, choć z potencjałem*, na: <http://prawo.gazetaprawna.pl> [odczytano 2018.08.15].

⁸⁵ Aktualne i ujednolicone akty prawne regulujące mediację w organach administracji to: ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (tekst jedn.: Dz.U. 2017 poz. 1257) – dalej w skrócie k.p.a. oraz ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 1302) – dalej w skrócie p.p.s.a.

mediacji oraz poprzez udzielanie wyjaśnień o możliwościach i korzyściach załatwiania spraw tą drogą. Cel mediacji nie uległ jednak zmianie i zgodnie z art. 96a § 3 k.p.a. oraz art. 115 § 1 p.p.s.a. jest nim *wyjaśnienie i rozważenie okoliczności faktycznych i prawnych sprawy oraz przyjęcie przez strony⁸⁶ ustaleń co do sposobu jej załatwienia w granicach obowiązującego prawa*. Interwencję mediacyjną zarówno w trakcie postępowania administracyjnego, jak i sądownoadministracyjnego prowadzić natomiast może tylko mediator (art. 96c, art. 96d § 1 k.p.a. oraz art. 116 § 1 p.p.s.a.), a nie sąd czy referendarz sądowy, jak działo się to wcześniej. Mediatorem zgodnie z art. 96f § 1 k.p.a. oraz art. 116 § 3 p.p.s.a. *może być osoba fizyczna, która posiada pełną zdolność do czynności prawnych i korzysta z pełni praw publicznych, w szczególności mediator wpisany na listę stałych mediatorów lub do wykazu instytucji i osób uprawnionych do prowadzenia postępowania mediacyjnego, prowadzonych przez prezesa sądu okręgowego*. Mediator ma prawo do wynagrodzenia oraz zwrotu wydatków związanych z przeprowadzeniem mediacji, chyba że wyrazi zgodę na prowadzenie mediacji bez wynagrodzenia (art. 96l k.p.a. oraz art. 116d p.p.s.a.). Koszty i wydatki, o których mowa, pokrywa jedna lub obydwie ze stron sprawy na podstawie właściwych rozporządzeń⁸⁷ Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Mediację wszczyna się na wniosek stron lub z urzędu (art. 96b § 1 k.p.a. oraz art. 115 p.p.s.a.), a prowadzi się zgodnie z poszanowaniem zasady dobrowolności (art. 96a § 2 k.p.a. oraz art. 117 § 2 p.p.s.a.), poufności (art. 96j § 1 k.p.a. oraz art. 116c p.p.s.a.), bezstronności (art. 96g k.p.a. oraz art. 116a p.p.s.a.) i neutralności mediatora (art. 96f k.p.a. oraz art. 116 p.p.s.a.). Regulacje przewidują zawieszenie na okres dwóch miesięcy postępowania administracyjnego, w trakcie którego toczyć może się mediacja (art. 96e k.p.a.), milczą natomiast o czasie przewidzianym na mediacje w postępowaniu sądownoadministracyjnym. Jednakże w obydwu przypadkach po ukończonych mediacjach mediator jest zobowiązany do sporządzenia protokołu z ich przebiegu oraz jego niezwłocznego przedłożenia właści-

⁸⁶ Stroną w tego rodzaju mediacji może być organ administracji prowadzący postępowanie oraz podmiot lub podmioty tego postępowania (z art. 96a § 4 k.p.a.).

⁸⁷ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 2 czerwca 2017 r. w sprawie wysokości wynagrodzenia i podlegających zwrotowi wydatków mediatora w postępowaniu przed sądem administracyjnym (Dz.U. 2017 poz. 1087); Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 2 czerwca 2017 r. w sprawie wysokości wynagrodzenia i podlegających zwrotowi wydatków mediatora w postępowaniu administracyjnym (Dz.U. 2017 poz. 1088).

wemu organowi administracji publicznej lub sądowi i stronom (art. 96m k.p.a. oraz art. 116e p.p.s.a.). Spisane w protokole, a poczynione i zgodne z prawem finalne ustalenia mediacji stanowią podstawę załatwienia danej sprawy przez właściwy organ administracji publicznej (art. 96n k.p.a. oraz art. 117 p.p.s.a.).

Warto również zaznaczyć, że choć pojawienie się zapisów o mediacji w znowelizowanym Kodeksie postępowania administracyjnego w 2017 roku zapowiada istotną zmianę jej upowszechniania, to procedurę tę stosowano na nim już wcześniej. Sztandarowym przykładem jest wykorzystanie narzędzi i zasad mediacji na potrzeby konsultacji społecznych i środowiskowych pomiędzy władzami samorządowymi lub centralnymi a obywatelami i ich organizacjami, do których przeprowadzenia zobowiązują regulacje prawne⁸⁸. Konsultacje te dotyczą najczęściej planów zagospodarowania przestrzennego, strategii rozwoju, planów współpracy, rozdziału środków publicznych i ochrony środowiska naturalnego. Mediacje zaś stanowią narzędzie procesu opiniowania i podejmowania decyzji w tych sprawach, zmian decyzji już podjętych oraz zaniechań związanych z ich podejmowaniem bądź łagodzenia i rozwiązywania konfliktów, które powstały w ich

---

⁸⁸ Do przeprowadzania konsultacji zobowiązują w szczególności:

- ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 994);
- ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 995);
- ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 913);
- ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 450);
- uchwała nr 190 Rady Ministrów z dnia 29 października 2013 r. Regulamin pracy Rady Ministrów (tekst jedn.: M.P. 2016 poz. 1006);
- ustawa z dnia 29 sierpnia 2003 r. o urzędowych nazwach miejscowości i obiektów fizjograficznych (Dz.U. 2003 nr 166 poz. 1612);
- ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tekst jedn.: Dz.U. 2017 poz. 1073);
- ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (tekst jedn.: Dz.U. 2017 poz. 823);
- ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 1307);
- ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (tekst jedn.: Dz.U. 2017 poz. 1405).

konsekwencji⁸⁹. Innym ciekawym przykładem wykorzystania mediacji w organach administracji publicznej jest jej stosowanie przez pracowników socjalnych ośrodków pomocy społecznej, i to zarówno w trakcie bezpośredniej pracy z podopiecznymi (np. w konfliktach rodzinnych i sytuacjach kryzysowych), jak i w środowisku ich funkcjonowania (np. pomiędzy podopiecznymi a sąsiadami, kuratorem czy pedagogiem szkolnym)⁹⁰. Coraz częściej wykorzystuje się również mediacje w szkołach i na uczelniach wyższych poprzez szkolenie i powoływanie mediatorów spośród uczniów i członków społeczności akademickiej oraz poprzez powoływanie ombudsmanów (z ang. *ombudsman* – pełnomocnik, mandatariusz ludności, rzecznik skarg i zażaleń)⁹¹. Są to tzw. rzecznicy sprawiedliwości, których zadaniem jest nie tylko prowadzenie mediacji, ale też dopilnowywanie, aby prawa i obowiązki członków danej społeczności były znane i respektowane⁹². Ombudsmana akademickiego powołano po raz pierwszy w Polsce w 2011 roku na Uniwersytecie Warszawskim⁹³. Najbardziej znanym stanowiskiem ombudsmana w Polsce zdaje się być jednak Rzecznik Praw Obywatelskich⁹⁴, którego urząd stworzono na mocy ustawy z dnia 15 lipca 1987 roku o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz.U. 1987 nr 21 poz. 123 ze zm.).

---

⁸⁹ Jednymi z bardziej zinstytucjonalizowanych procesów konsultacji społecznych i rozwiązywania konfliktów środowiskowych, w jakich stosuje się narzędzia mediacji, są działania związane z Obszarem Natura 2002. „Europejska Sieć Ekologiczna Natura 2000 to system obszarów ochrony przyjęty przez wszystkie państwa członkowskie Unii Europejskiej. W ramach niej chronione są określone typy siedlisk przyrodniczych i gatunki roślin oraz zwierząt, które uważa się za cenne (znaczące dla zachowania dziedzictwa przyrodniczego Europy) i zagrożone wyginięciem w skali całej Europy. Ochrona ta nie wyklucza gospodarczego wykorzystania obszarów, jednak każdy plan lub przedsięwzięcie, które mogą w istotny sposób oddziaływać negatywnie na obiekt wchodzący w skład sieci, musi podlegać ocenie oddziaływania jego skutków na cele ochrony obszarów N2000”. A. Dubel, M. Jamontt-Skotis, K. Królikowska, K. Dubel, M. Czapski, *Metody rozwiązywania konfliktów ekologicznych na obszarach Natura 2000*, Stowarzyszenie Centrum Rozwiązań Systemowych, Wrocław, Kraków 2013, s. 9.

⁹⁰ E. Grudziewska, A. Lewicka-Zelent, *Kompetencje mediacyjne w profesji pracownika socjalnego*, Difin, Warszawa 2015, s. 74–92; I. Podobas, *Mediacje i negocjacje w pracy socjalnej*, CRZL, Warszawa 2014, s. 157–164.

⁹¹ W. Kopaliński, *Słownik...*, s. 302.

⁹² M. Czapski, *Mediacja w sporach akademickich*, w: E. Gmurzyńska, R. Morek (red.), *Mediacje...*, s. 427–433.

⁹³ Zob. Ombudsman – Uniwersytet Warszawski, na: <http://ombudsman.uw.edu.pl/> [odczytano 2018.08.15].

⁹⁴ Zob. Rzecznik Praw Obywatelskich (RPO), na: www.rpo.gov.pl/pl/content/historia-ombudsmiana-na-swiecie [odczytano 2018.08.15].

6. Mediacje w sprawach cywilnych

Gałęzią prawa, w zakresie której szczególnie oczekiwano w Polsce wdrożenia przepisów dotyczących mediacji, było prawo cywilne, którego podstawowym źródłem jest Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 1025) – dalej w skrócie k.c., oraz Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 155) – dalej w skrócie k.p.c.⁹⁵. Prawo to reguluje i ochrania stosunki społeczne pomiędzy autonomicznymi i równorzędnymi podmiotami społecznymi, którym zgodnie z zapisami tych kodeksów przysługuje prawo do podejmowania wspieranej przez mediatora współpracy nad obopólnie akceptowalnym i satysfakcjonującym rozwiązaniem ich sporu, które może zyskiwać moc wiążącego i obowiązującego prawnie rozstrzygnięcia danej sprawy. Taką możliwość wprowadzono do Kodeksu postępowania cywilnego w 2005 roku, przez co ustanowiono alternatywny wobec sądowego sposób rozstrzygania spraw cywilnych w Polsce⁹⁶. W ich zakres wchodzi sprawy ze stosunków prawa cywilnego, gospodarczego, prawa pracy oraz rodzinnego i opiekuńczego.

W myśl obecnie obowiązujących przepisów mediację w sprawach cywilnych prowadzić można zarówno przed wszczęciem postępowania sądowego, jak i w jego trakcie, a inicjować ją mogą zarówno strony sporu, jak

---

⁹⁵ Pełne brzmienie to: Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 1025) – dalej w skrócie k.c. oraz Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 155) – dalej w skrócie k.p.c.

Zalecenia wdrażania oraz nowelizacji przepisów dot. mediacji w prawie cywilnym wynikają również z decyzji i rekomendacji organów Unii Europejskiej. Zob. Rekomendacja Nr R (98) 1 na temat mediacji rodzinnej; Rekomendacja Nr R (2002) 10 w sprawie mediacji w sprawach cywilnych; Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/52/EC z dnia 21.05.2008 r. w sprawie niektórych aspektów mediacji w sprawach cywilnych i handlowych.

⁹⁶ W uzasadnieniu projektu wprowadzenia mediacji cywilnej w Polsce napisano: „Projektowane przepisy mają na celu wprowadzenie do naszego prawa procesowego cywilnego instytucji mediacji i w ten sposób ustanowienie alternatywnego do sądowego postępowania cywilnego sposobu rozstrzygania spraw cywilnych. Według założeń, które legły u podstaw projektowanych przepisów, postępowanie mediacyjne w sprawach cywilnych powinno być na tyle atrakcyjne dla stron stosunku cywilnoprawnego, aby strony z niego korzystały. Dlatego też przyjęto jako założenie, aby rozwiązania dotyczące mediacji były proste i nieskomplikowane. Mediacja ma ułatwić dochodzenie roszczeń w sprawach cywilnych, a jednocześnie skutecznie udzielać ochrony prawnej podmiotom, które wybrały ten tryb dochodzenia roszczeń”. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, na: http://orka.sejm.gov.pl/proc4.nsf/projekty/3213_p.htm [odczytano 2018.08.15].

i sąd. Przy czym spierające się strony mogą inicjować mediację na podstawie kontraktu czy też umowy spisanej uprzednio wobec zaistniałego sporu (np. na podstawie klauzuli mediacyjnej) bądź na podstawie umowy spisanej w jego następstwie (np. na podstawie umowy lub wniosku o mediację)⁹⁷. Sąd zaś może inicjować mediację poprzez informowanie stron o możliwościach polubownego załatwienia sprawy (art. 210 § 2 k.p.c.), poprzez zachęcanie lub nakłanianie stron do skorzystania z tych możliwości (art. 10 k.p.c.) oraz poprzez wezwanie stron do uczestnictwa w spotkaniu informacyjnym dotyczącym polubownych sposobów rozwiązywania sporów, ze szczególnym uwzględnieniem mediacji (art. 183⁸ § 4 k.p.c.). Zdaje się, że za czynnik inicjujący mediację można również uznać nałożony na strony obowiązek informowania w pozwie o podjęciu bądź o powodach niepodjęcia próby mediacji jeszcze przed skierowaniem sprawy do sądu (art. 187 § 1 pkt 3 k.p.c.). Wymóg ten stanowić może bodziec do ich podjęcia, poprzez nakłanianie oponentów do rozważania możliwości skorzystania z – samodzielnej lub asekurowanej przez mediatora – drogi rozwiązania sporu zanim zostanie on poddany sądowemu rozstrzygnięciu.

Zasadnicze wszczęcie mediacji w sprawach cywilnych następuje na podstawie wniosku⁹⁸ o jej przeprowadzenie dostarczonego mediatorowi (art. 183⁶ § 1 k.p.c. oraz art. 183⁷ k.p.c.) bądź na podstawie postanowienia sądu (art. 183⁸ § 1 k.p.c.). Niemniej jednak kluczowym wymogiem wszczęcia mediacji jest wyrażenie na nią zgody przez każdego spośród jej potencjalnych uczestników. Zgodę na partycypację w mediacji wyrazić zatem muszą strony sporu (art. 183¹ § 1 k.p.c.) oraz mediator, któremu przedłożono wniosek lub skierowanie o jej prowadzenie (art. 183⁶ § 2 k.p.c.). W mediacjach w sprawach cywilnych respektowane są bowiem fundamentalne zasady mediacji, a więc zasada dobrowolności uczestnictwa w nich stron (art. 183¹ § 1 k.p.c.), zasada bezstronności mediatora (art. 183³ § 1 k.p.c.) oraz zasada poufności i niejawności postępowania (art. 183⁴ k.p.c.).

---

⁹⁷ W myśl art. 183¹. § 2: Mediację prowadzi się na podstawie umowy o mediację albo postanowienia sądu kierującego strony do mediacji. Umowa może być zawarta także przez wyrażenie przez stronę zgody na mediację, gdy druga strona złożyła wniosek, o którym mowa w art. 183⁶ § 1.

⁹⁸ Zgodnie z art. 183⁶ § 1 k.p.c.: Wszczęcie mediacji przez stronę następuje z chwilą doręczenia mediatorowi wniosku o przeprowadzenie mediacji, z dołączonym dowodem doręczenia jego odpisu drugiej stronie. Natomiast według art. 183⁷ k.p.c.: Wniosek o przeprowadzenie mediacji zawiera oznaczenie stron, dokładnie określone żądanie, przytoczenie okoliczności uzasadniających żądanie, podpis strony oraz wymienienie załączników. Jeżeli strony zawarły umowę o mediację na piśmie, do wniosku dołącza się odpis tej umowy.

Dlatego też każda ze stron sporu musi wyrazić gotowość i zgodę na uczestnictwo w mediacji zgodnie z przyjętymi standardami oraz zaakceptować osobę mediatora mającego pośredniczyć w ich sporze. Ten zaś, podejmując się interwencji, ma za zadanie upewnić się co do nieprzymuszonego w niej uczestnictwa stron, jak również ujawnić wszelkie okoliczności, które mogłyby budzić wątpliwości co do jego bezstronności bądź poważnie utrudniać realizację pośrednictwa w danym sporze (art. 183² k.p.c. § 4 k.p.c. oraz art. 183³ § 2 k.p.c.).

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że osobą uprawnioną do pełnienia funkcji mediatora w sprawach cywilnych jest osoba fizyczna mająca pełną zdolność do czynności prawnych i w pełni korzystająca z praw publicznych, która nie jest czynnym sędzią (art. 183² k.p.c.). Ponadto mediator prowadzący postępowanie w sprawach rodzinnych, ze względu na ich specyfikę, powinien posiadać wiedzę teoretyczną i umiejętności praktyczne pośredniczenia w tego rodzaju sporach, a w szczególności wykształcenie z zakresu psychologii, pedagogiki, socjologii lub prawa (art. 436 § 4 k.p.c.). Pośród mediatorów spełniających te warunki rozróżnia się mediatorów stałych⁹⁹, wpisanych na listy mediatorów prowadzone przez sądy okręgowe, organizacje pozarządowe lub uczelnie, oraz mediatorów spoza tych list¹⁰⁰. Przy czym każdy mediator ma prawo do otrzymania wynagrodzenia lub rezygnacji z niego oraz do zwrotu wydatków związanych z przeprowadzeniem postępowania, takich jak: pokrycie kosztów dojazdów, korespondencji czy wynajmu pomieszczenia na posiedzenia mediacyjne (art. 183⁵ k.p.c.). Ob-

---

⁹⁹ Kwestie dotyczące wpisu osób fizycznych na listę stałych mediatorów regulują przepisy zawarte w ustawie z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (tekst jedn.: Dz.U. 2001 nr 98 poz. 1070) – dalej w skrócie p.u.s.p.. Toteż zgodnie z art. 157a p.u.s.p. stałym mediatorem może być osoba fizyczna, która:

- 1) spełnia warunki określone w art. 183² § 1 i 2 k.p.c.
- 2) ma wiedzę i umiejętności w zakresie prowadzenia mediacji;
- 3) ukończyła 26 lat;
- 4) zna język polski;
- 5) nie była prawomocnie skazana za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe;
- 6) została wpisana na listę stałych mediatorów prowadzoną przez prezesa sądu okręgowego.

¹⁰⁰ Należy zaznaczyć, że zgodnie z art. 183² § 3 k.p.c. informację o prowadzonych listach mediatorów oraz ośrodkach mediacyjnych przekazuje się prezesowi sądu okręgowego, który prowadzi listy na zasadach określonych w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 stycznia 2016 r. w sprawie prowadzenia listy stałych mediatorów (Dz.U. 2016 poz. 122).

licza się je na podstawie właściwego rozporządzenia¹⁰¹ i ustawy¹⁰². Co istotne, koszty związane z wynagrodzeniem mediatora i wydatkami ponoszą w całości strony sporu, jeśli mediacja prowadzona była na podstawie umowy, gdy zaś odbywała się ze skierowania sądu, to część kosztów związanych ze zwrotem wydatków pokrywa sąd.

Postępowanie mediacyjne rozpoczyna się w terminie i miejscu ustalonym ze stronami i odbywać się może w charakterze spotkań bezpośrednich bądź też bez tzw. posiedzeń mediacyjnych (art. 183¹¹ k.p.c.). Na całe postępowanie mediacyjne ze skierowania sądu przewidziano nie więcej niż trzy miesiące, choć termin ten może być przedłużany, jeżeli sprzyjać to ma ugodowemu załatwieniu sprawy (art. 183¹⁰ k.p.c.). O długości mediacji umownej decydują strony wraz z mediatorem. Po upływie wyznaczonych terminów lub/i w rezultacie zakończenia mediacji mediator powinien spisać protokół¹⁰³ końcowy, a jego odpis doręczyć stronom (art. 183¹² k.p.c.). Protokół wraz z ewentualnymi załącznikami należy również złożyć w sądzie (art. 183¹², 183¹³ k.p.c.). Jeśli bowiem mediacja odbyła się z jego skierowania, to sąd, podejmując dalsze decyzje w danej sprawie, bierze pod uwagę poczynione w rezultacie mediacji ustalenia, deklaracje i zobowiązania stron bądź też przeprowadza postępowanie zatwierdzenia ugody – jeśli doszło do jej wypracowania – czym może zakończyć sprawę. Protokół należy również złożyć w sądzie w przypadku zakończenia mediacji prowadzonych na podstawie umowy, ale tylko wówczas, gdy zawiera załącznik w postaci wypracowanej przez strony ugody. Jeśli w ocenie sądu okaże się ona zrozumiała, zgodna z prawem i zasadami współżycia społecznego, ten zatwierdza ją bądź nadaje jej klauzulę wykonalności (art. 183¹⁴ k.p.c.). Dzięki temu ugoda zawarta przed mediatorem może zyskiwać moc ugody sądowej (art. 183¹⁵ k.p.c.).

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że w rezultacie mediacji nie można sfinalizować każdej ze spraw cywilnych, a wyłącznie takie, w których dopuszcza się zawarcie ugody czy też takie, które cechuje tzw. zdadność ugo-

---

¹⁰¹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 czerwca 2016 r. w sprawie wysokości wynagrodzenia i podlegających zwrotowi wydatków mediatora w postępowaniu cywilnym (Dz.U. 2016 poz. 921).

¹⁰² Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 300).

¹⁰³ Zgodnie z art. 183¹². § 1 k.p.c.: Z przebiegu mediacji sporządza się protokół, w którym oznacza się miejsce i czas przeprowadzenia mediacji, a także imię, nazwisko (nazwę) i adresy stron, imię i nazwisko oraz adres mediatora, a ponadto wynik mediacji. Protokół podpisuje mediator.

dowa¹⁰⁴. W wyniku tak pojętej mediacji nie można zakończyć zatem spraw, których strony nie mają możliwości samodzielnego dysponowania swoimi uprawnieniami i które mogą być dokonane jedynie w drodze orzeczenia sądowego (np. orzeczenie o rozwodzie, decyzja o przysposobieniu), oraz takich spraw, w których wprost ograniczono możliwość zawierania ugód (np. w przypadku spraw o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone zgodnie z art. 479⁴¹ k.p.c. czy spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych zgodnie z art. 477¹² k.p.c.).¹⁰⁵ Pomimo jednak tych ograniczeń wachlarz spraw cywilnych, które podlegać mogą mediacji, jest bardzo szeroki i zróżnicowany, a charakter przepisów regulujących mediację na tyle uniwersalny, aby temu zróżnicowaniu sprostać¹⁰⁶. Co więcej, pomyślnym wynikiem mediacji nie musi być wyłącznie spisanie ugody. W jej trakcie strony mogą bowiem dojść do porozumienia i wypracować szereg innych, niekoniecznie sformalizowanych i niekoniecznie wiążących prawnie, a istotnych dla nich ustaleń rozwiązania ich sytuacji spornej.

W związku z tym, że nie każde końcowe porozumienie w mediacji znajduje finał w postaci spisanej i sformalizowanej ugody przedstawionej do zatwierdzenia sądowi, trudno jest odtworzyć pełen obraz stosowania mediacji w sprawach cywilnych w Polsce. Niemniej jednak od momentu jej wdrożenia do Kodeksu postępowania cywilnego Ministerstwo Sprawiedliwości RP gromadzi pewne uchwytnie dane w tym obszarze. W ich zakres

¹⁰⁴ A.M. Arkuszewska, *Mediacja w polskim prawie cywilnym*, w: A.M. Arkuszewska, J. Pils, *Zarys metodyki...*, s. 59–60; M. Białecki, *Mediacja w postępowaniu cywilnym*, LEX a Wolters Kluwer bussines, Warszawa 2012, s. 213; A. Kalisz, A. Zienkiewicz, *Mediacja...*, s. 64–66; T. Strumiłło, *Skierowanie stron do mediacji przez sąd*, ADR. Arbitraż i Mediacja, 3/2010, s. 119–121; K. Weitz, K. Gajda-Roszczyńska, *Alternatywne metody...*, s. 53–54.

Karol Weitz i Katarzyna Gajda-Roszczyńska tłumaczą, że: „Zdatność ugody oznacza właściwość sprawy (sporu), która powoduje, że może ona zostać wyłączona przez strony z państwowego wymiaru sprawiedliwości i rozwiązana przez strony poprzez zawarcie ugody. Jest ona wyznaczona przez przedmiot sporu (roszczenie procesowe). Zdatność ugody mają w postępowaniu cywilnym sprawy cywilne, w których roszczenie procesowe wywodzi się ze stosunku prawnego, w zakresie którego istnieje w świetle prawa materialnego możliwość samodzielnego dysponowania przez strony prawami lub roszczeniami, które z tego stosunku wynikają oraz brak jest wyraźnych ograniczeń w tym zakresie”. K. Weitz, K. Gajda-Roszczyńska, *Alternatywne metody rozwiązywania sporów ze szczególnym uwzględnieniem mediacji*, w: A. Torbus (red.), *Mediacja w sprawach gospodarczych. Praktyka – teoria – perspektywy*, Wyd. Ministerstwo Gospodarki Departament Doskonalenia Regulacji Gospodarczych, Warszawa 2015, s. 53–54.

¹⁰⁵ *Ibidem*.

¹⁰⁶ R. Morek, *Mediacja w sprawach cywilnych*, w: E. Gmurzyńska, R. Morek (red. nauk.), *Mediacje...*, s. 287.

wchodzi liczba spraw skierowanych do mediacji na podstawie postanowienia sądu z uwzględnieniem liczby spraw umorzonych lub zakończonych zatwierdzoną ugodą mediacyjną oraz liczba ugód przedstawionych do zatwierdzenia sądowi pochodzących z mediacji prowadzonych na podstawie umowy (z wyłączeniem jednak spraw rodzinnych). Co oczywiste, statystyki nie wykazują liczby mediacji nierejestrowanych w sądach powszechnych, a więc liczby mediacji umownych, których strony nie złożyły w sądzie protokołu z ewentualnymi załącznikami. Jako że niemożliwe jest także zestawienie liczby mediacji umownych z liczbą finalizujących je ugód przedstawionych do zatwierdzenia sądowi, poniżej zaprezentowano statystyki mediacji realizowanych ze skierowania sądów¹⁰⁷ w przypadku każdego rodzaju spraw¹⁰⁸ z gałęzi prawa cywilnego, tzn. mediacji w sprawach cywilnych, gospodarczych, z zakresu prawa pracy oraz rodzinnego i opiekuńczego.

Toteż od momentu wdrożenia w Polsce mediacji do Kodeksu postępowania cywilnego do chwili obecnej (lata 2006–2017) obserwuje się wyraźny trend wzrostu liczby spraw cywilnych (np. spraw o zapłatę, o podział majątku, o ochronę dóbr osobistych, roszczenia odszkodowawcze), w których strony skierowano do mediacji na podstawie postanowienia sądu powszechnego (wykr. 6). W początkowych latach analizowanego okresu (2006–2008) rejestrowanych było 1399–1455 takich spraw rocznie. W kolejnych latach obserwowany był sukcesywny wzrost do poziomu 7668 spraw cywilnych skierowanych do mediacji na podstawie postanowienia sądu powszechnego w 2017 roku. Najbardziej dynamiczny wzrost – ponad półtorakrotny – widoczny był w 2016 roku, gdy zarejestrowano 6438 spraw wobec 4123 odnotowanych rok wcześniej.

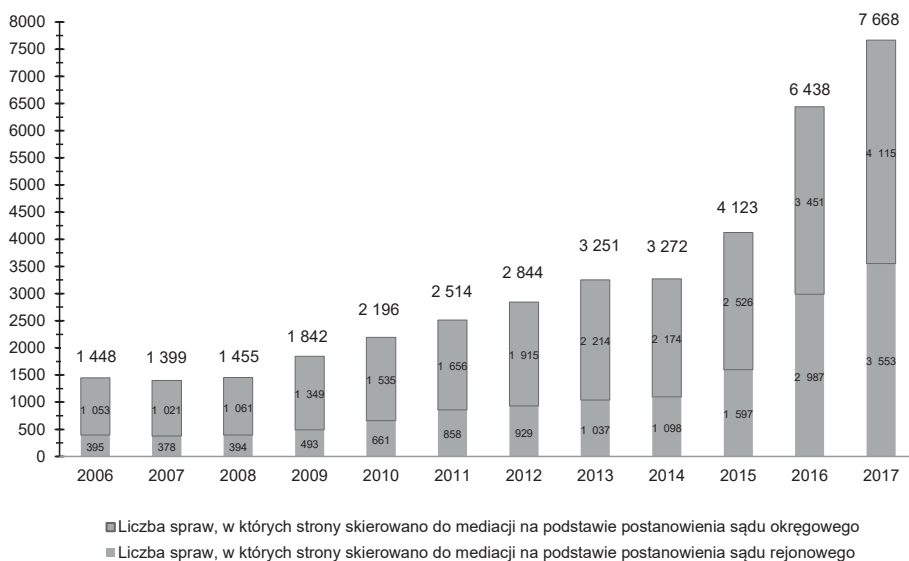
---

¹⁰⁷ Zaprezentowano dane dotyczące mediacji cywilnych rejestrowanych na poziomie sądów rejonowych, które co do zasady są wśród sądów powszechnych w Polsce sądami pierwszej instancji, powołanymi do rozpatrywania większości rodzajów spraw w ramach sądownictwa powszechnego. W związku z tym oraz ze względu na ich zlokalizowanie na terenie gmin są to również sądy najbliższe obywatelom i najliczniej występujące. Według aktualnych danych GUS obecnie w Polsce orzeka się w 318 sądach rejonowych. *Mały Rocznik Statystyczny Polski 2018*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2018, s. 81.

¹⁰⁸ Jak tłumaczą A. Kalisz oraz A. Zienkiewicz: „Przyjmowane w działalności mediacyjnej w Polsce rozumienie »sprawy cywilnej« ma zazwyczaj znaczenie materialne i obejmuje sprawy ze stosunków z zakresu prawa cywilnego materialnego (łącznie z prawem handlowym rozumianym jako cywilne–prywatne–prawo gospodarcze), z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa pracy”. A. Kalisz, A. Zienkiewicz, *Mediacja...*, s. 65.

Wykres 6

Mediacje w sprawach cywilnych w polskich sądach powszechnych w latach 2006–2017

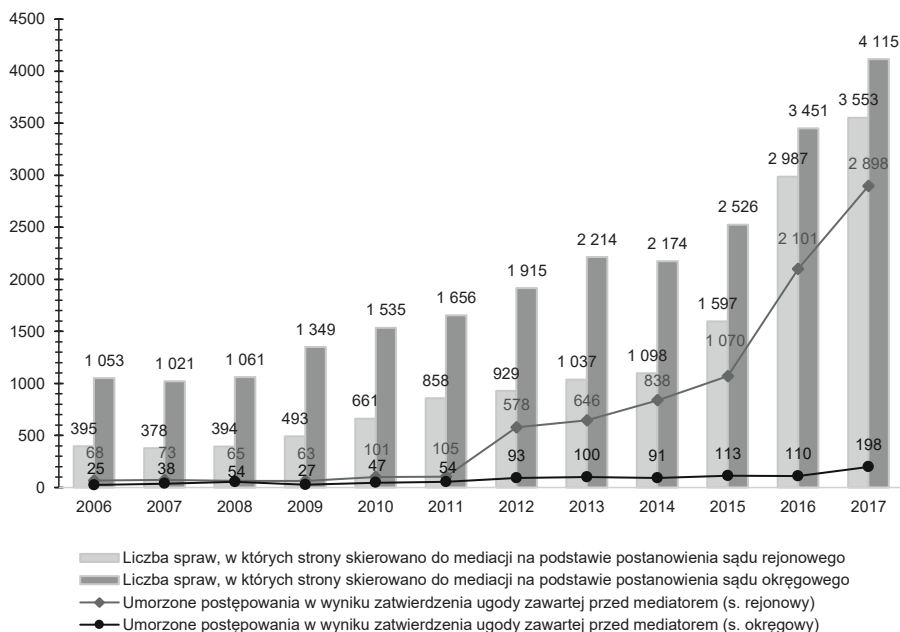
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości RP.

Ponadto, dostępne w statystyce publicznej dane pozwalają prześledzić dynamikę zmian zarówno w sądach rejonowych, jak i okręgowych (wykr. 7). W 2006 roku w sądach rejonowych odnotowano 395 mediacji, po pięciu latach ich liczba podwoiła się, a po kolejnych sześciu wzrosła wobec wartości początkowej aż dziewięciokrotnie, wynosząc w 2017 roku już 3553. Również w przypadku sądów okręgowych obserwowany jest w tym samym okresie znaczny wzrost, choć jego dynamika była nieco mniejsza. W przypadku tej kategorii sądów wystąpił na przestrzeni lat 2006–2017 niemal czterokrotny wzrost liczby spraw kierowanych do mediacji z 1053 spraw na początku omawianego okresu do 4115 na jego końcu.

Liczba umorzonych spraw na skutek ugody zawartej przed mediatorem w przypadku sądu rejonowego utrzymywała się jednocześnie początkowo na względnie stałym, niskim poziomie, co skutkowało tym, że np. w 2011 roku jedynie 12% spraw, które sąd próbował rozwiązać drogą postępowania mediacyjnego, zostało umorzonych na podstawie zawartej ugody. W następnych latach trend ten uległ jednak zmianie i wzrostowi liczby spraw kierowanych do mediacji systematycznie towarzyszył wzrost liczby spraw umorzonych na podstawie zatwierdzenia zawartej przed mediatorem ugody. W przypadku spraw kierowanych przez sąd rejonowy w 2012 roku

Wykres 7

Mediacje w sprawach cywilnych w polskich sądach rejonowych i okręgowych w latach 2006–2017

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości RP.

zatwierdzono już 62% ugód, a odpowiedni odsetek w następnych latach nie spadł już poniżej tego progu, by w 2017 roku osiągnąć poziom 82%. Odmienny stan rzeczy obserwowany był dla spraw kierowanych przez sąd okręgowy. Mianowicie, niski poziom liczby umorzonych spraw na skutek ugody zawartej przed mediatorem utrzymywał się w całym analizowanym okresie – odsetek spraw umorzonych na podstawie zawartej ugody, wśród ogółu tych, które sąd okręgowy próbował rozwiązać drogą postępowania mediacyjnego, wyniósł 2–5%.

7. Mediacje w sprawach gospodarczych

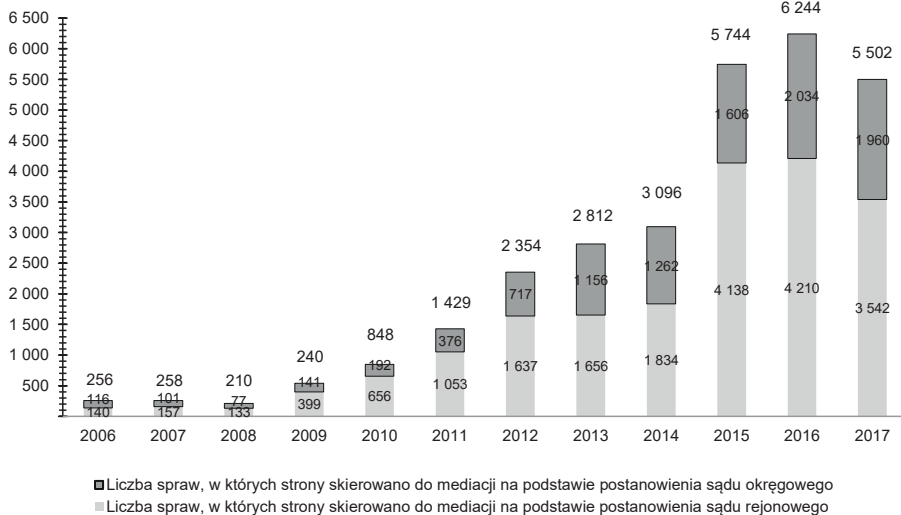
Szczególnym rodzajem mediacji w sprawach cywilnych są te, do których zgodnie z art. 2 § 1 ustawy o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych (tekst jedn.: Dz.U. 2016 poz. 723) zalicza się sprawy ze stosunków cywilnych pomiędzy przedsiębiorcami¹⁰⁹ w zakresie prowadzonej przez nich

¹⁰⁹ Zgodnie z art. 43¹ k.c.: Przedsiębiorcą jest osoba fizyczna, osoba prawna i jednostka organizacyjna, o której mowa w art. 33¹ § 1, prowadząca we własnym imieniu działalność

działalności gospodarczej (np. sprawy dotyczące umów sprzedaży, najmu, dzierżawy, robót budowlanych i inwestycyjnych czy też sprawy z zakresu nieuczciwej konkurencji)¹¹⁰.

Wykres 8

Mediacje w sprawach gospodarczych w polskich sądach powszechnych w latach 2006–2017

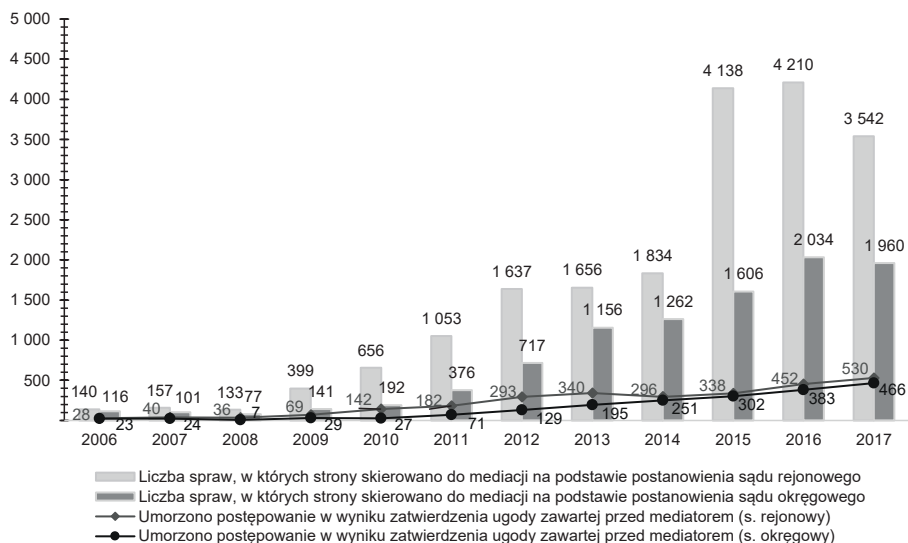
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości RP.

Jak widać na wykresie powyżej (wykr. 8), na przestrzeni lat od 2006 roku łączna liczba tego rodzaju spraw skierowanych do mediacji na podstawie postanowienia sądów powszechnych znacząco wzrosła. Z poziomu 210–258 spraw gospodarczych kierowanych rocznie przez sądy powszechne w latach 2006–2008 osiągnięty został pułap ponad 5500 spraw w latach 2015–2017. W rekordowym dla analizowanego okresu 2016 roku były to nawet 6244 sprawy skierowane od mediacji. Największa relatywna dynamika została zaobserwowana natomiast w 2009 roku, gdy nastąpił ponad dwuipółkrotny wzrost do poziomu 540 spraw z 210 spraw w 2008 roku.

gospodarczą lub zawodową. Natomiast w myśl art. 43² § 1 k.c.: Przedsiębiorca działa pod firmą. § 2. Firmę ujawnia się we właściwym rejestrze, chyba że przepisy odrębne stanowią inaczej.

¹¹⁰ Jako że mediacje gospodarcze wchodzą w zakres spraw cywilnych, prowadzi się je zgodnie z omówionymi już przepisami w *Rozdziale III.6. Mediacje w sprawach cywilnych*, z wyłączeniem mediacji wszczętych na podstawie innych przepisów jak np. mediacje w sporach konsumenckich lub w organach administracji publicznej.

Wykres 9
Mediacje w sprawach gospodarczych w polskich sądach rejonowych i okręgowych
w latach 2006–2017

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości RP.

W świetle dostępnych danych można również prześledzić zmiany liczby kierowanych spraw osobno dla sądu rejonowego i okręgowego (wykr. 9). Dane widoczne na wykresie 9 dowodzą, że większa dynamika wzrostu cechowała wskaźnik rejestrowany dla sądu rejonowego. Wzrost w przypadku tej kategorii sądów nastąpił przy dwóch zauważalnych skokach odnotowanych w latach 2009 (trzykrotny wzrost względem 2008 roku) oraz 2015 (ponad dwukrotny wzrost względem 2014 roku) i zauważalnym spadku w 2017 roku. Z kolei w przypadku sądu okręgowego najbardziej dynamiczny wzrost obserwowany był w 2011 i 2012 roku (w obu przypadkach niemal dwukrotnie wyższa liczba spraw względem poprzedzającego roku). Analiza porównawcza wskazuje, że w całym omawianym okresie liczba spraw kierowanych do mediacji na podstawie postanowienia sądu rejonowego była zauważalnie wyższa niż na podstawie postanowienia sądu okręgowego.

Natomiast umorzenia postępowania w wyniku ugody zawartej przed mediatorem utrzymywały się niezmiennie w obu analizowanych kategoriach na relatywnie niskim poziomie. Zarówno w przypadku sądu rejonowego, jak i okręgowego najwięcej umorzeń w wartościach bezwzględnych, bo aż odpowiednio 530 i 466, odnotowano w 2017 roku. Innego obrazu sytuacji dostarcza relatywne odniesienie liczby umorzeń do liczby skierowa-

nych spraw. Wówczas, w przypadku sądu rejonowego, ugoda mediacyjna najczęściej w całym badanym okresie wieńczyła postępowania w sprawach gospodarczych skierowanych do mediacji na podstawie postanowienia sądu w 2008 roku, kiedy to odpowiedni wskaźnik (spraw umorzonych wobec ogółu skierowanych) wyniósł 27%. Natomiast biorąc pod uwagę okres, w którym mediacje gospodarcze były prowadzone na największą skalę (czyli od 2015 roku), wyróżnia się 2017 rok, w którym ugody finalizowały 15% postępowań mediacyjnych. Wyraźnie najniższy odsetek umorzeń w wyniku ugody zawartej przed mediatorem wobec ogółu spraw skierowanych przez sąd rejonowy do mediacji charakteryzował natomiast 2015 rok (8%). Z kolei dla sądu okręgowego najwyższą wartością tego relatywnego wskaźnika odnotowana była w 2007 i 2017 (po 24%), z czego szczególnie warty uwagi jest ten drugi punkt czasowy, bowiem wówczas skala kierowania spraw do mediacji była znacznie większa niż w pierwszym z wymienionych. Najniższy zarejestrowany odsetek wystąpił w przypadku sądu rejonowego w 2008 roku (9%). W okresie, w którym na największą skalę kierowano sprawy do mediacji na podstawie decyzji sądu rejonowego (po 2012 roku), odsetek utrzymywał się na stałym poziomie ok. 20%.

Warto w tym kontekście zwrócić uwagę na szczególne zaangażowanie w rozwój i upowszechnianie tego rodzaju mediacji Ministerstwa Gospodarki RP (obecnie Ministerstwo Przedsiębiorczości i Technologii RP), uczelni wyższych oraz organizacji stowarzyszeniowych zrzeszających podmioty i osoby prowadzące działalność gospodarczą. W wyniku podjętej przez nich współpracy, a w szczególności realizacji przez nich projektu systemowego¹¹¹ w latach 2014–2015, stworzono bowiem w sześciu miastach w Polsce (tzn. w Białymstoku, Katowicach, Krakowie, Lublinie, Poznaniu oraz Warszawie) Centra Arbitrażu i Mediacji, które funkcjonują w nich do dzisiaj, stanowiąc również wzór dla kolejnych jednostek tworzonych według podobnego sche-

---

¹¹¹ Projekt „Centra Arbitrażu i Mediacji – projekt pilotażowy” – dalej w skrócie CAM, realizowano w okresie od 1 maja 2014 r. do 30 listopada 2015 r. i finansowano ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego. Projekt realizowano w formule partnerstwa lidera projektu (tzn. Ministerstwa Gospodarki RP) z sześcioma partnerami, do których należały: dwie uczelnie wyższe (Fundacja Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach – „Facultas Iuridica” oraz Katolicki Uniwersytet Lubelski im. Jana Pawła II w Lublinie); jedna organizacja pracodawców (Konfederacja Lewiatan w Warszawie); trzy organizacje samorządu przedsiębiorców (izby gospodarcze w Poznaniu, Krakowie i Białymstoku). *Ocena efektów projektu systemowego realizowanego przez Ministerstwo Gospodarki pn. Centra Arbitrażu i Mediacji – projekt pilotażowy. Raport ewaluacyjny*, Policy & Action Group Uniconsult Sp. z o.o., Warszawa 2015, s. 6.

matu organizacyjnego. Ich zadaniem było wówczas i jest obecnie popularyzowanie wykorzystywania alternatywnych form rozwiązywania konfliktów towarzyszących działalności gospodarczej, których nieustannie przybywa. Powodowane jest to nie tylko wzrastającą aktywnością gospodarczą społeczeństwa polskiego, ale również coraz liczniejszym funkcjonowaniem w tym polu podmiotów spoza polskich, a nawet europejskich granic. Wzrasta zatem nie tylko liczba spierających się stron, liczba wniesionych do sądów spraw, ale też stopień ich skomplikowania, co ostatecznie wzmaga obciążenie i niewydolność wymiaru sprawiedliwości, skutkując wydłużeniem terminów rozstrzygania spraw, a niejednokrotnie powodując również problemy zarządcze, finansowe i wizerunkowe skonfliktowanych firm¹¹². Dlatego tak istotnym wymiarem działań popularyzujących ADR w Centrach Arbitrażu i Mediacji jest edukacja przedsiębiorców co do możliwości, zasadności i zalet przewyższania sytuacji spornych w polubownych i pozasądowych postępowaniach oraz możliwość z nich skorzystania, ze szczególnym wskazaniem na mediacje. W CAM prowadzone są dlatego listy mediatorów posiadających odpowiednie dla pośredniczenia pomiędzy stronami spraw gospodarczych kompetencje oraz udostępnione jest zaplecze, dzięki któremu prowadzone mogą być tam mediacje. Przedsiębiorcom dostarcza się zatem kompleksowych usług w tym zakresie.

8. Mediacje w sporach pracowniczych

Kolejnym rodzajem spraw z zakresu prawa cywilnego, które podlegają mediacji, są spory o roszczenia związane ze stosunkiem pracy łączącym pracodawcę i pracownika (np. sprawy o ustalenie istnienia stosunku pracy, dotyczące warunków pracy i płacy, obowiązków i praw pracodawcy i pracownika). Do ich ugodowego rozwiązania ustawodawca nakłania zarówno poprzez zapisy Kodeksu postępowania cywilnego, jak też poprzez zapisy Kodeksu pracy (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 917)¹¹³ – dalej w skrócie k.p., w myśl których pracodawca i pracownik powinni dążyć do polubownego załatwienia ich sporu (art. 243 k.p.)¹¹⁴.

¹¹² A. Hołda-Wyrzyńska, *Mediacja w sprawach gospodarczych*, w: A. Torbus (red.), *Mediacja w sprawach gospodarczych...*, s. 157–158.

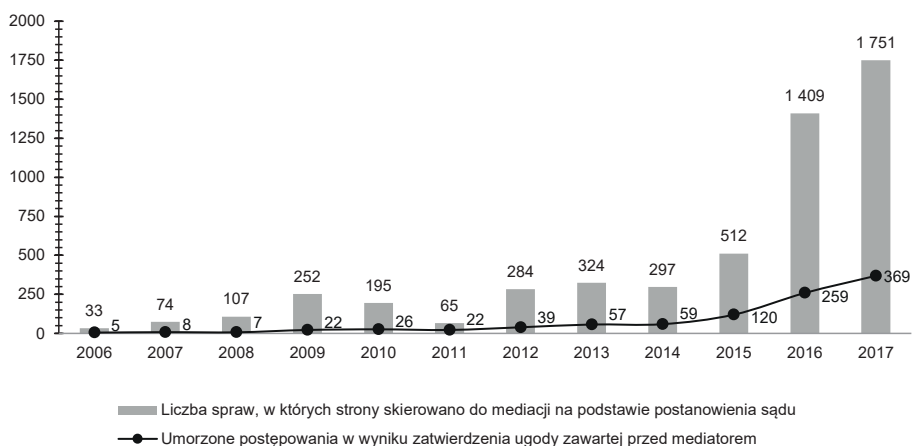
¹¹³ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 917) – dalej w skrócie k.p..

¹¹⁴ Jako że mediacje w sprawach z zakresu prawa pracy wchodzą w zakres spraw cywilnych, prowadzi się je zgodnie z omówionymi już przepisami w *Rozdziale III.6. Mediacje*

Jak widać na wykresie poniżej (wykr. 10), liczba mediacji realizowanych na podstawie postanowienia sądu orzekającego z zakresu prawa pracy jest stosunkowo niewielka w porównaniu do liczby mediacji w sprawach cywilnych i gospodarczych¹¹⁵. W latach 2006–2017 w sądach rejonowych do mediacji na podstawie postanowienia sądu skierowano w sumie 5303 sprawy, z czego 993 umorzono w wyniku zatwierdzenia umowy zawartej przed mediatorem. Liczba spraw z zakresu prawa pracy skierowanych przez sędziego do mediacji utrzymywała się na niskim poziomie do 2015 roku, po czym nastąpił skokowy wzrost postępowań mediacyjnych, których w latach 2016–2017 roku było łącznie aż 3160, co oznacza, że w okresie dwóch lat liczba mediacji wzrosła o 47,5% wobec poprzedzającej ją całej dekady (w trakcie której takich spraw było 2143), choć liczba umorzonych spraw na skutek zawartej ugody w tym okresie pozostawała na niskim poziomie, nie przekraczając 21%.

Wykres 10

Mediacje z zakresu prawa pracy w polskich sądach rejonowych w latach 2006–2017

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości RP.

Istotnym przykładem wdrożenia mediacji w zakres regulacji prawnych związanych ze stosunkiem pracy są również przepisy lokujące ją na jednym z etapów postępowania wyjaśniającego lub/i dyscyplinarnego wobec

w sprawach cywilnych, z wyłączeniem sytuacji regulowanych odrębnymi przepisami jak np. mediacje w Izbach Lekarskich, w których posłużono się procedurami prowadzenia mediacji z Kodeksu karnego, o czym mowa poniżej.

¹¹⁵ Mowa o wartościach bezwzględnych.

kategorii pracowników objętych szczególnym rodzajem odpowiedzialności zawodowej. Mediacja stanowi najczęściej w takich przypadkach platformę komunikacji między pracownikiem posądzonym o przewinienia związane z wykonywaniem zawodu a stronami poszkodowanymi. Emblematycznym przykładem takich okoliczności są mediacje, których „stroną pracowniczą” są lekarze obwinieni o nieprzebranie zasad etyki lekarskiej lub/i przepisów związanych z wykonywaniem zawodu lekarza. Regulują je zapisy ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o Izbach Lekarskich (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 168, 1669) – dalej w skrócie u.i.l. W myśl zapisów tejże ustawy mediacje prowadzić można już na etapie postępowania wyjaśniającego, które odbywa się w celu ustalenia kwestii popełnienia czynu mogącego stanowić przewinienie zawodowe lekarza lub na etapie postępowania przed sądem lekarskim. Sprawę kieruje się do mediacji z inicjatywy lub za obopólną zgodą stron (art. 113, ust. 1 u.i.l.). Przy czym stroną tego rodzaju mediacji nie jest wyłącznie osoba poszkodowana i lekarz obwiniony o wyrządzenie tej szkody, ale także rzecznik odpowiedzialności zawodowej (art. 56 u.i.l.), który nie może w związku z tym pełnić roli mediatora, podobnie jak jego zastępca czy członek sądu lekarskiego (art. 113 ust. 3 u.i.l.). Funkcję mediatora sprawować zaś może godny zaufania lekarz wybierany jako taki przez właściwą radę na okres jednej kadencji (art. 113 ust. 3 u.i.l.) lub inna uprawniona¹¹⁶ do tego osoba. Samo zaś postępowanie prowadzi się w oparciu o zapisy mediacji z Kodeksu postępowania karnego, a finalizuje w postaci dołączanego do akt sprawy sprawozdania z jego przebiegu i wypracowanych w jej trakcie wyników (art. 113 ust. 5 i 6 u.i.l.). Postępowanie to nie powinno trwać dłużej niż dwa miesiące (art. 113 ust. 2 u.i.l.).

W omawianym kontekście warto także przytoczyć przykład wdrożenia mediacji do postępowania dyscyplinarnego nauczycieli akademickich obwinionych o uchybienie obowiązkom lub godności tego zawodu. Mediację w tych sprawach przewidziano w zapisach ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2018 poz. 1668 ze zm.) – dalej w skrócie p.s.w.n., oraz uregulowano we właściwym rozporządzeniu¹¹⁷.

¹¹⁶ W związku z tym, że do tego rodzaju mediacji stosuje się odpowiednio przepisy z Kodeksu postępowania karnego, na ich podstawie definiować należy także „osobę uprawnioną” do prowadzenia mediacji. Zagadnienie to omówiono w *Rozdziale III.2. Mediacje w sprawach karnych*.

¹¹⁷ Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 września 2018 r. w sprawie szczegółowego trybu prowadzenia mediacji, postępowania wyjaśniającego i postępowania dyscyplinarnego w sprawach odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli akademickich, a także sposobu wykonywania kar dyscyplinarnych i ich zatarcia (Dz.U. 2018 poz. 1843 ze zm.) – dalej w skrócie r.p.m.d.

I tak, w zależności od stadium postępowania z zakresu odpowiedzialności dyscyplinarnej, sprawę do mediacji skierować może:

- 1) rektor, po otrzymaniu zawiadomienia lub informacji o popełnieniu lub możliwości popełnienia przewinienia zawodowego;
- 2) rzecznik dyscyplinarny, w trakcie postępowania wyjaśniającego;
- 3) komisja dyscyplinarna, w trakcie postępowania dyscyplinarnego.

Mediację wszczyna się zaś za obopólną zgodą stron, a prowadzi ze wsparciem mediatora wskazanego i wybranego przez rektora danej uczelni spośród nauczycieli akademickich (art. 283 p.s.w.n. w zw. § 45 r.p.m.d.). Mediacja może być prowadzona w trakcie spotkań bezpośrednich w siedzibie organów uprawnionych do skierowania sprawy do mediacji (§ 46 r.p.m.d.) lub w sposób wahadłowy (§ 48 ust. 1 r.p.m.d.). Finalizuje ją zaś sporządzenie sprawozdania, które wraz z ewentualnymi załącznikami (np. ugodą) przekazuje się odpowiednio rektorowi, rzecznikowi dyscyplinarnemu albo komisji dyscyplinarnej (§ 49 r.p.m.d.), którzy podejmując kolejne decyzje w danej sprawie, uwzględniają wyniki mediacji pomiędzy obwinionym nauczycielem akademickim a stroną poszkodowaną, którą – co swoiste dla zastosowania mediacji w omawianym kontekście – może być nie tylko osoba bezpośrednio pokrzywdzona jakimś czynem, ale także przedstawiciel społeczności akademickiej, której zasady etyczne naruszono.

Jak widać, mediacje pracownicze nie muszą być zatem związane jedynie ze spornymi sprawami wynikającymi ze wzajemnych zobowiązań pracodawcy i pracownika. Mogą odbywać się również w innych obszarach i odnosić się do sporów pomiędzy indywidualnymi pracownikami, pomiędzy ich grupami, pomiędzy pracownikami a społecznością zawodową czy generalnie dotyczyć różnorodnych napięć towarzyszących funkcjonowaniu ludzi w danym środowisku pracy. Różnej kategorii przewinienia, ale też konflikty interesów, nieporozumienia, rywalizacja i nierównowaga sił panujące w organizacjach to ich immamentna cecha, będąca często przyczyną ich destabilizacji i dysfunkcjonalności. Właśnie dlatego mediacje na długo przed wdrożeniem ich do przepisów prawa pracy uważane były za cenne narzędzie zarządzania zasobami ludzkimi, które wbudowane w strategię reagowania na pojawiające się właśnie, spory i nieporozumienia na wszystkich szczeblach funkcjonowania organizacji, pomagają potencjał konfliktowy sprawnie opanowywać oraz funkcjonalnie, konstruktywnie go przetwarzać¹¹⁸.

---

¹¹⁸ Zob. N. Doherty, M. Guyler, *Mediacja...*, s. 70–128; M. Plucińska, *Mediacje jako nowoczesne narzędzie zarządzania zasobami ludzkimi*, w: A. Antonowicz (red.), *Kapitał ludzki oraz informatyczne systemy wsparcia w procesie zarządzania przedsiębiorstwem*, Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, Sopot 2011, s. 41–50.

9. Mediacje w sprawach rodzinnych

Ostatnim już z omawianych rodzajów mediacji z zakresu prawa cywilnego są mediacje w sprawach rodzinnych, rozwodowych i opiekuńczych¹¹⁹. Zgodnie z zapisami ustawy tego rodzaju mediacje prowadzić można *w celu ugodowego załatwienia spornych kwestii dotyczących zaspokojenia potrzeb rodziny, alimentów, sposobu sprawowania władzy rodzicielskiej, kontaktów z dziećmi oraz spraw majątkowych podlegających rozstrzygnięciu w wyroku orzekającym rozwód lub separację* (art. 445² k.p.c.). Przy czym w postępowaniu rozwodowym mediacja może również stanowić taki jego etap, w trakcie którego podjąć można próbę pojednania małżonków (art. 436 § 1 k.p.c.) albo – jeśli postanowią o utrzymaniu decyzji o rozwodzie – wesprzeć ich w dokonaniu wspólnych ustaleń dotyczących spraw opieki i wychowania dzieci. Zgodnie bowiem z art. 58 § 1 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego¹²⁰ rozwodzący się rodzice mogą wypracować wspólne pisemne porozumienie o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem, które sąd uwzględni w wyroku orzekającym rozwód. Dokument ten określany jest planem opieki rodzicielskiej lub planem wychowawczym i zawiera często takie informacje, jak:

- ustalenie miejsca zamieszkania dziecka,
- ustalenie zasad i harmonogramu opieki naprzemiennej,
- ustalenie podziału obowiązków związanych z codzienną opieką nad dzieckiem (np. odbieranie z przedszkola lub szkoły),
- ustalenie sposobu i miejsca spędzania przez dziecko świąt oraz wakacji,
- opracowanie harmonogramu spotkań z rodzicem, z którym dziecko nie mieszka,
- ustalenie sposobu kontaktowania się dziecka z członkami dalszej rodziny,
- ustalenie sposobu podejmowania decyzji o edukacji dziecka,
- ustalenie sposobu podejmowania decyzji o leczeniu dziecka,
- ustalenie sprawowania opieki lub sposobu jej podziału pomiędzy rodziców w trakcie choroby dziecka,
- ustalenie kwestii dysponowania dokumentami i majątkiem dziecka,

¹¹⁹ Jako że mediacje w sprawach rodzinnych i opiekuńczych wchodzą w zakres spraw cywilnych, prowadzi się je zgodnie z przepisami omówionymi już w *Rozdziale III.6. Mediacje w sprawach cywilnych*, z wyłączeniem sytuacji regulowanych odrębnymi przepisami, jak np. mediacje w sprawach z nieletnim sprawcą czynu karalnego.

¹²⁰ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz.U. 2017 poz. 682) – dalej w skrócie k.r.o.

- ustalenie kwestii ewentualnych wyjazdów dziecka poza granice kraju,
- ustalenie kwestii wynikających z przynależności do danej wspólnoty religijnej,
- ustalenie wysokości alimentów.

W tego rodzaju planach można również ustalić mniej formalne, a nie mniej ważne kwestie, spośród których warto przytoczyć tę zalecaną przez A. Gójską, która dotyczy wypracowania wspólnego i przystępnego dzieciom przekazu rodziców odnoszącego się do ich rozstania oraz dalszych losów rodziny¹²¹. Jak twierdzi A. Gójska, zachęcenie małżonków będących w trakcie rozvodu do skonstruowania wspólnej definicji sytuacji może mieć pozytywny wpływ na percepcję zdarzeń wszystkich jej uczestników. Dzieciom ukaże bowiem współpracujących rodziców, którzy „jednym głosem”, w spójny, zrozumiały sposób wyjaśniają im zachodzące w rodzinie zmiany, obniżając tym samym towarzyszące im poczucie niepokoju, zagubienia, opuszczenia czy zdrady. Rodzicom zaś może pomóc na nowo odczytać i ukształtować ich relacje, a być może również wytyczyć drogę do budowania przyszłych kontaktów w oparciu o ugodowe porozumienie, czego dodatkową asekuracją może być wpisanie do planu opieki rodzicielskiej postanowienia o dokonywaniu ewentualnych kolejnych decyzji i ustaleń ponownie w drodze mediacji.

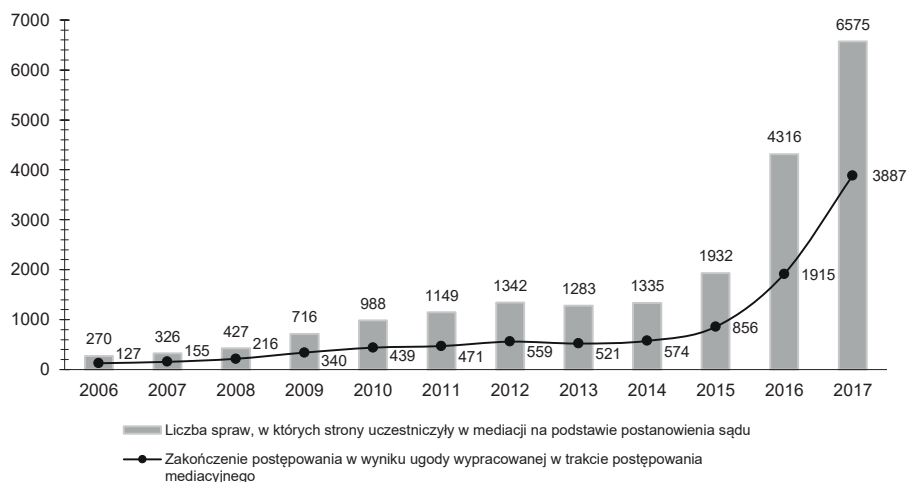
Jak zaznaczają badacze zajmujący się tematyką separacji, rozstań i rozwodów, są to zawsze bardzo wymagające, trudne, a nierzadko również krytyczne życiowo sytuacje dla wszystkich zaangażowanych w nie osób¹²². W takich okolicznościach mediacja nie jest głównie postępowaniem nastawionym na ustalanie warunków rozstania i towarzyszących mu kwestii formalnych, ale jest również sposobem wsparcia rodziny w kryzysie, którego konsekwencje – bez względu na to, czy sprawa zakończy się rozwodem, czy też nie – nie dotyczą jedynie przeformułowania życia własnego dwojga dorosłych ludzi, ale też ich dzieci i innych bliskich im osób, jak choćby dziadków i babć. Specyfika mediacji rodzinnej, a w tym rozwodowej i opiekuńczej, polega zatem na wielopłaszczyznowej interwencji w sytuację problemową blisko – prawnie i uczuciowo – związanych ze sobą ludzi, w której upatruje się szansy na ograniczenie zagrożeń dla ratowania bądź przeformułowania ich relacji oraz możliwości wypracowania obopólnie akceptowalnych postanowień co do ich trwania i regulacji w przeszłości.

¹²¹ A. Gójska, *Mediacje rodzinne...*, s. 200–201.

¹²² M. Beisert, *Rozwód. Proces radzenia sobie z kryzysem*, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań 2000, s. 266; A. Gójska, *Mediacje rodzinne...*, s. 182–183; H. Przybyła-Basista, *Mediacje rodzinne...*, s. 54.

Wykres 11

Mediacje w sprawach rodzinnych w polskich sądach powszechnych w latach 2006–2017

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości RP.

Jak widać na wykresie powyżej (wykr. 11), od momentu wdrożenia mediacji do Kodeksu postępowania cywilnego systematycznie wzrasta liczba spraw z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego, w których strony uczestniczą w mediacji na podstawie postanowienia sądu (z niewielkim zawahaniem trendu w 2013 roku). O ile w 2006 roku liczba takich spraw wynosiła 270, to w 2017 roku osiągnęła poziom 6575. Za okres najbardziej dynamicznego wzrostu należy uznać lata 2016–2017, w których liczba spraw z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego skierowanych do mediacji na podstawie postanowienia sądu była łącznie wyższa niż w całym okresie 2006–2015. Równie systematycznie wzrasta liczba postępowań sądowych zakończonych w wyniku zawartych przed mediatorem ugód. Takim finałem kończyła się niemal co druga spośród wszystkich spraw rodzinnych skierowanych do mediacji w latach 2006–2016 (z wyjątkiem 2008 roku, kiedy ugodą mediacyjną kończono 51% spraw sądowych, oraz 2017 roku, kiedy analogiczny wskaźnik przyjął jeszcze wyższą, bo 59% wartość). W zestawieniu z przytoczonymi wcześniej danymi dotyczącymi mediacji w sprawach cywilnych, gospodarczych i na gruncie prawa pracy postępowania mediacyjne w sprawach rodzinnych wyróżniała relatywnie wysoka skuteczność osiągania ugody prowadzącej do zakończenia postępowania.

Kończąc omówienie mediacji cywilnych, należy zwrócić uwagę na jeszcze jedną, ostatnią kwestię. Wszystkie bowiem zaprezentowane po-

wyżej statystyki mediacji z zakresu prawa cywilnego (tj. sprawy cywilne, gospodarcze, pracownicze, rodzinne) obejmują lata 2006–2017, a więc dane dostępne od momentu rozpoczęcia ich funkcjonowania w Polsce do momentu realizacji niniejszej analizy. Dane te obejmują zatem szereg nowelizacji przepisów, przy czym za najbardziej istotną nowelę uznaje się tę wprowadzoną ustawą o zmianie niektórych ustaw z dnia 10 września 2015 r. w związku ze wspieraniem polubownych metod rozwiązywania sporów (Dz.U. 2015 poz. 1595). Nowelizacja ta miała za zadanie uporządkować zapisy dotyczące zastosowania procedury mediacji oraz zwiększyć stopień jej stosowania poprzez wyposażenie sądów w uprawnienia nakłaniania skonfliktowanych stron do podejmowania ugodowych prób rozwiązania sporów zarówno przed wszczęciem postępowania sądowego, jak i na każdym jego etapie¹²³. Choć efekty tej nowelizacji zauważalne są już w stopniowym wzroście większości kategorii spraw cywilnych skierowanych do mediacji na podstawie postanowienia sądu, to nie można jeszcze jednoznacznie stwierdzić, czy wprowadzona nowelizacja zapoczątkowała trwały trend wzrostowy, gdyż jej oddziaływanie rozpoczęło się w 2016 roku, a więc w zobrazowanych wykresach danych widoczne jest dopiero dla okresu dwóch lat.

---

¹²³ Zagadnienie to omówiono w drugim akapicie *Rozdziału IV.6. Mediacje w sprawach cywilnych*.

UPOWSZECHNIANIE MEDIACJI W SPOŁECZEŃSTWIE POLSKIM

1. Strategie i programy resortowe

Działania związane z wdrażaniem mediacji w polski system prawny to jednak nie tylko implementacja tej procedury w przepisach prawa, ale również działania nastawione na jej upowszechnianie. To bowiem, czy mediacja jest i czy będzie wybierana jako sposób interwencji w konflikty i spory, nie jest zależne wyłącznie od legislacji, ale też od świadomości istnienia tych przepisów, poglądów na ich temat oraz od chęci i zdolności ich wykorzystywania wśród członków społeczeństwa polskiego¹. Dlatego też w trakcie wdrażania mediacji nie ograniczono się jedynie do formalnego wydawania nowych przepisów prawa, ale podczas tego procesu stosowano także inne środki propagujące jej wykorzystywanie². Pośród nich znajdują się głównie działania realizowane przez podmioty określane mianem instytucjonalnych, tzn. agencje rządowe, samorządowe, uczelnie wyższe i organizacje pozarządowe, oraz przez podmioty osobowe, tzn. przez mediatorów.

Za czas pierwszych działań na rzecz upowszechniania i popularyzacji mediacji w ramach instytucji rządowych uznaje się rok 2005, kiedy to powołano Społeczną Radę ADR, tzn. doradczy zespół Ministra Sprawiedliwości

---

¹ Z. Ziemiński, *Teoria prawa*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa – Poznań 1978, s. 134–141.

² Zob. M. Gerula, *Źródła informacji o prawie i instytucjach stosujących prawo*, w: M. Borucka-Arctowa (red.), *Poglądy...*, s. 17–18, 21; M. Borucka-Arctowa, *Świadomość prawna a planowe zmiany społeczne*, Instytut Państwa i Prawa PAN, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1981, s. 13.

RP mający wspomagać kierowany przez niego resort w opracowaniu zasad i zaleceń dotyczących funkcjonowania krajowego systemu Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów w Polsce, a w tym propagować ich stosowanie oraz współtworzyć warunki dla ich rozwoju³. Rada ta funkcjonuje przy MS RP do dnia dzisiejszego, a w trakcie swojej działalności zajmowała się min.: opiniowaniem i współtworzeniem dokumentów dotyczących ADR; przygotowaniem i opiniowaniem materiałów promujących mediację; aktywizacją sędziów i udzielaniem im pomocy w działaniach na rzecz popularyzacji mediacji; konsultacjami z organizacjami mediatorów funkcjonującymi na terenie kraju oraz poza jego granicami; uczestnictwem w spotkaniach, konsultacjach, panelach dyskusyjnych i konferencjach problematyzujących i promujących mediację oraz inne metody ADR⁴.

Kolejny istotny krok w upowszechnianiu mediacji w ramach działalności rządowej nastąpił w 2009 roku, kiedy to w MS RP stworzono Departament Praw Człowieka (obecnie Departament Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka), któremu przekazano kompetencje dotyczące propagowania metod ADR, ze szczególnym wskazaniem na mediację⁵. Skoncentrowanie tych kompetencji w jednej jednostce miało przyczynić się do zwiększenia skuteczności prowadzonych działań na rzecz upowszechniania pozasądowych, niewładczych i ugodowych sposobów rozwiązywania konfliktów i sporów w społeczeństwie polskim oraz do zwiększenia ich zastosowania w instytucjach wymiaru sprawiedliwości. Zespół ds. Mediacji realizuje te zadania do dziś, choć od sierpnia 2016 roku już w strukturach Departamentu Strategii i Funduszy Europejskich, do którego został przeniesiony⁶.

W wyniku działań resortowych MS RP w lipcu 2010 roku rozpoczęto starania o stworzenie w Polsce sieci Koordynatorów ds. mediacji. Powoływano ich w sądach powszechnych. Koordynatorzy ci mieli przyczynić

---

³ § 3 zarządzenia Ministra Sprawiedliwości Nr 55/08/DNWO z dnia 1.08.2005 r., w sprawie powołania Społecznej Rady ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości RP wraz z uzasadnieniem.

⁴ Sprawozdanie z działalności Społecznej Rady ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości w 2010 r., na: www.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/mediacje/spoleczna-rada-ds-alternatywnych-metod-rozwiazywania-konfliktow-i-sporow/o-radzie/ [odczytano 2018. 08.30].

⁵ A. Lusińska, *Ważność mediacji w sporze propagowana w mediach masowych na przykładzie rządowej kampanii społecznej „Masz prawo do mediacji”*, *Zeszyty Prasoznawcze*, 58, 1(221)/2015, s. 127–141.

⁶ Działania Ministerstwa Sprawiedliwości w przedmiocie mediacji, na: www.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/mediacje/dzialania-ministerstwa-sprawiedliwosci-w-przedmiocie-mediacji/ [odczytano 2018.08.30].

się do propagowania i konsolidacji mediacji jako pełnoprawnego sposobu rozwiązywania konfliktów i sporów w obrębie instytucji wymiaru sprawiedliwości oraz do nawiązywania i utrwalania współpracy mediatorów z sędziami. Była to jednak funkcja niejasno sprecyzowana oraz nieumocowana w formalnej strukturze sądów, bowiem nie zdefiniowana została wówczas przez żadne oficjalne dokumenty. Pełnienie tej funkcji nie cieszyło się również zbytnim zainteresowaniem sędziów⁷. Pięć lat po rozbudzeniu tej inicjatywy kwestię tę jednak uregulowano – wspomnianą wyżej – ustawą o zmianie niektórych ustaw z dnia 10 września 2015 r. w związku ze wspieraniem polubownych metod rozwiązywania sporów (Dz.U. 2015 poz. 1595). Wprowadzona przez nią nowelizacja przepisów dotyczących funkcjonowania sądów powszechnych ustanowiła bowiem obowiązek powoływania w nich koordynatorów ds. mediacji, wytyczając jednocześnie charakter ich kompetencji. I tak, w myśl art. 16a § 1 p.u.s.p.: *W sądzie okręgowym działa koordynator do spraw mediacji, który wykonuje działania na rzecz rozwoju mediacji, zapewnia sprawną komunikację pomiędzy sędziami i mediatorami oraz stałymi mediatorami, a także współpracuje przy organizowaniu spotkań informacyjnych.*

Warto również zaznaczyć, że w wyniku działań MS RP oraz Społecznej Rady ADR zadanie upowszechniania i popularyzowania alternatywnych metod rozwiązywania konfliktów i sporów wpisano do programu „Skuteczny wymiar sprawiedliwości – działania Ministerstwa Sprawiedliwości na 500 dni” z 9 sierpnia 2010 roku oraz do strategii „Sprawne Państwo 2020”⁸ z 12 lutego 2013 roku, która jest jedną z 9 zintegrowanych strategii rozwoju państwa polskiego. W dokumencie tym: „Przewiduje się, że cel zmierzający do rozwoju alternatywnych metod rozwiązywania sporów będzie osiągnięty poprzez:

- zintensyfikowanie działań na rzecz promocji mediacji równocześnie na poziomie ogólnospołecznym i szeroko rozumianego wymiaru sprawiedliwości,
- zwiększanie dostępności do usług mediacyjnych, m.in. poprzez wspieranie rozwoju ośrodków mediacyjnych, wspieranie inicjatyw, których celem jest stworzenie bezpłatnych, lokalnych punktów informacyjnych o mediacji i innych formach ADR,

---

⁷ *Diagnoza stanu stosowania mediacji oraz przyczyn zbyt niskiej w stosunku do oczekiwanej popularności mediacji – raport końcowy*, Raport opracowany przez Agrotec Polska Sp. z o.o. dla Ministerstwa Sprawiedliwości RP, Warszawa 2015, s. 53.

⁸ Uchwała Nr 17 Rady Ministrów z dnia 12 lutego 2013 r. w sprawie przyjęcia strategii „Sprawne Państwo 2020” – dalej w skrócie „Sprawne Państwo 2020”.

- wspieranie inicjatyw i działań podejmowanych przez organizacje pozarządowe i inne podmioty, których celem jest upowszechnienie metod ADR,
- podjęcie działań zmierzających do wprowadzenia tematyki mediacji i innych metod ADR do zajęć na aplikacjach prawniczych,
- budowę sieci koordynatorów ds. mediacji w sądach powszechnych,
- promowanie współpracy między podmiotami zajmującymi się mediacją, w szczególności mediacją transgraniczną⁹.

Należy zaznaczyć, że większość spośród tych zadań jest już w części bądź kompleksowo realizowanych.

2. Procesy zarządzania organizacją i rządu państwem

W strategii rozwoju „Sprawne Państwo 2020” zauważono również, że rozwój i popularyzacja polubownych sposobów rozwiązywania konfliktów i sporów nie są zależne wyłącznie od działań instytucji państwowych, ale również od działań innych instytucji publicznych, samorządowych, pozarządowych, a nawet od tzw. instytucji biznesu¹⁰. Współ z państwowymi instytucje te stanowią bowiem istotną przestrzeń funkcjonowania ludzi, przez co mogą mieć niebagatelny wpływ na propagowanie ugodowych formuł interwencji w konflikty i spory, współtworząc w ramach swojej działalności warunki dla ich realizacji bądź działając na ich rzecz w bliższym lub/i dalszym otoczeniu społecznym. Następuje to w drodze wykorzystywania narzędzi mediacji w ramach strategii zarządczych organizacji, i to zarówno tych o charakterze rynkowym, jak i tych o charakterze publicznym. W przypadku przedsiębiorstw polega to na realizacji konsensualnych formuł kształtowania relacji pomiędzy pracownikami oraz ze społecznym otoczeniem firmy (postulat społecznej odpowiedzialności biznesu, z ang. *corporate social responsibility* – dalej w skrócie CSR)¹¹, zaś w przypadku instytucji państwowych i samorządowych na kształtowaniu polityk publicznych oraz ich realizacji w porozumieniu z obywatelami, jak i w zgodzie z ich potrzebami, zapatrywaniami i interesami (postulat dobrego rządu-

⁹ *Ibidem*, s. 88–89.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ M. Daszkiewicz, *Spoleczne zaangażowanie biznesu w kształtowaniu partnerskich relacji z otoczeniem*, *Ekonomiczne Problemy Usług*, 41/2009, s. 201–210; A. Wąsowska, *Mediacja dobrą praktyką biznesu odpowiedzialnego społecznie*, na: <http://odpowiedzialnybiznes.pl> [odczytano 2018.08.30]; A. Wąsowska, *Nieodkryty potencjał w kształtowaniu polityki CSR – mediacja*, na: <http://odpowiedzialnybiznes.pl> [odczytano 2018.08.30].

nia, z ang. *good governance*)¹². Mediacja w obydwu tych przypadkach dostarcza możliwości realizacji tych postulatów poprzez wbudowanie w kompetencje i procesy zarządcze właściwych narzędzi i strategii kształtowania oraz asekuracji podstaw konstruktywnej i perspektywicznej współpracy ludzi, stanowiących część organizacji, jak i jej zewnętrzne otoczenia. Jako taka, mediacja promowana jest w prasie¹³ i działalności¹⁴ branżowej oraz lokowana jest w dokumentach¹⁵ strategicznych.

Jak ustalono, w ramach działalności instytucji biznesu, administracji publicznej czy też organizacji pozarządowych mediacja propagowana i wspierana jest w ramach ich społecznie zaangażowanej działalności (aneks, zał. 4, tab. 1). Ciekawych a emblematycznych przykładów takiej aktywności udało zidentyfikować się kilka, jest to np.:

- Akcja „Zakamarki w świecie książki na rzecz mediacji rodzinnych” Komitetu Ochrony Praw Dziecka (dalej w skrócie KOPD) realizowana wspólnie z wydawnictwami Zakamarki oraz Świat Książki

---

¹² Zob. W. Federczyk, *Normatywne...*, s. 231; A. Szpor, *Mediacja w prawie...*, s. 397–399; A. Szpor, *Uwarunkowania prawne...*, s. 169.

¹³ Zob. J. Bilecka, *Budowanie kultury zaufania*, na: <http://hrinfluencers.pl/budowanie-kultury-zaufania/> [odczytano 2018.08.30]; M. Dubielis, *Jak budować markę firmy wykorzystując mediacje?* na: www.prawo.pl/kadry/jak-budowac-marke-firmy-wykorzystujac-mediacje,275964.html [odczytano 2018. 08.30]; K. Golusińska, *Mediacje lekarz – pacjent zanim dojdzie do procesu*, *Medical Maestro Magazine*, 3/2014, s. 297–444; D. Szczepan-Jakubowska, *Kultura empatii w firmie czyli budowanie współpracy opartej na wzajemnym zrozumieniu*, *Personel i Zarządzanie*, 11/2016, s. 40–43; P. Szczepaniak, *Mediacje wewnątrz przedsiębiorstw – nowa jakość w zarządzaniu i HR*, na: <http://hrinfluencers.pl/mediacje-wewnatrz-przedsiębiorstw-nowa-jakosc-zarządzaniu-hr/> [odczytano 2018.08.30]; A. Wąsowska, *Mediacja...*; A. Wąsowska, *Nieodkryty potencjał...*

¹⁴ Przykładem takiej działalności są oczywiście omawiane Centra Arbitrażu i Mediacji, które popularyzują mediacje gospodarcze w biznesie i na jego pograniczach. Ciekawym, a nieomawianym wcześniej przykładem takiej działalności branżowej jest Centrum Mediacji Sportowej przy Polskim Komitecie Sportów Nieolimpijskich, które od 2018 r. zajmuje się promowaniem i stosowaniem mediacji w konfliktach powstałych pomiędzy ludźmi, zespołami i/lub związkami sportowymi związanymi z profesjonalnym i amatorskim uprawianiem sportów olimpijskich i nieolimpijskich. Zob. CMS, na: <http://centrummediacjisportowej.pl> [odczytano 2018.08.30]; Polski Komitet Sportów Nieolimpijskich, na: www.pksn.pl [odczytano 2018.08.30].

¹⁵ Jak już powiedziano, upowszechnianie mediacji ustanowiono jednym z celów krajowej strategii „Sprawne Państwo 2020” (s. 39–40, 88–80). Innym i wyjątkowym w skali kraju przykładem jest natomiast wpisanie upowszechniania mediacji w politykę miejską Wrocławia, w dokumencie pt. „Założenia polityki społeczno-gospodarczej Wrocławia na 2018 rok” (s. 20, 26) stanowiącym załącznik uchwały nr XLIII/934/17 Rady Miejskiej Wrocławia z dnia 6 lipca 2017 r.

z 2009 roku, w trakcie której postanowiono, że kwota w wysokości 2 zł z każdego egzemplarza książki Astrid Lindgren pt. *Boże Narodzenie w Bullerbyn*, wydanej przez te wydawnictwa i sprzedawanej przez ich księgarnie, przekazywana będzie na wsparcie mediacji rodzinnych udzielanych bezpłatnie w KOPD w Warszawie¹⁶.

- Akcja „IKEA wspiera urządzenie mediacji” KOPD realizowana wspólnie z firmą IKEA w 2009 roku, w trakcie której uczniowie Gimnazjum i Liceum im. Stefana Batorego w Warszawie oraz stażyści i wolontariusze KOPD przeprowadzili publiczną zbiórkę pieniędzy na terenie sklepów IKEA w celu zwiększenia dostępu do bezpłatnych mediacji rodzinnych prowadzonych przez KOPD w Warszawie¹⁷.
- Koncepcja „Salonu Mediatora”, która prawdopodobnie powstała w 2012 roku w Gdańsku i rozpowszechniła się stamtąd na inne polskie miasta. Polega na cyklicznej organizacji spotkań mediatorów z osobami zawodowo związanymi z mediacjami lub nimi zainteresowanymi w celu promowania i rozwoju mediacji w środowiskach lokalnych. Spotkania te są z reguły organizowane we współpracy organizacji mediatorów z sądami powszechnymi^{18, 19}.

---

¹⁶ Akcja „Zakamarki w świecie książki na rzecz mediacji rodzinnych”, na: kampanie-spoeczne.pl/zakamarki-w-swiecie-ksiazki-na-rzecz-mediacji-rodzinnych/ oraz www.zakamarki.pl/wydarzenia/wydarzenie/index/?id=156 [odczytano 2018.08.30].

¹⁷ Akcja „IKEA wspiera urządzenie mediacji”, na: kampanie-spoeczne.pl/ikea-wspiera-urazdzanie-mediacji/ [odczytano 2018.08.30].

¹⁸ Koncepcja „Salonu mediatora”, na: <https://temidalight.natemat.pl/128655,salon-mediatora-czyli-jak-rozkrecilam-mediacje> [odczytano 2018.08.30].

¹⁹ Na stronie internetowej Sądu Okręgowego w Poznaniu Poznański Salon Mediacji został opisany w następujący sposób: „Poznański Salon Mediacji ma być platformą umożliwiającą cykliczne spotkania wszystkich osób zainteresowanych ideą mediacji oraz jej praktycznym zastosowaniem. Stanowić ma miejsce wymiany doświadczeń osób praktykujących mediację, wszystkich zainteresowanych ideą mediacji – sędziów, radców prawnych, adwokatów, przedsiębiorców, osób będących w sporach oraz wszystkich, którzy chcą poznać bliżej mediację i jej procedury. Idea takich spotkań powstała m.in. w Sądzie Okręgowym w Gdańsku. Poznański Salon Mediacji ma stanowić twórczą kontynuację tej inicjatywy. Cele Poznańskiego Salonu Mediacji:

- promocja mediacji i wiedzy o niej,
- poznanie wzajemnych oczekiwań środowisk prawniczych, przedsiębiorców, mediatorów i innych,
- stworzenie płaszczyzny dla dyskusji i szukanie praktycznych rozwiązań dla zastosowania alternatywnych metod rozwiązywania konfliktów,
- wymiana dobrych praktyk mediacyjnych”. Na: www.poznan.so.gov.pl/poznanski-salon-mediacji,m,mg,386,327 [odczytano 2018.08.30].

- Program „Pogotowie Mediacyjne” Fundacji Dom Pokoju, Gminy Wrocław oraz Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej we Wrocławiu. Pogotowie Mediacyjne od 2015 roku udziela bezpłatnej pomocy w rozwiązywaniu sporów metodą mediacji wszystkim mieszkańcom Wrocławia. Jedynym warunkiem udzielenia wsparcia mediatora jest zgoda obu stron konfliktu na udział w mediacjach. Program jest finansowany ze środków Gminy Wrocław²⁰. Pogotowia tego typu – podobnie jak salony mediatora – tworzone są również w innych polskich miastach.
- Akcja „Mediacja przyszłością edukacji” realizowana przez Fundację Mediatio, a finansowana przez fundację brytyjskiej grupy ubezpieczeniowo-finansowej AVIVA – To dla mnie ważne, w latach 2017–2018, której celem było promowanie mediacji rówieśniczej jako nowatorskiej metody zapobiegania przemocy fizycznej i psychicznej w środowisku szkolnym oraz kształtującej nowe nawyki w łagodzeniu konfliktów. W ramach tej akcji realizowano prelekcje, warsztaty i szkolenia²¹.

Przytoczone powyżej przykłady przedsięwzięć upowszechniania mediacji każdorazowo realizowano we współpracy partnerów z różnych sektorów, którzy postanowili razem zaangażować się w określonego rodzaju aktywność społeczną. I choć jest to aktywność, która dla jednych jest statutową – jak w przypadku organizacji pozarządowych i administracji publicznej, a dla innych nie – jak w przypadku firm, to wspólnie komponują się w obraz upowszechniania mediacji w społeczeństwie polskim, tworząc warunki do ich stosowania i rozwoju oraz działając na ich rzecz.

3. Kampanie i akcje społeczne

Do działań upowszechniających o najszerzym spektrum oddziaływania zaliczyć należy kompleksowe kampanie społeczne realizowane tradycyjnie z zastosowaniem spotów telewizyjnych lub/i radiowych, billboardów, plakatów i ulotek, ale także z wykorzystaniem Internetu oraz mediów społecznościowych. Kampanie te realizowane były w Polsce w różnej skali oraz w rozmaity sposób. Pośród nich znajduje się wiele przedsięwzięć zrealizo-

²⁰ Program „Pogotowie Mediacyjne”, na: <http://wcrs.wroclaw.pl/node/1365> [odczytano 2018.08.30].

²¹ Akcja „Mediacja przyszłością edukacji”, na: todlamniewazne.pl/inicjatywa,1375,mediacja-przyszloscia-edukacji.html [odczytano 2018.08.30].

wanych w sposób amatorski i niskonakładowy oraz kilka kampanii opracowanych profesjonalnie ze wsparciem agencji reklamowych. Ich zestawienie wraz z opisem i identyfikacją wizualną znajduje się w aneksie niniejszego omówienia (aneks, zał. 4, tab. 2). Niemniej jednak warto przytoczyć i pokrótce opisać choć kilka z nich, jak np.:

- Akcja społeczna „Pogódźmy się na święta” zainicjowana w 2007 roku przez środowisko organizacji mediatorów zrzeszonych w Europejskiej Akademii Negocjacji i Mediacji, podczas której mediatorzy promują w mediach pokojowe rozwiązywanie konfliktów pomiędzy ludźmi oraz proponują nieodpłatne prowadzenie mediacji²².
- Kampanie społeczne „Lepiej rozmawiać” z 2007 roku i „Gdy zabraknie argumentów – mediacje zamiast talerzy” z 2008 roku Centrum Mediacji Partners Polska, podczas których promowano w mediach mediacje rodzinne i okołorozwodowe za pośrednictwem reklam prasowych i spotów radiowych, którym głosu użył polski aktor Piotr Fronczewski²³.
- Ogólnopolska kampania społeczna „Mediacja czyni cuda” Polskiego Centrum Mediacji zrealizowana w 2010 roku, podczas której popularyzowano wiedzę o mediacjach poprzez opracowanie i udostępnianie materiałów informacyjnych dot. wykorzystania mediacji (np. ulotek i plakatów) oraz w trakcie konsultacji, konferencji i szkoleń²⁴.
- Ogólnopolska kampania informacyjna Ministerstwa Sprawiedliwości RP „Masz prawo do mediacji” zainicjowana w 2011 roku, której celem było podniesienie poziomu świadomości społecznej w zakresie metod ADR (ze szczególnym uwzględnieniem mediacji) poprzez kompleksowe działania informacyjne i edukacyjne w przestrzeni publicznej i w mediach oraz szkolenia pracowników wymiaru sprawiedliwości mających kontakt ze stronami sporu na początku drogi sądowej²⁵.

---

²² Krajowa Kampania Mediacyjna „Pogódźmy się na święta”, na: www.mediacje.pl/i/psns2011.pdf [odczytano 2018.08.30].

²³ Kampanie społeczne „Lepiej rozmawiać” i „Gdy zabraknie argumentów – mediacje zamiast talerzy”, na: www.mediacja.org/info.php/kampanie,reklamowe,eec78f04e584ea3281edc9832a2b43b2.html [odczytano 2018.08.30].

²⁴ Ogólnopolska Kampania społeczna „Mediacja czyni cuda”, na: mediator.org.pl/mediacjaczynicuda/5/ [odczytano 2018.08.30].

²⁵ Ogólnopolska Kampania informacyjna „Masz prawo do mediacji”, na: www.ms.gov.pl/pl/galeria-audio-wideo/video,14,masz-prawo-do-mediacji---rusza-kampania.html [odczytano 2018.08.30].

- Kampania społeczna „Zgoda – Prezent na Dzień Dziecka” organizacji zrzeszonych w Polskiej Izbie Mediatorów zainicjowana w 2012 roku, której celem jest promowanie mediacji rodzinnej jako bezpiecznego i korzystnego dla relacji rodzinnych sposobu rozwiązywania konfliktów i sporów w trakcie spotkań informacyjnych, konsultacji i bezpłatnych mediacji²⁶.
- Kampania społeczna „Mediacja: to nic nie kosztuje” Sądu Okręgowego w Opolu z 2013 roku, której celem było upowszechnienie mediacji we wszelkiego rodzaju sporach rodzinnych jako metody szybszej i tańszej od drogi sądowej, a przede wszystkim dającej możliwość kompleksowego i skutecznego rozwiązania konfliktu²⁷.
- Ogólnopolska kampania społeczna „Spory rozwiązuj siłą. Siłą mediacji” Ministerstwa Gospodarki RP z 2015 roku, której celem było zbudowanie wyobrażenia mediacji jako równorzędnej do sądowej formy rozstrzygania sporów biznesowych oraz zachęcenie polskich przedsiębiorców do polubownego ich rozwiązywania w Centrach Arbitrażu i Mediacji²⁸.
- Ogólnopolska kampania społeczna „Mediacja. Rozmowa, zrozumienie, rozwiązanie” Ministerstwa Sprawiedliwości RP z 2016 roku, której celem było zbudowanie wyobrażenia o mediacji wśród ogółu społeczeństwa polskiego oraz wzrost zainteresowania jej wykorzystaniem poprzez zwiększenie obecności tematyki mediacji w przestrzeni publicznej i w mediach²⁹.
- Ogólnopolska kampania społeczna „Polub polubowne” Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów RP z 2017 roku, której celem było poinformowanie oraz poinstruowanie konsumentów czy też ogółu społeczeństwa polskiego o sposobach i możliwościach polubownego rozwiązania sporu konsumenckiego³⁰.

---

²⁶ Kampania społeczna „Zgoda – Prezent na Dzień Dziecka”, na: www.facebook.com/zgodaprezent/ [odczytano 2018.08.30].

²⁷ Kampania społeczna „Mediacja: to nic nie kosztuje”, na: www.opole.so.gov.pl/kampania-spoleczna,m,m2,313,314 [odczytano 2018.08.30].

²⁸ Kampania społeczna „Spory rozwiązuj siłą. Siłą mediacji”, na: <http://kampaniespoleczne.pl/konflikty-najlepiej-rozwiazac-sila> [odczytano 2018.08.30].

²⁹ Kampania społeczna „Mediacja. Rozmowa, zrozumienie, rozwiązanie”, na: www.mediacja.gov.pl/Aktualno-ci-.html [odczytano 2018.08.30].

³⁰ Kampania społeczna „Polub polubowne”, na: https://uokik.gov.pl/dzialania_educacyjne_konsumentow.php#faq3316 [odczytano 2018.08.30].

Warto zauważyć, że do nagłośnienia tych przedsięwzięć wykorzystuje się niemal każdorazowo Internet. Serwisy internetowe do darmowego publikowania materiałów audiowizualnych, platformy internetowe różnych organizacji i instytucji, tematyczne strony internetowe, elektroniczne wydania prasy i media społecznościowe stanowią bowiem szeroko dostępną i egalitarną przestrzeń publiczną oraz dostarczają wielu nowych możliwości uatrakcyjniania przekazu i interaktywnego kontaktu z jego odbiorcami. Co więcej, udostępnianie zdjęć, grafik, bannerów, filmów bądź artykułów w wirtualnej rzeczywistości sprawia, że mogą i najczęściej zaczynają je udostępniać i powielać również inne podmioty, które celowo lub mimowolnie kolportują i upowszechniają nadawane przez inicjatorów akcji treści. Nie może zatem dziwić, że Internet jest współcześnie zasadniczym medium stosowanym do upowszechniania nowych idei, koncepcji i treści. Niemniej jednak wciąż aktualne pozostają również bardziej tradycyjne sposoby prowadzenia kampanii i akcji społecznych, takie jak kampanie zewnętrzne (z ang. *outdoor advertising*), na które składają się wielkoformatowe reklamy (z ang. *billboard*) i przeróżne wizualizacje w miejscach, w których przebywają ludzie, jak choćby przystanki i środki komunikacji publicznej czy też poczekalnie i korytarze instytucji publicznych. Okazuje się również, że kampaniom i akcjom społecznym – także tym związanym z mediacjami – wciąż towarzyszą tradycyjne ulotki informacyjne, tyle tylko, że współcześnie nie rozdaje i nie udostępnia się ich jedynie w miejscach użyteczności publicznej, ale również jako możliwe „do ściągnięcia” materiały w Internecie. Tradycyjnie, treści kampanii i akcji propagujących mediacje w społeczeństwie polskim upowszechniane były również w audycjach radiowych i programach telewizyjnych, w których o mediacjach i działaniach je promujących wypowiadali się zazwyczaj autorzy tych przedsięwzięć. I tu w porównaniu do czasów minionych Internet przyniósł jednak zmianę, gdyż dzisiaj treści te nie mijają wraz z zakończeniem danego wywiadu, rozmowy czy programu, gdyż ich cyfrowe zapisy są często wciąż udostępniane na wirtualnych stronach stacji telewizyjnych i radiowych, które je realizowały.

4. Przedsięwzięcia edukacyjno-szkoleniowe

W obrębie kampanii społecznych, ale też poza nimi, prowadzone są również działania edukacyjno-szkoleniowe skierowane do potencjalnych uczestników mediacji, jak np.:

- do uczniów i nauczycieli w przypadku mediacji szkolnych i rówieśniczych³¹,
- do przedsiębiorców w przypadku mediacji gospodarczych i konsumenckich³²,
- do potencjalnych uczestników sporów rodzinnych i okołorozwodowych³³.

Co więcej, działania tego typu były i są również obecnie adresowane do samych mediatorów oraz do osób z otoczenia instytucjonalnego mediacji, takich jak sędziowie, prokuratorzy czy prawnicy, szczególnie wówczas, gdy inicjatorem danej kampanii jest agencja rządowa. Pierwsze działania

---

³¹ Przykładem takiego przedsięwzięcia jest opisana powyżej akcja „Mediacja przyszłością edukacji” realizowana przez Fundację Mediatio, ale też projekt „Nie boimy się konfliktów! Szkoła mediacji szkolnych”, zrealizowany przez Federację Inicjatyw Oświatowych w listopadzie i grudniu 2008 r. Projekt polegał na przeszkoleniu w zakresie mediacji rówieśniczych 20-osobowych grup uczniów w 24 szkołach i utworzeniu w nich grup mediatorów (w sumie około 480 osób z 4 województw), aby umożliwić im rozwinięcie umiejętności niezbędnych w rozwiązywaniu konfliktów, a także pogłębić wiedzę dotyczącą mediacji, na: https://fio.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=939&Itemid=286 [odczytano 2018.09.01].

Innym przykładem jest „Akademia Mediacji Szkolnej i Rówieśniczej”, która jest wspólnym przedsięwzięciem Centrum Edukacji Prawnej Krajowej Rady Radców Prawnych i Centrum Mediacji Szkolnej i Rówieśniczej w Gdańsku. Podmioty te podjęły współpracę w 2015 r., by popularyzować mediację poprzez cykliczne działania edukacyjno-szkoleniowe, jakimi są: letnia i zimowa Akademia Mediacji Szkolnej i Rówieśniczej oraz całoroczne szkolenia dla nauczycieli i uczniów w tym zakresie, na: <https://brpd.gov.pl/aktualnosci/akademia-mediacji-szkolnej-i-rowiesniczej> [odczytano 2018.09.01].

Istotny wkład w rozwój mediacji szkolnej i rówieśniczej w Polsce włożył Rzecznik Praw Dziecka – Marek Michalak oraz powołany przez niego zespół, który doprowadził do stworzenia i uchwalenia w 2017 r. dokumentu pt. „Standardy mediacji rówieśniczej i szkolnej w szkołach i innych placówkach oświatowych”, który następnie aktywnie rekomendował do zastosowania w szkołach i innych placówkach oświatowych na terenie całego kraju. Zob. *Wystąpienie generalne Rzecznika Praw Dziecka do Marszałków Województw oraz Dyrektorów Szkół wraz ze Standardami mediacji rówieśniczej i szkolnej w szkołach i innych placówkach oświatowych*, na: <https://brpd.gov.pl/aktualnosci-wystapienia-generalne/o-mediacji-w-szkole> [odczytano 2018.09.01]; *Wystąpienie Rzecznika Praw Dziecka do Ministra Edukacji Narodowej*, na: <https://brpd.gov.pl/aktualnosci-wystapienia-generalne/nalezy-upowszechniac-mediacje-rowiesnicza> [odczytano 2018.09.01].

³² Szkolenia dla przedsiębiorców realizowane były np. w ramach działań pilotażowych w Centrach Arbitrażu i Mediacji, które omówiono w *Rozdziale III.7. Mediacje w sprawach gospodarczych*.

³³ Warsztaty dla rodziców i dzieci realizowano np. w ramach kampanii społecznej „Dziecko w rozwodzie” realizowanej przez Stowarzyszenie rodzin Pelikan w 2011 r.

o charakterze edukacyjno-szkoleniowym z zakresu metod ADR MS RP rozpoczęło w ramach kampanii „Masz prawo do mediacji” i realizowało w październiku oraz listopadzie 2011 roku. Uczestniczyli w nich sędziowie, mediatorzy oraz pracownicy punktów obsługi, a szkolenia te miały na celu przybliżyć im problematykę alternatywnych sposobów rozwiązywania sporów oraz zachęcić do ich stosowania w bieżącej pracy³⁴. Spotkania informacyjne i szkolenia dla pracowników wymiaru sprawiedliwości, prawników, policjantów oraz dla przedstawicieli innych służb publicznych, mających styczność z osobami i rodzinami na różnych etapach kryzysów, przewidziano również w ramach kampanii społecznej „Dziecko w rozwodzie” realizowanej przez Stowarzyszenie rodzin Pelikan w 2011 roku³⁵.

Stałą ofertę szkoleniową skierowaną dla mediatorów posiadają także organizacje mediacyjne (aneks, zał. 4, tab. 3), a coraz częściej również uczelnie wyższe i uniwersytety oraz firmy szkoleniowe. Przy czym oferta organizacji mediacyjnych dotyczy z reguły szkoleń kwalifikujących i specjalizujących mediatorów do określonego rodzaju mediacji w prawie, rzadziej zaś kompetencji interpersonalnych, w przypadku ofert szkoleniowych firm jest natomiast odwrotnie. Uniwersytety i uczelnie wyższe wbudowują z kolei mediację w bloki kierunków studiów prawniczych, psychologicznych, socjologicznych, pedagogicznych i pracy socjalnej, a mediację jako osobny kierunek studiów proponują w postaci studiów podyplomowych.

Ofertę zajęć dotyczących mediacji oraz kształtujących kompetencje ugodowych formuł rozwiązywania konfliktów i sporów posiada również w swojej ofercie Krajowa Szkoła Administracji Publicznej – dalej w skrócie KSAP, której misją jest przygotowywanie do służby cywilnej urzędników oraz kadr administracji publicznej różnego szczebla³⁶. Szkolenie i budowanie kompetencji przyszłych i obecnych pracowników administracji publicznej KSAP realizuje w trakcie stacjonarnych i ustawicznych szkoleń dotyczących przepisów zastosowania metod ADR w pracy urzędnika oraz dotyczących konsensualnych i konstruktywnych formuł komunikacji wewnętrzzinstytucjonalnej, jak i z partnerami zewnętrznymi. Są to najczęściej szkolenia z zakresu zastosowania mediacji w postępowaniu administracyj-

³⁴ A. Lusińska, *Ważność mediacji w sporze...*, s. 137; „Masz prawo do mediacji” – rusza kampania informacyjna Ministerstwa Sprawiedliwości, na: www.ms.gov.pl/pl/galeria-audio-wideo/video,14,masz-prawo-do-mediacji-rusza-kampania.html [odczytano 2018.08.30].

³⁵ *Kampania społeczne „Dziecko w rozwodzie”*, na: dzieckowrozwodzie.pl [odczytano 2018.08.30].

³⁶ Krajowa Szkoła Administracji Publicznej, na: <http://ksap.gov.pl/ksap/ksap/misja> [odczytano 2018.08.30].

nym oraz z zakresu zarządzania konfliktem w miejscu pracy z elementami mediacji³⁷.

Stalą ofertę szkoleń w zakresie mediacji skierowaną do pracowników wymiaru sprawiedliwości ma również Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury – dalej w skrócie KSSiP, która zajmuje się ich szkoleniem, doskonaleniem zawodowym oraz aplikacją do zajmowania stanowisk: sędziego, prokuratora, asesora sądowego, asesora prokuratury, referendarza sądowego, asystenta prokuratora i asystenta sędziego. Oferta KSSiP obejmuje zarówno szkolenia obligatoryjne, jak i nieobligatoryjne³⁸.

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że w działaniach o charakterze edukacyjno-szkoleniowym z zakresu metod ADR adresowanych do osób mających styczność z interweniowaniem w sytuacje konfliktowe i sporne w swojej pracy, a szczególnie do mediatorów oraz do pracowników wymiaru sprawiedliwości, upatrywano szansy na zwiększenie zastosowania mediacji w rozwiązywaniu sporów prawnych w Polsce. Dlatego też poddano je analizie zrealizowanej w 2015 roku na zlecenie MS RP. W finalnym raporcie z badań tego typu przedsięwzięcia szkoleniowe oceniono jednak jako fragmentaryczne, efemeryczne i tymczasowe, gdyż w trakcie realizacji badania nie zidentyfikowano stabilnej i oficjalnej oferty szkoleń, a większość z tych przedsięwzięć okazała się być uzależniona głównie od dofinansowania ze środków europejskich, co w konsekwencji utrudnia ich cykliczne powtarzanie oraz trwałe nimi obejmowanie stałej liczby interesariuszy. Skalę dotychczasowych działań szkoleniowo-edukacyjnych oceniono jednak jako znaczną, gdyż na podstawie wyników ww. badania przeprowadzonego na reprezentatywnej próbie sędziów, prokuratorów i mediatorów stwierdzono, że w latach 2010–2014 większość badanych mediatorów oraz niemal połowa badanych sędziów i prokuratorów uczestniczyła w działaniach szkoleniowych dotyczących tematyki mediacji³⁹. Aktualne dane są jednak nieosiągalne, gdyż brakuje monitoringu tych usług.

Nieobce upowszechnianiu mediacji na poziomie edukacyjno-szkoleniowym jest także zaangażowanie w te działania indywidualnych osób. To bowiem poszczególni ludzie będący zwolennikami ugodowych formuł zarządzania sytuacjami konfliktowymi propagują mediacje, publikując artykuły, uczestnicząc w audycjach radiowych i programach telewizyjnych,

³⁷ Szkolenia KSAP – mediacje, na: <https://ksap.gov.pl/ksap/szkolenia/wykladowcy/maciej-tanski-0> [odczytano 2018.08.30].

³⁸ Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury, na: www.kSSIP.gov.pl [odczytano 2018.08.30].

³⁹ *Diagnoza stanu stosowania mediacji...*, s. 47.

prowadząc autorskie blogi czy też angażując się w wolontariat, np. prowadząc darmowe mediacje, lekcje pogładowe w szkołach i na uczelniach wyższych czy też udzielając darmowych porad z zakresu ADR w trakcie corocznych dyżurów w sądach powszechnych podczas Międzynarodowego Dnia Mediacji⁴⁰. Osoby te od wielu lat tworzą stabilne zaplecze społeczne upowszechniania mediacji w społeczeństwie polskim. To również dzięki ich zaangażowaniu oraz zawiązywaniu pomiędzy nimi współpracy powołano w Polsce na przestrzeni ostatnich dwóch dekad wiele organizacji pozarządowych, w których podejmowanie działań na rzecz rozwoju i popularyzacji mediacji oraz edukacji w jej zakresie często ustanawiano głównymi celami statutowymi.

5. Działalność publikacyjna i wydawnicza

W omawianym kontekście warto również zwrócić uwagę na działalność publikacyjną i wydawniczą, w której poczet zaliczyć można opracowywanie informatorów dotyczących zastosowania mediacji zarówno w formie krótkich broszur, jak i bardziej obszernych opracowań udostępnianych bezpłatnie w instytucjach publicznych lub za pośrednictwem Internetu. Broszury i opracowania tego typu wydaje, aktualizuje i bezpłatnie udostępnia od wielu lat MS RP, które nie tylko zleciło ekspertom opracowanie przystępnych odbiorcom informatorów o większości rodzajów mediacji w prawie, ale też informatorów instruujących o możliwościach ich zastosowania, jak np. informator o sposobach korzystania z metod ADR pod redakcją Agnieszki Rękas lub informator dla pokrzywdzonego przestępstwem pod redakcją Tomasza Sroki⁴¹. Obydwa te opracowania są efektem współpracy Społecznej Rady ADR i MS RP z praktykami i teoretykami mediacji. Publikacje te wydano w 2010 roku i dystrybuowano bezpłatnie wraz

---

⁴⁰ Międzynarodowy Dzień Mediacji został zainicjowany w 2005 roku przez amerykańskie stowarzyszenie Association for Conflict Resolution jako dzień pokojowego rozwiązywania konfliktów. Dzień ten przypada na każdy trzeci czwartek października. Co ciekawe, obchody Międzynarodowego Dnia Mediacji wydłużyły się w Polsce do tygodnia, co zostało zainicjowane w 2013 roku przez MS RP, kiedy to zaproponowało mediatorom, aby zamiast dnia obchodzić w Polsce Tydzień Mediacji trwający od poniedziałku do soboty w tygodniu, w którym przypada trzeci czwartek października.

⁴¹ Zob. A. Rękas (red.), *Czy tylko sąd rozstrzygnie w sporze? Mediacje i sądownictwo polubowne. Informator o alternatywnych sposobach rozwiązywania sporów*, Ministerstwo Sprawiedliwości RP, Warszawa 2010; T. Sroka (red.), *Zostałem pokrzywdzony przestępstwem i co dalej? Informator pokrzywdzonego*, Ministerstwo Sprawiedliwości RP, Warszawa 2010.

z załączoną płytą CD, na której umieszczono dodatkowo przepisy prawne oraz dokumenty i wzory pism procesowych. Ich elektroniczne wersje są udostępnione na internetowych stronach MS RP w zakładce poświęconej mediacjom⁴². Znajdują się tam również elektroniczne wersje ulotek⁴³ oraz omówienia⁴⁴ przepisów i regulacji mediacji w każdego rodzaju sporach prawnych, które zrealizowały osoby uważane za autorytety w tych dziedzinach. Omówień tych jednak od dłuższego czasu nie aktualizowano, co ze względu na zmiany prawne, które nastąpiły od momentu ich pierwotnego opracowania, zdaje się być konieczne, jeśli materiały te mają wciąż służyć jako przydatne obywatelom informatory.

Upowszechnianie wiedzy o mediacji poprzez opracowywanie i dystrybucję dotyczących jej publikacji jest także częścią działalności innych resortów. I tak, w ramach projektu systemowego – „Centra Arbitrażu i Mediacji”⁴⁵, realizowanego w latach 2014–2015 przez ówczesne Ministerstwo Gospodarki⁴⁶, również opracowano materiały informacyjne w postaci róż-

⁴² Zakładka dotycząca mediacji na portalu MS RP, na: www.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/mediacje/publikacje-akty-prawne-statystyki [odczytano 2018.09.01].

⁴³ Ulotki i plakaty mediacyjne na portalu MS RP, na: www.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/mediacje/kampania-mediacyjna-2011-2012/ulotki-i-plakaty-mediacyjne/#prettyPhoto [odczytano 2018.09.01].

⁴⁴ W ich zakres wchodzi następujące omówienia:

- *Mediacja w polskim prawie cywilnym* opracowana przez sędziego Rafała Cebulę (stan prawny na 1 grudnia 2012 r.);
- *Mediacja w polskim prawie karnym* opracowana przez sędzię Agnieszkę Rękas (stan prawny na 1 września 2011 r.);
- *Mediacja w polskim prawie nieletnich* opracowana przez sędzię Barbarę Wajerowską-Oniszczyk (stan prawny na 1 września 2011 r.);
- *Mediacja w sprawach cywilnych* opracowana przez dr Rafała Morka (stan prawny na 1 grudnia 2012 r.);
- *Mediacja w sprawach gospodarczych* opracowana przez adw. Sylwestra Pieckowskiego (stan prawny na 1 grudnia 2012 r.);
- *Mediacja w sprawach rodzinnych* opracowana przez dr Agatę Gójską (stan prawny na 1 września 2011 r.);
- *Mediacja w sprawach karnych* opracowana przez prof. dr hab. Ewę Bieńkowską (stan prawny na 1 września 2011 r.);
- *Mediacja w sprawach nieletnich* opracowana przez prof. dr hab. Ewę Bieńkowską (stan prawny na 1 września 2011 r.). Zakładka dotycząca mediacji na portalu MS RP, na: www.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/mediacje/publikacje-akty-prawne-statystyki [odczytano 2018.09.01].

⁴⁵ Zagadnienie to omówiono w *Rozdziale III.7. Mediacje w sprawach gospodarczych*.

⁴⁶ Obecnie Ministerstwo Przedsiębiorczości i Technologii RP.

nej kategorii broszur, artykułów, poradników i specjalistycznych pozycji książkowych⁴⁷, które wydano w postaci papierowej oraz bezpłatnie udostępniano na portalu internetowym, który funkcjonował w ramach komponentu informacyjno-promocyjnego wspomnianego projektu⁴⁸.

Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej RP również partytuje w upowszechnianiu wiedzy o mediacji, chociaż zaangażowanie to zdaje się być niewspółmierne w stosunku do zainteresowania mediacjami identyfikowanego na poziomie samorządowych ośrodków pomocy społecznej oraz do możliwości, jakie daje prowadzenie internetowego portalu rządowego, który przypada każdemu z resortów, w tym i MRPiPS. Być może jest to spowodowane tym, że mediacja w pracy socjalnej czy też mediacja socjalna jest obecnie w tym polu pewnego rodzaju innowacją społeczną i jej forma dopiero się kształtuje. Niemniej jednak warto wskazać przykład takiej aktywności, gdyż w ramach popularyzacji nowych metod i instrumentów wsparcia społecznego ministerstwo nieodpłatnie udostępniło przez pewien czas na swojej stronie internetowej współfinansowaną przez Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich – dalej w skrócie CRZL, publikację Izabeli Podobas ukazującą możliwości zastosowania mediacji i negocjacji w pracy socjalnej⁴⁹.

Upowszechnianie mediacji w postaci ulotek i innych materiałów informacyjnych zarówno w wersji papierowej, jak i elektronicznej prowadzą także organizacje pozarządowe, a w szczególności te zajmujące się promowaniem metod ADR, edukacją obywatelską, integracją społeczną, problemami społecznymi i oczywiście organizacje mediacyjne⁵⁰. I choć wiele z tych materiałów jest połączonych z prowadzonymi kampaniami i akcjami społecznymi (aneks, zał. 4, tab. 2), to nie mają one jedynie incydentalnego

---

⁴⁷ Jedną z takich pozycji jest cytowana już w niniejszej rozprawie publikacja pod redakcją Andrzeja Torbusa *Mediacja w sprawach gospodarczych. Praktyka – teoria – perspektywy*, Wyd. Ministerstwo Gospodarki Departament Doskonalenia Regulacji Gospodarczych, Warszawa 2015.

⁴⁸ *Ocena efektów projektu...*, s. 40–41.

⁴⁹ Zob. I. Podobas, *Mediacje i negocjacje w pracy socjalnej*, CRZL, Warszawa 2014.

⁵⁰ Za przykład materiałów opracowanych i bezpłatnie dystrybuowanych przez organizacje pozarządowe opisujące mediację można wskazać broszurę M. Radzkiej-Wiśniewskiej *ABC Mediacji*, Fundacja Inicjatywa Kobiet Aktywnych FIKA, Olsztyn 2011, na: <http://www.fika.pl> [odczytano 2018.09.01] oraz broszurę *Elementarz: ABC Mediacji* Fundacji Mediatio, na: <http://mediatio.org/elementarz-abc-mediacji-bezplatny-egzemplarz-do-pobrania/> [odczytano 2018.09.01]. Poza tymi materiałami, podstawowe informacje dot. mediacji znajdują się zazwyczaj na stronach internetowych organizacji pozarządowych związanych – incydentalnie lub trwale – z mediacjami.

charakteru. Z przeglądu tych materiałów wynika bowiem, że ich inicjatorzy zazwyczaj dbają o to, żeby stanowiły generalne źródło informacji o mediacji, a nie jedynie promowały ich autorskie, tymczasowe przedsięwzięcia.

Ciekawym przykładem aktywności publikacyjnej i wydawniczej związanej z upowszechnianiem mediacji w społeczeństwie polskim jest działalność Centrum Mediacji Partners Polska, które zajmuje się propagowaniem koncyliacyjnych formuł budowania porozumienia pomiędzy ludźmi, szczególnie zaś pomiędzy uczestnikami waśni i sporów rodzinnych. Na przestrzeni swojej działalności Centrum to przygotowało serię publikacji o tematyce związanej z konfliktami i mediacjami oraz z sytuacją osób w nich uczestniczących⁵¹. Na szczególną uwagę zasługują poradniki unaczyniające skalę cierpienia i kłopotów, jakie niosą za sobą bezpardonowe spory pomiędzy najbliższymi osobami oraz propozycje ich minimalizowania – również poprzez mediację – umieszczone w poradnikach skierowanych do rodziców, dzieci i młodzieży oraz osób zajmujących się ich specjalistycznym wsparciem⁵². Publikacje te są umieszczone w Internecie w bezpłatnym, nieograniczonym dostępie.

Za przykład aktywności wydawniczej w obszarze mediacji warto również wskazać Polskie Centrum Mediacji, które jako organizacja pozarządowa od 1996 roku było wydawcą jedyne w Polsce branżowego czasopisma pt. „Mediator”⁵³, wydawanego zarówno w wersji drukowanej, jak i elektronicznej. W tym względzie na uwagę zasługuje także kwartalnik naukowy pt. „ADR. Arbitraż i Mediacja”⁵⁴, w którym publikowane są interdyscypli-

---

⁵¹ W ramach kampanii społecznej „Dobra rozmowa – dobra rodzina”, którą w 2008 r. prowadziło Centrum Mediacji Partners Polska wydano dwie publikacje dotyczące mediacji: M. Kozak, *Kłótnia i co dalej?: ćwiczenia pomocne w rozwiązywaniu konfliktów rodzinnych*, Fundacja Partners Polska, Warszawa 2008; M. Tański, *49 pytań o mediację rodzinną: praktyczny przewodnik*, Fundacja Partners Polska, Warszawa 2008.

⁵² Broszury wydane i udostępnione w ramach omawianej kampanii w Internecie: R. Milewski, M. Tański, *Dziecko w rozwodzie. Poradnik dla osób pomagających dzieciom*, Fundacja Partners Polska, Warszawa 2005, na: www.mediacja.org/upload/files/Dziecko_w_rozwodzie_-_poradnik_dla_specjalistow.pdf [odczytano 2018. 09.01]; *Moi rodzice się rozwodzą*, Fundacja Partners Polska, Warszawa 2005, na: www.mediacja.org/upload/files/Moi_rodzice_sie_rozwodza.pdf [odczytano 2018.09.01]. M. Tański (red.), *Dziecko w rozwodzie. Poradnik dla rodziców*, Fundacja Partners Polska, Warszawa 2005, 2017, na: http://fpp.org.pl/images/download/Dziecko_w_rozwodzie_2017.pdf [odczytano 2018.09.01].

⁵³ Pismo *Mediator*, na: www.mediator.org.pl/Pismo_Mediator/79/ [odczytano 2018.09.01].

⁵⁴ „Czasopismo »ADR. Arbitraż i Mediacja« ukazuje się jako kwartalnik (numery: wiosna, lato, jesień, zima). Zamieszczane są w nim artykuły oraz materiały dotyczące

narne artykuły dotyczące polubownych form rozwiązywania konfliktów i sporów. Oferta publikacyjna na rynku wydawniczym dotycząca tematyki mediacji poszerza się zresztą nieustannie, a w szczególności ta dedykowana osobom związanym z nimi profesjonalnie. Należy bowiem zauważyć, że upowszechnianie mediacji nie dotyczy wyłącznie działań propagujących jej zastosowania wśród potencjalnych uczestników, ale także działań propagujących ich zastosowanie na oczekiwanym wobec tego rodzaju interwencji poziomie. O skali przyrostu literatury fachowej dotyczącej mediacji świadczy nieustannie powiększająca się liczba rekordów księgarni i bibliotek, które przez ostatnią dekadę zwiększyły się kilkukrotnie. I chociaż wśród nich znajdują się cenione i uznane publikacje przekładane z języków obcych, to większość stanowi już obecnie literatura polskojęzyczna. Co również istotne, wśród tych publikacji znajdują się coraz częściej wyniki prac zespołów akademickich, które mediacji przyglądają się w sposób krytyczny, interdyscyplinarny i wieloaspektowy w ramach prowadzonych projektów badawczych⁵⁵.

6. Mediacje w mediach i kulturze popularnej

Jedną z zasadniczych dróg upowszechniania rozlicznych treści, idei i koncepcji stanowią również media masowe oraz związana z nimi kultura popularna. Liczba odbiorców telewizji, radia i prasy oraz możliwości, jakich dostarcza dywersyfikacja formy komunikatów nadawanych za ich pośrednictwem, plasuje te media pośród najbardziej skutecznych i pożądanых sposobów przekazywania informacji oraz kształtowania opinii we współczesnych społeczeństwach. Nie dziwi zatem fakt, że propagowanie i po-

---

zagadnień związanych z arbitrażem, mediacją i innymi formami rozwiązywania sporów, a w szczególności: opracowania systemowe odnoszące się do określonych instytucji prawnych, glosy analizujące orzecznictwo, prace interdyscyplinarne, prace nowatorskie odnoszące się do zmian legislacyjnych i określonych kierunków rozwoju prawa, a także prace stanowiące odpowiedź na nurtujące i ważne problemy z praktyki”. *ADR. Arbitraż i Mediacja*, na: <https://www.ksiegarnia.beck.pl/serie-wydawnicze/adr-arbitraz-i-mediacja-kwartalnik> [odczytano 2018.09.01].

⁵⁵ Zespół taki funkcjonuje w Centrum Alternatywnego Rozwiązywania Sporów przy Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego, na: www.centrumars.wpia.uj.edu.pl/start [odczytano 2018.09.01] oraz w Centrum Rozwiązywania Sporów i Konfliktów przy Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, na: <http://mediacje.wpia.uw.edu.pl> [odczytano 2018.09.01].

pularyzacja polubownych sposobów rozwiązywania konfliktów i sporów toczy się również na tym polu.

Ze zrealizowanego przeglądu kampanii i akcji społecznych upowszechniających mediację wynika, że każdy spośród ich inicjatorów zadbał o to, aby przedsięwzięcia te toczyły się w mediach o ogólnopolskim, jak i lokalnym zasięgu. Od skali tych działań, ich koncepcji oraz – jak można się domyślać – możliwości organizacyjnych i finansowych zależało, czy nadawano w nich spoty telewizyjne i radiowe opracowane przez profesjonalne agencje reklamowe, czy też koncentrowano się bardziej na osobistej aktywności ich inicjatorów w mediach. Przedsięwzięcia te promowano również w prasie drukowanej i wirtualnej w postaci sponsorowanych artykułów i ogłoszeń prasowych, ale również w postaci doniesień niesponsorowanych, gdyż informacje o kompaniach i akcjach propagujących mediacje powstają w mediach także z ich inicjatywy, tzn. dzięki dziennikarzom, reporterom i redaktorom. I tak, stałym, corocznym okresem zaangażowania przedstawicieli świata mediów w promowanie mediacji jako wartej wyboru metody rozwiązywania konfliktów i sporów jest Międzynarodowy Dzień Mediacji, o którym cyklicznie donoszą już w Polsce niemal wszystkie serwisy informacyjne, a coraz częściej również inne programy, pośród których warto wskazać telewizyjne, przedpołudniowe wydania programów informacyjno-rozrywkowych⁵⁶ oraz programy i audycje Polskiego Radia⁵⁷.

Mediacje nie są oczywiście upowszechniane jedynie w ramach celowej aktywności podmiotów je propagujących. Są również jednym z wielu tematów mających na celu zwrócić uwagę odbiorcy i klienta danego pro-

---

⁵⁶ W działalności tej wyróżniają się programy nadawane codziennie przez TVP2 pn. „Pytanie na śniadanie” oraz przez TVN pn. „Dzień dobry TVN”, w których nie tylko regularnie wspomina się o mediacji w ramach MDM, ale również prowadzi tematyczne spotkania związane z mediacjami. Przykłady takich działań wraz z odnośnikami do ich audiowizualnej wersji znajdują się w aneksie niniejszego omówienia (aneks, zał. 4, tab. 4 – typ medium PROGRAM TV).

⁵⁷ Na antenie Polskiego Radia, a w szczególności na antenie Programu Pierwszego oraz stacji regionalnych, prowadzono niemal wszystkie największe kampanie społeczne dot. mediacji w Polsce, dzięki czemu na przestrzeni ostatnich lat – w różnym czasie antenowym i w programach o różnej charakterystyce – przeprowadzono i nadano wiele rozmów dot. mediacji, wywiadów z osobami związanymi w jakiś sposób z mediacjami, jak również popularyzowano i nagłaśniano w nich przedsięwzięcia mediacyjne, których zapisy są często dostępne na stronach internetowych tych rozgłośni radiowych do chwili obecnej. Zob. Portal Radia Polskiego, na: www.polskieradio.pl [odczytano 2018.10.01].

duktu, popularyzując wiedzę o mediacji niejako przy okazji⁵⁸. Tematyka mediacji znajduje miejsce w magazynach popularyzujących wiedzę psychologiczną, poruszających tematykę rozwoju osobistego, a nawet w tzw. magazynach lifestylowych i prasie kobiecej. W czasopismach tego typu, ale też w magazynach publicystycznych, tematykę mediacji poruszano zazwyczaj w kontekście konfliktów międzyludzkich oraz ich społecznego, relacyjnego, moralnego i egzystencjalnego wymiaru. W prasie o charakterze informacyjno-publicystycznym mediację najczęściej referowano jednak w kontekście zmian oraz konsekwencji zmian przepisów prawnych z nią związanych, np. dla postępowań rozwodowych i alimentacyjnych czy też dla prowadzenia działalności gospodarczej. Co ciekawe, w publikacjach tych mediacja nie była przedstawiana jednoznacznie pozytywnie. W trakcie ich przeglądu zidentyfikowałam bowiem opinie o negatywnych cechach tego rodzaju interwencji związanych z wydłużaniem postępowania sądowego oraz z przymuszaniem do rozmów zwaśnionych i nieprzychylnych sobie ludzi.

Kolejnym ciekawym przykładem upowszechniania mediacji w społeczeństwie polskim jest ich obecność w wytworach kultury popularnej. Coraz częściej mediacjami inspirowane są bowiem sceny poczytnych powieści, filmów i seriali⁵⁹. Mediatorzy są np. głównymi postaciami znanych i popularnych powieści sensacyjno-kryminalnych⁶⁰ i obyczajowych⁶¹. Na polskim rynku wydawniczym w 2018 roku pojawiła się np. powieść obyczajowa pt. *Mediatrix* Ewy Zdunek. Jej fabuła opiera się na zawodowych i osobistych perypetiach głównej bohaterki, która jest mediatrixką sądową,

---

⁵⁸ Przykłady tego rodzaju artykułów wraz z odnośnikami do ich internetowych wydań znajdują się w aneksie niniejszego omówienia (aneks, zał. 4, tab.4 – typ medium PRASA).

⁵⁹ Przykłady publikacji książkowych, filmów i seriali wraz z odnośnikami do ich internetowych wydań (jeśli istnieją) znajdują się w aneksie niniejszego omówienia (aneks, zał. 4, tab. 4 – typ medium LITERATURA, FILM, SERIAL TV).

⁶⁰ Przykładem takiej powieści jest *Mediator* Petera Tempła, laureata wielu nagród gatunku w Australii i w Wielkiej Brytanii. Powieść, o której mowa, została zaś nagrodzona w Australii prestiżową Ned Kelly Award dla najlepszej powieści sensacyjnej. Książka ta wydana i wznawiana została w Polsce przez wydawnictwo AMBER w tłumaczeniu Krzysztofa Berezy. Jej główny bohater to były mediator i negocjator policyjny, który angażuje się w sprawę kryminalną, wokół której osnuta jest fabuła książki, na: www.wydawnictwoamber.pl/kategorie/sensacja-kryminal/mediator,p1138 [odczytano 2018.10.01].

⁶¹ Powieść *Mediatrix* Ewy Zdunek to wydana przez wydawnictwo W.A.B w 2018 roku pozycja z gatunku prozy obyczajowej. Jej fabuła opiera się na opowieści dotyczącej perypetii mediatrixki sądowej, opartej na zawodowych doświadczeniach autorki, na: www.gwfoksal.pl/mediatrix.html [odczytano 2018.10.01].

podobnie jak kreatorka tej postaci. Co ciekawe, w kilku recenzjach krytyków literackich tej prozy pojawia się informacja o tym, że zarówno autorka, jak i wykreowana przez nią postać stanowią dla nich nie tylko interesujące odkrycie prozatorskie, ale też – co najbardziej istotne w omawianym kontekście – ciekawe odkrycie „tajemniczego” zawodu mediatora, który obie wykonują⁶². Wypowiedzi te zdają się być trafnym wskaźnikiem tego, że wiedzę o mediacji można skutecznie promować i tym sposobem. Jak bardzo obiecująca jest to ścieżka, przekonałam się, obserwując jedną z rynkowych odsłon dystrybucji i promocji literatury w wielkopowierzchniowym centrum handlowym, którego witryny wypełnione były poleceniami pozycjami książkowymi. *Mediatorka* E. Zdunek nie tylko znajdowała się wśród każdej z tych propozycji, ale każdorazowo była również zauważalnie pośród nich wyeksponowana⁶³. Podobnie realizowano to w księgarniach internetowych.

Mediacje i mediatorzy pojawiają się także coraz częściej w serialach i filmach telewizyjnych. Pierwsze tego typu formaty emitowane na antenie polskiej telewizji były jednak produkcji amerykańskiej i odzwierciedlały raczej właściwy tamtej kulturze prawnej obraz zawodu prawnika i mediatora⁶⁴. Wraz z wdrażaniem mediacji w polski system prawny polubowne

⁶² W recenzjach tych tak wspomniano o zawodzie mediatora:

Recenzja 1: „Wiecie, że w Polsce istnieje taki zawód jak mediator? Przyznaję się, że sama nie miałam o tym pojęcia (może również dlatego, że moje doświadczenia na polu sądowym raczej nie istnieją), a sama nazwa kojarzyła mi się z raczej z tytułem jakiegoś filmu niż realnie wykonywaną profesją”. E. Nowicka, *Recenzja książki „Mediatorka” Ewy Zdunek: zawód: mediator*, na: www.popkultura.com.pl/2018/04/03/recenzja-ksiazki-mediatorka-ewy-zdunek-zawod-mediator [odczytano 2018.10.01];

Recenzja 2: „Z pewnością pomysłowo było przedstawienie pracy mediatora – ja na przykład nie wiedziałam, na czym ona polega, więc było to dla mnie ciekawe doświadczenie”. K. Lochowska, *Mediatorka – Ewa Zdunek: Nie taki mediator straszny*, na: <http://nalogowyksiaskoholik.pl/mediatorka-ewa-zdunek-nie-taki-mediator-straszny> [odczytano 2018.10.01].

⁶³ E. Zdunek jest również gościem programów telewizyjnych, w których poruszane są kwestie związane z mediacjami. Występuje w nich zarówno jako profesjonalny praktyk mediacji, ich zwolennik oraz autorka ww. powieści. Zob. Program TV „Dzień dobry TVN” z 3 maja 2018 r. pn. *Rozwód. Jednego dnia się kochają, a drugiego dzielą stół*, na: <https://dziendobry.tvn.pl/wideo,2064,n/rozwod-jednego-dnia-sie-kochaja-a-drugiego-dziela-stol,259259.html> [odczytano 2018.10.01]; oraz z 29 października 2018 r. pn. *Alimenty na dziecko. Ugoda mediacyjna zamiast wyroku?*, na: <https://dziendobry.tvn.pl/wideo,2064,n/mediacja-w-sprawie-alimentow-na-dzieci,277580.html> [odczytano 2018.10.01].

⁶⁴ Mediacje pokazano np. w emitowanej w Polsce od 2005 r. komedii romantycznej pt. *Polowanie na druhny* (ang. *Wedding crashers*) w reż. Davida Dobkina oraz w prawniczym

metody rozwiązywania konfliktów i sporów zaczęły jednak pojawiać się również w scenariuszach popularnych telenowel produkcji polskiej. W mediacjach mieli dlatego okazję uczestniczyć bohaterowie takich seriali, jak: *Klan* i *O mnie się nie martw* emitowanych na antenie TVP1, *Barwy szczęścia* z TVP2 czy *Na Wspólnej* z kanału TVN⁶⁵. Przy czym warto zaznaczyć, że dwie spośród tych produkcji należą obecnie do najchętniej oglądanych telenowel w Polsce. Oglądalność *Barw szczęścia* emitowanych na antenie TVP2 osiągnęła bowiem w październiku 2018 r. 1,68 mln widzów (18,68% udziału w rynku telewizyjnym w badanej grupie wiekowej 16–59), zaś drugiego – *Na Wspólnej* z kanału TVN wyniosła wówczas 1,47 mln widzów (16,38% udziału), co plasowało je kolejno na 3. i 4. miejscu spośród liderów tego gatunku na rynku⁶⁶.

Przełomu obecności tematyki mediacji w przekazie rozrywkowych treści telewizyjnych upatrywano jednak w innym przedsięwzięciu. W 2015 roku telewizja TVN postanowiła bowiem wyprodukować nowy format paradokumentalny pt. *Wesołowska i Mediatorzy*, oparty na inscenizacji autentycznych posiedzeń mediacyjnych⁶⁷. Produkcja ta stanowiła kolejną już odsłonę tego gatunku na telewizyjnym rynku polskim, a w głównej roli obsadzono w niej znaną z bliźniaczego formatu postać medialną – sędzię Annę Marię Wesołowską. Wyprodukowano 30 odcinków tego serialu, z którego każdy przez ok. 22 min. swojego trwania obrazował pracę grupy

---

serialu fabularnym emitowanym w Polsce w latach 2011–2012 pt. *Paragraf Kate* (ang. *Fairly legal*). Najnowszą produkcją telewizyjną produkcji amerykańskiej, w której mediacje stanowiły istotną część scenariusza, był serial obyczajowo-komediowy pt. *Rozwód* (ang. *Divorce*). Jest to produkcja telewizji HBO, emitowana w Polsce od 2016 roku (aneks, zał. 5, tab. 4 – typ medium SERIAL TV).

⁶⁵ Przykłady scen mediacji w serialach produkcji polskiej wraz z odnośnikami do ich audiowizualnej wersji znajdują się w aneksie niniejszego omówienia (aneks, zał. 4, tab. 4 – typ medium SERIAL TV).

⁶⁶ *Wirtualnedia.pl – Raport oglądalności telewizji w październiku 2018 r.*, na: www.wirtualnedia.pl/artukul/ogladalnosc-telewizji-pazdziernik-2018-tvn-nowym-liderem [odczytano 2018.11.10].

⁶⁷ Warto zaznaczyć, że o produkcji tego serialu dowiedziałam się pierwotnie w trakcie trwających wówczas badań terenowych związanych z niniejszą monografią. Dwoje spośród respondentów wskazało tę produkcję jako przykład działań na rzecz upowszechniania mediacji w społeczeństwie polskim, w którą zostali w jakiś sposób zaangażowani. Niestety, każdy z tych respondentów odmówił odpowiedzi na pytania pogłębiające, powołując się na tajemnice produkcji. Żaden z nich nie zgodził się również wówczas na przekazanie kontaktu do osób związanych z tym przedsięwzięciem, co uniemożliwiło mi objęcie ich wówczas badaniami.

mediatorów interweniujących w problemowe i konfliktowe sytuacje społeczne⁶⁸. Początkowo serial postanowiono emitować w ścisłym *prime-time*, tzn. od poniedziałku do środy o godz. 20.50 na głównym kanale TVN⁶⁹. Z powodu niezadowolających wyników jego oglądalności (797 tys. widzów i 5,03% udziału po emisji trzech pierwszych odcinków) emisję serialu przeniesiono jednak do innego kanału, a z dalszej produkcji zrezygnowano⁷⁰. Niemniej jednak była to pierwsza na telewizyjnym rynku polskim pozycja, która w sposób kompleksowy, cykliczny i zrozumiały obrazowała zasady przebiegu mediacji, możliwości z niej skorzystania oraz możliwe do uzyskania rezultaty, z którymi widz zapoznawał się w oswojonych warunkach zacisza własnego domu. Co więcej, materiał ten nadawany był w ramach naziemnej telewizji cyfrowej w Polsce, a więc w ramach powszechnego dostępu, i jest wciąż osiągalny dla potencjalnych widzów na platformie internetowej producenta.

W Polsce planowana jest już emisja kolejnego serialu, którego fabuła dotyczy pracy adeptów niewładczych i ugodowych interwencji w konflikty i spory. Telewizja Polsat realizuje bowiem w Lublinie nowy serial pt. *Mediatorzy* w reżyserii Krzysztofa Langa. W opisie tego przedsięwzięcia napisano, że jest to kryminalno-obyczajowa opowieść o grupie mediatorów, podzielona na 13 osobnych historii, do których odegrania zaangażowano popularnych polskich aktorów. W obsadzie pojawić się bowiem ma: Magdalena Rózcza, Magdalena Walach, Tomasz Schuchardt, Wojciech Zieliński i Mirosław Zbrojewicz. Jeśli widzom spodoba się nakręcony już odcinek pilotażowy serialu, może on trafić na antenę w 2019 roku, stając się kolejnym medium szerokiego zasięgu upowszechniającym mediację w społeczeństwie polskim⁷¹.

⁶⁸ Charakterystyka serialu „*Wesołowska i Mediatorzy*”, na: www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=1238382 [odczytano 2018.10.01].

⁶⁹ P. Pallus, „*Wesołowska i mediatorzy*” – A. M. Wesołowska wraca do TVN, na: www.wirtualnemedial.pl/artykul/wesolowska-i-mediatorzy-anna-maria-wesolowska-wraca-do-tvn-wideo [odczytano 2018.10.01].

⁷⁰ P. Pallus, *Koniec serialu „Wesołowska i mediatorzy” w TVN*, na: www.wirtualnemedial.pl/artykul/koniec-serialu-wesolowska-i-mediatorzy-w-tvn-zastapi-go-ten-moment [odczytano 2018.10.01].

⁷¹ K. Glińska, „*Mediatorzy*”. *Magdalena Rózcza, Magdalena Walach i Tomasz Schuchardt w nowym serialu! Kiedy premiera?*, na: www.telemagazyn.pl/artykuly/mediatorzy-magdalena-rozcza-magdalena-walach-i-tomasz-schuchardt-w-nowym-serialu-kiedy-premiera-zdjecia-65823.html [odczytano 2018.10.01];

„*Mediatorzy*” *Rózcza, Walach i Zieliński w nowym serialu Polsatu*, na: <https://swiatseriali.interia.pl/news/news-mediatorzy-rozcza-walach-i-zielinski-w-nowymerialupolsat,->

Konkludując, warto zwrócić uwagę na fakt, iż przestrzeń mediów masowych i kultury popularnej to typowe i najbardziej rozpowszechnione kanały styczności z informacjami o obowiązujących przepisach prawa oraz o związanych z nimi instrumentach prawnych⁷². Już w wynikach badań⁷³ nad poglądami społeczeństwa polskiego na stosowanie prawa przeprowadzonych w latach 70. ubiegłego wieku, środki komunikacji masowej – a w tym prasa, telewizja i radio – stanowiły w populacji badanej główne źródła wiedzy o prawie i instytucjach je stosujących. Współcześnie możliwości oddziaływania tych mediów nie tylko się istotnie zmnożyły, ale również poszerzyły o kolejne medium – Internet, co inicjatorom przedsięwzięć upowszechniających mediację daje o wiele większe możliwości nadawania oraz dywersyfikacji formy i treści przekazów. Dzięki temu mediacja może być popularyzowana nie tylko w ramach pakietów podstawowych informacji, instruktaży i poradników, ale też w ramach multimedialnych obrazów i interaktywnych przestrzeni ukazujących rzeczywistość społeczną ludzi, w której zanurzeni mogą znaleźć istotną lub/i atrakcyjną ramę odniesienia dla organizacji swoich wyobrażeń, osądów i działań, w tym oczywiście i tych związanych z ugodowymi formułami reagowania w rzeczywistych sytuacjach problemowych, konfliktowych i spornych.

---

nId,2605604#utm_source=paste&utm_medium=paste&utm_campaign=firefox [odczytano 2018.10.01].

⁷² M. Gerula, *Źródła informacji o prawie...*, s. 17–34.

⁷³ Szeroko zakrojone, ogólnopolskie badania [N = 2839] nad poglądami społeczeństwa polskiego na stosowanie prawa zostały opracowane i zrealizowane przez Zespół Badań nad Świadomością Prawną Społeczeństwa Polskiego Instytutu Państwa i Prawa PAN pod kierownictwem prof. dr Marii Boruckiej-Arctowej oraz przez Zespół Metodologii Badań Socjologicznych Instytutu Filozofii i Socjologii PAN w Łodzi pod kierownictwem prof. dr. Zygmunta Gostkowskiego i dr Krystyny Lutyńskiej. Badania terenowe przeprowadzone zostały w maju i kwietniu 1975 roku przez ankierów Zespołu Realizacji Badań Socjologicznych IFiS PAN z Łodzi. M. Borucka-Arctowa, *Założenia badawcze oraz przyjęte metody i techniki badań*, w: M. Borucka-Arctowa (red.), *Poglądy...*, s. 7–16.

ROZDZIAŁ V

STATUS MEDIACJI W SPOŁECZEŃSTWIE POLSKIM¹

1. Mediacje w świadomości społecznej

Istotnym wymiarem działań propagujących i popularyzujących mediację jest oczywiście ich rzeczywisty, a nie zakładany wpływ na zapoznanie z ideą mediacji oraz z urzeczywistniającymi ją sposobami postępowania jak najszerszych kręgów społeczeństwa polskiego. Skuteczności wywierania tego wpływu w przypadku zdecydowanej większości przytoczonych przedsięwzięć nie ocenia się jednak i nie mierzy ani w ramach poszczególnych ewaluacji, ani w ramach cyklicznego monitoringu. W dwóch przypadkach inicjator szeroko zakrojonych działań upowszechniających mediację podjął jednak takie starania. Mowa tu o badaniach zrealizowanych na zlecenie MS RP, z których dwa ukierunkowane były na ukazanie stanu wiedzy czy też zorientowania członków społeczeństwa polskiego w zakresie mediacji. Pierwsze² z tych badań zrealizowano w latach 2008–

---

¹ Rozdział *Status mediacji w społeczeństwie polskim* stanowi rezultat zrealizowanej na potrzeby niniejszej rozprawy analizy danych zastanych (w zakres której weszły materiały i raporty badawcze dotyczące świadomości mediacji w społeczeństwie polskim) oraz analizy wyników sondażu typu omnibus wchodzącego w skład komponentu ilościowego badania zrealizowanego na potrzeby niniejszej monografii (aneks, zał. 5).

² Badanie opinii publicznej na temat wizerunku wymiaru sprawiedliwości, oceny reformy wymiaru sprawiedliwości, aktualnego stanu świadomości społecznej w zakresie alternatywnych sposobów rozwiązywania sporów oraz praw osób pokrzywdzonych przestępstwem. Badanie i raport zrealizowało Konsorcjum IBC Group & Homo Homini na zlecenie MS RP. Warszawa 2009. Badanie przeprowadzono techniką ankierskich wywiadów osobistych – dalej w skrócie PAPI (z ang. Paper and Pencil Interview) na terenie 16 polskich województw, w dniach 15 grudnia 2008 – 5 stycznia 2009 roku. Próba zrealizowana

2009, drugie³ zaś w 2011 roku, w ramach szerzej zakrojonych, ogólnopolskich sondaży przeprowadzonych na reprezentatywnej próbie mieszkańców Polski w wieku 15 lat i więcej.

Z sondaży tych wynika, że o metodach ADR, w tym o mediacji, słyszała około połowa badanych osób, choć z porównania danych wynika (tab. 3), że w 2011 roku znajomość mediacji deklarował mniejszy odsetek badanych niż w 2008 (spadek o 8 pkt. proc.).

Tabela 3

Znajomość pozasądowych sposobów rozwiązywania sporów w badaniach MS RP (w procentach wskazań)

Wyszczególnienie	Tak	Nie	Nie wiem
2008 r.	51	37	12
2011 r.	43	54	3

Źródło: *Badanie opinii publicznej...*, IBC Group & Homo Homini dla MS RP, Warszawa 2009, s. 23; *Wizerunek wymiaru sprawiedliwości...*, TNS OBOP dla MS RP, Warszawa 2011, s. 38.

Terminy takie, jak sąd polubowny czy mediacja, rzadziej obce były mieszkańcom miast (47% dla 2008 r. i 53% dla 2011 r.) i osobom z wykształceniem wyższym (66% dla 2011 r.). Częściej również znajomość mediacji deklarowały osoby powyżej 50. roku życia (48% dla 2008 r.)⁴. W obydwu pomiarach badani najczęściej definiowali mediację jako dobrowolny i poufny proces dochodzenia do rozwiązania sporu prowadzony w obecności neutralnej, bezstronnej osoby (83% dla 2008 r. i 59% dla 2011 r.), choć w przypadku drugiego pomiaru badani częściej skłonni byli utożsamiać mediację z rozmową pojednawczą pomiędzy skonfliktowanymi stronami

w badaniu (N = 1542) jest reprezentatywna dla badanej populacji generalnej. Podmiotami badania były osoby, które ukończyły 15. rok życia.

³ Wizerunek wymiaru sprawiedliwości, ocena reformy wymiaru sprawiedliwości, aktualny stan świadomości społecznej w zakresie ADR oraz praw osób pokrzywdzonych przestępstwem. Badanie i raport przygotowany został przez TNS OBOP dla MS RP. Warszawa 2011. Badanie przeprowadzono techniką ankietarskich wywiadów osobistych wspomaganych komputerowo – dalej w skrócie CAPI (z ang. *Computer Assisted Personal Interviewing*) na terenie 16 polskich województw, w dniach 16–24 maja 2011 roku. Próba zrealizowana w badaniu (N = 1500) jest reprezentatywna dla badanej populacji generalnej. Podmiotami badania były osoby, które ukończyły 15. rok życia.

⁴ W raportach tych nie poświęcono wiele uwagi opisom cech socjodemograficznych, które różnicowały respondentów pod względem znajomości mediacji. Wskazano te istotne statystycznie.

(5% dla 2008 r. i 24% dla 2011 r.)⁵. Co ważne, ankietowani rzadko mylili mediację z interwencjami o władczym i adjudykacyjnym charakterze, takimi jak arbitraż czy sąd⁶. Jednakże w obydwu badaniach okazało się, że nawet pośród osób, które słyszały o mediacji, dwie na pięć z nich nie wiedziały, w jaki sposób mogą do mediatora dotrzeć, by skorzystać z jego wsparcia (38% dla 2008 r. i 40% dla 2011 r.), a równie duża liczba osób była zdania, że o wyznaczeniu mediatora decyduje sąd (44% dla 2008 r. i 29% dla 2011 r.)⁷.

Jak widać w poniższej tabeli (tab. 4), w ramach obydwu pomiarów zalety mediacji badani dostrzegali najczęściej w tym, że jest to postępowanie dobrowolne, z którego mogą w każdej chwili zrezygnować, że mają wpływ na podejmowane w jego trakcie decyzje oraz że finalna ugoda umożliwi uwzględnianie interesów obu stron sporu. Przy czym warto zauważyć, że uzyskiwanie takiego rozwiązywania sporu, w rezultacie którego obie strony są usatysfakcjonowane i wygrane, nabierało dla badanych z czasem coraz większego znaczenia, o czym świadczą odpowiedzi z 2011 roku w stosunku do 2008 roku (wzrost o 38 pkt. proc.). Ankietowani doceniali jednak mediację nie tylko za możliwość prowadzącą do wypracowania zadowalającego kompromisu i zawarcia ugody, ale również za umożliwienie w jej trakcie wzajemnego zrozumienia, a nawet pojednania zwaśnionych osób.

Tabela 4
Opinie o mediacji w badaniach MS RP (w procentach wskazań)

Lp.	Odsetek osób zgadzających się z poniższymi twierdzeniami:	2008 r.	2011 r.
1	Mediacja prowadzi do zawarcia ugody uwzględniającej interesy obu stron	84	88
2	Mediacja pozwala na lepsze zrozumienie powodów rozmaitych zachowań drugiej strony	68	87
3	W trakcie mediacji żadna decyzja nie zostaje podjęta bez zgody zainteresowanych osób	93	87
4	Mediacja umożliwia wyrażenie własnych uczuć i potrzeb w atmosferze spokoju i akceptacji	70	86

⁵ *Badanie opinii publicznej...*, IBC Group & Homo Homini dla MS RP, Warszawa 2009 r., s. 23; *Wizerunek wymiaru sprawiedliwości...*, TNS OBOP dla MS RP, Warszawa 2011 r., s. 39.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Badanie opinii publicznej...*, IBC Group & Homo Homini dla MS RP, Warszawa 2009 r., s. 24; *Wizerunek wymiaru sprawiedliwości...*, TNS OBOP dla MS RP, Warszawa 2011 r., s. 41.

cd. tab. 4

5	Osoby uczestniczące w mediacji chętniej stosują się do ustaleń, gdyż same wypracowały warunki porozumienia	81	84
6	Mediacja umożliwia wybaczenie doznanych krzywd, a nawet pojednanie	42	80
7	Mediacja jest tańsza od procesu sądowego	81	81
8	Rozpoczynając mediację, niczego się nie ryzykuje, gdyż w każdej chwili można od niej odstąpić	74	80
9	Mediacja prowadzi do sytuacji, w której obie strony są wygrane	47	75
10	Mediacja jest skuteczniejsza od procesu sądowego	60	62

Źródło: *Badanie opinii publicznej...*, IBC Group & Homo Homini dla MS RP, Warszawa 2009, s. 26; *Wizerunek wymiaru sprawiedliwości...* TNS OBOP dla MS RP, Warszawa 2011 r., s. 43.

Co ciekawe, choć mediacja w opinii ankietowanych w obydwu pomiarach stanowiła postępowanie bardziej skuteczne od procesu sądowego (tab. 4), to w odpowiedzi na pytanie o to, czy w sytuacji sprawy spornej badani udaliby się do sądu, czy do mediatora, w 2008 roku zdecydowanie częściej wskazywali sąd (tab. 5). Stan ten zmienił się jednak diametralnie w 2011 roku, gdy obydwie drogi były niemal równie często preferowane przez uczestników sondażu. Wzrost odsetka wskazań na mediacje pomiędzy pomiarami był wówczas dwukrotny (skok o 19 pkt. proc.).

Tabela 5

Wybór postępowanie mediacyjne vs. proces sądowy w badaniach MS RP (w procentach wskazań)

Wyszczególnienie:	Proces sądowy	Mediacje	Trudno powiedzieć
2008 r.	57	19	23
2011 r.	39	38	23

Źródło: *Badanie opinii publicznej...* IBC Group & Homo Homini dla MS RP, Warszawa 2009 r., s. 28; *Wizerunek wymiaru sprawiedliwości...* TNS OBOP dla MS RP, Warszawa 2011 r., s. 45.

Kolejnym zakrojonym na ogólnopolską skalę przedsięwzięciem ukierunkowanym na ukazanie stanu wiedzy czy też zorientowania członków społeczeństwa polskiego w zakresie mediacji był projekt badawczy pt. „Alternatywne metody rozwiązywania sporów w polskim systemie prawnym – teoria i praktyka” realizowany w latach 2011–2014 przez członków Centrum Alternatywnego Rozwiązywania Sporów przy Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego – dalej w skrócie Centrum ARS. Projekt objął m.in. sondaż telefoniczny przeprowadzony w 2014 roku na reprezentatywnej próbie mieszkańców Polski (N = 1005), który dotyczył ich wiedzy, opinii

i doświadczeń w zakresie mediacji⁸. Z otrzymanych danych wynika, że o mediacji słyszało 80% badanych, przy czym najczęściej identyfikowali ją oni z osiągnięciem porozumienia (20%) oraz z wypracowywaniem ugody/umowy (13%). Niemal co trzeci z respondentów nie wiedział natomiast, czym jest mediacja (28%) lub nie był w stanie jej trafnie opisać (4%)⁹. Co ciekawe, w trakcie badania respondentów zapytano również o ich ocenę stanu wiedzy dotyczącej mediacji w społeczeństwie polskim, którą badani w zdecydowanej większości oceniali jako niewielką (około 80%)¹⁰. Jednocześnie niemal jednogłośnie zadeklarowali potrzebę wzbogacenia swojej wiedzy na temat tej niewładczej formuły interwencji w konflikty i spory (96%)¹¹.

Warto zauważyć, że wyniki omawianego sondażu przynoszą również w pewnej mierze odpowiedź na pytanie dotyczące oddziaływania kampanii upowszechniających mediację, które realizowano w Polsce do czasu przeprowadzenia omawianego sondażu, to jest do 2014 roku. Okazało się bowiem, że aż 95% badanych uważało, że nigdy nie spotkało się z kampaniami społecznymi dotyczącymi mediacji¹². I chociaż z deklaracji tych nie sposób wyciągnąć jednoznacznych wniosków o tym, że badani nie mieli nigdy z nimi styczności, to jednak ich opinia o tej sytuacji skłania do zwrócenia szczególnej uwagi na sugestywność, rozpoznawalność, a ostatecznie również na skuteczność prowadzonych wówczas działań propagujących i popularyzujących mediację w społeczeństwie polskim oraz do podejmowania jednak prób ich bieżącej ewaluacji, szczególnie wówczas, gdy przedsięwzięcia te są finansowane ze środków publicznych.

2. Styczność i okoliczności styczności z mediacją

Styczność z mediacją oraz jej okoliczności stanowiły również oś zainteresowania sondażu typu omnibus wchodzącego w skład komponentu

---

⁸ J. Czapska, *Czy Polacy są przeciwni mediacji?*, w: www.centrumars.wpia.uj.edu.pl/nauka/publikacje [odczytano 2018.10.10]; Projekt badawczy pn. *Alternatywne metody rozwiązywania sporów w polskim systemie prawnym – teoria i praktyka*, na: www.centrumars.wpia.uj.edu.pl [odczytano 2018.10.10].

⁹ J. Czapska, K. Kasparek, *Mediation in Polish Public Opinion. Psychological and Social Barriers to the Exercise of Judicial Mediation*, w: M. Araszkiwicz, J. Czapska, M. Pękała, K. Pleszka, *Mediation in Poland: Theory & practice*, Wydawnictwo JAK, Kraków 2015, s. 242-243.

¹⁰ *Ibidem*, s. 242.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

ilościowego badania zrealizowanego na potrzeby niniejszej monografii (aneks, zał. 5). Badanie przeprowadzono techniką CAPI, tj. ankietarskich wywiadów osobistych wspomaganych komputerowo, na przełomie sierpnia i września 2013 r. na reprezentatywnej próbie mieszkańców Polski (N = 1020) w wieku 15 lat i więcej. Uzyskane dane wskazują, że styczność z mediacją miał jedynie co czwarty uczestnik badania (26,7%), a niemal trzech na czterech respondentów (71,0%) deklaroowało, że nie spotkało się z tym sposobem interwencji w konflikty i spory w ogóle (tab. 6).

Tabela 6
Styczność badanych z mediacją

Wyszczególnienie	Częstość	Odsetek
Tak	272	26,7
Nie	724	71,0
Nie wiem	24	2,4
Ogółem	1020	100

Źródło: opracowano na podstawie wyników badań własnych.

W trakcie analiz zidentyfikowano szereg cech socjodemograficznych różnicujących respondentów pod względem styczności z mediacją. Toteż występowanie styczności z mediacją było istotnie statystycznie zależne od wieku ankietowanych (Chi-kwadrat Pearsona = 22,099, df = 8, p < 0,01, V Craméra = 0,104). W zamieszczonym poniżej rozkładzie zmiennych (tab. 7), można zauważyć, że najpowszechniej występowała ona wśród osób pomiędzy 30. a 39. rokiem życia (36,8% wskazań), natomiast najrzadziej wśród osób powyżej 60. roku życia (20,6% wskazań).

Tabela 7
Zróźnicowanie styczności z mediacją ze względu na wiek respondentów
(w procentach wskazań)

Wyszczególnienie		Wiek respondenta					Ogółem
		15–29	30–39	40–49	50–59	60+	
Styczność z mediacją	Tak	23,5	36,8	25,3	29,9	20,6	26,7
	Nie	74,8	60,1	72,0	69,5	76,0	71,0
	Nie wiem	1,7	3,1	2,7	0,6	3,4	2,4
100%=		238	193	150	177	262	1020
Chi-kwadrat Pearsona = 22,099, df = 8, p < 0,01, V Craméra = 0,104							

Źródło: opracowano na podstawie wyników badań własnych.

Zidentyfikowane zostało również istotne statystycznie zróżnicowanie występowania styczności z mediacją ze względu na poziom osiągniętego wykształcenia badanych (Chi-kwadrat Pearsona = 70,113, $df = 6$, $p < 0,01$, V Craméra = 0,185). O ile wśród respondentów z wykształceniem podstawowym jedynie 13,8% deklarowało taką styczność, a wśród badanych z wykształceniem zawodowym 20,1%, to dla osób z wykształceniem średnim i wyższym odpowiedni odsetek wynosił 29,2% i 51,0% (tab. 8).

Tabela 8

Zróżnicowanie styczności z mediacją ze względu na wykształcenie respondentów (w procentach wskazań)

Wyszczególnienie		Wykształcenie respondenta				Ogółem
		Podstawowe	Zasadnicze zawodowe	Średnie	Wyższe	
Styczność z mediacją	Tak	13,8	20,1	29,2	51,0	26,7
	Nie	84,0	77,5	67,8	48,3	71,0
	Nie wiem	2,2	2,4	3,0	0,7	2,4
100% =		181	329	363	147	1020
Chi-kwadrat Pearsona = 70,113, $df = 6$, $p < 0,01$, V Craméra = 0,185						

Źródło: opracowano na podstawie wyników badań własnych.

Stwierdzona została także istotna statystycznie zależność pomiędzy stycznością z mediacją a sytuacją materialną badanych (Chi-kwadrat Pearsona = 32,507, $df = 6$, $p < 0,01$, V Craméra = 0,126). Osobami, które najczęściej miały kontakt z tą niewładczą i ugodową formułą interwencji w konflikty i spory, okazali się być respondenci o najwyższym dochodzie netto gospodarstwa domowego (powyżej 4500 PLN) – 39,4%, natomiast najrzadziej ci z najniższej grupy dochodowej (poniżej 2000 PLN) – 18,5% (tab. 9).

Tabela 9

Zróżnicowanie styczności z mediacją ze względu na dochód respondentów (w procentach wskazań)

Wyszczególnienie		Miesięczny dochód NETTO gospodarstwa domowego				Ogółem
		do 2000 zł	2000–2999 zł	3000–4499 zł	pow. 4500 zł	
Styczność z mediacją	Tak	18,5	27,3	24,3	39,4	26,7
	Nie	80,4	69,1	72,9	58,7	71,0
	Nie wiem	1,1	3,5	2,9	1,9	2,4
100% =		271	256	280	213	1020
Chi-kwadrat Pearsona = 32,507, $df = 6$, $p < 0,01$, V Craméra = 0,126						

Źródło: opracowano na podstawie wyników badań własnych.

Co więcej, istotnie statystycznie częściej (Chi-kwadrat Pearsona = 12,228, $df = 2$, $p < 0,01$, V Craméra = 0,109) styczność z mediacją deklarowali mieszkańcy miast (30,5%) niż wsi (20,5%), co widać w poniższym zestawieniu tabelarycznym (tab. 10). Z kolei płeć nie stanowiła zmiennej, która różnicowałaby istotnie statystycznie występowanie styczności z mediacjami.

Tabela 10
Zróźnicowanie styczności z mediacją ze względu na miejsce zamieszkania
(w procentach wskazań)

Wyszczególnienie		Rodzaj miejscowości		Ogółem
		Wieś	Miasto	
Styczność z mediacją	Tak	20,5	30,5	26,7
	Nie	76,9	67,3	71,0
	Nie wiem	2,6	2,2	2,4
100% =		390	630	1020
Chi-kwadrat Pearsona = 12,228, $df = 2$, $p < 0,01$, V Craméra = 0,109				

Źródło: opracowano na podstawie wyników badań własnych.

Przedmiotem zainteresowania zrealizowanego badania sondażowego, poza stycznością z mediacją, były również jej okoliczności. Toteż w trakcie wywiadów kwestionariuszowych badanych, którzy mieli kontakt z mediacją, proszono o ich wskazanie (tab. 11). Analiza uzyskanych odpowiedzi dowodzi, że najpowszechniejszą formą tej styczności było dla ankietowanych Polek i Polaków korzystanie z mediów masowych (gazet, telewizji, radia i Internetu) – 78,2% odpowiedzi. Znacznie rzadziej respondenci stykali się z mediacją w trakcie edukacji (17,3% wskazań), w miejscu pracy (14,4% wskazań) oraz w miejscu swojego zamieszkania (10,0% odpowiedzi). Co ciekawe, niemal co dziesiąta osoba deklarująca styczność z tą koncyliacyjną procedurą interwencji znała osobę, która była uczestnikiem tego rodzaju postępowania, a równie często badani uczestniczyli w mediacji osobiście¹³.

¹³ Należy podkreślić, że powyższe dane należy odnosić do zbiorowości 272 uczestników sondażu, którzy zadeklarowali styczność z mediacją, a nie 1020 ankietowanych, którzy wzięli w nim udział ogółem. Zatem przykładowo odnosząc te wyniki do całej próby – wśród ogółu badanych niecałe 3% uczestniczyło w jakiejś formie mediacji.

Tabela 11
Okoliczności styczności badanych z mediacjami

Lp.	Okoliczność styczności	Częstość	Odsetek*
1.	W mediach (gazety, telewizja, radio, Internet)	212	78,2
2.	W szkole/na studiach	47	17,3
3.	W miejscu pracy	39	14,4
4.	W miejscu, gdzie mieszkam	27	10,0
5.	Znam osobę, która uczestniczyła w mediacji	26	9,6
6.	Uczestniczyłem/łam w mediacji osobiście	26	9,6
7.	Inne	2	0,7
* Ze względu na możliwość wskazania kilku odpowiedzi odsetki nie sumują się do 100.		272	100,0

Źródło: opracowano na podstawie wyników badań własnych.

Warto również odnotować, że choć media masowe okazały się pozostać najczęstszym kanałem czy też przestrzenią styczności badanych z informacjami o przepisach prawa oraz o związanych z nimi instrumentach prawnych – w tym o mediacji – to pozostałe okoliczności okazały się być nie mniej istotnymi. Bowiem w ujęciu kontaktu ankietowanych z mediacją przez pryzmat kategorii styczności społecznej/bezpośredniej (komórki 2 do 6 tab. 11) oraz niespołecznej/zapośredniczonej (komórka 1 tab. 11) ich zsumowany odsetek wskazań wyniósł odpowiednio 60,9% i 78,2%. Tak ujęty rozkład odpowiedzi dowodzi, że środowisko społeczne, w którym funkcjonują badani (szkoła/studia, praca, znajomi), stanowi istotną sferę transferu wiedzy o mediacji.

3. Preferencje społeczne stosowania mediacji na tle innych formuł i sposobów rozwiązywania lub/i rozstrzygnięcia spraw spornych

3.1. Usystematyzowanie problematyki

W sondażu (aneks, zał. 5) zrealizowanym na potrzeby niniejszej monografii, poza ustaleniem styczności oraz okoliczności styczności z mediacją, zajęto się także identyfikacją poglądów na jej stosowanie w społeczeństwie polskim. Zbadano je w dwóch kontekstach, sytuujących mediację pośród innych formuł interwencji w konflikty i spory. W pierwszym z nich me-

diację ulokowano na kontinuum rozpościerającym się pomiędzy „ugodowymi i niewładczymi”¹⁴ a „adjudykacyjnymi i władczymi”¹⁵ metodami rozwiązywania czy też rozstrzygania konfliktów i sporów, w drugim natomiast mediację ulokowano pośród innych typów interwencji pożądaných w określonych wariantach spraw. W takim spectrum nie tylko możliwe stało się ustalenie deklarowanych preferencji Polek i Polaków wobec różnego charakteru interwencji, ale również wobec obiektywizujących je typów postępowań instytucjonalnych i określonych kategorii spraw. Opracowana i wybrana koncepcja tej części badania jest zatem spójna z teoretyczno-analitycznymi aspektami mediacji wytyczonymi w poprzednich rozdziałach niniejszej monografii, w których mediacje rozważano w ramach ideowych i systemowych modeli interwencji w konflikty i spory oraz w ramach procesów ich formowania na poziomie instytucjonalnym i organizacyjnym społeczeństwa i państwa polskiego. Poznanie ich społecznej percepcji poprzez ustalenie ich finalnych (tzn. przypadających na okres pomiaru) proceduralnych i prawnych reprezentacji w opinii badanych stanowiło główny cel ilościowego komponentu badań terenowych.

Podjęcie badań nad identyfikacją poglądów Polek i Polaków na stosowanie mediacji w społeczeństwie polskim, jest jednak istotne nie tylko ze względu na cele przyświecające niniejszej monografii. Utylitarność tego przedsięwzięcia polega również na tym, że – w porównaniu do zrealizowanych dotychczas w Polsce badań świadomości społecznej mediacji – nie koncentruje się ono na ustaleniu i testowaniu wiedzy badanych dotyczącej zasad i procedur realizacji tego rodzaju niewładczej interwencji, ale na poznaniu poglądów na temat jej użyteczności pośród innych, powszechnie w Polsce stosowanych i zinstytucjonalizowanych metod rozwiązywania i rozstrzygania konfliktów i sporów dla różnego rodzaju spraw, których badani pozostają przecież potencjalnymi odbiorcami i uczestnikami nawet wówczas, gdy poziom ich wiedzy na temat samej procedury w rozumieniu instrumentarium prawa jest niski. I choć z pewnością świadomość prawna oraz kompetencje prawne, jakie posiadają ludzie, współkonstruuja ich poglądy, to jednak wybory i działania, które podejmują dla zarządzenia sytuacjami, w jakich się znajdują – szczególnie w warunkach ryzyka, niepewności i zagrożenia, do jakich należą konflikty – zdają się nie być dokonywane wyłącznie ani nawet zasadniczo w związku z zapisami kodeksów

---

¹⁴ Omówiono w *Rozdziale I.3. Interwencyjna rola „strony trzeciej” w rozwiązywaniu i rozstrzyganiu konfliktów.*

¹⁵ *Ibidem.*

i ustaw, ale w oparciu o uznane i poważane przez ludzi strategie lub/i zinternalizowane na ich temat przekonania jako wyborów niosących ze sobą różnego rodzaju pożytki i korzyści (jak np. osiągnięcie bezpieczeństwa, sprawstwa, skuteczności, sprawiedliwości, ale też materialnych zysków i społecznych nagród)¹⁶. Wszak ludzie są nośnikami informacji, przekonań i znaczeń, które antycypują w odczytaniu i interpretacji zapisów prawa oraz tego, co w nim nowe, współtworząc jednostkowe i społeczne oceny propagowanych koncepcji. Zakładam, że nie inaczej dzieje się w przypadku mediacji, która stanowiąc pewną innowacyjną odsłonę metod interwencji w konflikty i spory w społeczeństwie polskim, jest w swej istocie znaną już od dawna formułą wsparcia w zażegnaniu waśni spierających się stron, którą współcześnie od ponad dwóch dekad legalizuje się i upowszechnia w Polsce jako jedną z oficjalnych dróg rozwiązywania i rozstrzygania konfliktów i sporów. W związku z czym z mediacją wiążą się już pewne wyobrażenia, choć najpewniej wyobrażenia dla jednych niedookreślone i incydentalne, dla innych zaś świadome i względnie trwałe. Dlatego też znajomość określonych koncepcji, formalnych mechanizmów lub/i metod postępowania czy też dotyczących ich regulacji prawnych, choć istotna, nie stanowi wystarczającego źródła wiedzy o poglądach społecznych na ich stosowanie, w tym na stosowanie mediacji. Jej społeczne znaczenie osadzone jest bowiem w bardziej ogólnej ramie niż znajomość szczegółowych zapisów prawa. Stąd przeprowadzona operacjonalizacja kluczowych kategorii na treść narzędzia badawczego (tzn. kwestionariusza ankiety) została zrealizowana w taki sposób, aby umożliwić ustalenie statusu mediacji na tle innych generalnych formuł interwencji w konflikty i spory oraz obiektywizujących je typów postępowania względem określonych kategorii spraw spornych w opinii ich potencjalnych uczestników, niezależnie jednak od posiadanych przez nich kompetencji prawnych.

3.2. Badanie i analiza preferencji stosowania mediacji

Preferencje dotyczące użyteczności mediacji zbadano poprzez jej zestawienie z innymi typami interwencji w konflikty i spory. W ich zakres weszły trzy kategorie zaliczane w poczet niewładczych formuł interwencji

¹⁶ Zob. P.M. Blau, *Wymiana i władza...*, s. 228–235; S. Ehrlich, *Dynamika norm*, PWN, Warszawa 1988, s. 99–105; K. Frieske, *Socjologia prawa...*, s. 111; M. Ossowska, *Socjologia moralności. Zarys zagadnień*, PWN, Warszawa 1986, s. 152–157; A. Podgórecki, *Zarys...*, s. 398–440; A. Siemaszko, *Granice tolerancji. O teoriach zachowań dewiacyjnych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993, s. 80–81.

(od nr. 1 do nr. 3) oraz jedna kategoria (nr 4) oznaczająca formułę władczą. Są to następujące możliwości:

- 1) Samodzielne próby/starania rozwiązywania sporu podejmowane i realizowane przez samych zainteresowanych¹⁷, bez interwencji strony trzeciej;
- 2) Samodzielne próby/starania rozwiązywania sporu podejmowane lub/i realizowane przez samych zainteresowanych, asekurowane wsparciem obopólnie akceptowanej strony trzeciej – mediatora;
- 3) Próby/starania rozwiązywania sporu przez pośredników – mediacje lub negocjacje realizowane przez przedstawicieli stron, którzy mogą podejmować decyzje w danej sprawie;
- 4) Arbitralne rozstrzygnięcie sporu w trakcie procesu sądowego.

Preferencje wobec każdego z powyższych podejść do rozwiązywania lub/i rozstrzygania¹⁸ konfliktów i sporów zbadano, zadając dwa pytania zamknięte odnoszące się do ośmiu kategorii spraw spornych (rodziny, karnych, cywilnych, pracowniczych, konsumenckich, gospodarczych, dotyczących społeczności lokalnych oraz zagospodarowania przestrzennego i środowiska naturalnego)¹⁹, w odniesieniu do dwóch wymiarów generalnych oczekiwań wobec tego rodzaju instytucji. To jest do oczekiwań zwią-

---

¹⁷ Choć określenie „sami zainteresowani” stosowano dotychczas w niniejszej pracy z wyszczególnieniem podmiotów bezpośrednio i pośrednio zaangażowanych w sytuację konfliktową, to na potrzeby realizacji badania oraz jego opisu określenie to nie było i nie jest w ten sposób uszczegóławiane oraz jest stosowane zamiennie z określeniem „strony sporu”.

¹⁸ W narzędziu badawczym określenia rozwiązywania i rozstrzygania sporów stosowano zamiennie, gdyż w wyniku jego konsultacji i pilotażu rozróżnienie to dla badanych nie okazało się mieć znaczenia sugerującego określonej jakości, wartość czy sposobu postępowania. Badani traktowali te określenia jako synonimy procesu finalizacji sprawy spornej.

¹⁹ Typy spraw umieszczone w kafeterii kwestionariusza omawianego sondażu nie są identycznym przełożeniem rodzajów spraw omówionych w *Rozdziale III. Trajektorie wdrażania mediacji w polski system prawny*. Decyzja ta podyktowana była dwojakiego rodzaju przesłankami. Pierwsza dotyczyła potrzeby opracowania kafeterii, która w sposób najbardziej trafny odzwierciedla takie rodzaje spraw w prawie, w których mediacja jest czy też może być realizowana, a jej rezultaty sankcjonowane w społeczeństwie i państwie polskim. Natomiast druga przesłanka dotyczyła takiego sformułowania rodzajów spraw, które są choćby intuicyjnie identyfikowalne dla badanych, gdyż nie muszą oni znać konkretnych regulacji prawnych, żeby być ich potencjalnymi podmiotami ani też, żeby korzystać, być skłonni korzystać lub żeby podlegać określonym typom interwencji, oraz żeby posiadać własne wyobrażenia, intuicje i opinie na ich temat. Opracowane kategorie spraw dodatkowo skonsultowano, a kwestionariusz poddano weryfikacji w pilotażu.

zanych z uzyskiwaniem ich sprawiedliwej i skutecznej finalizacji. Toteż pytania brzmiały następująco:

1. „Jak Pan(i) sądzi, który sposób rozwiązania sporu jest najlepszą drogą uzyskania rozwiązania sprawiedliwego?”
2. „Jak Pan(i) sądzi, który sposób rozwiązania sporu jest najlepszą drogą uzyskania rozwiązania skutecznego?”

Jako że w założeniach badawczych przyjęto, iż pryzmatu identyfikacji społecznych poglądów na użyteczność określonych metod interwencji nie stanowi szczegółowa znajomość regulacji prawnych, a pewne uogólnione przekonania badanych, proces zadawania pytań zasadniczych w wywiadzie kwestionariuszowym poprzedzano następującym wstępem projekcyjnym²⁰: „Spory rozwiązuje się w różny sposób – na przykład próbuje się to czynić samodzielnie, tylko z udziałem osób uwikłanych w spór/konflikt (strony sporu) lub też usiłuje się osiągnąć porozumienie/lub/kompromis włączając w ten proces osoby spoza skonfliktowanych stron – np. spór jest rozstrzygany przez tak zwanych mediatorów lub przez sędziego”.

Zastosowanie tego rodzaju projekcji umożliwiło w sposób możliwie precyzyjny wytyczyć czy też oddzielić zakres znaczeniowy określonych typów interwencji do których stosunek badano (postulat trafności i rzetelności pomiaru)²¹.

²⁰ W badaniu wyzwaniem stanowiła kwestia uzyskania zrozumiałego i obrazowego dla respondentów, a istotnego dla celu badania, przełożenia zagadnień teoretycznych na ich ekwiwalent empiryczny oraz na właściwą mu ramę odniesienia. Aby mu sprostać we wstępie kwestionariusza posłużono się wypowiedzią czy też pytaniem projekcyjnym, gdyż, jak tłumaczy Leszek A. Gruszczyński: „Uzyskuje się to przez przeniesienie problematyki podejmowanej w pytaniu z respondenta na płaszczyznę zewnętrzną wobec niego, na innych ludzi czy przedmioty. Dąży się w ten sposób do uruchomienia mechanizmu projektowania, rzutowania poglądów, opinii badanego na obiekty wobec niego zewnętrzne”. L.A. Gruszczyński, *Kwestionariusze w socjologii. Budowa narzędzi do badań surveyowych*, Wyd. II. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1999, s. 67–68. Kwestie te opisuje również Stefan Nowak, kiedy objaśnia, iż: „Nie mogąc założyć izolacji badanego systemu, badacz zjawisk społecznych stwarzać musi specjalne metody, które pozwolą mu wyodrębnić skutki interesującego go bodźca w dziedzinie poglądów lub zachowań ludzi”. S. Nowak, *Metodologia...*, s. 53; O potrzebie stosowania metod projekcyjnych w badaniach sondażowych wspomina również Antonina Kłoskowska i Luba Sołoma. Zob. A. Kłoskowska, *Wzory i modele w socjologicznych badaniach rodziny*, *Studia Socjologiczne*, 2/1962, s. 35–36; L. Sołoma, *Metody i techniki badań socjologicznych. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2007, s. 173–175.

²¹ Zob. J. Lutyński, *Pytanie jako podstawa wzajemnego komunikowania w wywiadzie kwestionariuszowym*, w: K. Lutyńska, A. P. Wejland, *Wywiad kwestionariuszowy. Analizy*

Rozkład odpowiedzi na powyższe pytania zobrazowano w dwojaki sposób. W jednym, ogólnym ujęciu uzyskane dane zaprezentowano w podziale na niewładcze i władcze formuły interwencji, zaś w drugim ukazano je w podziale na cztery szczegółowe typy (sami zainteresowani, sami zainteresowani ze wsparciem mediatora, pośrednicy, sądy)²². Przy czym należy mieć na uwadze, że podział niewładcze vs. władcze powstał poprzez potraktowanie typów interwencji innych niż sądowa łącznie. Bo choć różnią się one między sobą w pewnym zakresie charakterem zaangażowania w sprawę sporną samych zainteresowanych osób, jak i strony trzeciej, to łączy je jednak – a odróżnia od drogi sądowej – charakter władztwa stron w zakresie dobrowolności udziału w postępowaniu, wpływu na wybór osoby pełniącej funkcje podmiotu interweniującego, wpływu na tryb i przebieg postępowania, a ostatecznie również na jego wynik²³. Obydwa z opisanych tu ujęć rozkładu odpowiedzi osób objętych badaniem zaprezentowano poniżej w dwóch osobnych tabelach (tab. 12 i 13)²⁴.

Toteż biorąc pod uwagę wskazania osób ankietowanych na niewładcze i władcze formuły interwencji – w ogóle wszystkich wariantów spraw – w kontekście ich postrzegania jako sprawiedliwych i skutecznych (tab. 12), okazuje się, że więcej niż połowa badanych osób jest zdania, że to niewładcze formuły interwencji stanowią lepszą drogą uzyskiwania sprawiedliwego rozwiązania sporu (53,9% wskazań dla niewładczych, 44,7% wskazań dla władczych), zaś za bardziej skuteczne badani postrzegali formuły władcze (56,2% wskazań dla władczych, 43,0% wskazań dla niewładczych).

---

teoretyczne i badania empiryczne. Wybór tekstów, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1983, s. 112; R. Mayntz, K. Holm, P. Hübner, *Wprowadzenie do metod socjologii empirycznej*, PWN, Warszawa 1985, s. 23–30, 136–143; H. Schuman, *Metoda i znaczenia w badaniach sondażowych*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2013, s. 58–60.

²² Scharakteryzowano je i wyliczono również we wstępie do niniejszego podrozdziału.

²³ Formuły interwencji pokrywają się z kategoriami modeli rozwiązywania lub/i rozstrzygania konfliktów i sporów omówionymi w *Rozdziale I.3. Interwencyjna rola „strony trzeciej” w rozwiązywaniu i rozstrzyganiu konfliktów*.

²⁴ Zobrazowane w tabeli 13 i 14 rozkłady danych powstały w wyniku łącznego potraktowania wszystkich wariantów spraw (rodzinnych, karnych, cywilnych, pracowniczych, konsumenckich, gospodarczych, dotyczących społeczności lokalnych oraz z zagospodarowaniem przestrzennym i środowiska naturalnego).

Tabela 12
Percepcja sprawiedliwości i skuteczności niewładczych i władczych formuł interwencji w ogóle spraw (w procentach wskazań)

Lp.	Formuły interwencji	Sprawiedliwe	Skuteczne
1.	Niewładcze	53,9	43,0
2.	Władcze	44,7	56,2
3.	Spór należy rozwiązywać w inny sposób	1,4	0,8
100% =		1020	1020

Źródło: opracowano na podstawie wyników badań własnych.

Bardziej zniuansowanego obrazu preferencji badanych dostarcza jednak analiza uwzględniająca, wspomniany wcześniej, wewnętrzny podział formuł interwencji (tab. 13). Wówczas spośród wszystkich możliwych podejść do rozwiązywania lub/i rozstrzygnięcia konfliktów i sporów to sądy okazują się być w opinii badanych najczęściej wskazywanymi typami interwencji w omawianym kontekście, bowiem około połowa respondentów postrzegają sądy jako najbardziej skuteczną i sprawiedliwą ścieżkę finalizacji sprawy spornej. Żaden zaś z typów wchodzących w zakres niewładczej formuły interwencji (lp. 1–3, tab. 13), w tym również mediacja, nie wyróżniał się częstotliwością wskazań na tle pozostałych, co sugeruje, że są one postrzegane przez badanych jako zapewniające porównywalnie sprawiedliwą i skuteczną drogę rozwiązywania spraw spornych.

Tabela 13
Percepcja sprawiedliwości i skuteczności poszczególnych sposobów rozwiązania lub/i rozstrzygnięcia konfliktów i sporów w ogóle spraw (w procentach wskazań)

Lp.	Sposoby rozwiązywania lub/i rozstrzygnięcia spraw spornych	Sprawiedliwe	Skuteczne
1.	Sami zainteresowani	18,8	13,7
2.	Sami zainteresowani ze wsparciem mediatora	17,8	14,1
3.	Pośrednicy	17,4	15,3
4.	Sądy	44,7	56,2
5.	Spór należy rozwiązywać w inny sposób	1,4	0,8
100% =		1020	1020

Źródło: opracowano na podstawie wyników badań własnych.

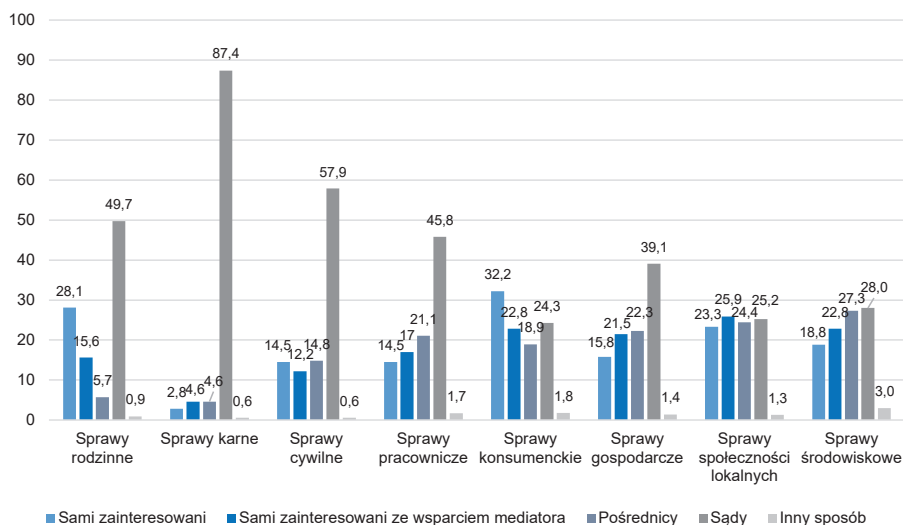
Jako że styczność z mediacją także stanowiła istotną oś zainteresowania sondażu zrealizowanego na potrzeby niniejszej monografii, w trakcie analizy podjęto również próbę sprawdzenia czy czynnik – uprzedniej wobec momentu pomiaru – styczności z mediacją różnicował odpowiedzi badanych. W tym celu utworzony został indeks percepcji sprawiedliwości niewładczych i władczych formuł interwencji przyjmujący wartości od 0 (wskazania tylko na niewładcze formuły we wszystkich kategoriach spraw) do 1 (wskazania tylko na władcze formuły we wszystkich kategoriach spraw). Analiza zróżnicowania wartości tego indeksu przeprowadzona została testem U Manna-Whitneya. W uzyskanych wynikach zaobserwowano istotne statystycznie różnice w poziomie wartości indeksu percepcji sprawiedliwości niewładczych i władczych formuł rozwiązywania lub/i rozstrzygania konfliktów i sporów pomiędzy respondentami, którzy deklarowali kontakt z mediacją, oraz tymi, którzy tego kontaktu nie deklarowali ($Z = -2,82$; $p < 0,05$; $r = -0,09$). Średnia wartość indeksu wśród osób niemających styczności z mediacją ($M = 0,47$; $SD = 0,31$) okazała się być wyższa niż średnia wartość indeksu wśród respondentów mających taki kontakt ($M = 0,40$; $SD = 0,28$). Oznacza to, że bardziej skłonny do wskazywania niewładczych formuł interwencji jako sprawiedliwych były osoby deklarujące styczność z mediacją, niż osoby, które twierdziły, że tej styczności wcześniej nie miały. Różnice między tymi kategoriami są jednak niewielkie, na co wskazuje wartość współczynnika $r = -0,09$. Analogiczną procedurę przeprowadzono również w odniesieniu do kryterium skuteczności, nie wykazała ona jednak występowania istotnej statystycznie zależności.

3.3. Sprawiedliwość mediacji w opinii badanych

Pełniejszego obrazu preferencji badanych dotyczących stosowania określonych formuł i typów interwencji dostarcza rozkład związanych z nimi wskazań w pryzmacie ośmiu wariantów spraw (rodzinnych, karnych, cywilnych, pracowniczych, konsumenckich, gospodarczych, dotyczących społeczności lokalnych oraz zagospodarowania przestrzennego i środowiska naturalnego). Zaczynając od percepcji sprawiedliwości ujętej w pryzmacie poszczególnych sposobów rozwiązywania lub/i rozstrzygania konfliktów i sporów, można wyodrębnić kategorie spraw, w których wyraźnie widoczne okazało się być preferowanie wśród badanych drogi sądowej wobec innych sposobów oraz takie, w których identyfikowane opinie były bardziej zróżnicowane (wykr. 12).

Wykres 12

Percepcja sprawiedliwości poszczególnych sposobów rozwiązania lub/i rozstrzygnięcia konfliktów i sporów według kategorii spraw (w procentach wskazań)

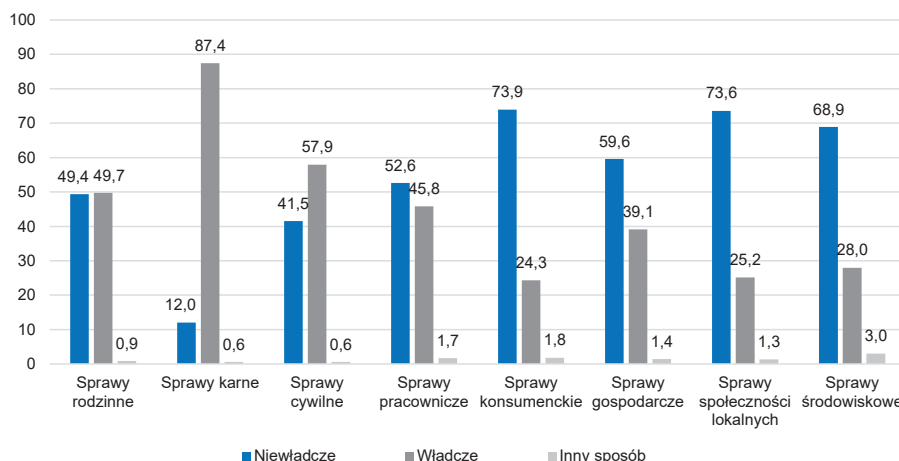

Źródło: opracowano na podstawie wyników badań własnych.

Proces sądowy jest dla ankietowanych zdecydowanie lepszą drogą uzyskiwania sprawiedliwej finalizacji sporu w 5 na 8 kategorii spraw, tzn. w przypadku spraw karnych (aż 87,4% wskazań na drogę sądową), cywilnych (57,9% takich odpowiedzi), rodzinnych (49,7%), pracowniczych (45,8%) oraz gospodarczych (39,1%). Przy czym w przypadku spraw związanych z zagospodarowaniem przestrzennym i środowiskiem naturalnym²⁵ sąd również okazał się być częściej preferowanym sposobem zarządzania sporem (28,0% wskazań), jednak nie w tak zdecydowanym stopniu jak w 5 przytoczonych powyżej kategoriach. Sąd okazał się natomiast nie być najczęściej dokonywanym wyborem sprawiedliwego sposobu rozstrzygnięcia spraw konsumenckich (24,3% wskazań na drogę sądową, a 32,2% na samodzielne próby stron) oraz spraw dotyczących społeczności lokalnych (25,1% wskazań na sąd, a 25,9% na samodzielne próby stron, podejmowane ze wsparciem mediatora). W tych dwóch przypadkach badani upatrywali zabezpieczenia sprawiedliwości w całkowicie samodzielnych lub wspieranych przez mediatora staraniach wypracowywania finalnego porozumienia.

²⁵ W wykresach obrazujących dane omawianego sondażu kategorię spraw związanych z zagospodarowaniem przestrzennym i środowiskiem naturalnym opisano w skrócie – sprawy środowiskowe.

Wykres 13
Percepcja sprawiedliwości niewładczych i władczych
formuł interwencji według kategorii spraw (w procentach wskazań)

Źródło: opracowano na podstawie wyników badań własnych.

Uzyskane dane dotyczące postrzegania sprawiedliwości określonych podejść do rozwiązywania lub/i rozstrzygania spraw spornych można również zinterpretować inaczej, tzn. obrazując rozkład odpowiedzi badanych w kontekście władczych i niewładczych formuł interwencji (wykr. 13). Okazuje się wówczas, że uczestnicy sondażu jedynie w przypadku spraw karnych i cywilnych częściej postrzegają władczą formułę interwencji (postępowanie sądowe) jako najlepszą drogę uzyskiwania sprawiedliwego rozstrzygnięcia. W przypadku spraw rodzinnych opinie badanych były natomiast podzielone już niemal równo po połowie, a uzyskania sprawiedliwej finalizacji wszystkich pozostałych rodzajów spraw respondenci upatrywali częściej w niewładczych formułach interwencji. Przy czym formuły niewładcze okazały się być w zdecydowanie największym stopniu (niemal trzy czwarte odpowiedzi) wskazywane jako odpowiednia ścieżka sprawiedliwego uwieńczenia spraw konsumenckich i tych, które dotyczą funkcjonowania społeczności lokalnych.

Z perspektywy zagadnień osiowych dla niniejszej rozprawy istotne jest jednak przeanalizowanie, jak Polki i Polacy biorący udział w sondażu postrzegali w kategoriach sprawiedliwości mediację, a więc próbę rozwiązywania sporu podejmowaną lub/i realizowaną przez samych zainteresowanych, asekurowaną wsparciem obopólnie akceptowanej strony trze-

kiej²⁶. Porównanie pomiędzy poszczególnymi sposobami rozwiązywania lub/i rozstrzygnięcia konfliktów i sporów (zobrazowane na wykresie 12) wykazuje, że tylko w jednym przypadku – w przypadku spraw dotyczących społeczności lokalnych (25,9% wskazań) – mediacja jest postrzegana przez badanych jako najbardziej sprawiedliwa strategia zagospodarowania sytuacji spornej spośród wszystkich ewentualnych typów postępowania. Gdyby jednak stworzyć swoisty ranking spraw, w przypadku których mediacja jest przez badanych relatywnie często postrzegana jako najlepsza droga sprawiedliwej finalizacji sporu, pojawiałyby się w nim kolejno: sprawy związane z funkcjonowaniem społeczności lokalnych (25,9% wskazań), z zagospodarowaniem przestrzennym i środowiskiem naturalnym (22,8%), sprawy konsumenckie (22,8%) oraz sprawy gospodarcze (22,3%). Dla osób biorących udział w sondażu zauważalnie rzadziej zastosowanie mediacji stanowiło natomiast obietnicę sprawiedliwego rozwiązania sporu w sprawach pracowniczych (17,0%), rodzinnych (15,6%) i cywilnych (12,2%). Zaś rodzajem spraw, w których mediacja okazała się w najmniejszym stopniu gwarantować sprawiedliwość, były w opinii badanych sprawy karne (jedynie 4,6% wskazań na mediację, a aż 87,4% wskazań na postępowanie sądowe), a więc sprawy, co do których zdecydowana większość badanych jest zgodna, że najmniej odpowiednimi sposobami nimi zarządzania są właśnie te wchodzące w zakres formuł niewładczych (wykr. 13).

Warto również zwrócić uwagę, iż w opinii badanych, którzy deklaruowali wcześniejszą styczność z mediacją, sądy rzadziej (nawet do niemal 10 p.p.) niż w przypadku osób bez takiej styczności typowane były jako najbardziej sprawiedliwy sposób rozwiązywania spraw spornych (tab. 14). Jednakże mniejsza częstotliwość wskazań na sądy nie przekładała się jedynie na wzrost odsetka wskazań na mediację, a również na dwa pozostałe typy interwencji o charakterze niewładczym. Innymi słowy, styczność z mediacją nie tylko stanowiła czynnik sprzyjający postrzeganiu samej mediacji jako postępowania zapewniającego sprawiedliwe rozwiązywanie konfliktów i sporów, ale również rzutowała pozytywnie na percepcję innych niewładczych typów interwencji. Istotność statystyczna ($p < 0,05$) związku między zmiennymi została jednak odnotowana tylko w przypadku niektórych kategorii spraw (spraw konsumenckich i dotyczących społeczności lokalnych).

---

²⁶ Mediacja była w ten sposób określana w kafeerii odpowiedzi, aby ta droga rozwiązania sporu była czytelna również dla osób badanych, które nie zetknęły się wcześniej z kategorią pojęciową „mediacji”.

Tabela 14

Percepcja sprawiedliwości poszczególnych sposobów rozwiązania lub/i rozstrzygnięcia konfliktów i sporów według kategorii spraw a styczność z mediacją (w procentach wskazań)

Wyszczególnienie		Styczność z mediacją		Ogółem
		Tak	Nie/Nie wiem	
Sprawy rodzinne	Sami zainteresowani	30,5	27,3	28,1
	Sami zainteresowani ze wsparciem mediatora	17,3	15,0	15,6
	Pośrednicy	6,6	5,3	5,7
	Sądy	44,9	51,5	49,7
	Spór należy rozwiązywać w inny sposób	0,7	0,9	0,9
Sprawy karne	Sami zainteresowani	2,6	2,9	2,8
	Sami zainteresowani ze wsparciem mediatora	5,1	4,4	4,6
	Pośrednicy	5,1	4,4	4,6
	Sądy	86,8	87,6	87,4
	Spór należy rozwiązywać w inny sposób	0,4	0,7	0,6
Sprawy cywilne	Sami zainteresowani	17,3*	13,5*	14,5
	Sami zainteresowani ze wsparciem mediatora	15,1*	11,1*	12,2
	Pośrednicy	16,2*	14,3*	14,8
	Sądy	51,1*	60,4*	57,9
	Spór należy rozwiązywać w inny sposób	0,4*	0,7*	0,6
Sprawy pracownicze	Sami zainteresowani	18,4*	13,1*	14,5
	Sami zainteresowani ze wsparciem mediatora	18,4*	16,4*	17,0
	Pośrednicy	22,8*	20,5*	21,1
	Sądy	38,6*	48,4*	45,8
	Spór należy rozwiązywać w inny sposób	1,8*	1,6*	1,7
Sprawy konsumenckie	Sami zainteresowani	40,8**	29,0**	32,2
	Sami zainteresowani ze wsparciem mediatora	23,2**	22,7**	22,8
	Pośrednicy	14,7**	20,5**	18,9
	Sądy	19,9**	25,9**	24,3
	Spór należy rozwiązywać w inny sposób	1,5**	1,9**	1,8

cd. tab. 14

Sprawy gospodarcze	Sami zainteresowani	14,3	16,3	15,8
	Sami zainteresowani ze wsparciem mediatora	25,0	20,2	21,5
	Pośrednicy	23,9	21,7	22,3
	Sądy	36,0	40,2	39,1
	Spór należy rozwiązywać w inny sposób	0,7	1,6	1,4
Sprawy społeczności lokalnych	Sami zainteresowani	23,5**	23,3**	23,3
	Sami zainteresowani ze wsparciem mediatora	29,0**	24,7**	25,9
	Pośrednicy	26,1**	23,8**	24,4
	Sądy	19,1**	27,3**	25,1
	Spór należy rozwiązywać w inny sposób	2,2**	0,9**	1,3
Sprawy środowiskowe	Sami zainteresowani	18,8	18,9	18,8
	Sami zainteresowani ze wsparciem mediatora	24,6	22,2	22,8
	Pośrednicy	30,9	25,9	27,3
	Sądy	22,4	30,1	28,0
	Spór należy rozwiązywać w inny sposób	3,3	2,9	3,0
100% =		272	748	1020

* wyniki na granicy istotności statystycznej ($0,05 < p < 0,1$); ** wyniki istotne statystycznie ($p < 0,05$)

Źródło: opracowano na podstawie wyników badań własnych.

3.4. Skuteczność mediacji w opinii badanych

Zauważalnie inaczej kształtują się natomiast opinie uczestników sondażu wobec skuteczności poszczególnych²⁷ sposobów rozwiązywania lub/i rozstrzygnięcia konfliktów i sporów w pryzmacie różnych wariantów spraw²⁸, co zobrazowano na poniższym wykresie (wykr. 14). W rozkładzie odpowiedzi

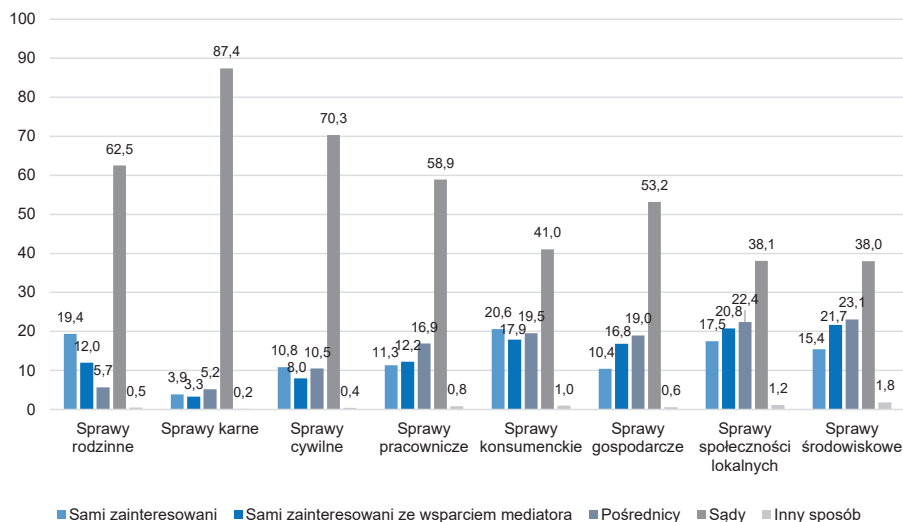
²⁷ Kategorie poszczególnych sposobów rozwiązywania lub/i rozstrzygnięcia konfliktów i sporów (sami zainteresowani, sami zainteresowani ze wsparciem mediatora, pośrednicy, sądy) scharakteryzowano i wyliczono również we wstępie do podrozdziału 3.2. *Badanie i analiza preferencji stosowania mediacji.*

²⁸ Do tych 8 kategorii zaliczono sprawy: rodzinne, karne, cywilne, pracownicze, konsumenckie, gospodarcze, dotyczące społeczności lokalnych oraz zagospodarowania przestrzennego i środowiska naturalnego. Kwestię tę również opisano we wstępie do podrozdziału 3.2. *Badanie i analiza preferencji stosowania mediacji.*

udzielonych przez badanych na pytanie o skuteczność poszczególnych typów interwencji o wiele bardziej wyraźnie ujawnia się bowiem przewaga drogi sądowej nad alternatywnymi wobec niej możliwościami. Co więcej, Polki i Polacy uczestniczący w badaniu na tyle zdecydowanie upatrują gwarancji skutecznej finalizacji sprawy spornej w rozstrzygnięciu sądowym, że w przypadku każdej kategorii spraw charakteryzuje go najwyższy odsetek zarejestrowanych odpowiedzi. Tego rodzaju rozkład danych pozwala na stworzenie swoistego rankingu kategorii spraw, w których sądy są szczególnie preferowane. Na pierwszym miejscu znajdują się sprawy karne (87,4% wskazań), na drugim sprawy cywilne (70,3%), dalej sprawy rodzinne (62,5%), a na dalszych miejscach sprawy: pracownicze (58,9%), gospodarcze (53,2%), konsumenckie (41,0%) oraz społeczności lokalnych i środowiskowe (po około 38%).

Wykres 14

Percepcja skuteczności poszczególnych sposobów rozwiązania lub/i rozstrzygnięcia konfliktów i sporów według kategorii spraw (w procentach wskazań)

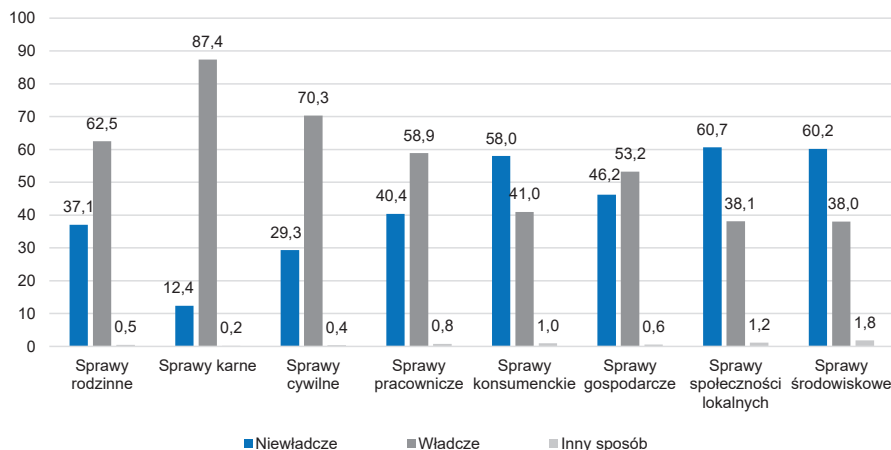
Źródło: opracowano na podstawie wyników badań własnych.

Kiedy jednak na kolejnym etapie analizy – ponownie – odpowiedzi dotyczące dróg innych niż sądowe potraktowano łącznie w ramach kategorii niewładczych formuł interwencji, sądy zaś w ramach kategorii formuł władczych, uzyskano mniej jednoznaczny obraz preferencji badanych (wykr. 15). W takim ujęciu wskazania osób ankietowanych na sądy, a więc

na władcze sposoby rozwiązywania lub/i rozstrzygnięcia konfliktów i sporów, były przez nich postrzegane jako najbardziej skuteczne już nie we wszystkich, a w 5 na 8 kategorii spraw. Niewładcze formuły interwencji okazały się bowiem w najlepszy sposób gwarantować skuteczną finalizację spraw dotyczących społeczności lokalnych (60,7% wskazań), związanych z zagospodarowaniem przestrzennym i środowiskiem naturalnym (60,2%) oraz spraw konsumenckich (58,0%). Ponadto w przypadku kategorii spraw gospodarczych, alternatywne wobec sądowych metody interwencji okazały się być postrzegane przez respondentów jako skuteczne w zbliżonym stopniu (46,2% wskazań na niewładcze, 53,2% na władcze).

Wykres 15

Percepcja skuteczności niewładczych i władczych formuł interwencji według kategorii spraw (w procentach wskazań)

Źródło: opracowano na podstawie wyników badań własnych.

Ze względu na osiowe zagadnienia niniejszej rozprawy istotnym jest również omówić w pryzmacie kryterium skuteczności opinie badanych dotyczące mediacji. Po ich przeanalizowaniu okazuje się, że Polki i Polacy biorący udział w sondażu nie postrzegają samodzielnych acz wspieranych przez akceptowaną stronę trzecią prób rozwiązywania sporu jako najbardziej skutecznej strategii w żadnym wariantcie spraw (wykr. 14). Co więcej, takiego stanu rzeczy nie zmienia również wyłączenie z analizy odpowiedzi wskazujących na sądy, gdyż nawet wówczas badani za najbardziej skuteczne – częściej niż mediację – uważali takie starania zażegnania sytuacji konfliktowej, które realizowane są przez oponentów samodzielnie lub przez ich pośredników.

Podobnie jak w przypadku ocen sprawiedliwości poszczególnych rodzajów interwencji, osobnej analizie poddano także ewentualne zróżnicowanie percepcji skuteczności różnych podejść do rozwiązywania lub/i rozstrzygnięcia konfliktów i sporów ze względu na styczność badanych z mediacją (tab. 15). Ujawniają się tu dwie prawidłowości. Tak jak w przypadku oceny sprawiedliwości, wśród osób mających styczność z mediacją odnotowano nieco mniejszą liczbę wskazań na drogę sądową jako najbardziej skuteczną ścieżkę interwencji. Różnica w tym przypadku wynosiła do 6,5 p.p. mniej odpowiedzi wśród osób deklarujących styczność z mediacją niż tych, które takiej styczności nie deklarowały. Jednocześnie w pierwszej z wymienionych kategorii badanych zauważalnie częściej niż w drugiej to właśnie mediacja postrzegana jest jako najbardziej skuteczny rodzaj interwencji, choć nie dla wszystkich a jedynie dla niektórych kategorii spraw. Należą do nich sprawy cywilne, w przypadku których odsetek wskazań na mediację wyniósł 12,5% wśród respondentów deklaruujących styczność z mediacją oraz 6,4% wśród tych, którzy takiej styczności nie deklarowali, sprawy dotyczące społeczności lokalnych, dla których odpowiednie odsetki wyniosły 24,6% wobec 19,4%, oraz sprawy z zakresu zagospodarowania przestrzennego i środowiska naturalnego (odpowiednio 25,7% wobec 20,2%). Należy jednak zwrócić uwagę, że istotność statystyczna ($p < 0,05$) związku między zmiennymi została odnotowana tylko w przypadku spraw cywilnych.

Tabela 15

Percepcja skuteczności poszczególnych sposobów rozwiązania lub/i rozstrzygnięcia konfliktów i sporów według kategorii spraw a styczność z mediacją (w procentach wskazań)

Wyszczególnienie		Styczność z mediacją		Ogółem
		Tak	Nie/Nie wiem	
Sprawy rodzinne	Sami zainteresowani	22,4	18,3	19,4
	Sami zainteresowani ze wsparciem mediatora	13,2	11,5	12,0
	Pośrednicy	6,3	5,5	5,7
	Sądy	57,7	64,2	62,5
	Spór należy rozwiązywać w inny sposób	0,4	0,5	0,5
Sprawy karne	Sami zainteresowani	3,7	4,0	3,9
	Sami zainteresowani ze wsparciem mediatora	5,1	2,7	3,3
	Pośrednicy	4,4	5,5	5,2
	Sądy	86,8	87,6	87,4
	Spór należy rozwiązywać w inny sposób	0,0	0,3	0,2

cd. tab. 15

Sprawy cywilne	Sami zainteresowani	10,7**	10,8**	10,8
	Sami zainteresowani ze wsparciem mediatora	12,5**	6,4**	8,0
	Pośrednicy	9,6**	10,8**	10,5
	Sądy	67,3**	71,4**	70,3
	Spór należy rozwiązywać w inny sposób	0,0**	0,5**	0,4
Sprawy pracownicze	Sami zainteresowani	11,4	11,2	11,3
	Sami zainteresowani ze wsparciem mediatora	14,7	11,2	12,2
	Pośrednicy	17,6	16,6	16,9
	Sądy	54,8	60,4	58,9
	Spór należy rozwiązywać w inny sposób	1,5	0,5	0,8
Sprawy konsumenckie	Sami zainteresowani	24,6	19,1	20,6
	Sami zainteresowani ze wsparciem mediatora	19,9	17,2	17,9
	Pośrednicy	17,3	20,3	19,5
	Sądy	37,9	42,1	41,0
	Spór należy rozwiązywać w inny sposób	0,4	1,2	1,0
Sprawy gospodarcze	Sami zainteresowani	9,2	10,8	10,4
	Sami zainteresowani ze wsparciem mediatora	18,8	16,0	16,8
	Pośrednicy	18,4	19,3	19,0
	Sądy	53,3	53,2	53,2
	Spór należy rozwiązywać w inny sposób	0,4	0,7	0,6
Sprawy społeczności lokalnych	Sami zainteresowani	16,2	18,0	17,5
	Sami zainteresowani ze wsparciem mediatora	24,6	19,4	20,8
	Pośrednicy	22,8	22,2	22,4
	Sądy	34,6	39,4	38,1
	Spór należy rozwiązywać w inny sposób	1,8	0,9	1,2
Sprawy środowiskowe	Sami zainteresowani	14,3	15,8	15,4
	Sami zainteresowani ze wsparciem mediatora	25,7	20,2	21,7
	Pośrednicy	22,4	23,4	23,1
	Sądy	35,3	39,0	38,0
	Spór należy rozwiązywać w inny sposób	2,2	1,6	1,8
100% =		272	748	1020

* wyniki na granicy istotności statystycznej ($0,05 < p < 0,1$); ** wyniki istotne statystycznie ($p < 0,05$)

Źródło: opracowano na podstawie wyników badań własnych.

3.5. Podsumowanie

Dla podsumowania wyników sondażu przeprowadzonego wśród Polek i Polaków w celu ustalenia statusu mediacji na tle innych generalnych formuł interwencji w konflikty i spory oraz obiektywizujących je typów postępowań względem określonych kategorii spraw spornych sformułowano kilka zasadniczych wniosków.

Po pierwsze, mediacja nie jest raczej postrzegana przez badanych jako ścieżka interwencji, którą cechowałaby pośród innych największa zdolność do zapewniania sprawiedliwej i skutecznej finalizacji spraw spornych. W większości przypadków to bowiem proces sądowy typowany jest przez ankietowanych na postępowanie gwarantujące najbardziej sprawiedliwe i skuteczne ich rozstrzygnięcie.

Po drugie, percepcja sprawiedliwości i skuteczności różnych typów interwencji jest silnie zróżnicowana ze względu na różne kategorie spraw, zaś mediacja tylko w jednej z nich, tzn. w przypadku spraw społeczności lokalnych, jest postrzegana przez badanych jako droga rozwiązywania sporów bardziej sprawiedliwa od innych.

Po trzecie, zestawienie procesu sądowego ze zagregowanym ogółem alternatywnych, niewładczych form interwencji uwidacznia inny obraz sytuacji – według badanych sposoby te traktowane łącznie okazują się być wówczas w pewnych okolicznościach (tzn. w przypadku spraw konsumenckich, społeczności lokalnych i środowiskowych) bardziej sprawiedliwe i bardziej skuteczne od procesu sądowego.

Po czwarte, wśród osób badanych znajdowały się takie, które deklarowały – uprzednią wobec pomiaru – styczność z mediacją. Informował o tym co czwarty uczestnik badania, zaś najpowszechniejszą formą tej styczności były dla ankietowanych media masowe. Ponadto styczność badanych z mediacją istotnie statystycznie częściej występowała wśród osób pomiędzy 30. a 39. rokiem życia, mających wykształcenie wyższe, zarobki mieszczące się w najwyższej grupie dochodowej oraz mieszkających w miastach. Natomiast relatywnie rzadziej dotyczyła respondentów powyżej 60. roku życia, z wykształceniem podstawowym, kwalifikujących się do najniższej grupy dochodowej i mieszkających na wsi.

Po piąte, styczność z mediacją okazała się być czynnikiem zmniejszającym preferencję drogi sądowej na rzecz alternatywnych, niewładczych dróg rozwiązywania konfliktów i sporów, a w tym również mediacji, w niektórych kategoriach spraw.

4. Mediatorzy o mediacji

4.1. Usystematyzowanie problematyki

O poglądy dotyczące skuteczności i sprawiedliwości mediacji pytano również osoby odpowiedzialne za realizację tego typu postępowania w trakcie prowadzonych z nimi wywiadów w ramach jakościowego komponentu badania zrealizowanego na potrzeby niniejszej monografii (aneks, zał. 5). Pytanie to zadawano mediatorom w ramach katalogu pytań otwartych, ale proszono ich również o wytypowanie najbardziej sprawiedliwych i najbardziej skutecznych w ich opinii podejść do rozwiązywania lub/i rozstrzygnięcia konfliktów i sporów dla 4 typów interwencji w 8 wariantach spraw²⁹. Przed mediatorami postawiono zatem niemal identyczne zadanie jak przed osobami uczestniczącymi w ogólnopolskim sondażu. W konsekwencji okazało się, że mediatorzy byli skłonni formułować opinie o czynnikach wpływających na efektywność mediacji w ramach swobodnych wypowiedzi, jednak wykazywali o wiele mniejszą gotowość do formułowania opinii o czynnikach różnicujących tę efektywność wobec innych podejść do zarządzania sytuacjami spornymi, a niemal w ogóle nie wykazywali gotowości do ich rangowania³⁰. Ostatecznie zaś żaden spośród mediatorów biorących udział w badaniu nie podjął się wypełnienia szczegółowej klasyfikacji na zasadach realizowanych w sondażu, a każdy z nich swoją decyzję tłumaczył w ten sam sposób: mediacja jest w każdym wariantcie spraw najbardziej trafioną formą interwencji. Toteż gdyby podjąć próbę porównania zidentyfikowanych poglądów na stosowanie mediacji na tle innych formuł i sposobów rozwiązywania lub/i rozstrzygnięcia spraw spornych z perspektywy kluczowych uczestników tego rodzaju postępowania, tzn. z perspektywy spierających się stron oraz interweniującej strony trzeciej, okazałoby

---

²⁹ Kategorie poszczególnych sposobów rozwiązywania lub/i rozstrzygnięcia konfliktów i sporów (sami zainteresowani ze wsparciem mediatora, pośrednicy, sądy) scharakteryzowano i wyliczono również we wstępie do podrozdziału 3.2. *Badanie i analiza preferencji stosowania mediacji*.

Do tych 8 kategorii zaliczono sprawy: rodzinne, karne, cywilne, pracownicze, konsumenckie, gospodarcze, dotyczące społeczności lokalnych oraz zagospodarowania przestrzennego i środowiska naturalnego. Kwestię tę również opisano we wstępie do podrozdziału 3.2. *Badanie i analiza preferencji stosowania mediacji*.

³⁰ O kwestiach tych będzie jeszcze mowa w dalszej części monografii poświęconej analizie materiałów badawczych zgromadzonych w trakcie wywiadów z mediatorami.

się ono dostarczać dwóch zasadniczo odmiennych obrazów postrzegania użyteczności mediacji³¹.

Wartość poznawcza i analityczna odmienności tych obrazów nie opiera się jednak wyłącznie ani nawet w głównej mierze na tym, że przedstawiają one dwa różne rejestry wskazań³² na mediację – jeden zróżnicowany, drugi jednoznaczny. Istota tej odmienności polega na tym, że obrazy te odnoszą się do dwóch zasadniczo odrębnych rodzajów danych, pozyskanych od innej kategorii badanych oraz agregowanych i analizowanych odmiennymi technikami. Odmienny jest także pryzmat postrzegania mediacji przez osoby uczestniczące w każdym z komponentów badania, gdyż respondentów części jakościowej – mediatorów, w przeciwieństwie do potencjalnych uczestników prowadzonych przez nich postępowań, nie pytano o poglądy na stosowanie mediacji niezależnie od posiadanej przez nich w tym zakresie wiedzy, ale właśnie przez wzgląd na nią oraz ze względu na związane z nią kompetencje, uprawnienia i doświadczenia pełnienia tego niewymuszonego i niedyrektywnego pośrednictwa w sprawach skonfliktowanych stron, po to aby dotrzeć do sensów, znaczeń i ocen, jakie temu pośrednictwu sami przypisują.

Perspektywa mediatorów to jednak nie tylko perspektywa praktyków mediacji, ale również świadków, uczestników, a nierzadko również współtwórców procesów jej kształtowania i upowszechniania. Profesja³³ mediacji funkcjonowała i kształtowała się bowiem w Polsce równocześnie z wdrażaniem zapisów dotyczących tego typu interwencji w polski system prawny,

---

³¹ Przy odczytaniu powyższej wypowiedzi należy mieć na uwadze, że poczynione w niej porównania dokonano na danych o różnej strukturze formalnej, gdyż jego podstawą są zagregowane odpowiedzi uczestników ogólnopolskiego sondażu realizowanego na reprezentatywnej próbie mieszkańców Polski (N = 1020) w wieku 15 lat i więcej, oraz odpowiedzi uczestników indywidualnych wywiadów pogłębionych zrealizowanych na reprezentacyjnej próbie pełnoletnich osób realizujących mediacje na terytorium Polski, liczącej 24 mediatorów (aneks, zał. 5).

³² Mowa o wskazaniach badanych na mediację w odniesieniu do generalnych wymiarów oczekiwań wobec tego rodzaju instytucji, to jest do oczekiwań związanych z uzyskaniem sprawiedliwej i skutecznej finalizacji różnych wariantów spraw spornych na tle innych typów interwencji.

³³ Profesja mediatora oraz mediatora sądowego znajduje się w polskiej klasyfikacji zawodów. Wpisana została w następującej sekcji: *2 Specjaliści* → *26 Specjaliści z dziedziny prawa, dziedzin społecznych i kultury* → *263 Specjaliści z dziedzin społecznych i religijnych* → *2635 Specjaliści do spraw społecznych* → *263502 Mediator* oraz *263507 Mediator sądowy*, w: Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 7 sierpnia 2014 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 227).

a nie była wyłącznie finalnym rezultatem tych zabiegów³⁴. Co więcej, mediatorzy oraz przedstawiciele ich branżowych organizacji aktywnie uczestniczyli w procesach kształtowania i upowszechniania mediacji, nie tylko realizując i legitymizując tego typu pośrednictwo w praktyce, ale również partycypując w formowaniu oraz legalizowaniu mechanizmów, procedur i standardów prowadzenia tego typu postępowania w Polsce (np. przepisów prawa, dokumentów Społecznej Rady ADR dot. reguł i etyki zawodowej) oraz w tworzeniu formalnych agend mediacji (np. branżowych organizacji mediatorów, ośrodków i kancelarii mediacyjnych, grup doradczych, certyfikujących ośrodków szkoleniowych czy choćby stowarzyszeń i fundacji działających na rzecz popularyzowania mediacji).

4.2. Badanie i analiza opinii mediatorów

Wybrane podejście badawcze koncentruje się zatem na poznaniu i zobrazowaniu mediacji z perspektywy osadzonych instytucjonalnie podmiotów, których działalność to w istocie sfera aktywności osób i grup, które upowszechniają oraz urzeczywistniają w działaniu ideowy i systemowy model tej niewładczej formuły interwencji poprzez jej praktykowanie, ale też poprzez uczestnictwo w procesach jej formowania w wymiarze instytucjonalnym i organizacyjnym społeczeństwa i państwa polskiego³⁵. Osadzenie tej działalności unaocznia poniższy schemat, w którym określone aspekty aktywności osób praktykujących mediację oraz osób i agend działających na jej rzecz ukazane zostały jako czynnik symultanicznie toczących się procesów upowszechniania i instytucjonalizacji.

---

³⁴ Sytuację tę zdaje się w pewnej mierze odzwierciedlać mechanizm, który – jak tłumaczy Claus Offe – polega na tym, że: „Podmioty społeczne wytwarzają, podtrzymują i sankcjonują prawnie instytucje, a te z kolei stwarzają podmioty społeczne, które są w stanie stosować się do norm społecznych”. C. Offe, *Projektowanie instytucji w krajach Europy Wschodniej w okresie przemian*, w: J. Hausner (red.), *Narodziny demokratycznych instytucji*, Akademia Ekonomiczna w Krakowie i Fundacja „Polska Praca”, Kraków 1995, s. 9.

³⁵ Jak zauważa Barbara Gąciarz: „Znaczenie teoretyczne badań tego poziomu społecznego jest we współczesnej socjologii coraz powszechniej doceniane i wykorzystywane. W polskiej socjologii tego typu podejście wywodzi się od P. Rybickiego, którego zdaniem poziom mezzostruktur »jest przestrzenią służącą sprawdzeniu związków między potencjalną sferą działalności, stwarzaną przez makrostrukturę społeczną, i tym co aktualnie dokonuje się w małych grupach i społecznościach. Studium struktur średniego rzędu sprzyja więc wydobywaniu tego, co w ramach wielkich społeczności i ich linii rozwojowych staje się autentyczną rzeczywistością«. B. Gąciarz, *Instytucjonalizacja samorządności. Aktorzy i efekty*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2004, s. 117.

cji mediacji na trzech poziomach organizacji społecznej (schemat 5)³⁶. Przyjmuję, że żaden z tych poziomów i właściwych im obiektywizacji nie stanowi odizolowanego kontekstu kształtowania statusu mediacji, a przenikają i konstytuują się one wzajemnie w ramach zinstytucjonalizowanej działalności podmiotów, które pełnią istotną, węzłową funkcję w procesie wdrażania i upowszechniania mediacji tyleż ją praktykując, co odwołując się w tych praktykach do jej – formalnego i symbolicznego – zaplecza oraz działając na ich rzecz³⁷.

Z uwagi na to, iż istotą niemniejszego komponentu badań była możliwie wnikliwa i wieloaspektowa eksploracja rzeczywistości badanej w ujęciu, w jakim jawi się ona tym węzłowym, strategicznym aktorom, dla jej realizacji wybrano metodę jakościową. Zgodnie bowiem z koncepcją Uwe Flicka badania jakościowe „wychodzą od koncepcji społecznego tworzenia badanych rzeczywistości, skupiają się na punktach widzenia uczestników badań, ich codziennych praktykach oraz wiedzy dotyczącej przedmiotu badania”³⁸. Również Norman K. Denzin oraz Yvonna S. Lincoln wskazują, że „badacze jakościowi badają rzeczy w ich naturalnym środowisku, próbując nadać sens lub interpretować zjawiska przy użyciu terminów, którymi posługują się badani ludzie”³⁹. Zgodnie zatem z tym przekonaniem w badaniu zastosowano technikę indywidualnych wywiadów pogłębionych – dalej w skrócie IDI (z ang. *Individual Depth Interview*), dla których narzędzie badawcze (tzn. sce-

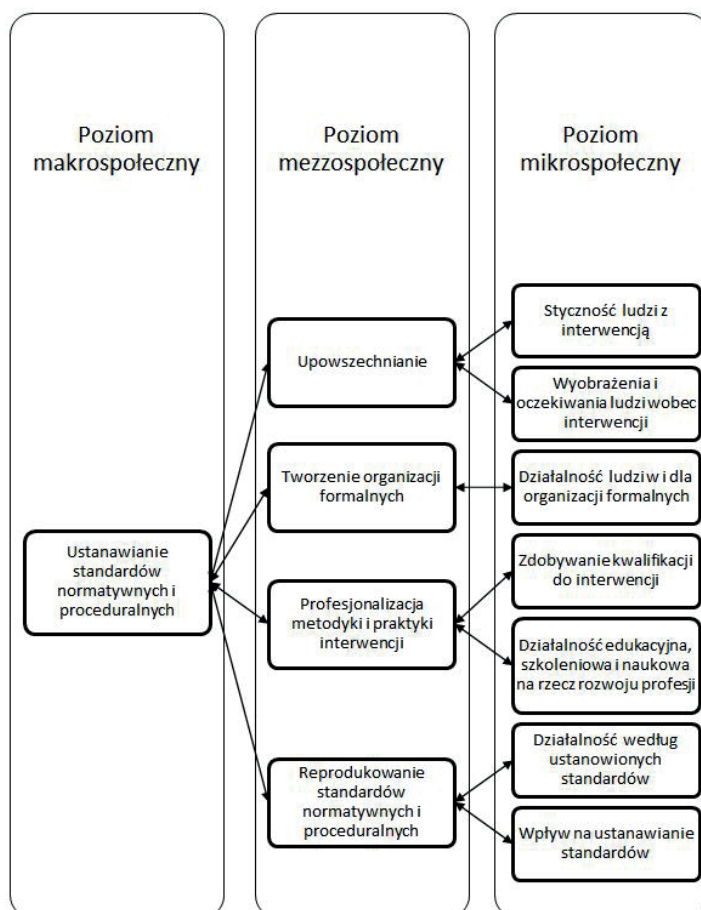
³⁶ Podejście to jest również spójne z metodologicznym postulatem nowego instytucjonalizmu opisanym przez Piotra Chmielewskiego, w którym zaleca kłaść nacisk badawczy na instytucje, w obrębie których działają intencjonalne podmioty, a także na szerszy kontekst działania oraz na wielopoziomą strukturę mikro-mezzo-makro. P. Chmielewski, *Homo agens. Instytucjonalizm w naukach społecznych*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2011, s. 341. Nie jest to jednak stanowisko odosobnione, gdyż o przekraczaniu podziałów i opozycji tych trzech poziomów wspominali również inni przedstawiciele nauk społecznych. Zob. E. Babbie, *Badania społeczne w praktyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003, s. 113–199; J. Bieliński, *Między anomią a fatalizmem...*, s. 116; Ch. Frankfort-Nachmias, D. Nachmias, *Metody badawcze w naukach społecznych*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2001, s. 68; A. Giddens, *Stanowienie...*, s. 25; S. Nowak, *Metodologia...*, s. 39, 100–107; L. Sołoma, *Metody i techniki...*, s. 14–17; M. Ziółkowski, *Teoria...*, s. 30.

³⁷ Zob. P. Chmielewski, *Homo agens...*, s. 208–212; A. Giddens, *Stanowienie...*, s. 338–348; E. Hałas, *Symbole w interakcji*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2001, s. 187–193.

³⁸ U. Flick, *Projektowanie badania jakościowego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 22.

³⁹ N.K. Denzin, Y.S. Lincoln, *Wprowadzenie. Dziedzina i praktyka badań jakościowych*, w: N.K. Denzin, Y.S. Lincoln (red.), *Metody badań jakościowych*, t. 1, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 24.

Schemat 5
Poziomy kształtowania statusu mediacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie: P. Chmielewski. *Homo agens...*, s. 208–212, 340–379; B. Gąciarz. *Instytucjonalizacja...*, s. 23–56; A. Giddens. *Nowe zasady metody socjologicznej*, Wydanie II, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2009, s. 97–102; A. Giddens. *Stanowienie...*, s. 25, 187; C. Offe, *Projektowanie instytucji...*, s. 9–39.

nariusza wywiadu IDI) opracowano w taki sposób, aby umożliwić poznanie znaczenia mediacji i zobrazowanie jej statusu w społeczeństwie i państwie polskim w sposób, w jaki czynią to doświadczone w tym polu podmioty⁴⁰.

⁴⁰ Svetlana Gudkova twierdzi, że wywiady są jednym z najczęściej wykorzystywanych sposobów zbierania danych przez badaczy jakościowych. Jak tłumaczy, w ich drodze uzyskać bowiem można: „(...) ludzkie doświadczenia i interpretacje faktów. Można zatem dowiedzieć się wiele na temat sposobu odbierania i rozumienia rzeczywistości przez ludzi. Z punktu widzenia eksploracyjnego celu badań jest to niezwykle wartościowe, ponieważ daje wgląd

Wywiady prowadzone były na reprezentacyjnej próbie pełnoletnich osób uprawnionych do realizacji i realizujących mediacje na terytorium Polski liczącej 24 osoby – 14 kobiet i 10 mężczyzn. Należy jednak zwrócić uwagę, iż w trakcie realizacji badań przeprowadzono 23 rozmowy z 24 mediatorami. W przypadku bowiem jednego wywiadu (kod: Mediatorki_3_Z) dwie osoby badane postanowiły wziąć wspólnie udział w jednej rozmowie, gdyż pracowały wyłącznie w komediacji i w taki też sposób chciały udzielić swojego głosu w sprawie. Osoby biorące udział w badaniu pełniły funkcje mediatorów głównie na terenie 12 polskich miast (Warszawa, Lublin, Rzeszów, Kraków, Częstochowa, Poznań, Gorzów Wielkopolski, Szczecin, Rumia, Gdańsk, Toruń, Olsztyn), choć nierzadko również na terenie miejscowości z nimi sąsiadujących. W momencie badania każdy z respondentów był mediatorem czynnym ze stażem nie krótszym niż 3, a nie dłuższym niż 24 lata⁴¹. Tylko nieliczni mediatorzy deklarowali ścisłą specjalizację, zaś zdecydowana większość z nich opowiadała się za możliwością i gotowością do pośredniczenia w każdego rodzaju sprawie spornej. Warto również zaznaczyć, że dla 6 z 24 respondentów mediacje stanowiły główne źródło dochodu, a dla 5 osób badanych stanowiły stałą i znaczną część obowiązków zawodowych, gdyż wykonywały one zawód prawnika praktykującego mediację (adwokata, radcy prawnego i notariusza). Przy czym jedna z osób definiująca swój główny, podstawowy zawód przez pryzmat pełnienia funkcji mediatora w sprawach skonfliktowanych stron sprawowała ją w ramach stanowiska ombudsmána akademickiego. Co również istotne, to że w grupie 24 mediatorów uczestniczących w badaniu znalazły się osoby z różnych organizacji i ośrodków mediacyjnych. Pośród nich 18 osób deklarowało przynależność do organizacji mediacyjnej i praktykowanie mediacji z jej afiliacją, a wśród tych badanych zdarzały się również afiliacje do więcej niż jednej organizacji, zaś 6 osób uczestniczących w badaniu było w ogóle niezrzeszonych. Należy również zaznaczyć, iż ze względu na istotność kryterium zaangażowania osób badanych w proces upowszechniania i instytucjonalizacji mediacji w Polsce, w ramach jakościowego komponentu badania przewidziano przeprowadzenie indywidualnych wywiadów pogłębionych z osobami istotnymi z tego punktu widzenia. Wśród osób biorących udział w badaniu znaleźli się dlatego respondenci wchodzący w skład

---

w punkt widzenia uczestników badania i pozwala na lepsze odzwierciedlenie w badaniach ich perspektywy”. S. Gudkova, *Wywiad w badaniach jakościowych*, w: D. Jemielniak (red.), *Badania jakościowe. Metody i narzędzia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012 s. 116.

⁴¹ Przedział ten dotyczy również osób, którym trudno było określić dokładnie długość stażu mediacyjnego.

choćby jednej z kadencji Społecznej Rady ADR funkcjonującej przy Ministerstwie Sprawiedliwości RP w Warszawie oraz niebędące jej członkami, ale angażujące się w jej przedsięwzięcia bądź lobbujące na rzecz stosowania mediacji w licznych instytucjach, zbiorowościach i społecznościach o zasięgu ogólnokrajowym i lokalnym. Ostatecznie przeprowadzono 4 wywiady z członkami Społecznej Rady ADR (N = 4), z czego dwoje respondentów wchodzi w skład próby badawczej mediatorów, a dwóch nie⁴².

4.3. Poglądy na stosowanie mediacji

Dążenie do ustalenia i deskrypcji statusu mediacji takim, jakim jawi się on podmiotom ją realizującym, przeprowadzono poprzez ustalenie przypisywanych przez mediatorów sensów, znaczeń i pozycji mediacji na tle innych generalnych formuł interwencji w konflikty i spory, w szczególności zaś na tle sądów. Decyzja o położeniu w prowadzonych wywiadach akcentu na te dwa sposoby interwencji tzn. na mediację i sądy, podyktowana była rekomendacją wypracowaną w konsultacjach oraz w pilotażu scenariusza wywiadu, w których rezultacie wnikliwie omawianie z respondentami mediacji w zestawieniu z większą liczbą typów interwencji uznano za konترفektywne, gdyż skutkowało zubożaniem i zaburzeniem zasadniczych osi tematycznych badania. Mediatorzy uczestniczący w pilotażu narzędzia badawczego czuli znużenie i zniecierpliwienie rozbudową czasu trwania wywiadu oraz mnogością poruszanych w nim kwestii, co dla utrzymania koncentracji badanych oraz ich chęci i gotowości do dyskusowania, pogłębiania i problematyzowania poruszanych kwestii, stanowiło niebagatelny problem. Podjęcie decyzji o położeniu w rozmowach akcentu na sądy i mediację legitymizowało również traktowanie ich w dokumentach⁴³ inicjujących wdrażanie mediacji w polski system prawny jako zasadniczych alternatyw dla finalizacji sporów oraz umiejscawianie ich w tej relacji przez samych badanych w różnych kontekstach rozmowy. Uwidacznia się to na przykład w wypowiedziach respondentów, kiedy proszeni o wskazanie wyróżniającej, szczególnej cechy mediacji, przytaczali i omawiali ją właściwie w zestawieniu z postępowaniem sądowym:

---

⁴² Szczegółowy opis kompozycji próby badawczej oraz charakterystykę realizacji badań w ramach komponentu jakościowego umieszczono w załączniku 5 aneksu niniejszej pracy.

⁴³ Zob. Uzasadnienie projektu ustawy wprowadzenia mediacji cywilnej w Polsce, na: http://orka.sejm.gov.pl/proc4.nsf/projekty/3213_p.htm [odczytano 2018.08.15].

Mediacja to próba pomocy dojścia do porozumienia, to jest pozasądowe dojście do porozumienia, w takiej atmosferze spokoju, w atmosferze poczucia bezpieczeństwa, w miarę. (...) Daje też możliwość jakiegoś funkcjonowania później, dalej, na dalszej płaszczyźnie. Bo raczej na sali sądowej jak się spotkają to nie funkcjonują pozytywnie na danej płaszczyźnie. <Mediatorka_1_Z>

Tutaj zwróciłbym uwagę na neutralność mediatora, to nie on narzuca rozwiązania stronom, jak to się dzieje w sądzie. Tylko, że jest to sytuacja, w której tego wyboru ostatecznego rozwiązania, najlepszego, dokonują strony. <Mediator_2_Z>

Dzięki temu, że jest pozasądowa, jest też dobrowolna, pozostawia stronom dużo swobody, dodatkowo dając im tego wspomagacza-mediatora, który pomaga się komunikować i uporządkować co trzeba. <Mediatorka_11_Z>

Prośba dotycząca charakterystyki mediacji jako alternatywnej wobec sądowej ścieżki interwencji była jednak kierowana do osób uczestniczących w badaniu również w ramach pytań bezpośrednich. Wówczas zdecydowana większość badanych formułowała swoje odpowiedzi dość skrótowo, odwołując się do hasłowych opisów i stwierdzeń, według których mediacja okazywała się być najczęściej: tańszą, krótszą, mniej sformalizowaną i bardziej swobodną ścieżką zarządzania sprawą sporną od drogi sądowej⁴⁴. Mediatorzy pytani o czynniki budujące tę przewagę mediacji odwoływali się w zasadzie do kilku argumentów⁴⁵. W kwestii niższych od procesu sądowego kosztów mediacji wskazywali na możliwość *zwolnienia stron z opłat*

⁴⁴ W ramach tego pytania badani przytaczali zatem kluczowe argumenty stosowane przez legislatorów w procesie wprowadzania mediacji do polskiego systemu prawnego, choć głównie w wymiarze proceduralnym i stosowanych w kontekście odciążania organów wymiaru sprawiedliwości, w szczególności zaś sądownictwa.

⁴⁵ Nie wszyscy respondenci byli równie chętni do pogłębiania i tłumaczenia wytypowanych kwestii, zaś osoby zdecydowanie tego unikające odwoływały się do następujących uzasadnień: *To już o mediacji wiadomo, autorytety w tej dziedzinie to sprawdziły.* <Mediator_22_Z>; *Profesjonalny mediator to po prostu wie.* <Mediatorka_21_Z> lub *Powinna Pani to już wiedzieć.* <Mediator_17_Z>. Stwierdzenia te można zakwalifikować do *argumentum ad verecundiam* (z łac. argument odwołujący się do nieśmiałości, skromności), czyli do wybiegów polegających na uciekaniu się w wypowiedzi do siły autorytetu osobowego, statusowego, instytucjonalnego lub powszechnego, stosowanych po to, aby onieśmielić, zawstydzić lub zbyć rozmówcę, nie udzielając faktycznej odpowiedzi na zadane pytanie. A. Schopenhauer, *Erystyka czyli sztuka prowadzenia sporów*, Verso, Kraków 2007, s. 47–52.

sądowych <Mediatorka_12_NZ> bądź na szansę wypracowania indywidualnie dostosowanego planu lub/i warunków spłaty zadłużenia <Mediatorka_20_Z>, które w rezultacie procesu mogłyby okazać się bardzo trudno egzekwowalne. Zaś kilku mediatorów zwróciło uwagę, że obciążającym strony kosztem w mediacji jest angażowanie do nich pełnomocników:

Koszty mediacji znacznie się zwiększają, jak strony mają swoich adwokatów. Ich trzeba opłacić, tak jak sobie życzą. <Mediatorki_3_Z>

Z pewnością koszty winduje udział pełnomocników stron, ale jeśli oni są nastawieni na rozwiązanie, to generalnie to jest koszt, ale nie musi przedrażać jakoś tak, bo może być sprawniej i szybciej. <Mediatorka_12_NZ>

W przypadku zaś szybszego od procesu sądowego tempa mediacji badani wskazywali na niehamowanie czasu trwania postępowania zewnętrznymi wobec stron czynnikami, jak np. terminarz rozpatrywania spraw na wokandzie bądź okres postępowania dowodowego. Zaznaczyć jednak trzeba, że uwarunkowanie czasu zażegnania sytuacji kryzysowej od współdziałania w mediacji spierających się stron wiązało się dla mediatorów zarówno z jego skróceniem, jak i wydłużeniem wobec czasu rozpatrywania danej sprawy na sali sądowej, gdyż postrzegano to jako bardzo zindywidualizowaną kwestię zależną od takich czynników, jak interesy i potrzeby spierających się stron, cele, jakie sobie w mediacji wytyczą, a nierzadko również od innych bezpośrednio i pośrednio zaangażowanych w konflikt podmiotów (jak np. dzieci w konfliktach rozwodowych). Mediatorzy podkreślali również, że na czas trwania, a w związku z tym i na koszty mediacji, istotnie wpływa nastawienie, z którym strony do mediacji podchodzą. *Zaciekłość i wrogość* <Mediatorka_15_Z>, *trwanie w gotowości do konfrontacji i walki* <Mediatorka_21_Z>, *niechęć zakończenia konfliktu* <Mediator_14_Z>, nie tylko skutecznie utrudniają i wydłużają postępowanie, ale nierzadko także uniemożliwiają jego finalizację w postaci obopólnie strony akceptowalnego i satysfakcjonującego porozumienia kończącego sprawę sporną, co w przypadku procesu sądowego zostałyby dokonane w postaci arbitralnego rozstrzygnięcia. Badani jednak podkreślali, że tego typu władcze uwięzienie sprawy spornej nie powinno czy też nie może mieć miejsca w mediacji.

To, że w prowadzonych rozmowach i analizach głównym punktem odniesienia dla mediacji uczyniono proces sądowy, nie oznacza jednak, że się do tego ograniczono i że w wyniku badania nie ustalono opinii mediatorów dotyczących pozycji mediacji na tle innych generalnych formuł interwencji w konflikty i spory. W trakcie ustalania i eksploracji poglądów

mediatorów na stosowanie mediacji, postawiono bowiem przez nimi podobne zadanie jak przed uczestnikami sondażu. Proszono ich o wytypowanie najbardziej sprawiedliwych i najbardziej skutecznych w ich opinii podejść do rozwiązywania lub/i rozstrzygnięcia konfliktów i sporów dla 4 typów interwencji (sami zainteresowani, sami zainteresowani ze wsparciem mediatora, pośrednicy, sądy) w 8 wariantach spraw (rodziny, karnych, cywilnych, pracowniczych, konsumenckich, gospodarczych, społeczności lokalnych, zagospodarowania przestrzennego i środowiska naturalnego)⁴⁶. Jak już wiadomo, ze wstępu do niniejszego podrozdziału, w konsekwencji tego swoistego zadania okazało się, że żadna spośród osób biorących udział w badaniu nie zdecydowała się podjąć jego realizacji, tłumacząc swoją decyzję w identyczny sposób: mediacja jest w każdym wariancie spraw najbardziej trafioną formą interwencji. Głównym argumentem, jakiego używali mediatorzy do wyjaśniania swojego stanowiska, był pogląd, który sprowadzić można do stwierdzenia, że pokojowe, koncyliacyjne i ugodowe strategie interwencji powinny co do zasady stanowić pierwszy krok zarządzania każdego rodzaju sytuacją problemową bądź sporną, jeśli tylko zgadzają się na to strony oraz jeśli prawo nie stanowi inaczej. Za emblematyczny przykład tego stanu rzeczy niech posłużą odpowiedzi mediatorów na pytanie o to, w jakich sprawach mediacja jest najbardziej pożądanym sposobem interwencji:

Ja jestem zwolennikiem tej definicji z kodeksu cywilnego, gdzie mowa jest o tym, że każda sprawa, w której możliwe jest zawarcie porozumienia, ugody, nadaje się do mediacji i tak też trzymam się takiej praktyki. <Mediator_2_Z>

Zasadniczo jednak wydaje się, że mediacja jest w przeważającej ilości sporów instytucją, z której powinno się zamiast sądu skorzystać. Z mediacją jest tak, że wchodząc w mediację, nie zarzucaś drogi sądowej. (...) Porażką jest nie wejście w mediację, jeżeli sytuacja do tego się nadaje. <Mediator_9_NZ>

Mediatorzy czynili jednak w tej kwestii różnorodne zastrzeżenia. Istotnymi wyjątkami spraw, które nie powinny trafiać do mediacji były dla respondentów te, w zakres których wchodziły problemy agresji, przemocy

---

⁴⁶ Kategorie te scharakteryzowano i wyliczono również we wstępie do podrozdziału 3.2. *Badanie i analiza preferencji stosowania mediacji.*

lub/i choroby psychicznej choćby jednej ze stron, bądź takie, w których panowałyby duża nierównowaga sił:

Ludzie w mediacji muszą mieć podmiotową zdolność do bycia w mediacji, bo osoby nieporadne, zdominowane, maltretowane i ogólnie ofiary to osoby, które należy chronić i wówczas mediacje nie są skuteczne, bo nie powinny mieć miejsca. Rozumie mnie Pani? To musi być równy układ sił. <Mediator_18_NZ>

Nie wierzę żeby szansę miały mediacje w sytuacji, kiedy jest ewidentna nierówność stron pod kątem przemocy psychicznej lub fizycznej. Nie może być wtedy mowy o swobodzie wyrażania woli i ewentualnej swobodnej ugodzie. <Mediator_6_NZ>

Tam gdzie są choroby psychiczne, gdzie jest potrzebna pomoc psychiatry, farmakoterapia. Na pewno nie nadają się do mediacji sprawy, gdzie jest przemoc w rodzinie, bo specyfika osoby doświadczającej przemocy, która jest ofiarą, która ma zaburzone postrzeganie, brak wiary w siebie, a sprawca często jawi się w takich sytuacjach jako osoba, która wszystko wie, potrafi, wszystko umie, no jako osoba wszechwładna. W takiej sytuacji nie ma zachowanej równowagi sił. <Mediator_23_Z>

Mediatorzy odradzali również mediacje w sytuacjach, w których konieczna jest tzw. interwencja gorąca, czyli taka której celowość polega na bezzwłocznym przerwaniu jakiegoś zjawiska, gdyż jego konsekwencje są niebezpieczne i groźne, a skutki nieodwracalne. W ich zakres wchodzi takie okoliczności, jak bójki i pobicia, ale również zmiany związane z gospodarką przestrzenną lub z przyrodą. Mediacje mogłyby w opinii respondentów odbywać się wówczas dopiero po ustaniu tych zdarzeń, gdyż nie powinny komplikować bądź odwlekać działań koniecznych dla ich zatrzymania. Jak bowiem stwierdziła jedna z respondentek:

Czasem po prostu najpierw coś trzeba powstrzymać, a potem o tym rozmawiać. <Mediator_12_NZ>

Mediatorzy zgodnie podkreślali również, że mediacja nie jest najlepszą drogą zażegnania waśni i sporów wówczas, gdy strony jej nie chcą bądź gdy chcą jej z nieodpowiednich lub/i niedopuszczalnych powodów:

Nie nadają się oczywiście te spory, których strony ewidentnie sobie tego nie życzą i nie chcą uczestniczyć w mediacji. Wolą się sądzić. <Mediator_14_Z>

Takim głównym warunkiem jest to, czego chcą strony, tzn. czy chcą pracować nad swoim problemem, czy chcą uzyskać wygraną, jeżeli wygraną to wiadomo, że nic z tego nie będzie. Po to prowadzimy pierwsze spotkanie konsultacyjne, czasami osobno, czasami wspólnie, aby ustalić, czy jest autentyczna chęć, czy nie. <Mediatorka_7_Z>

Ze stronami nie da się mediuwać, kiedy strony nie mają intencji mediuwania albo nie przychodzą w dobrej wierze, bo tak też się zdarza. <Mediatorka_13_NZ>

Kiedy nie stosować mediacji? (...) kiedy mediacje są zagrożeniem dla otoczenia społecznego i mam tu na myśli np. poufność. W mediacji gospodarczej, które dotyczą np. monopolów, to lepiej jednak, żeby np. dwóch dostawców ciepła z jednego miasta toczyło spór przed kamerami niż żeby to było poufnie i ustaliło takie porozumienie, które będzie korzystne dla nich, ale nie dla odbiorców. <Mediator_9_NZ>

Przeciwskazanie do prowadzenia mediacji, o którym wspomina autor powyższej wypowiedzi, to kardynalna bariera związana z tzw. złą wolą stron, o której mediatorzy choć wspominali w rozmowach, to raczej w kontekście wyzwania związanych z budową motywacji spierających się stron do przezwyciężania własnych animozji i podejmowania autentycznego zaangażowania we współpracę nad obopólnie satysfakcjonującym i finalizującym spór porozumieniem. Natomiast problem, o którym informuje cytowany fragment rozmowy, nie jest związany z tego rodzaju wyzwaniami, ale stanowi fundamentalną przeszkodę dla podejmowania lub/i realizacji postępowania mediacyjnego. Mediator nie może bowiem działać w sprzeczności z prawem, zaś w sytuacji, gdy wchodzi w posiadanie informacji o przygotowaniu, usiłowaniu lub popełnieniu przestępstwa, prawo nakłada na niego jednoznaczny obowiązek tego zgłoszenia⁴⁷.

W trakcie rozmów mediatorzy zachęceni również byli do wypowiedziania się w kwestii dotyczącej potencjału mediacji do zapewniania sprawiedliwej i skutecznej finalizacji spraw spornych, a więc kwestii, która również poruszana była w ogólnopolskim sondażu. W swoich wypowiedziach prezento-

---

⁴⁷ Zgodnie z art. 240 § 1 k.k.: *Kto, mając wiarygodną wiadomość o karalnym przygotowaniu albo usiłowaniu lub dokonaniu czynu zabronionego określonego w art. 118, art. 118a, art. 120–124, art. 127, art. 128, art. 130, art. 134, art. 140, art. 148, art. 156, art. 163, art. 166, art. 189, art. 197 § 3 lub 4, art. 198, art. 200, art. 252 lub przestępstwa o charakterze terrorystycznym, nie zawiadamia niezwłocznie organu powołanego do ścigania przestępstw, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.*

wali raczej spójne i zbieżne poglądy, poddając każdy z tych dwóch czynników podobnym kryteriom oceny, tzn. odnosząc go do osobistych, podmiotowych odczuć i potrzeb stron uczestniczących w mediacjach. Toteż mediatorzy wyjaśniali kwestię sprawiedliwości mediacji w następujący sposób:

Dla mnie sprawiedliwa jest wtedy, kiedy strony wychodzą z takim poczuciem. <Mediatorka_21_Z>

Sprawiedliwe z punktu widzenia mnie jako mediatora to jest takie rozwiązanie, które respektuje potrzeby i oczekiwania stron konfliktu. <Mediator_2_Z>

Jeśli miałbym orzec, to bym powiedział, że mediacja jest sprawiedliwa w momencie, kiedy strony mogą przy udziale mediatora rozmawiać o przestępstwie i w wyniku tych rozmów i ustaleń czuć się uczciwie i sprawiedliwie potraktowanymi. Ta sprawiedliwość widziana w mediacji jest raczej w kontekście poczucia stron o tym stanie, bo przecież ktoś z zewnątrz może powiedzieć, że jego zdaniem to powinien być wyrok i przysłowiowe pięć lat w zawiasach, a nie jakieś mediacje. <Mediator_19_NZ>

Ja traktuję mediację jako szczególnego rodzaju dyskurs, czyli rozmowę w sytuacji sporu, rozmowę na argumenty, rozmowę, w której chodzi o kontekstualne podejście do ustalenia mianownika sprawiedliwości i prawdy. <Mediator_9_NZ>

W związku z tym podmiotowym czy też relatywnym znaczeniem sprawiedliwości w mediacji jedna z respondentek postulowała przeformatowanie tego zagadnienia i zastąpienie go innym, bardziej trafionym sformułowaniem:

Sprawiedliwości bym nie mieszała do postępowania mediacyjnego i raczej mówiłabym o akceptowalności, bo sprawiedliwość w sensie procesowym jest czymś innym niż takie poczucie sprawiedliwości oparte na normach społecznych, przy czym ta sprawiedliwość nie zawsze ma aksjologiczne uzasadnienie w tych normach. <Mediatorka_4_Z>

Podobnie jak w przypadku sprawiedliwości badani, ustosunkowując się do kwestii skuteczności mediacji, również odwoływali się do jednostkowych ocen i znaczeń przypisywanych temu czynnikowi przez strony uczestniczące w postępowaniu, choć czynili w tym względzie pewne zastrzeżenia:

Dla mnie skuteczne rozwiązanie konfliktu to jest rozwiązanie, w którym strony są zadowolone z rozwiązań i jest to rozwiązanie, które skutkuje definitywnym zamknięciem sprawy. Tzn. pojawia się w ugodzie taka klauzula, że niniejsza ugoda wyczerpuje wszelkie roszczenia stron i uważają one spór za zamknięty, definitywnie rozwiązany, nie będą już wносить przeciwko sobie żadnych roszczeń z tego tytułu. <Mediator_2_Z>

Mediacja jest skuteczna wtedy, kiedy ugoda, która zostaje zawarta w ramach postępowania mediacyjnego, zostaje zrealizowana, czyli to, na co strony konfliktu – sprawca i ofiara – się zgodziły podpisując ugodę, jeżeli wszystkie te zobowiązania zostają zrealizowane, a przynajmniej te główne na których zależało ofierze to uważam, że mediacja jest skuteczna. <Mediator_19_NZ>

Skuteczna mediacja jest wtedy, kiedy strony tak uważają, to po pierwsze. Po drugie, że wychodzą z ugodą. No ale dla jednych ważna jest ta ugoda formalna, muszą mieć spokój w papierach. Dla innych nieważne, jak się to nazywa i czym się kończy, tylko ważne, że się dogadali, a jak to formalnie zorganizują, to jest drugorzędna rzecz. No ale dla np. instytucji państwowych czy samorządowych to ważne jest, że oni muszą mieć papier z określonym skutkiem prawnym. To dla nich skuteczne. <Mediatorka_21_Z>

W kontekście skuteczności mediatorzy zwracali zatem szczególną uwagę na aspekt związany z gwarancjami zabezpieczenia i wykonalności poczynionych przez oponentów ustaleń kończących spór, których upatrywali zarówno w obopólnej ich akceptacji przez strony, jak i ich formalnym, sądowym zatwierdzeniu w postaci ugody, co – jak wiadomo – poza deklaracyjnym stanowi również prawne zobligowanie sygnatariuszy do ich respektowania i realizacji w warunkach pointerwencyjnych. W tym kontekście mediatorzy zwracali jednak uwagę na coś jeszcze. Otóż obok wspomnianego zabezpieczenia wykonywalności wypracowanego porozumienia respondenci wskazywali również na jego definitywność i trwałość:

Skuteczne? Znaczy bez powrotów danego konfliktu. <Mediatorka_4_Z>

Skuteczność to nie tylko spisanie i wykonanie ugody, ale też diagnoza konfliktu i jego rozwiązanie. <Mediator_9_NZ>

Mediatorzy uczestniczący w badaniu eksponowali zatem w swoich wypowiedziach stanowisko wiążące skuteczność mediacji z trwałością zażegna-

nia danego konfliktu, trwałość zaś z jego autentycznym rozwiązaniem, a nie jedynie pozyskaniem przyzwolenia stron na orzeczenie o sporze jako zakończonym. Poprzez to rozwiązanie respondenci rozumieli zazwyczaj ustalenie powodów konfliktowego ustosunkowania stron oraz ich zneutralizowanie bądź zlikwidowanie, obniżenie wrogości pomiędzy oponentami, przywrócenie i skorygowanie ich komunikacji oraz unormowanie, a nawet naprawę ich stosunków w taki sposób, aby po mediacji oponenti chcieli realizować warunki jej finalnych postanowień oraz żeby mogli – jeśli to dla nich ważne lub/i niezbędne – utrzymywać ze sobą dalsze relacje. Badani podzielający ten pogląd zapytani o to, co znaczy, że mediacja jest skuteczna, odpowiadali:

Skuteczna jest wtedy, kiedy ludzie rozwiążą problem, ale jednocześnie, jeśli rozwiązanie to wiąże się z utrzymywaniem jakby dalszych kontaktów między nimi i zmianą nastawienia. Bo można zawrzeć porozumienie na szybko, natomiast ono może nie być realizowane. <Mediatorka_7_Z>

Mediacja zaczyna być skuteczna wtedy, kiedy strony zaczynają dostrzegać problem, a nie własne emocje i własny punkt widzenia. Kiedy zaczynają nad problemem pracować. <Mediator_8_Z>

Mediacja to najlepiej, jak to jest też taka praca u podstaw. Jest dobra wtedy, jak się ją uda wykonać, pomóc tak naprawdę coś rozwiązać, dojść co tam jest, czegoś się nauczyć, coś zmienić, coś naprawić. <Mediator_14_Z>

Patrząc na mediacje rodzinne to myślę, że skuteczne są wtedy, kiedy jest rozwód, a ludzie są po nim w stanie dalej ze sobą współpracować, a to, na co się umawiają, to nie jest tylko na papierze, tylko realizowane jest w ich życiu i relacji. <Mediatorka_21_Z>

Zagadnienia związane z postrzeganiem skuteczności mediacji przez mediatorów poruszane były również w innym kontekście rozmowy. Kiedy bowiem osobom uczestniczącym w wywiadach zadawano pytanie o to, co według nich oznacza sukces w mediacji czy też kiedy o takim sukcesie w ramach mediacji można mówić, respondenci często sięgali w trakcie odpowiedzi po sformułowanie – skuteczność i wiązali je z kwestiami omówionymi powyżej. Jednakże gdyby wskazać emblematyczne stwierdzenie dla odpowiedzi udzielonych przez mediatorów na pytanie o sukces w mediacji, to mogłaby je stanowić następująca konstatacja:

Nie zawsze ugoda jest sukcesem, nie zawsze brak ugody jest porażką. <Mediator_5_Z>

Obrazowość tego stwierdzenia polega z jednej strony na tym, że odnosi się ono do kwestii, które mediatorzy zazwyczaj poruszali w ramach tego zagadnienia, z drugiej natomiast strony na relatywizacji, którą mediatorzy dość wyraźnie w ramach odpowiedzi na to pytanie stosowali. Respondenci dostrzegając bowiem potrzebę wypracowywania w efekcie mediacji finalizującego spór porozumienia, zastrzegali jednocześnie, że tylko porozumienia dla stron satysfakcjonującego, obopólnie przez nie akceptowanego i zdatnego do realizacji:

Nie można uznać za sukces w mediacji, jeśli jest podpisana ugoda, ale nie jest wykonana (...). W ramach mediacji, w ramach podpisywanych ugód powinniśmy przyjmować takie zobowiązania, które są do zweryfikowania i sprawdzenia i wykonania. <Mediator_19_NZ>

Mediacja może zakończyć się sukcesem z brakiem ugody. Wskutek np. przeprowadzonej mediacji jedna ze stron może wycofać powództwo, bo dzięki przeprowadzonej mediacji zrozumiała, że jej roszczenie nie znajduje żadnych podstaw lub zrozumiała, że nie ma czego osiągać, bo powodowały ją określone emocje, strony też mogą się pojednać. To też byłby sukces mediacji bez ugody. <Mediator_6_NZ>

Poza budową i finalizacją porozumienia w mediacji, respondenci typowali na sukces mediacji jeszcze jeden istotny dla nich element. Mediatorzy postrzegali w ten sposób zmianę postaw uczestniczących w nim osób:

Myszę, że mediacja zakończona sukcesem to taka, która w ogóle, jakkolwiek wpłynie na strony, na ich postrzeganie, na ocenę konfliktu i spowoduje, że on nie będzie eskalował tylko będzie rozwiązany albo pójdzie w jakimś kierunku konkretnym. Jeśli udział w mediacji spowoduje zmiany w postrzeganiu stron, to wtedy jest sukces. <Mediatorka_10_Z>

Respondenci podkreślali, że za taką zmianę w uczestnikach mediacji uważa się przeformułowanie konfliktowych stanowisk stron na koncyliacyjne, ale również generalną zmianę postaw stron wobec waśni i sporów jako wyzwania wartych podejmowania w drodze pokojowego współdziałania i ich przezwyciężania, w zamian podejmowania rywalizacji i walk. Jedna z respondentek zwróciła również w tym kontekście uwagę, iż dla osób, które boją się konfliktów, nie potrafią w nich funkcjonować lub wycofują się z nich – mimo związanych z tym dla nich negatywnych konsekwencji – już samo uczestnictwo w mediacji może stanowić sukces. Znajdując się bowiem w wymagającej dla siebie sytuacji, podejmują trud jej przepracowania właśnie ze względu na warunki, które mediacja im stwarza. Co więcej,

rezultaty tego rodzaju sukcesu partycypacji w mediacji mogą być trwałe. Mediacja może bowiem stanowić dla ludzi swoiste *pole treningowe* <Mediatorka_7_Z>, na którym znajdując wsparcie w trakcie samych posiedzeń mediacyjnych, osiągają satysfakcjonujące i finalizujące spór porozumienie oraz *pakiet wzmocnienia i umiejętności* <Mediatorka_7_Z> niezbędny do stawiania czoła podobnego rodzaju sytuacjom w przyszłości.

Mediatorzy opisywali również inne, a postrzegane przez nich jako nieoczywiste lub/i nietypowe zastosowania mediacji. Jeden z respondentów jako taką przytoczył historię, w której osoby kończące swój długoletni związek partnerski znalazły w mediacji instytucję, która pomogła im dokonać niezbędnych w tych okolicznościach ustaleń:

Miałem takie nietypowe obszary i zdaję sobie sprawę, że tego będzie coraz więcej, gdzie na mediacje trafiają osoby żyjące w związkach tej samej płci, które np. rozstają się i muszą podzielić majątek, który mają. <Mediator_2_Z>

W tym wymiarze mediacja umożliwia wypełnienie pewnej luki w systemie prawnym, gdyż związki osób tej samej płci są w społeczeństwie polskim faktem, nie znajdują jednak obecnie możliwości formalizacji, legalizacji ani ochrony prawnej. Toteż w przypadku swobodnego „rozvodu” lub innych wymagających sytuacji taka para może skorzystać z usług mediatora. Innym przykładem zastosowania mediacji w okolicznościach, w których stanowić ona może szansę na realizację lub zrównoważenie zachwianych praw podmiotowych jednostki, były mediacje pomiędzy osobami z różnymi formami niepełnosprawności:

Takie nietypowe mediacje, które rzeczywiście też się zdarzają, to np. sprawa, którą miałem, mediacje dwóch osób głuchoniemych. I to jest sytuacja taka, gdzie rodzi się konieczność zadbania o ich szczególne potrzeby. <Mediator_2_Z>

Wydaje mi się, że w sytuacji jakichś dużych niedomagań, niepełnosprawności, np. intelektualnej, mediacja ma to szczególne zastosowanie. W mediacji można znaleźć dla tych ludzi czas i zrozumienie. <Mediatorka_4_Z>

Zaznaczyć jednak trzeba, że zabezpieczenie praw osób głuchoniemych w mediacji polegało na zaaranżowaniu im możliwie dogodnych warunków do budowania porozumienia i dokonywania ustaleń z pominięciem szeregu kłopotów i niewygód, jakie spotykają w swojej codzienności. Osobom

tym przysługuje bowiem prawo do zabezpieczenia tłumacza języka migowego na potrzeby komunikacji w równych sytuacjach. Natomiast nietypowość mediacji w przypadku osób z niepełnosprawnością intelektualną polega na tym, że może to być dla tych osób (szczególnie dla osób z dużymi deficytami i osób zależnych od swoich opiekunów) często jedyna możliwość bycia dostrzeżonym, uznanym i funkcjonującym w roli równorzędnej strony sytuacji konfliktowej bądź spornej, a więc i strony, która ma możliwość wyartykułowania swojego stanowiska w sprawie oraz zabezpieczenia związanych z nim interesów i potrzeb.

Analizę wypowiedzi mediatorów dotyczących nietypowych czy też nieoczywistych zastosowań mediacji można również przeprowadzić w pryzmacie innego zagadnienia, w ramach którego osobom uczestniczącym w wywiadach zadawano pytanie o powody, dla których sprawy trafiają na mediację i dla których do nich nie trafiają. Chociaż mediatorzy poszukiwali ich najczęściej w przychylności sędziów do koncyliacyjnych formuł zarządzania sporami oraz w ich opiniach na temat mediatorów, to wśród licznej grupy respondentów panował również pogląd, że to właśnie postrzeganie przez sędziów danej sprawy jako nietypowej lub nieszablonowej predestynuje jej delegację z wokandy do postępowania mediacyjnego, szczególnie zaś, jeśli dotyczy ona kwestii rodzinnych i okołorozwodowych:

Wysyłają takie sprawy, no nietypowe, niecodzienne jakieś, trudne. No jeżeli sprawa trwa w sądzie 4 lata i sędzia nagle wpada na pomysł – wysłę to do mediacji, to wpada na niego czasem z bezradności lub takiego, takiej niejasności rozstrzygnięcia, jakie byłoby to właściwe i najbardziej sprawiedliwe. <Mediator_2_Z>

W sądach nas często traktują jak specjalistów od spraw rodzinnych, a od nietypowych takich dziwnych spraw to szczególnie. Nawet pani sędzia mi to powiedziała, że tak uważa, i że uważa też, że to może być dla stron ratunek. <Mediatorka_7_Z>

W podobnych kategoriach sprawy trafiające do mediacji rozpatrywali również respondenci zajmujący się mediacjami w konfliktach społecznych, a w szczególności dotyczących zagospodarowania przestrzennego i sporów zbiorowych. Badani ci byli zdania, że trafiają do nich wyłącznie sprawy, które można określić mianem nieszablonowych bądź trudnych i właśnie ze względu na te ich cechy. Trzech mediatorów wypowiadających się w tej kwestii uważało zgodnie, że wiąże się to z mnogością zaangażowanych w spór osób i grup interesów, ale przede wszystkim z tenden-

cją do reagowania na konflikty społeczne dopiero w fazie ich zaostrzenia i eskalacji.

W ramach tego wątku zasadnym jest również poruszenie powodów, jakie mediatorzy uważali za istotne w przypadku samodzielnego zgłaszania się ludzi na mediacje. Charakterystyczne dla opisywanych przez respondentów powodów było powoływanie się na dwa czynniki. Pierwszy czynnik to znajomość mediacji związana z wcześniejszym w niej uczestnictwem bądź ze znajomością uczestniczącej i zadowolonej z tego osoby:

Te osoby, które przychodzą, że tak powiem, na mediację prywatną, to osoby, które o mediacji coś wiedzą, ale takich osób jest bardzo mało. Zdarza się natomiast, że klienci wracają z nową sprawą albo polecają znajomym. <Mediatorka_1_Z>

Tak to przychodzą do mnie głównie ludzie, którzy już u mnie wcześniej byli, albo byli ich znajomi i są zadowoleni. Bez tego raczej sami nie przychodzą. <Mediator_18_NZ>

Drugim natomiast czynnikiem była klauzula mediacyjna zawarta w poprzedzającej spór umowie, o której w swoich wypowiedziach wspominali głównie respondenci zajmujący się mediacjami w sprawach gospodarczych, jednak tylko w sprawach dotyczących dużych przedsiębiorstw i korporacji, które obsługiwali w ramach swoich zadań zawodowych w kancelariach prawniczych.

Nie oznacza to oczywiście, że nie dało się odnotować innych poglądów mediatorów na przyczyny samodzielnego zgłaszania się ludzi na mediację w ramach pozostałych zagadnień. Respondenci odwoływali się czasem do nich stwierdzając, że *ludzi do mediacji przyciąga ich dobrowolność i możliwość z niej rezygnacji na każdym etapie postępowania <Mediatorka_11_Z>* oraz szansa na *dyskretne załatwienie sprawy <Mediatorka_20_Z>*. Mediatorzy uważali również, że w niektórych przypadkach do uczestnictwa w mediacji *ludzi popycha strach przed rozprawą sądową <Mediator_22_Z>*, jak np. w przypadku rodziców, którzy zgłaszają na mediacje siebie i swoje dzieci będące nieletnimi sprawcami wykroczeń. Jednakże zdaniem respondenta, który o tym wspominał, na motywację tych osób do mediacji wpływają wówczas często funkcjonariusze policji, kuratorzy, nauczyciele i prawnicy, więc trudno ją uznać za całkowicie samodzielną, oddolną i indywidualną.

Na zakończenie warto również zwrócić uwagę, iż cechy, które mediatorzy przytaczali w kontekście walorów czy też zalet mediacji jako metody: tańszej, krótszej, mniej sformalizowanej i bardziej swobodnej od drogi są-

dowej, nie były przez nich w ogóle stosowane dla opisanego motywacji samodzielnie zgłaszających się na mediację ludzi. Być może jest to związane z argumentem, który większość badanych podnosiła dla opisanego przyczyn jej braku, a mianowicie niewielkiej wiedzy ludzi o mediacji, a często w ogóle świadomości jej istnienia. Mediatorzy biorący udział w badaniu często zwracali bowiem uwagę, że spotykają się z tym problemem w różnych okolicznościach, zarówno *stricte* zawodowych, np. na etapie premediacji, kiedy inicjują spotkania stron nie mających uprzedniej styczności z mediacją i nieposiadających o niej choćby podstawowych wiadomości. Jak też w sytuacjach prywatnych, kiedy to rodzinie i znajomym tłumaczą, na czym polegają mediacje i jakie są zalety z nich korzystania.

4.4. Percepcja zawodu mediatora

Kolejnym punktem omówienia wyników jakościowego komponentu badań terenowych jest autoidentyfikacja zawodowa mediatorów, a raczej to, w jaki sposób lub czy w ogóle w tym kontekście lokują lub/i definiują swoją działalność mediacyjną. Taka rama analizy nie tylko bowiem podkreśla interesującą mnie perspektywę spojrzenia na mediację, tzn. perspektywę jej konstytutywnych, strategicznych aktorów, ale również pozwala ustalić percepcję pozycji osób uprawnionych do realizacji i realizujących tego rodzaju interwencje w społeczeństwie i państwie polskim.

Zdecydowana większość badanych na zadane pytanie o to, czy o mediuwaniu w sprawach skonfliktowanych stron można w Polsce mówić jak o zawodzie, odpowiadała twierdząco, zgłaszając jednak często różnego rodzaju zastrzeżenia. Aby je ustalić i zrozumieć, badanym zadawano z reguły pytania pogłębiające, jednak kwestię tę uszczegółowiano, doprecyzowano i pogłębiano także w ramach innych zagadnień, w których padające pytania pełniły równocześnie funkcje kontrolne i sondujące wobec wspomnianego, ale i wobec innych pytań scenariusza wywiadu⁴⁸. Dlatego też mediatorów biorących udział w rozmowach pytano nie tylko bezpośrednio o to, czy

---

⁴⁸ Zadawanie pytań kontrolnych czy też sondujących respondentom w wywiadach postuluje się dla ominięcia pułapek zadawania pytań bezpośrednich oraz dla doprecyzowania lub/i pozyskania nowych informacji i interpretacji dotyczących deklarowanych opinii i relacjonowanych zdarzeń. W związku z tym posłużono się nimi w konstrukcji scenariusza wywiadu, nie rezygnując jednak ze stosowania pytań pogłębiających. Zob. L.A. Gruszczyński, *Kwestionariusze...*, s. 26; A. Kłoskowska, *Wzory i modele...*, s. 36.

Należy zaznaczyć, że choć podjęcie tej decyzji wynikało z formalnych zaleceń metodologicznych, to poprzedzone było również wynikami analizy poszczególnych pytań,

mediowanie jest zawodem i co o tym świadczy, ale również o to, czy mediowanie to działalność profesjonalna, czy też nie, a jeśli tak, to z jakich powodów można o niej w ten sposób orzekać. Co należy zaznaczyć, to że w świetle odpowiedzi uzyskanych od respondentów w ramach eksploracji tego zagadnienia to właśnie profesjonalizacja mediacji, a dokładnie składające się na nią dążenia mediatorów do zdobywania lub/i poszerzania kompetencji mediacyjnych w trakcie szkoleń i studiów podyplomowych oraz ich licencjonowania, tzn. potwierdzania certyfikatami uznanych organizacji branżowych i uczelni wyższych, stanowiło najczęściej przytaczany przez mediatorów powód, dla którego o mediacji można już w Polsce mówić jak o zawodzie czy też jako profesji⁴⁹. Wielu spośród tych respondentów wypowiedziało się jednak krytycznie o jakości i trybie tego procesu, sugerując, że sposób kształcenia i certyfikowania mediatorów w Polsce powinien być bardziej unormowany, uporządkowany i wymierny:

Uważam, że minima powinny być określone poprzez pewne ramy kwalifikacji, byłbym zwolennikiem tego, żeby zawód mediatora był skwalifikowany pod takie ramy. <Mediator_2_Z>

Należałoby określić ramy szkoleń, które przygotowują mediatorów do pracy, ich etapy, kolejne stopnie rozwoju. <Mediatorka_11_Z>

Może trzeba by było wprowadzić studia 5-letnie pt. mediacje. Aktualnym mediatorom jakoś zorganizować weryfikację tych kompetencji i przyznanie dyplomów. <Mediatorka_10_Z>

Z kolei inni mediatorzy byli zdania, że należałoby zwiększyć wymagania dotyczące kształcenia i formalnych kwalifikacji osób chcących się zajmować mediacjami profesjonalnie:

Ustrukturyzowanie rynku mediatorów, chociażby koniecznością zdawania egzaminu państwowego, to byłoby potrzebne. <Mediatorka_20_Z>

---

jak i całego scenariusza wywiadu w trakcie operacjonalizacji oraz poddaniem pierwszej ich wersji konsultacjom i pilotażowi.

⁴⁹ Jako że znaczenie profesji i zawodu jest w języku potocznym praktycznie tożsame, nie wprowadzam pomiędzy nimi rozróżnienia w niniejszej części pracy, gdyż stosuję je do opisu rzeczywistości badanej z perspektywy konstytuujących ją podmiotów. Zob. D. Jemielniak, *Kultura: zawody i profesje*. Prace i Materiały Instytutu Studiów Międzynarodowych SGH, nr 32. Warszawa 2005, s. 13.

Ja jestem za ograniczeniem dostępu do zawodu mediatora. Uważam, że powinny być jasne zasady kształcenia mediatorów. Osoba niekompetentna i nieprofesjonalna może zaszkodzić stronom, ich wizerunkowi również, ale też wizerunkowi środowiska mediacyjnego w Polsce. To szkodliwe, kiedy staramy się budować społeczny autorytet tego zawodu, to musimy budować społeczny szacunek i wiarę w mediatorów. Każde nadzarpnięcie tej wiary no to jest porażka. <Mediatorka_16_Z>

Pośród biorących udział w badaniu mediatorów pojawiały się również innego rodzaju wątpliwości i zastrzeżenia odnośnie do tego, czy mediowanie jest zawodem i czy można o nim jako takim mówić nie tylko w kategoriach generalnych, ale też jako konkretnym zawodem funkcjonującym w Polsce. Zastrzeżenia formułowane przez respondentów w tym kontekście nie dotyczyły jednak samej kwalifikacji mediacji w poczet profesji i zawodów – co do tego mediatorzy byli bowiem przekonani – ale jej społecznego wymiaru i formalizacji:

Tak, to zawód, choć nie przedarliśmy się z tym przez taką powszechną świadomość, że mediacje to zawód, a nie tylko rola. <Mediator_22_Z>

Musiałabym wrócić do tego, że etos danego zawodu buduje się nie tylko w oparciu o pewne procesy społeczne, ale też ich legalizację i przy takim chaosie legislacyjnym, który w tej chwili jest, no sądzę, że będzie trudno zbudować ten etos, taki no naprawdę, który zapisze się w świadomości ludzi, że to jest coś innego, to jest jakaś specyficzna grupa, która tym, a nie czymś innym się zajmuje. <Mediatorka_4_Z>

Chyba tak, tak sądzę, ale nie wiem, kto o tym decyduje. Jest w przepisach, że mediacje się prowadzi, to i mediator jest zawodem, prawda? Tak to działa? <Mediator_18_NZ>

Chociaż obiekcje i wątpliwości osób badanych co do sposobu formalizacji zawodu mediatora mogą dziwić, to warto zaznaczyć, że określeniem „zawód-mediator” nie posługują się wprost ani regulujące w Polsce prowadzenie mediacji przepisy, ani dokumenty Społecznej Rady ADR, a prawie wcale nie posługują się nim instytucje i organizacje szkolące i certyfikujące ludzi do realizacji mediacji. Nie istnieje również w Polsce ustawa regulująca wykonywanie zawodu mediatora. Znany mi jest tylko jeden dokument wskazujący czy też kategoryzujący wyraźnie mediowanie do grona zawodów, i to zawodów specjalistycznych, a mianowicie Rozporządzenie MPiPS z dnia 7 sierpnia 2014 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na

potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 227), jego znajomość trudno jednak uznać za powszechną. Omawiane pytanie nie miało jednakże charakteru testowania wiedzy osób badanych, a odnosiło się do generalnego wyobrażenia mediatorów o oficjalnej pozycji ich mediacyjnej działalności pośród innych znanych im form aktywności zawodowych. Być może dlatego część badanych poszukiwała argumentów dla udzielanych przez siebie odpowiedzi w znanych im wskaźnikach działalności o takim charakterze⁵⁰. Toteż niektórzy respondenci na pytanie o to, czy mediacja jest zawodem, udzielali twierdzących odpowiedzi, tłumacząc, że jest nim, gdyż jest lub może być wykonywana przez ludzi w ramach swojego podstawowego zatrudnienia:

Uważam, że tak. Jest chociażby grupa mediatorów taka jak ja, którzy zajmują się tylko mediacją. Jeszcze jakiś czas temu mediacja była tylko hobbystką zapaleńców, fanatyków, przekonanych o tym, że mediacja to jest świetna sprawa i należy ją promować i ok, tak było i pewnie jest tak w wielu przypadkach. Ale jest też grupa osób, które mówią – mediacja to mój pierwszy zawód i zajmuję się tym profesjonalnie, zawodowo i nie robi nic innego, ale robię tylko mediacje. <Mediator_2_Z>

Tak. Coraz więcej jest mediatorów, którzy zajmują się mediacją jako pierwszym źródłem swojej aktywności zawodowej. <Mediatorka_21_Z>

W podobny sposób jak respondenci, których wypowiedź przytoczono powyżej, wypowiadali się również inni badani. Może się to wiązać z faktem, że wywiady prowadzono z osobami uprawnionymi do realizacji oraz realizującymi czynnie mediacje w Polsce od co najmniej kilku lat, pośród których 11 respondentów deklarowało, że działalność mediacyjna jest dla nich głównym lub bardzo istotnym czynnikiem działalności zawodowej i zarobkowej. Niemniej jednak kontekst możliwości wykonywania mediacji w ramach podstawowego zatrudnienia i osiągnięcia z tego tytułu dochodu był dla niektórych spośród badanych powodem, dla jakiego na pytanie o to, czy mediacja jest w Polsce zawodem, odpowiadali przecząco:

---

⁵⁰ Jak zauważa w swoim artykule Michał Reduta, we współczesnych definicjach zawodu występują zazwyczaj cztery elementy. „Są to czynności: 1) trwale wykonywane, 2) wymagające określonego przygotowania, 3) będące świadczeniami na rzecz innych osób, 4) przynoszące dochody będące podstawą utrzymania (...)”. M. Reduta, *Zawód, profesja i kultura profesjonalna*, Optimum, Studia Ekonomiczne, 2(74)/2015, s. 101.

W naszym systemie prawnym, w naszej kulturze społeczeństwa na pewno nie. To jest forma jakiegoś dorabiania. <Mediator_19_NZ>

Zawód mediatora został zdefiniowany na poziomie wynagrodzenia jako hobby, a na podstawie wymagań to nie wiem. <Mediator_5_Z>

To, co się teraz dzieje, to jest żart. To kpina i to jest aktualnie działalność pro bono. <Mediatorka_16_Z>

Gdybym miał w tej chwili polegać tylko na działalności mediacyjnej jako na swojej działalności zarobkowej, to nie byłoby do obronienia. <Mediator_6_NZ>

Być może również dlatego niektórzy z badanych byli zdania, że mediacji nie praktykuje się w Polsce w formie pełnoetatowego zajęcia, a raczej się nią z różnych powodów para, jak to stwierdziła jedna z respondentek <Mediatorka_4_Z>. Należy w tym miejscu jednak nadmienić, że ustawowe stawki za realizację mediacji nieznacznie wzrosły od momentu, w którym przeprowadzane były omawiane wywiady (tj. od 2014 i 2015 r.), zaś za niesatysfakcjonujące swoje wynagrodzenia uważali głównie mediatorzy specjalizacji innych niż gospodarcze i majątkowe oraz mediujący w innych sprawach niż te, za które wynagrodzenia mediatorów ustalano ze stronami w ramach umowy mediacyjnej, której podpisanie nie było konsekwencją sądowego przekierowania sprawy do mediacji. Samodzielne ustalanie stawek stanowiło nawet dla jednego z respondentów kluczowy czynnik kształtowania mediacji w kategoriach zawodu:

Profesjonalizacja to jest też to, że dążymy do tego, żeby mediowanie zaczęło być uznane jako zawód, ze wszystkimi regulacjami jak zawody prawnicze np. że mamy wolność w wyznaczaniu wynagrodzenia dla siebie, a nie że jesteśmy ograniczeni. <Mediatorka_21_Z>

W kontekście tym warto przytoczyć jeszcze jedną z wypowiedzi, której respondentka udzieliła w ramach innych poruszanych zagadnień, związanych jednak również ze sprawą wynagradzania mediatorów za ich pracę:

Mediacje są wynagrodzeniem dla mediatora. Są pewnego rodzaju pracą charytatywną i tak naprawdę tym się mogą zajmować ludzie, którzy nie chcą zarobić albo mogą sobie pozwolić, by się tym zajmować. Bo tutaj kokosów nie ma na ten moment. <Mediatorka_1_Z>

Mediatorka kwalifikująca w powyższej wypowiedzi działalność mediacyjną w poczet niezarobkowej aktywności charytatywnej należała także do

grupy osób badanych, które mimo utożsamiania działalności mediacyjnej z zawodową wskazywały w sposób szczególny na misyjność tego rodzaju zajęcia oraz jego filantropijny charakter. W tej grupie respondentów zidentyfikowałam również występowanie pewnej prawidłowości – za istotną cechę motywującą i demotywującą ludzi do wykonywania pracy mediatora respondenci ci przywoływali bowiem tę samą determinantę: działanie dla pożytku społecznego. Był to zatem dla nich zarówno pozytywny i satysfakcjonujący, co negatywny i kłopotliwy wymiar zawodowego praktykowania mediacji. Spostrzeżenie to jest jednak tylko pozornie zaskakujące, gdy bowiem odnieść je do innych wyników badań prowadzonych nad misyjnością pracy zawodowej, okazuje się wówczas, że poszukiwanie sensu i utrzymywanie motywacji do wykonywania nisko zarobkowej pracy przez wykonujących ją ludzi (tzn. pracy, z której trudno się utrzymać; pracy długotrwanie nieprzynoszącej oczekiwanych dochodów; pracy do której wykonywania angażowane są własne zasoby niewspółmiernie do wynagrodzenia) odbywa się właśnie w nawiązywaniu do jej szczególnego, bo dobroczyńskiego i misyjnego, charakteru⁵¹.

Przypisywanie mediacji pożytecznego wpływu społecznego stanowiło jednak stałą i istotną ramę definiowania zawodu mediatora przez osoby uczestniczące w badaniu, a upatrywały go one najczęściej zarówno w pozytywnym wpływie na poszczególne strony uczestniczące w mediacjach, jak i na ogół społeczeństwa polskiego:

Jestem zwolennikiem niepopularnego takiego nieformatowania, że w mediacjach nie tylko strony bezpośrednio zaangażowane w konflikt osiągną korzyści z mediacji, ale również ich partnerzy i otoczenie społeczne. Zwróć uwagę na potencjał mediacji, o której mówią mediatorzy transformatywni. Oni wierzą głęboko, że jednostkowa sytuacja mediacji ma się przekładać nawet sumarycznie na zdrowsze i lepsze społeczeństwa. <Mediator_9_NZ>

Mediacja ma ułatwiać ludziom, których jest przynajmniej dwoje, podejmowanie decyzji i dochodzenie do porozumienia, być może nawet pojednanie. W szerszym wymiarze, ma dostarczać ludziom wyboru co do tego, kto z nimi zajmie się ich sprawą, no i może się pojawić kultura pokojowego rozwiązywania konfliktów. <Mediator_17_Z>

---

⁵¹ A. Czerw, A. Borkowska, *Praca zawodowa jako obszar realizowania misji społecznej*, *Psychologia Społeczna*, 5, 4(15)/2010, s. 303–315.

To jest dla mnie taki cel szczegółowy, który przekłada się na generalny, czyli sprawianie, aby społeczeństwo lepiej się komunikowało, żebyśmy mieli lepsze kompetencje rozwiązywania konfliktów ogólnie. <Mediator-ka_13_NZ>

Wśród badanych znalazło się jednak kilka zasadniczo i z przekonaniem wyartykułowanych opinii dotyczących tego, że kluczowe zadanie mediacji i jej pożyteczny wpływ polega nie na czynieniu globalnej, społecznej zmiany – co jeden z respondentów określił mianem *futurystycznych zapatrywań* <Mediator_8_Z> – ale na udzielaniu skutecznego wsparcia poszczególnym ludziom w ich zmaganiach z różnego rodzaju problematycznymi i konfliktowymi sytuacjami:

Ludzie przychodzą [do mediatora], żeby zrealizować różne, indywidualne cele. Więc zadanie mediacji to pomóc zrealizować cele tych ludzi, a nie jakieś odległe cele społeczne. <Mediator_5_Z>

Jednakże nawet pośród respondentów podzielających powyższy pogląd panowała ogólna zgoda co do tego, że działania w służbie indywidualnych potrzeb i interesów ludzi znajdujących się w sytuacjach konfliktowych i spornych nie stoją w sprzeczności z dobrem i interesem społecznym, ale że są z nim tożsame.

Podążając wyznaczonym przez powyższe wypowiedzi tropem, można by zakładać, że mediatorzy – podobnie jak niektórzy teoretycy mediacji⁵² – postrzegają wykonywaną przez siebie pracę w kategoriach „zawodu zaufania publicznego”⁵³. Jego specyfika polega bowiem właśnie na tym, że

---

⁵² A. Jakubiak-Mirończuk, *Alternatywne a sądowe...*, s. 168; L. Mazur, *Ustawa o zawodzie mediatora – czy jest potrzebna?*, w: Czapska, M. Szelań-Dylewski (red.), *Mediacja...*, s. 117.

⁵³ Pojęcie „zawodu zaufania publicznego” nie zostało w prawie polskim jasno zdefiniowane, co oznacza, że nie istnieje jego legalna definicja. To, jakiego typu zawód czy profesja może być określana mianem zawodu zaufania publicznego, jest przedmiotem wielu dyskusji teoretyków i praktyków prawa, jak i samych legislatorów. Jak wynika z opracowania Kancelarii Senatu RP z listopada 2013 r.: „Najczęściej w literaturze przedmiotu do cech tych zalicza się: a) szczególną doniosłość prawidłowego i zgodnego z interesem publicznym wykonywania – istotnego z racji znaczenia, jaką dana dziedzina społecznej aktywności zawodowej odgrywa w społeczeństwie, oraz z racji konieczności zapewnienia ochrony gwarantowanych Konstytucją praw podmiotowych jednostki; b) powierzenie w warunkach wysokiego zaufania uprawiającym taki zawód informacji osobistych i dotyczących życia prywatnego osób korzystających z ich usług; c) uznawanie tych informacji

realizowany jest w służbie poszczególnych obywateli, ich grup, zbiorowości i organizacji dla urzeczywistnienia i ochrony przynależnych im dóbr, interesów, wartości i praw, przez co w jego realizacji upatruje się doniosłego wpływu na funkcjonowanie poszczególnych ludzi, ich grup, jak i całego społeczeństwa. I choć na zadane bezpośrednio badanym pytanie o to, czy mediator to zawód zaufania publicznego, nie uzyskałam wielu twierdzących odpowiedzi⁵⁴, to już w trakcie pogłębiania tego zagadnienia okazało się, że mediatorzy mają silne poczucie przynależności do grupy zawodowej cechującej się kluczowymi wyznacznikami tego rodzaju zawodu. W ich zakres weszły:

- „wolny”⁵⁵ charakter zawodu mediatora,
- społeczna misja wykonywania zawodu mediatora,
- profesjonalne i sformalizowane do niego przygotowanie,

za tajemnicę zawodową, która nie może być ujawniona; d) objęcia osób dysponujących taką tajemnicą – w wypadku możliwości naruszenia istotnych dóbr jednostki w razie jej ujawnienia – immunitetem zwalniającym je od odpowiedzialności karnej za ujawnienie informacji; e) korzystanie ze świadczeń tych zawodów często w razie nastąpienia realnego albo choćby potencjalnego niebezpieczeństwa dla dóbr jednostki o szczególnym charakterze (np. życie, zdrowie, wolność, godność, dobre imię); f) niepodleganie regułom hierarchii urzędniczej; g) występowanie sformalizowanej deontologii zawodowej oraz rękojmia należytego i zgodnego z interesem publicznym wykonywania zawodu, gwarantowana z jednej strony przez wysokie bariery dostępu do wykonywania każdego z zawodów zaufania publicznego, obejmujące nie tylko wymóg ukończenia odpowiedniego szkolenia, lecz również reprezentowanie odpowiedniego poziomu etycznego, z drugiej – sprawowaną w interesie publicznym pieczęć organów samorządu zawodowego (...).” Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 2 lipca 2007 r. (sprawa K41/05), za: A. Krasnowolski, *Zawody zaufania publicznego, zawody regulowane oraz wolne zawody. Geneza, funkcjonowanie i aktualne problemy*, Opracowania tematyczne OT-625, Kancelaria Senatu, Warszawa 2013, s. 13–14.

⁵⁴ Niska liczba jednoznacznie twierdzących odpowiedzi respondentów na zadane im bezpośrednio pytanie o to, czy mediowanie jest zawodem zaufania publicznego, była związana z uzasadnionymi wątpliwościami badanych co do jego definicji w prawie. Jednoznacznie twierdzące odpowiedzi padały jedynie od osób mających wykształcenie prawnicze oraz od osób, które stwierdzenia – zawód zaufania publicznego nie rozważały w ramach formalnych przepisów prawa, a intuicyjnie i zdroworozsądkowo.

⁵⁵ Zgodnie z definicją: „wolny zawód, pojęcie odnoszące się do zawodu wykonywanego na podstawie odpowiedniego wykształcenia, samodzielnie (co nie oznacza, że koniecznie indywidualnie) i na własną odpowiedzialność w sposób niezależny zawodowo, w celu oferowania usług intelektualnych lub koncepcyjnych w interesie klienta lub w interesie publicznym. Ważnymi cechami właściwymi wykonywaniu wolnego zawodu jest misja wykonywania zawodu, przestrzeganie reguł deontologicznych, zapewnienie klientom tajemnicy zawodowej i zaufania oraz ponoszenie szczególnej odpowiedzialności z racji sposobu wykonania zlecenia”. A. Krasnowolski, *Zawody zaufania publicznego...*, s. 3

- posiadanie i przestrzeganie standardów oraz norm etyki zawodowej,
- wymóg zapewniania poufności, bezstronności i staranności oferowanych usług,
- ponoszenie szczególnej⁵⁶ odpowiedzialności z racji sposobu ich wykonania,
- istnienie organizacji i samorządów branżowych mediatorów⁵⁷.

Spośród wyszczególnionych powyżej wyznaczników mediacji jako zawodu zaufania publicznego nie wszystkie były jednak dla mediatorów równie ważne. W konstruowanym przez respondentów przekazie na pierwszy plan wysuwały się bowiem istotnie standardy pracy mediatora oraz związane z nimi normy etyczne uchwalone przez Społeczną Radę ADR w dwóch dokumentach: „Standardy prowadzenia mediacji i postępowania mediatora” oraz „Kodeks Etyczny Mediatorów Polskich” (aneks, zał. 3 i 4). Choć nie są to dokumenty w żaden sposób obligujące prawnie, to dla badanych mediatorów okazały się być na tyle istotne, że ustawicznie odwoływali się do nich w ramach różnych zagadnień poruszanych w trakcie prowadzonych rozmów, traktując je jako punkt odniesienia do wielu ferowanych sądów i opinii, a na zadane im bezpośrednio pytanie o to, czy znają i czy stosują się do wytycznych zawartych w tych dokumentach, wszyscy odpowiedzieli twierdząco:

Tak, znamy je, zgadzamy się z nimi. One są dosyć szerokie, ale zgadzamy się z nimi. <Mediatrix_3_Z>

Tak, znam i korzystam. One są potrzebne, bo to jedyne zasady, które są wskazane i publicznie przyjęte. Fajnie by było, żeby one się znalazły w przepisach prawa, bo one byłyby poważniej traktowane wówczas. <Mediatrix_10_Z>

⁵⁶ Za „szczególną odpowiedzialność” często uznaje się odpowiedzialność przed komisjami etyki zawodowej funkcjonującymi w oparciu o regulaminy organizacji i korporacji branżowych lub w oparciu o uchwalone dla niektórych zawodów ustawy, jak np. dla zawodów prawniczych lub medycznych. W przypadku mediatorów jest to jednak odpowiedzialność rozumiana w kontekście poszczególnych przepisów regulujących prowadzenie mediacji w danej dziedzinie prawa, gdyż mediatorzy nie mają w Polsce osobnej ustawy o swoim zawodzie, a komisje etyki funkcjonują jedynie przy poszczególnych organizacjach branżowych o prawnym statusie organizacji pozarządowych.

⁵⁷ Kategorie, do których zakwalifikowano odpowiedzi badanych, zostały stworzone w oparciu o cechy „zawodu zaufania publicznego” wyszczególniane w literaturze przedmiotu. Zob. A. Czerw, A. Borkowska, *Praca zawodowa...*, s. 304; A. Krasnowolski, *Zawody zaufania publicznego...*, s. 3; J. Kuźmicka-Sulikowska, *Podstawa prawna...*, s. 1–23.

Stosuję je, uważam, że generalnie są one dobrymi standardami. One są wzorowane na standardach amerykańskich, uważam, że są dobre, że są korzystne i duża część kolegów też z tych standardów korzysta i jednoznacznie twierdzą, że są to standardy przydatne w ich pracy. <Mediatorka_13_NZ>

Tak, znam te standardy i staram się pracować według nich. Uważam je za cenne, dobre, rzetelne, no przygotowane rzeczywiście fajnie pod kątem mediatorów. Wydaje mi się też, że te standardy dość fajnie zabezpieczają pewne rzeczy i gwarantują takie profesjonalne wykonywanie tego zawodu. < Mediator_2_Z>

To również w tych dwóch dokumentach – odwrotnie niż w obowiązujących a niesatysfakcjonujących mediatorów stawkach finansowych, podobnie zaś jak w przypadku misyjnego charakteru mediacji – mediatorzy upatrywali pożytecznego wpływu na kształtowanie etosu i prestiżu swojej działalności zawodowej, jako działalności poważanej społecznie i legitymizowanej na poziomie formalnych instytucji państwa:

Te standardy są ważne, bo to nie tylko zasady, ale też ducha mediacji pokazują, misję. W przepisach żadnych tego nie ma, tylko te dokumenty to mówią, i to jest kluczowe. Bo w kampaniach społecznych wiadomo, mediacja nic nie kosztuje, tania jest, znaczy niskiej jakości, bo to właśnie nic nie kosztuje, byle co. Natomiast standardy oficjalne, takie państwowe zwiastują jakość. Rada jest przy ministerstwie przecież, to ważna rzecz! <Mediator_18_NZ>

Nie tylko dla respondenta, którego wypowiedź przytoczono powyżej, ale również dla innych osób biorących udział w badaniu istotne było umiejscowienie aktu uchwalenia tych dokumentów w radzie stanowiącej ciało doradcze Ministra Sprawiedliwości RP, a więc formalnej agendy rządowej. Kilku mediatorów podkreśliło nawet w swoich wypowiedziach, że właśnie to zadecydowało o tym, że potraktowali te standardy jako istotne atrybuty pełnionej przez siebie roli zawodowej, obnosząc się i afiszując z nimi wśród innych ludzi, a w szczególności pośród klientów:

To profesjonalne móc dysponować takimi oficjalnymi standardami i deklarować, że swoje zadanie, swoją pracę realizuję zgodnie z nimi. To, że pracuję na ich podstawie może nawet stanowić część mojego monologu mediatora. Ja się z ludźmi witam i oni wiedzą, że pracuję zgodnie z wymogami „państwowymi”. <Mediatorka_21_Z>

To taki symbol również, dzięki temu symbolowi mediator każdy może, ja mogę, czuć się tak oficjalnie, może się czuć jak emisariusz większej sprawy, większego czegoś od niego i choć to w naszym przypadku nie jest tak wiele może jak w innych zawodach, to jednak jest i teraz stronom o tym mówię. Jest czym się wspierać, swój autorytet. <Mediatorka_11_Z>

Niektórym spośród badanych uchwalenie standardów i zasad etycznych prowadzenia mediacji pomogło także poczuć się częścią ogólnopolskiego środowiska mediatorów, uważali bowiem te dokumenty za *oficjalny drogowskaz* <Mediator_14_Z> czy też *klamrę spinającą* <Mediatorka_11_Z> ludzi praktykujących mediację w Polsce w działalność o charakterze branżowym. Być może dlatego treści zawarte w omawianych dokumentach są przez badanych mediatorów akceptowane, a przez wiele organizacji zostały inkorporowane:

Znam je i oczywiście stosuję w swojej pracy. To był sukces, że przez proste ogłoszenie niewielkich, małych standardów stały się one powszechne. Nawet te standardy są uwzględnione w wielu ngo'sach jako oficjalne procedury. Nikt ich nie narzucał, one były ogłoszone. <Mediator_17_Z>

Dla postrzegania tych standardów za swoje, za integrujące i za globalnie mediatorów obowiązujące wyraźnie istotna była ogólnopolska, a nie lokalna skala tego przedsięwzięcia, dzięki czemu – jak często tłumaczyli badani – nie zostało ono zawłaszczone czy też zdominowane przez żadną ze zrzeszających mediatorów organizacji. Wielu respondentów – zarówno zrzeszonych, co niezrzeszonych w tych organizacjach – trwało bowiem w przeświadczeniu, że są one wobec siebie konkurencyjne, o czym badani nierzadko informowali wprost bądź manifestowali w rozmowach. Manifestacje te dotyczyły mediatorów z różnych środowisk i polegały zazwyczaj na wyborze przez badanych strategii dewaluowania znaczenia innych organizacji, odmawiania ich członkom kompetencji lub wskazywania na ich nadszarpnięty wizerunek przy jednoczesnym przypisywaniu sobie i swojemu środowisku wiodącej roli w procesie kształtowania, upowszechniania i profesjonalizacji mediacji w Polsce⁵⁸. To poczucie wiodącej roli ograniczało się jednak głównie do działalności realizowanej w sferze organizacji i ośrodków mediacyjnych. Niemal bowiem każda z badanych osób, która

⁵⁸ Zdecydowano o nieprzytaczaniu egzemplifikacji empirycznych poruszanych zagadnień ze względu na ich wysoce identyfikujący respondentów charakter oraz brak możliwości skutecznej anonimizacji wypowiedzi bez ztracenia ich sensu.

mogła się wykazać faktycznym, ukierunkowanym, intencjonalnym zaangażowaniem w ten proces, informowała o barierach lub/i deficytach wpływu na formowanie stanu prawnego mediacji w Polsce przez samych mediatorów oraz za dużym natomiast wpływem prawników, sędziów i urzędników, którzy – jak to określił jeden z respondentów – *nie chcą innowacji i zmian, nie pozwalają na to, chcą się obijać o znane ściany* <Mediator_17_Z> i *nie są w polu mediacji autorytetem* <Mediatorka_4_Z>.

Podobne opinie respondenci prezentowali na temat wpływu na system kształcenia mediatorów w Polsce, a raczej jego braku. Respondenci uważali bowiem często, że nabywanie kompetencji i uprawnień mediacyjnych realizowane poza organizacjami i ośrodkami mediatorów, tzn. *w przypadkowych organizacjach i firmach szkoleniowych* <Mediatorka_21_Z> w ogóle nie powinno mieć miejsca, a te realizowane na uczelniach wyższych powinno być w większym stopniu konsultowane z nimi bądź powiązane ze środowiskiem ich stowarzyszenia, szczególnie wówczas, gdy uczelnie chcą posiadać ich rekomendacje:

Ja widziałam wiele dyplomów studiów podyplomowych (...) chcą, żebyśmy dawali im rekomendacje, a w tych programach nie ma po prostu ważnych rzeczy, a jest mnóstwo rzeczy, które są mediatorowi do niczego niepotrzebne. <Mediatorka_1_Z>

W trakcie wywiadów mediatorzy niezwykle intensywnie zaznaczali swoją potrzebę wpływu i wolę posiadania mocy sprawczej we wszystkich symultanicznie toczących się procesach upowszechniania i instytucjonalizacji mediacji w społeczeństwie i państwie polskim. Potrzeba ta najintensywniejsza była zaś u mediatorów z największym stażem mediacyjnym i pełniących istotne funkcje w organizacjach branżowych mediatorów w Polsce. Były to zatem osoby, których praktyka i rozwój zawodowy nie tylko rozkładały się niemal na przestrzeni całego kontinuum wdrażania mediacji w polski system prawny, ale i osoby aktywizujące się w tych procesach. Badani ci postrzegali to za swój atut i dystynkcję, a co warto zaznaczyć, postrzegali je w ten sam sposób również niektórzy spośród innych badanych osób uznając tych doświadczonych mediatorów za autorytety. Być może również dlatego postawę tej kategorii badanych cechowało coś, co określiłabym mianem archetylizacji pełnionej przez siebie roli mediatora, gdyż respondenci ci nie tylko dawali do zrozumienia, ale również bezpośrednio oznajmiali, że to właśnie w ich praktyce, w ich wyjaśnieniach i w ich stanowiskach należy szukać ośrodka tego, czym

powinno być właściwe, profesjonalne podejście do mediowania i jaka powinna być ścieżka kształtowania mediacji w Polsce⁵⁹. W żadnej z tych sytuacji mediatorzy nie przychyliłi się jednak do prośby sprecyzowania i opisanego sposobu mediowania, powołując się każdorazowo na tajemnicę zawodową⁶⁰, ale chętnie rozmawiali o tym, jak mediacja w Polsce instytucjonalizuje się i wygląda, chętnie dzielili się również pomysłami na to, jak instytucjonalizować się i wyglądać w ich opinii powinna, co zresztą znajduje także wyraz w niniejszym podrozdziale. Nie oznacza to oczywiście, że mediatorzy młodszy czy też mediatorzy z mniejszym stażem i o niższej aktywności w organizacjach formalnych nie mieli i nie chcieli mieć wpływu na procesy instytucjonalizacji i upowszechniania mediacji w kraju. Mieli i chcieli, zupełnie inaczej jednak postrzegali tę kwestię. Swoją chęć oddziaływania umiejscawiali bowiem głównie w promowaniu stosowania mediacji w lokalnych społecznościach, organizacjach, instytucjach i firmach oraz w innowacyjnych i nieszablonych do tego podejściach, a nie w aspirowaniu do oddziaływania na ten proces na poziomie centralnym i systemowym, do którego zaliczyć można centrale ogólnopolskich organizacji branżowych mediatorów, Społeczną Radę ADR czy Ministerstwo Sprawiedliwości RP i Ministerstwo Gospodarki RP. Bez względu jednak na te różnice mediatorzy byli zgodni, że działa-

---

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ Respondenci w ogóle niechętnie odnosili się do próśb dotyczących opisanego sposobu wykonywania przez nich działalności mediacyjnej. Zdawkowe odpowiedzi lub odwoływanie się w tłumaczeniach do tajemnicy zawodowej, czy też dokładniej – do utrzymywania w dyskrekcji swojego *know-how*, zdarzały się nader często. Mediatorzy nie byli również chętni do klasyfikowania swojej metodyki pracy w ramach znanych w literaturze przedmiotu podejść. I choć nie była to znacząca i wobec tego licznie reprezentowana w operacjonalizacji scenariusza kwestia, to właśnie ona była najbardziej problematyczna w prowadzonych rozmowach. Bezpośrednia prośba o opisanego sposobu prowadzenia mediacji niejednokrotnie skutkowałą nawet destabilizacją sytuacji wywiadu. Kilkoro respondentów po zadaniu tego pytania zmieniło postawę ciała, ton i tembr głosu, uciekało wzrokiem, milkło lub od razu odmawiało odpowiedzi, najczęściej powołując się właśnie na swoją tajemnicę zawodową. Trudno mi jednoznacznie i rzetelnie wytłumaczyć przyczyny tych zdarzeń. Powodów tego zachowania mogę bowiem poszukiwać wyłącznie w swoich odczuciach i spostrzeżeniach, gdyż nie eksplorałam tego zagadnienia systematycznie, a całą energię i starania przerzucałam w tych okolicznościach na ustabilizowanie sytuacji wywiadu, najczęściej stosując strategię grzecznej nieuwagi i strategię przesterowywania uwagi respondentów na kolejne kwestie, w pełni przyjmując ich odmowę. Uważam jednak, że jest to sprawa istotna i warta do podjęcia w badaniach.

nia ukierunkowane na kształtowanie i wzmacnianie prestiżu zawodu mediatora oraz upowszechnianie realizowanej przez niego formy i formuły interwencji w konflikty i spory, podejmować należy.

4.5. Podsumowanie

Analiza sensów i znaczeń, jakie mediatorzy uczestniczący w wywiadach przypisują realizowanemu przez siebie pośrednictwu, prowadzi do trzech zasadniczych konstatacji.

Pierwsza konstatacja odnosi się do poglądów mediatorów na stosowanie mediacji oraz jej oceny na tle innych typów interwencji w konflikty i spory⁶¹. Otóż analiza wypowiedzi osób uczestniczących w badaniu wykazała, że prezentują one w tej kwestii raczej spójne i zbieżne poglądy, upatrując w stosowaniu mediacji oficjalnie przypisywanych jej zalet, jako metody: tańszej, krótszej, mniej sformalizowanej i bardziej swobodnej od drogi sądowej, natomiast od samodzielnych zmagania oponentów bardziej efektywnej. Delegowanie do finalizacji sprawy spornej pośredników podejmujących negocjacje w imieniu stron mediatorzy traktowali zaś często jako strategię chybioną, bo bardziej przydatną w pertraktacjach i przetargach niż w zmaganiach z animozjami zwaśnionych ludzi. Zdaniem badanych trudno bowiem tą drogą uzyskać stan, który określić można mianem autentycznego rozwiązania konfliktu. Poprzez to rozwiązanie mediatorzy rozumieją coś więcej niż tylko uzyskanie przyzwolenia stron na przedstawione im warunki umowy finalizującej spór. Autentyczne rozwiązanie sytuacji problemowej, konfliktowej lub/i spornej to w ich opinii takie rozwiązanie, które umożliwi ustalenie, zneutralizowanie lub zlikwidowanie przyczyn waśni i sporów, unormowanie stosunków pomiędzy oponentami, naprawę ich relacji, a nawet pojednanie oraz finalizację sprawy spornej w postaci satysfakcjonującego, zadowalającego i obopólnie przez strony akceptowanego porozumienia, które nie tylko zobowiążą się przestrzegać i realizować, ale też będą na to zorientowane. Być może również dlatego mediatorzy dokonujący oceny realizowanego przez siebie typu interwencji w kategoriach skuteczności i sprawiedliwości uwarunkowywali ją od indywidualnych odczuć, potrzeb i interesów stron uczestniczących w danym postępowaniu,

---

⁶¹ Wyszczególniono cztery typy podejść do rozwiązywania lub/i rozstrzygania konfliktów i sporów: sami zainteresowani, sami zainteresowani ze wsparciem mediatora, pośrednicy, sądy.

czyniąc z nich punkt odniesienia dla rozważania o mediacji i dokonywania jej oceny w tych kategoriach.

Druga konstatacja odnosi się do postrzegania działalności mediacyjnej w kategoriach aktywności zawodowej i profesjonalnej. Mediatorzy byli zgodni, że w Polsce funkcjonowanie na tym polu spełnia cechy działalności tego typu, gdyż można w tym kierunku się kształcić, a wykształcenie to formalizować w postaci dyplomów, certyfikatów i uprawnień. Nie mniej istotne były na tym polu również inne czynniki działalności zawodowej, a w szczególności możliwość uzyskiwania wynagrodzenia za wykonaną pracę. W komentarzach odnoszących się do zarobków mediatorów przewijały się jednak opinie o niesatysfakcjonujących stawkach ustalonych za mediacje realizowane z sądów, choć w licznych fragmentach wypowiedzi badanych poświęconych tej tematyce dostrzegalne są także inne powody tego niezadowolenia. Zaliczyć do nich można negatywny wpływ stawek ustawowych na kształtowanie cenników mediacji realizowanych poza sądami, konieczność podejmowania nieopłacalnych finansowo mediacji z sądów, ze względu na fakt, że funkcjonowanie na sądowych listach mediatorów postrzegane jest jako budujące wiarygodność mediatora, oraz trudności z uzyskiwaniem zleceń w skali umożliwiającej praktykowanie mediacji w ramach podstawowego zatrudnienia. Najbardziej zadowoloną z dochodów grupą respondentów były osoby angażujące się w sprawy majątkowe i gospodarcze, prawnicy oraz osoby prowadzące prywatne ośrodki mediacyjne o ugruntowanej pozycji na rynku.

Ewentualność wykonywania niskopłatnych zadań nie stanowiła jednak dla mediatorów bariery dla pozostawania podmiotami zaangażowanymi w aktywność mediacyjną oraz w działalność na rzecz jej rozwoju i upowszechniania. W wypowiedziach osób uczestniczących w badaniu często ujawniały się bowiem innego rodzaju motywacje, związane z ich przekonaniami o społecznie pożytecznym i doniosłym znaczeniu tej niewładczej formuły interwencji. Było to dla mediatorów zarówno źródłem satysfakcji i spełnienia, jak też szacunku i prestiżu, bez względu na to, czy traktowali mediowanie w kategoriach nieodpłatnej działalności dobroczynnej, czy pracy zarobkowej. Nie bez znaczenia okazała się być również dla respondentów możliwość wykorzystywania w praktyce mediacyjnej posiadanych zdolności i kwalifikacji zawodowych, których nie mogą w pełni wykorzystywać w ramach swojego podstawowego zatrudnienia. Stanowisko to cechowało głównie prawników oraz pracowników nauki.

Trzecia, ostatnia konstatacja to ustalenie, że mediatorzy w trakcie dzielenia się swoimi opiniami i poglądami czynili to zawsze z jednoznacznie określonej perspektywy osadzonych instytucjonalnie podmiotów. Badani

nie tylko zatem byli usytuowani w tej pozycji w ujęciu analitycznym⁶², ale również dowodzili tego w rozmowach, z których wynikało, że utożsamiają się z ideą mediacji oraz że czują się jej współtwórcami, delegatami i wykonawcami w społeczeństwie polskim. Koncepcja pełnionej przez siebie roli, jaką wytwarzali w tym ujęciu mediatorzy, osadzała się głównie na realizacji doniosłej misji społecznej, za którą uważali propagowanie i stosowanie konsensualnych, kontraktowych, mediacyjnych podejść do rozwiązywania konfliktów i sporów na uznanych zasadach dla tego typu interwencji. Oficjalnym ośrodkiem tych zasad badani uczynili obowiązujące dla mediacji przepisy prawa oraz uchwalone przez Społeczną Radę ADR standardy i reguły etyczne. Czynili to nie tylko w bezpośrednich deklaracjach, ale i powołując się na nie w trakcie opisywania oraz wyjaśniania swoich poglądów na mediację, jak również czyniąc z tych zapisów zasadniczy punkt odniesienia i kryterium oceny dla swojej działalności mediacyjnej. Ich innym istotnym wymiarem były dla badanych również własne doświadczenia praktykowania mediacji oraz opinie osób uznawanych przez nich w tej dziedzinie za autorytety⁶³. Zaledwie w kilku wypowiedziach odnotowano przypadki odnoszenia swojej działalności mediacyjnej do wiedzy akademickiej.

Kwestię poczucia instytucjonalnego osadzenia mediatorów można jednak rozważyć w alternatywny sposób. Niektórzy spośród badanych posługujący się w swoich wypowiedziach odniesieniami do uchwalonych przez Społeczną Radę ADR standardów mediacji oraz deklarujący ich przestrzeganie, nie uważali ich bowiem za wystarczające. Dostrzegali ich pozytywne walory dla symbolizacji mediacji w wymiarze społecznym, jednak krytycznie oceniali je względem kształtowania oraz ustanawiania standardów normatywnych i proceduralnych. Respondenci tłumaczyli, że zapisy umieszczone w tych dokumentach były i są powszechnie przez mediatorów znane i poważane, gdyż stanowią odwzorowanie konstytutywnych elementów mediacji, dlatego uchwalenie ich w tym kształcie miało zdaniem badanych charakter ważnego symbolicznego gestu, jednakże gestu dla odpowiedniego umocowania i instytucjonalizacji mediacji w Polsce niewystarczającego. Za szczególnie w tym względzie deprecjonujące respondenci uznawali brak ustawy regulującej działalność mediacyjną na szczególnych zasadach.

---

⁶² Analityczne umiejscowienie mediatorów w koncepcji badania omówiono w *Rozdziale V.4.2. Badanie i analiza poglądów mediatorów na mediację* oraz w załączniku 5 aneksu niniejszej rozprawy.

⁶³ Osobą, która uznawana była przez zdecydowaną większość respondentów za autorytet w dziedzinie mediacji oraz która w sposób szczególny zasłużyła się dla rozwoju mediacji w Polsce, była dr Janina Waluk.

Zakończenie

Przystępując do projektowania badań statusu mediacji w społeczeństwie polskim, miałam świadomość tego, iż muszę wytyczyć wyraźną linię demarkacyjną pomiędzy interesującym mnie pojęciem mediacji jako zinstytucjonalizowanego rodzaju interwencji w konflikty i spory a innymi jej wyobrażeniami. Przedsięwzięcie to było istotne nie tylko ze względu na potrzebę klaryfikacji konstruktów pojęciowych mediacji odpowiadającego rzeczywistemu przedmiotowi badań i postawionym w pracy problemom badawczym, ale również przez wzgląd na dążenie do charakterystyki tego rodzaju interwencji w pryzmacie związanych z nim teorii, koncepcji i twierdzeń socjologicznych. Dlatego też na kolejnych stronach niniejszej monografii pojęcie mediacji wyznaczano stopniowo, najpierw lokując je w polu znaczeniowym interwencji w konflikty i spory, następnie w ramach ich instytucjonalnych modeli oraz odpowiadających im podejść do rozstrzygnięcia i rozwiązywania spraw spornych, a finalnie w odniesieniu do obowiązujących w tym polu ideowych i proceduralnych zasad funkcjonowania społeczeństwa i państwa polskiego. Tak wytyczony proces delimitacji¹ pojęcia mediacji umożliwił ukazanie jej celowości i zasadności zarówno w sferze abstrakcyjnych konstruktów i założeń, jak i obiektywizujących je

---

¹ Piotr Chomczyński określa tego rodzaju strategię delimitacją przez konceptualizację, tłumacząc, że jest to: „Proces budowania granic między tym co ważne w stosunku do tego, co mniej ważne w badaniu, polegający na coraz większym zagłębieniu, zawężaniu i skupianiu się wokół najważniejszych kwestii, a następnie wykraczanie ponad to, co jest konkretne oraz szczegółowe, tworząc w ten sposób pewien poziom abstrakcji. Generowane w ten sposób wnioski mają charakter bardziej ogólny niż poszczególne elementy materiału empirycznego”. P. Chomczyński, *Delimitacja przez konceptualizację*, w: K.T. Konecki, P. Chomczyński, *Słownik socjologii jakościowej*, Difin, Warszawa 2012, s. 50–52, za: J. Jagieła, *Słownik terminów i pojęć badań jakościowych nad edukacją*, Wyd. im. S. Podobińskiego Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, Częstochowa 2015, s. 74.

reguł, metodyk, procedur i norm prawnych. Jako taką mediację poddano następnie analizie, jak również przestudiowano jej implementację w polskim systemie prawnym oraz w innych sferach, w których propaguje się jej wykorzystywanie.

Jak ustalono, początków procesu kształtowania i instytucjonalizacji mediacji czy też szerzej nienakazowych, niewładczych oraz nieprocesowych metod konsensualnego przeprowadzania i finalizacji spraw spornych można by doszukiwać się w społeczeństwie polskim już w kilku minionych wiekach, jednakże ich kształtowanie w formie i formule odpowiadającej współczesnej demokracji trwało równoległe z transformacją społeczeństwa i państwa polskiego zapoczątkowaną w ostatniej dekadzie XX wieku. Instytucjonalizacja tych metod miała stanowić remedium na liczne niedomagania wymiaru sprawiedliwości, związane nie tylko z postępującą niewydolnością orzeczniczą sądownictwa spowodowaną wzrastającą liczbą spraw wnoszonych do rozpatrzenia na wokandzie czy też z innymi problemami zarządczymi organów wymiaru sprawiedliwości (z ang. *judicial governance*), ale również z ich niską responsywnością na przeobrażenia i pluralizację oczekiwań wobec instytucji rozstrzygających lub/i rozwiązujących konflikty i spory. Odpowiedzią na ten stan miała być taka oferta zarządzania sprawami spornymi, która odpowiadałaby temu zapotrzebowaniu, uwzględniając interesy i prawa podmiotów bezpośrednio i pośrednio zaangażowanych w dany stosunek konfliktowy, nie generując jednak przy tym obciążenia systemu sądownictwa. Kompleksowe koncepcje tego typu rozwiązań bywają określane mianem „Uzupełniających form wymiaru sprawiedliwości” (z ang. *Complementary Forms of Justice* – w skrócie CFJ), „Efektywnych metod rozwiązywania konfliktów i sporów” (z ang. *Effective Dispute Resolution* – w skrócie EDR), ale najczęściej mianem „Alternatywnych metod rozwiązywania konfliktów i sporów” (z ang. *Alternative Dispute Resolution* – w skrócie ADR), pod którym to są również instytucjonalizowane i upowszechniane w Polsce. W ich zakres wchodzi podstawowe czy też czyste formy ADR, do jakich zalicza się negocjacje, koncyliacje/facylitacje, mediacje i arbitraż oraz ich liczne formy hybrydowe (z ang. *mediation-arbitration, mini-trial, fact finding, mediation-fact finding, confidential listener, early neutral evaluation, summary jury trial, dispute review boards, corporate ombudsman, multi-steps ADR*)². Za ich wspólne, emblematyczne cechy

---

² J.T. Barrett, J.P. Barrett, *A History of...*, s. 145; A. Jakubiak-Mirończuk, *Alternatywne a sądowe...*, s. 19–21; A. Kalisz, A. Zienkiewicz, *Mediacja...*, s. 30; R.H. Mnookin, *Alternative...*, s. 1; L. Morawski, *Proces sądowy...*, s. 12–13; R. Morek, *Wprowadzenie...*, s. 24.

uznaje się niższy od procesu sądowego stopień arbitralności, proceduralizacji i formalizacji postępowania oraz wyższy od niego stopień dostosowania do wymagań i potrzeb stron odnośnie do organizacji, realizacji, ukie-runkowania i finalizacji spraw konfliktowych i spornych. To przez pryzmat tych cech oraz ze względu na ich pozasądowy charakter metody ADR roz-patrywane są zbiorczo jako alternatywa zewnętrzna wobec organów wy-miaru sprawiedliwości bądź jako alternatywa wewnętrzna, gdy w ramach postępowania sądowego dopuszcza się ich stosowanie³.

Nie jest to jednak jedyny pryzmat przez który można postrzegać meto-dy ADR. L. Morawski zaproponował, aby przez wzgląd na niejednorodne w nich natężenie wyszczególnionych powyżej cech rozmieścić je na pewnego rodzaju kontinuum skonstruowanym zgodnie z postępującym stopniem ich formalizacji i instytucjonalizacji oraz zgodnie ze wzrastającym władztwem zaangażowanej w ich realizację strony trzeciej⁴. Na jego początku ulokował najbardziej swobodne i niewładcze formy zarządzania sporem, jak np. sa-modzielnie prowadzone ustalenia i negocjacje, na jego krańcu zaś swobodne najmniej, lokując tam sądy⁵. Tak pomyślaną ofertę alternatywnych podejść do finalizacji spraw spornych L. Morawski proponował traktować dwojako. Po pierwsze jako propozycję wieloetapowego procesu zarządzania sporem, który miałyby się rozpoczynać od najmniej sformalizowanych i najmniej ar-bitralnych form postępowania, kolejne oferując wówczas, gdy wyczerpane zostają możliwości danego etapu. Po drugie jako ofertę różnych propozycji rozwiązywania lub/i rozstrzygania konfliktów i sporów, gdyż, jak tłumaczył: „W demokratycznych społeczeństwach istotą wszystkich praw obywateli jest ich prawo wyboru, także prawo do wyboru instytucji, która będzie rozstrzy-gać ich problemy. (...) W pluralistycznych społeczeństwach istnieć musi również pluralizm form wymiaru sprawiedliwości”⁶.

Podejście bazujące na traktowaniu metod ADR jako różnorodnej ofer-ty prowadzenia i finalizacji spraw spornych zdaje się celnie odpowiadać potrzebom współczesnego *homo elicens*⁷, w którego istocie leży możli-wość dokonywania wyborów. Potrzebom jego zdaje się jednak przeczyć,

³ Zob. P.H. Collin (red.), *Dictionary...*, s. 13; O. Nawrot, *Wprowadzenie do logi-ki...*, s. 121–124, 132; M. Tytuła, M. Łosiak, *Polski...*, na: <http://sjp.pwn.pl> [odczytano 2017.04.20].

⁴ L. Morawski, *Główne problemy współczesnej...*, s. 236.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*, s. 237–238.

⁷ A. Siciński, *Styl życia, kultura, wybór: szkice*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2002, s. 81.

gdy spojrzeć na tak zbudowaną ofertę jako przytłaczającą i niezrozumiałą choćby przez wzgląd na jej mnogość oraz jej kontestacyjny charakter⁸. Wielość opcji wyboru nie tylko bowiem stwarza nowe szanse zaspokajania potrzeb, nie tylko otwiera nowe perspektywy realizacji interesów i praw, nie tylko też stanowi przejaw poszerzania wolności, ale może być również przyczyną zagubienia, niepewności i dezorientacji, szczególnie wówczas, gdy to, co nowe, nie jest jeszcze znane, a to, co dotychczas uznane, właśnie zostało zakwestionowane. Człowiek postawiony przed wyborem sąd lub alternatywna ścieżka interwencji może zatem zostać rzucony w proces dalszego „uniewnieniania” niż nabywania pewności o możliwości korzystania z przynależnych mu praw, jak przyjęło się o tym mówić. Nie można zapominać, że pośród osób znajdujących się w tak skonstruowanej sytuacji wyboru znajdują się również takie, dla których będzie to wybór przytłaczający, a może nawet wiążący się z lękiem lub być przyczyną rezygnacji z dochodzenia swoich roszczeń i praw. Oferta metod ADR może okazać się zatem problematyczną, a w niektórych okolicznościach może nawet okazać się sferą, w której reprodukowana będą różnego rodzaju nierówności społeczne. Świadczyć o tym mogą wypowiedzi niektórych spośród badanych mediatorów, którzy przy okazji rozważań o uwarunkowaniach partycypacji w mediacji wskazywali na istnienie związku pomiędzy kapitałem kulturowym klientów a ich gotowością do uczestnictwa w postępowaniu oraz satysfakcją z jego przebiegu. Część mediatorów wyraziła również pogląd, że wśród osób przystępujących do mediacji prywatnej, a więc niezależnie od zlecenia sądu, obserwowany jest większy udział osób o wyższych kompetencjach społecznych, podczas gdy w mediacjach ze zlecenia sądu zauważalna jest tendencja odwrotna. Co prawda fakt, że tylko nieliczni uczestnicy sondażu przeprowadzonego w ramach badań własnych deklarowali osobiste uczestnictwo w mediacji, ogranicza możliwości zweryfikowania tej tezy, to wiadomo jednak, że już sama znajomość metod ADR i styczność z nimi są różnicowane wśród Polek i Polaków ze względu na cechy takie jak poziom osiągniętego wykształcenia oraz wysokość dochodu. To bowiem osoby o mniej uprzywilejowanej pozycji społecznej, a więc mieszkające na obszarach peryferyjnych, gorzej wykształcone i uzyskujące niskie dochody, rzadziej miały kontakt z metodami ADR, a w tym również z mediacją. Stan ten znajduje potwierdzenie zarówno w wynikach badań zrealizowanych na

⁸ Zob. Z. Bauman, *Płynne życie*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2007, s. 36–37.

⁹ Zob. Z. Bauman, *Ponowoczesność jako źródło cierpień*, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2000, s. 375.

zlecenie Ministerstwa Sprawiedliwości RP, jak i w wynikach przeprowadzonego na potrzeby niniejszej monografii sondażu.

W poruszonym kontekście na uwagę zasługuje również fakt, iż dane, które pozwoliłyby scharakteryzować uczestników mediacji, nie są w Polsce agregowane i przetwarzane ani w ramach statystyki publicznej, ani w ramach sprawozdawczości poszczególnych osób praktykujących mediację, ani też w ramach działalności zrzeszających je organizacji. Ten rodzaj sprawozdawczości nie został dotąd objęty żadnego rodzaju regulacjami. Skala uczestnictwa w mediacji oraz profil społeczno-demograficzny jej klientów pozostają dlatego nieznane. Paradoksalnie wielu mediatorów biorących udział w prowadzonych przeze mnie wywiadach wyrażało zainteresowanie tego rodzaju danymi, choć sami nie wykazywali gotowości i chęci do ich raportowania, a potencjalny obowiązek sprawozdawczy postrzegali jako niepotrzebny, a nawet kłopotliwy i zbędny.

Innym problematycznym aspektem oferty alternatywnych wobec sądowych metod rozwiązywania konfliktów i sporów jest jej jednostronne traktowanie w kategoriach konceptu emancypacyjnego. Przyjmuje się bowiem, że angażowanie się w oddolne, kontraktowe, konsensualne i nienakazowe formy prowadzenia oraz finalizacji spraw spornych nadaje stronom większą autonomię w procesie zarządzania swoimi prawami podmiotowymi, pozostawiając je władnymi w podejmowaniu decyzji dotyczących przebiegu oraz efektów postępowania, którego są głównymi interesariuszami. W dyskursie tym najczęściej pomija się jednak ryzyka i koszty rozwiązywania spraw spornych przez samych zainteresowanych bez arbitralnego, sądowego zwierzchnictwa nad tym procesem. Tymczasem zabiegi zorientowane na samodzielne wypracowanie ustaleń kończących spory nie tylko wymagają od stron dużego nakładu pracy i zaangażowania, ale nakładają również na nie odpowiedzialność za jakość i powodzenie tego procesu. Zdając sobie z tego sprawę, strony mogą szacować związane z nimi koszty i ryzyka, wybierając takie strategie zagospodarowania sprawy spornej, które sprzyjać będą ich opanowywaniu i minimalizacji. Jak zauważa w tym kontekście J. Kurczewski: „w sporach z udziałem przeciwników o nierównej sile osoby słabsze wybierają utratę kontroli na rzecz osób trzecich, aby przeciwnik znalazł się pod kontrolą strony obcej w sporach osobowych lub też aby zwiększyć szanse na wygranie własnej sprawy w sporach dotyczących roszczeń”¹⁰. Opisana strategia wiąże się zdaniem J. Kurczewskiego

---

¹⁰ J. Kurczewski, *Wstęp*, w: M. Fuszara, J. Kurczewski, *Spory i ich rozwiązywanie: Elementy popularnej kultury prawnej*, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2017, s. 20.

z następującą kalkulacją: „Jeśli więc będę miał nad przeciwnikiem więcej władzy niż on nade mną, wybiorę kontakty dwustronne lub mediację, podczas gdy będąc w gorszym położeniu pozwolę innym osobom zaangażować się w sprawę: jeżeli i tak mam niewielką kontrolę nad sytuacją, to tracę stosunkowo mniej niż mój przeciwnik”¹¹. Takie ujęcie oferty ADR pokazuje, że jej emancypacyjny charakter polegać może raczej na możliwości włączenia poszczególnych opcji interwencji do jednostkowych kalkulacji i wyborów niż na traktowaniu ich jako uniwersalnego panaceum na deficyty upodmiotowienia obywateli stykających się z organami wymiaru sprawiedliwości. Z tego też względu warto powściągnąć przekaz instytucjonalnej racjonalności wprowadzania pozasądowych sposobów rozwiązywania spraw spornych do polskiego porządku prawnego, w którym utarło się je promować jako sposób na odciążenie wymiaru sprawiedliwości. Traktowanie oferty ADR jako taniej alternatywy dla jego organów może być bowiem odbierane jako przejaw przerzucania kosztów dysfunkcji tego systemu na jednostki, a nie jako przykład działań na rzecz poszerzania ich wolności i opcji wyboru. Opcji, które niewątpliwie są potrzebne, gdyż jak pokazują wyniki przeprowadzonego w ramach niniejszej monografii sondażu, Polki i Polacy mają zróżnicowane opinie co do metod, jakimi miałyby być rozstrzygane lub/i rozwiązywane ich sprawy sporne.

---

¹¹ *Ibidem.*

Wykaz tabel, wykresów i schematów

Tabela 1. Różnice w podstawowych modelach rozwiązywania i rozstrzygnięcia konfliktów i sporów	17
Tabela 2. Kontinuum wdrażania mediacji w polskim systemie prawnym ze względu na kategorię spraw	92
Tabela 3. Znajomość pozasądowych sposobów rozwiązywania sporów w badaniach MS RP (w procentach wskazań)	174
Tabela 4. Opinie o mediacji w badaniach MS RP (w procentach wskazań)	175
Tabela 5. Wybór postępowanie mediacyjne vs. proces sądowy w badaniach MS RP (w procentach wskazań)	176
Tabela 6. Styczność badanych z mediacją	178
Tabela 7. Zróżnicowanie styczności z mediacją ze względu na wiek respondentów (w procentach wskazań)	178
Tabela 8. Zróżnicowanie styczności z mediacją ze względu na wykształcenie respondentów (w procentach wskazań)	179
Tabela 9. Zróżnicowanie styczności z mediacją ze względu na dochód respondentów (w procentach wskazań)	179
Tabela 10. Zróżnicowanie styczności z mediacją ze względu na miejsce zamieszkania (w procentach wskazań)	180
Tabela 11. Okoliczności styczności badanych z mediacjami	181
Tabela 12. Percepcja sprawiedliwości i skuteczności niewładczych i władczych formuł interwencji w ogóle spraw (w procentach wskazań)	187
Tabela 13. Percepcja sprawiedliwości i skuteczności poszczególnych sposobów rozwiązania lub/i rozstrzygnięcia konfliktów i sporów w ogóle spraw (w procentach wskazań)	187
Tabela 14. Percepcja sprawiedliwości poszczególnych sposobów rozwiązania lub/i rozstrzygnięcia konfliktów i sporów według kategorii spraw a styczność z mediacją (w procentach wskazań)	192
Tabela 15. Percepcja skuteczności poszczególnych sposobów rozwiązania lub/i rozstrzygnięcia konfliktów i sporów według kategorii spraw a styczność z mediacją (w procentach wskazań)	196

Wykres 1. Mediacje w sporach zbiorowych w Polsce w latach 2006–2016	101
Wykres 2. Mediacje w sprawach karnych w polskich sądach powszechnych w latach 1998–2017	104
Wykres 3. Mediacje w sprawach nieletnich w polskich sądach powszechnych w latach 2004–2017	115
Wykres 4. Mediacje w sporach konsumenckich w latach 2006–2017	121
Wykres 5. Mediacja w postępowaniu sądoadministracyjnym w latach 2004–2016	124
Wykres 6. Mediacje w sprawach cywilnych w polskich sądach powszechnych w latach 2006–2017	135
Wykres 7. Mediacje w sprawach cywilnych w polskich sądach rejonowych i okręgowych w latach 2006–2017	136
Wykres 8. Mediacje w sprawach gospodarczych w polskich sądach powszechnych w latach 2006–2017	137
Wykres 9. Mediacje w sprawach gospodarczych w polskich sądach rejonowych i okręgowych w latach 2006–2017	138
Wykres 10. Mediacje z zakresu prawa pracy w polskich sądach rejonowych w latach 2006–2017	141
Wykres 11. Mediacje w sprawach rodzinnych w polskich sądach powszechnych w latach 2006–2017	146
Wykres 12. Percepcja sprawiedliwości poszczególnych sposobów rozwiązania lub/i rozstrzygnięcia konfliktów i sporów według kategorii spraw (w procentach wskazań)	189
Wykres 13. Percepcja sprawiedliwości niewładczych i władczych formuł interwencji według kategorii spraw (w procentach wskazań)	190
Wykres 14. Percepcja skuteczności poszczególnych sposobów rozwiązania lub/i rozstrzygnięcia konfliktów i sporów według kategorii spraw (w procentach wskazań)	194
Wykres 15. Percepcja skuteczności niewładczych i władczych formuł interwencji według kategorii spraw (w procentach wskazań)	195
Schemat 1. Kontinuum instytucjonalizacji i formalizacji form interwencji w konflikty i spory	38
Schemat 2. Natężenie najczęściej występujących słów w analizowanych definicjach mediacji	75
Schemat 3. Proceduralny przebieg mediacji	79
Schemat 4. Standardy mediacji Społecznej Rady ADR	84
Schemat 5	203

Wykaz skrótów

Skróty aktów prawnych

- k.c. – ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 1025)
- k.k. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (tekst jedn.: Dz.U. 2017 poz. 2204)
- k.p. – ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 917)
- k.p.a. – ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego. (tekst jedn.: Dz.U. 2017 poz. 1257)
- k.p.c. – ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 155)
- k.p.k. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (tekst jedn.: Dz.U. 2017 poz. 1904)
- k.r.o. – ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz.U. 2017 poz. 682)
- k.w. – ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 618)
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
- p.p.s.a. – ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 130)
- p.p.s.a. – ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 1302)
- p.s.w.n. – ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2018 poz. 1668 ze zm.)
- p.u.s.p. – ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (tekst jedn.: Dz.U. 2001 nr 98 poz. 1070)
- r.p.m.d. – rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 września 2018 r. w sprawie szczegółowego trybu prowadzenia mediacji, postępowania wyjaśniającego i postępowania dyscyplinarnego w sprawach odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli akademickich, a także sposobu wykonywania kar dyscyplinarnych i ich zatarcia (Dz.U. 2018 poz. 1843 ze zm.)

- r.p.m.i.h. – rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 17 maja 2017 r. w sprawie regulaminu organizacji i działania Inspekcji Handlowej w zakresie pozasądowego rozwiązywania sporów konsumenckich (Dz.U. 2017 poz. 1014)
- r.p.m.k. – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 maja 2015 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach karnych (Dz.U. 2015 poz. 716)
- r.p.m.n. – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 maja 2001 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach nieletnich (Dz.U. 2001 nr 56 poz. 591)
- u.i.h. – ustawa z dnia 15.12. 2000 r. o Inspekcji Handlowej. (tekst jedn.: Dz.U. 2017 poz. 1063)
- u.i.l. – ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o Izbach Lekarskich (tekst jedn.: Dz. U. z 2018 r. poz. 168, 1669)
- u.p.n. – ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jedn.: Dz.U. 2018r. poz. 969)
- u.p.s.k. – ustawa z dnia 23 września 2016 r. o pozasądowym rozwiązywaniu sporów konsumenckich (Dz.U. 2016 poz. 1823)
- u.p.s.n. – ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich. (tekst jedn.: Dz.U. 2016 poz. 1654)
- u.r.d.s. – ustawa z dnia 24 lipca 2015 r. o Radzie Dialogu Społecznego i innych instytucjach dialogu społecznego (Dz.U. poz. 1240 oraz z 2017 r. poz. 2371)
- u.r.s.z. – ustawa z dnia 23 maja 1991 r. o rozwiązywaniu sporów zbiorowych (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 399)

Pozostałe skróty

- ADR – Alternatywne metody rozwiązywania konfliktów i sporów (z ang. *Alternative Dispute Resolution*)
- CAM – Centra Arbitrażu i Mediacji
- Centrum ARS – Centrum Alternatywnego Rozwiązywania Sporów przy Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego
- CFJ – Uzupełniające formy wymiaru sprawiedliwości (z ang. *Complementary Forms of Justice*)
- CRZL – Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich
- Dz. U. – Dziennik Ustaw
- Dz. Urz. – Dziennik Urzędowy
- EDR – Efektywne metody rozwiązywania konfliktów i sporów (z ang. *Effective Dispute Resolution*)
- KOPD – Komitet Ochrony Praw Dziecka
- KSAP – Krajowa Szkoła Administracji Publicznej
- KSSiP – Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury
- MK i DN – Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego RP
- MRPiPS – Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej RP
- MS – Ministerstwo Sprawiedliwości RP
- ODR – Alternatywne metody rozwiązywania konfliktów i sporów w Internecie (z ang. *Online Dispute Resolution*)

OZZ	-	Ogólnopolski Związek Zawodowy
PRL	-	Polska Rzeczpospolita Ludowa
RP	-	Rzeczpospolita Polska
Społeczna Rada	-	Społeczna Rada ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów
ADR		i Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości RP
UOKiK	-	Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów

Bibliografia

- Abramson H.I., *Mediation representation: advocating in a problem-solving process*, National Institute for Trial Advocacy, South Bend 2004.
- Antonowicz A. (red.), *Kapitał ludzki oraz informatyczne systemy wsparcia w procesie zarządzania przedsiębiorstwem*, Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, Sopot 2011.
- Antoszewski A., Herbut R. (red.), *Leksykon politologii*, ATLA2, Wrocław 2000.
- Araszkiewicz M., Czapska J., Pękała M., Pleszka K., *Mediation in Poland: Theory & practice*, Wydawnictwo JAK, Kraków 2015.
- Arkuszevska A.M., Pils J., *Zarys metodyki pracy mediatora w sprawach cywilnych*, LEX a Wolters Kluwer bussines, Warszawa 2014.
- Aronson E., *Człowiek istota społeczna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
- Aubert V., *Competition and dissensus: two types of conflict and conflict resolution*, The Journal of Conflict Resolution, 7(1)/1963.
- Babbie E., *Badania społeczne w praktyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
- Bachryj-Krzywaźnia M., *Dialog mediacyjny w perspektywie psychologii narracyjnej funkcje narracji i narracyjne role mediatora*, Profilaktyka Społeczna i Resocjalizacja, 31–32/2016.
- Baraldi C., Iervese V., *Dialogic Mediation in Conflict Resolution Education*, Conflict Resolution Quarterly, 27(4)/2010.
- Barrett J.T., Barrett J.P., *A History of Alternative Dispute Resolution. The Story of a Political, Cultural, and Social Movement*, Published by Jossey-Bass a Wiley Imprint, San Francisco 2004.
- Baryluk M., Wawrzak-Chodaczek M. (red.), *Komunikacja społeczna w świecie realnym*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008.
- Bauman Z., *Płynne życie*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2007.
- Bauman Z., *Ponowoczesność jako źródło cierpień*, Wydawnictwo Sic! Warszawa 2000.
- Beisert M., *Rozwód. Proces radzenia sobie z kryzysem*, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań 2000.
- Bernadr J., *Where Is the Modern Sociology of Conflict?* American Journal of Sociology, 56(1)/1950.
- Białecki M., *Mediacja w postępowaniu cywilnym*, LEX a Wolters Kluwer bussines, Warszawa 2012.
- Białyszewski H., *Teoretyczne problemy sprzeczności i konfliktów społecznych*, PWN, Warszawa 1983.
- Bielecka-Prus J., *Problem kontekstu w teoriach komunikowania społecznego*, Studia Socjologiczne, 1(204)/2012.

- Bieliński J., *Między anomią a fatalizmem. Regulacja społeczna w Polsce w okresie zmiany systemowej*, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2013.
- Bieńkowska E., *Mediacja w sprawach nieletnich. Stan prawny na 1 września 2011 r.*, Ministerstwo Sprawiedliwości RP, Warszawa 2011.
- Bieńkowska E., *Poradnik mediatora*, Zrzeszenie Prawników Polskich, Warszawa 1999.
- Blau P.M., *Wymiana i władza w życiu społecznym*, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2009.
- Blumer H., *Interakcjonizm symboliczny*, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2007.
- Błaszczak Ł., *Charakter prawny umowy o mediację*, ADR. Arbitraż i Mediacja, 1/2008.
- Bobrowicz M., *Mediacje gospodarcze – jak mediować i przekonywać*, C.H. Beck, Warszawa 2004.
- Bodnar A., *Obywatelstwo wielopoziomowe. Status jednostki w europejskiej przestrzeni konstytucyjnej*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2008.
- Bolesta S., *Pojęcie porządku publicznego w prawie administracyjnym*, Studia Prawnicze, 1/1983.
- Borucka-Arctowa M. (red.), *Poglądy społeczeństwa polskiego na stosowanie prawa*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1978.
- Borucka-Arctowa M., *Świadomość prawna a planowe zmiany społeczne*, Instytut Państwa i Prawa PAN, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1981.
- Bush R.B., Folger J., *The Promise of Mediation: The Transformative Approach to Conflict*, Jossey-Bass, San Francisco 2005.
- Carnevale P., *Strategic choice in mediation*, Negotiation Journal, 2/1986.
- Carver T.N., *The Basis of Social Conflict*, American Journal of Sociology, 13(5)/1908.
- Chełpa S., Witkowski T., *Psychologia konfliktów*, Biblioteka Moderатора, Wrocław 2004.
- Chmielewski P., *Homo agens. Instytucjonalizm w naukach społecznych*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2011.
- Christie N., *Conflicts as Property*, The British Journal of Criminology, XVII, 1/1977.
- Cichobłaziński L., *Mediacje w sporach zbiorowych*, Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej, Seria Monografie nr 181, Częstochowa 2010.
- Citowicz R., Fedorszczak T., *Kilka uwag na temat mediacji w sprawach karnych*, ADR. Arbitraż i Mediacja, 2/2008.
- Collin P.H. (red.), *Dictionary of Law*, Fourth Edition, Bloomsbury, London 2004.
- Coser L.A., *Funkcje konfliktu społecznego*, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2009.
- Cwalina M., *Mediacja w percepcji nieletnich wychowanków zakładów poprawczych – doniesienia z badań własnych*, Studia Edukacyjne, 26/2013.
- Czapska J., *Czy Polacy są przeciwni mediacji?*, w: www.centrumars.wpia.uj.edu.pl.
- Czapska J., Szelaż-Dylewski M. (red.), *Mediacja w prawie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2014.
- Czarnecka-Działuk B., Wójcik D., *Mediacja w sprawach nieletnich w świetle teorii i badań*, Typografia, Warszawa 2001.
- Czerw A., Borkowska A., *Praca zawodowa jako obszar realizowania misji społecznej*, Psychologia Społeczna, 5, 4(15)/2010.
- Dahrendorf R., *Klasy i konflikt klasowy w społeczeństwie przemysłowym*, Zakład Wydawniczy NOMOS, Warszawa 2008.
- Daszkiewicz M., *Społeczne zaangażowanie biznesu w kształtowaniu partnerskich relacji z otoczeniem*, Ekonomiczne Problemy Usług, 41/2009.

- Della Noce D.J., *Evaluative Mediation: In Search of Practice Competencies*, Conflict Resolution Quarterly, 27(2)/2009.
- Denzin N.K., Lincoln Y.S. (red.), *Metody badań jakościowych*, t. 1, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
- Depner C., Cannata K., Ricci I., *Client Evaluation of Mediation Services: The impact of case characteristics and mediation service models*, Family and Conciliation Courts Review, 32(3)/1994.
- Deutsch M., *The Resolution of Conflict. Constructive and Destructive Processes*, Yale University Press, New Haven – Londyn 1977.
- Deutsch M., Coleman P.T. (red.), *Rozwiązywanie konfliktów – teoria i praktyka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2005.
- Dobek-Ostrowska B., *Podstawy komunikowania społecznego*, ASTRUM, Wrocław 2006.
- Doherty N., Guyler M., *Mediacja i rozwiązywanie konfliktów w pracy*, A. Kozłowska (przeł.), Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2010.
- Douglas S., *Neutrality in mediation: a study of mediator perceptions*, QUT Law & Justice Journal, 8(1)/2008.
- Drelichowska A., *Model mediacji w postępowaniu sądownoadministracyjnym*, ADR. Arbitraż i Mediacja, 2/2012.
- Dubel A., Jamontt-Skotis M., Królikowska K., Dubel K., Czapski M., *Metody rozwiązywania konfliktów ekologicznych na obszarach Natura 2000*, Stowarzyszenie Centrum Rozwiązań Systemowych, Wrocław, Kraków 2013.
- Ehrlich S., *Dynamika norm*, PWN, Warszawa 1988.
- Fisher R., Ury W., Patton B., *Dochodząc do TAK. Negocjowanie bez poddawania się*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2000.
- Fiske J., *Wprowadzenie do badań nad komunikowaniem*, ASTRUM, Wrocław 2003.
- Flick U., *Projektowanie badania jakościowego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
- Folta M., *Negocjowanie i mediacja w życiu. 32 techniki heurystyczne dla kreatywnego dialogu*, FOLTA, Wrocław 2003.
- Frankfort-Nachmias Ch., Nachmias D., *Metody badawcze w naukach społecznych*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2001.
- Frieske K., *Socjologia prawa*, Polskie Wydawnictwo Prawnicze Iuris, Warszawa – Poznań 2001.
- Fuller L.L., *Mediation – Its Forms and Functions*, Southern California Law Review, 44/1971.
- Fuller L.L., *Moralność prawa*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1978.
- Fuszara M., Kurczewski J., *Spory i ich rozwiązywanie: Elementy popularnej kultury prawnej*, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2017.
- Gajda K., *Alternatywne metody rozwiązywania sporów w sprawach konsumenckich (cz. I)*, ADR. Arbitraż i Mediacja, 2/2008.
- Gajda K., *Alternatywne metody rozwiązywania sporów w sprawach konsumenckich – mediacja (cz. II)*, ADR. Arbitraż i Mediacja, 3/2008.
- Garner B.A. (red.), *Black's Law Dictionary*, Eighth Edition, Thomson West business, St. Paul 2004.
- Gąciarz B., *Instytucjonalizacja samorządności. Aktorzy i efekty*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2004.
- Gibson K., *Confidentiality in mediation: a moral reassessment*, The Journal of Dispute Resolution, 1/1992.

- Giddens A., *Konsekwencje nowoczesności*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008.
- Giddens A., *Nowe zasady metody socjologicznej*, Wyd. II, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2009.
- Giddens A., *Stanowienie społeczeństwa*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2003.
- Gmurzyńska E., Morek R. (red. nauk.), *Mediacje. Teoria i praktyka*, Wyd. II, Oficyna a Wolters Kluwer, Warszawa 2014.
- Goffman E., *Rytuał interakcyjny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
- Golusińska K., *Mediacje lekarz – pacjent zanim dojdzie do procesu*, Medical Maestro Magazine, 3/2014.
- Gójska A., *Mediacje rodzinne*, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2014.
- Gójska A., *Przegląd badań w dziedzinie mediacji rodzinnych na świecie*, Mediator, 29/2004.
- Greco Morasso S., *Argumentation in Dispute Mediation: A Reasonable Way to Handle Conflict*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam – Philadelphia 2011.
- Grudziwska E., Lewicka-Zelent A., *Kompetencje mediacyjne w profesji pracownika socjalnego*, Difin, Warszawa 2015.
- Gruszczyński L.A., *Kwestionariusze w socjologii. Budowa narzędzi do badań surveyowych*, Wyd. II, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1999.
- Grzymisławska-Cybulska M., *Prawo pomocy w postępowaniu sądownoadministracyjnym jako element realizacji prawa do sądu*, Monografie prawnicze, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2013.
- Habermas J., *Teoria działania komunikacyjnego. Racjonalność działania a racjonalność społeczna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999.
- Hałas E., *Symbole w interakcji*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2001.
- Hausner J. (red.), *Narodziny demokratycznych instytucji*, Akademia Ekonomiczna w Krakowie i Fundacja „Polska Praca”, Kraków 1995.
- Hochschild A.R., *Zarządzanie emocjami. Komerccjalizacja ludzkich uczuć*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Hołyst B. (red.), *Wielka encyklopedia prawa*, Wyd. II, Wydawnictwo Prawo i Praktyka Gospodarcza, Warszawa 2005.
- Illes R., Ellemers N., Harinck F., *Mediating Value Conflicts*, Conflict Resolution Quarterly, 31(3)/2014.
- Jagiela J., *Słownik terminów i pojęć badań jakościowych nad edukacją*, Wyd. im. S. Podobińskiego Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, Częstochowa 2015.
- Jakubiak-Mirończuk A., *Alternatywne a sądowe rozstrzygnięcie sporów sądowych*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2008.
- Jakubiak-Mirończuk A., *Zmiany zachodzące w charakterze form alternatywnego rozwiązywania sporów sądowych – rozwój idei „zarządzania sporem”*, ADR. Arbitraż i Mediacja, 4/2008.
- Jamróż A., *Demokracja współczesna. Wprowadzenie*, Temida2, Białystok 1993.
- Janicka D., *Od sądów kompromisarskich po honorowe i obywatelskie – pozasądowe rozwiązywanie konfliktów na ziemiach polskich w XIX wieku*, Studia Iuridica Toruniensia, 16/2015, t. XVI.
- Jaśkiewicz J., *Poznanie faktów w postępowaniu cywilnym*, LEX a Wolters Kluwer bussines, Warszawa 2013.
- Jemielniak D. (red.), *Badania jakościowe. Metody i narzędzia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.

- Jemielniak D., *Kultura: zawody i profesje*, Prace i Materiały Instytutu Studiów Międzynarodowych SGH, nr 32, Warszawa 2005.
- Kalisz A., Prokop-Perzyńska E., *Mediacja w sprawach cywilnych w prawie polskim i europejskim*, Europejski Przegląd Sądowy, 11/2010.
- Kalisz A., Zienkiewicz A., *Mediacja sądowa i pozasądowa. Zarys wykładu*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2010.
- Kalisz A., Zienkiewicz A., *Mediacja sądowa i pozasądowa. Zarys wykładu*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2014.
- Kempny M., Szmatka J. (red.), *Współczesne teorie wymiany społecznej. Zbiór tekstów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1992.
- Kłoskowska A., *Wzory i modele w socjologicznych badaniach rodziny*, Studia Socjologiczne, 2/1962.
- Kmieciak Z., *Mediacja i koncyliacja w prawie administracyjnym*, Wydawnictwo Zakamycze, Kraków 2004.
- Kopaliński W., *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1983.
- Korybski A., *Alternatywne rozwiązywanie sporów w USA: studium teoretycznoprawne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1993.
- Kosiewski P. (red.), *Polskie dylematy. W 80. rocznicę urodzin i 10. rocznicę śmierci Jacka Kuronia*, Fundacja im. Stefana Batorego, Warszawa 2004.
- Kovach K.K., *Mediation in e nutshell*, West Academic Publishing 2014.
- Kovach K.K., Love L.P., *Evaluative mediation is an oxymoron*, Alternatives to the High Cost of Litigation, 14(3)/1996.
- Kozak M., *Kłótnia i co dalej?: ćwiczenia pomocne w rozwiązywaniu konfliktów rodzinnych*, Fundacja Partners Polska, Warszawa 2008.
- Krajewska A., *Spory konsumenckie i ich rozwiązywania*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2009.
- Krasnowolski A., *Zawody zaufania publicznego, zawody regulowane oraz wolne zawody. Geneza, funkcjonowanie i aktualne problemy*, Opracowania tematyczne OT-625, Kancelaria Senatu, Warszawa 2013.
- Kressel K., *The Strategic Style in Mediation*, Conflict Resolution Quarterly, 24(3)/2007.
- Kriesberg L., *Social Conflict Theories and Conflict Resolution*, Peace & Change, A Journal of Peace Research, 8(2)/1982.
- Kruk M., Wójcik D., *Postępowanie mediacyjne w sprawach karnych. Wyniki badań empirycznych*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2004.
- Kulczycki E., Wendland M. (red.), *Komunikologia. Teoria i praktyka komunikacji*, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Filozofii UAM, Poznań 2012.
- Kurczewski J., Fuszara M. (red.), *Polskie spory i sądy*, Ośrodek Badań Społecznych ISNS UW, Warszawa 2004.
- Kuźmicka-Sulikowska J., *Podstawa prawna odpowiedzialności cywilnej mediatora*, ADR. Arbitraż i Mediacja, 3/2008.
- Lewicka A. (red.), *Profesjonalny mediator. Zostań nim. Poradnik metodyczny*, Wyd. Uniwersytetu M. Curie-Skłodowskiej, Lublin 2008.
- Lewicki R.J., Saunders D.M., Barry B., Minton J.W., *Zasady negocjacji*, Dom Wydawniczy REBIS, Poznań 2008.

- Libiszowska-Żółtkowska M., *Czego obawiają się ludzie? Współczesne zagrożenia społeczne. Diagnoza i przeciwdziałanie*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2007.
- Love L.P., *The top ten reasons why mediators should not evaluate*, Florida State University Law Review, 24(4)/1997.
- Lusińska A., *Ważność mediacji w sporze propagowana w mediach masowych na przykładzie rządowej kampanii społecznej „Masz prawo do mediacji”*, Zeszyty Prasoznawcze, 58, 1(221)/2015.
- Lutyńska K., Wejland A.P., *Wywiad kwestionariuszowy. Analizy teoretyczne i badania empiryczne. Wybór tekstów*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1983.
- Macyszyn M., Śledzikowski M., *Umowa o mediację w prawie polskim – wybrane uwagi*, ADR. Arbitraż i Mediacja, 3/2015.
- Malaga P., Mól A., *Sposoby i skutki wszczęcia mediacji*, ADR. Arbitraż i Mediacja, 4/2008.
- Mania K., *Dostęp do wymiaru sprawiedliwości w Polsce – wybrane aspekty*, ADR. Arbitraż i Mediacja, 3/2010.
- Mania K., *ODR (Online Dispute Resolution) – podstawowe zagadnienia*, ADR. Arbitraż i Mediacja, 1/2010.
- Manterys A., *Sytuacje społeczne*, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2008.
- Marlow L., Sauber S.R., *The Handbook Of Divorce Mediation*, Springer Sciences-Business Media, New York 1990.
- Mayntz R., Holm K., Hübner P., *Wprowadzenie do metod socjologii empirycznej*, PWN, Warszawa 1985.
- McCroory J.P., *Environmental Mediation – Another Piece For The Puzzle*, Vermont Law Review, 6(1)/1981.
- McDermott E.P., Obar R., *“What’s Going On” In Mediation: An Empirical Analysis Of The Influence Of A Mediator’s Style On Party Satisfaction And Monetary Benefit*, Harvard Negotiation Law Review, Spring 2004.
- Milewski R., Tański M., *Dziecko w rozwodzie. Poradnik dla osób pomagających dzieciom*, Fundacja Partners Polska, Warszawa 2005.
- Mironi M., *Mediation v. Case Settlement: The Unsettling Relations Between Courts and Mediation – A Case Study*, Harvard Negotiation Law Review, 19/2014.
- Mnookin R.H., *Alternative Dispute Resolution*, Harvard Law School John M. Olin Center for Law, Economics and Business Discussion Paper Series, 232/1998.
- Moore Ch.W., *Mediacje – praktyczne strategie rozwiązywania konfliktów*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2009.
- Morawski L., *Główne problemy współczesnej filozofii prawa. Prawo w toku przemian*, Wyd. 4, Lexis Nexis, Warszawa 2005.
- Morawski L., *Proces sądowy a instytucje alternatywne (na przykładzie sporów cywilnych)*, Państwo i Prawo, 1/1993.
- Morek R., *ADR w sprawach gospodarczych*, C.H. Beck, Warszawa 2004.
- Morek R., *Regulacje mediacji w sprawach cywilnych w Unii Europejskiej (zarys studium porównawczego)*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2013.
- Mucha J., *Cooley*, Wydawnictwo Wiedza Powszechna, Warszawa 1992.
- Mucha J., *Jak badać dynamikę i konflikt w społeczeństwie polskim?*, Studia Socjologiczne, 1(200)/2011.
- Mucha J., *Konflikt i społeczeństwo: z problematyki konfliktu społecznego we współczesnych teoriach zachodnich*, Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1978.

- Mularczyk K., Miś G., Miś M., *Wybrane instytucje rozstrzygające spory konsumenckie na drodze polubownej*, ADR. Arbitraż i Mediacja, 3/2011.
- Mulcahy L., *The Possibilities and Desirability of Mediator Neutrality: Towards an Ethic of Partiality?*, Social & Legal Studies, 10(4)/2001.
- Murray R.O., *The Mediation Handbook. Effective Strategies for Litigators*, Bradford Publishing Company, Colorado 2006.
- Nawrot O., *Wprowadzenie do logiki dla prawników*, Wyd. 2, LEX a Wolters Kluwer bussines, Warszawa 2012.
- Nordhelle G., *Mediacja. Sztuka rozwiązywania konfliktów*, FISO, Warszawa 2010.
- Nowak S., *Metodologia badań społecznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Olszańska J., Olszański R., Woźniak J., *Do peaceful conflict management methods pose problems in posttotalitarian Poland?* Mediation Quarterly, 10(3)/1993.
- Olszewski J. (red.), *Arbitraż i mediacja. Praktyczne aspekty stosowania przepisów*, Poligrafia Wyższego Seminarium Duchownego, Rzeszów 2007.
- Ossowska M., *Socjologia moralności. Zarys zagadnień*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1986.
- Parker R.G., *Mediation: A Social Exchange Framework*, Mediation Quarterly, 9(2)/1991.
- Piechowiak Z., *Badania poglądów na temat instytucji mediacji między ofiarą i sprawcą w wybranym środowisku lokalnym*, Przegląd Więziennictwa Polskiego, 66/2010.
- Pieprzny S., *Policja. Organizacja i funkcjonowanie*, Wyd. 3, LEX a Wolters Kluwer bussines, Warszawa 2011.
- Pietraszewski M., *Wybrane problemy na tle alternatywnych metod rozstrzygania sporów z udziałem konsumentów*, ADR. Arbitraż i Mediacja, 4/2010.
- Plucińska M. (red.), *Rozwiązywanie sytuacji konfliktowych w wymiarze jednostkowym i społecznym*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Społecznych UAM, Poznań 2014.
- Płatek M., Fajst M. (red.), *Sprawiedliwość naprawcza. Idea. Teoria. Praktyka*, LIBER, Warszawa 2005.
- Podgórecki A. (red.), *Socjotechnika. Funkcjonalność i dysfunkcjonalność instytucji*, Wyd. Książka i Wiedza, Warszawa 1974.
- Podgórecki A., *Zarys socjologii prawa*, PWN, Warszawa 1971.
- Podobas I., *Mediacje i negocjacje w pracy socjalnej*, CRZL, Warszawa 2014.
- Przybyła-Basista H., *Akceptacja mediacji jako formy rozwiązywania konfliktów rodzinnych*, Chocwanna, 2(37)/2011.
- Przybyła-Basista H., *Mediacje rodzinne w konflikcie rozwodowym. Gotowość i opór małżonków a efektywność procesu mediacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2006.
- Przybyła-Basista H., *Proces mediacji rodzinnych – od teorii do praktyki*, Mediator, 21/2002.
- Raciborski J., *Obywatelstwo w perspektywie socjologicznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011.
- Raiffa H., *The Art & Science of Negotiation*. Harvard University Press, Wyd. XVII, Cambridge and London 2003.
- Raines S., Kumar Pokhrel S., Poitras J., *Mediation as a Profession: Challenges That Professional Mediators Face*, Conflict Resolution Quarterly, 31(1)/2013.
- Reduta M., *Zawód, profesja i kultura profesjonalna*, Optimum. Studia Ekonomiczne, 2(74)/2015.
- Reimund M.E., *Confidentiality in Victim Offender Mediation: A False Promise?* The Journal of Dispute Resolution, 2/2004.
- Reykowski J., *Motywacja, postawy prospołeczne a osobowość*, PWN, Warszawa 1986.

- Reykowski J., *Sprzecznosc interesow jako zrodlo konfliktow*, Nauka, 3/2011.
- Rękas A. (red.), *Czy tylko sąd rozstrzygnie w sporze? Mediacje i sądownictwo polubowne. Informator o alternatywnych sposobach rozwiązywania sporów*, Ministerstwo Sprawiedliwości RP, Warszawa 2010.
- Rękas A., *Mediacja w Polskim Prawie Karnym. Stan prawny na 1 września 2011 r.*, Ministerstwo Sprawiedliwości RP, Warszawa 2011.
- Rifkin J., Millen J., Cobb S., *Toward a New Discourse for Mediation: A Critique of Neutrality*, *Mediation Quarterly*, 9(2)/1991.
- Riskin L., *Decision-Making in Mediation: The New Old Grid and the New New Grid System*, *Notre Dame Law Review*, 79(1)/2003.
- Riskin L.L., *The Special Place Of Mediation In Alternative Dispute Processing*, *University Of Florida Law Review*, 37/1985.
- Riskin L.L., *Understanding Mediator's Orientations Strategies, and Techniques: A Grid for the perplexed*, *Harvard Negotiation Law Review*, 1(7)/1996.
- Roberts S., Palmer M., *Dispute Processes: ADR and the Primary Forms of Decision-Making*, Cambridge University Press 2005.
- Rychłowski W., *O potrzebie nowelizacji ustawy z 23.5.1991 r. o rozwiązywaniu sporów zbiorowych*, *ADR. Arbitraż i Mediacja*, 2/2011.
- Sartori G., *Teoria demokracji*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.
- Schenk J., *Kontrola społeczna jako proces samoregulujący. Teoria i badania socjologiczne*, WSSG, Tyczyn 2003.
- Schelling T.C., *Strategia konfliktu*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2012.
- Schelling T.C., *The Strategy of Conflict*, Harvard University Press, Cambridge 1960.
- Schopenhauer A., *Erystyka czyli sztuka prowadzenia sporów*, Verso, Kraków 2007.
- Schuman H., *Metoda i znaczenia w badaniach sondażowych*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2013.
- Seul J.E., *How Transformative Is Transformative Mediation?: A Constructive-Developmental Assessment*, *Ohio State Journal On Dispute Resolution*, 15(1)/1999.
- Siciński A., *Styl życia, kultura, wybór: szkice*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2002.
- Siemaszko A., *Granice tolerancji. O teoriach zachowań dewiacyjnych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993.
- Simmel G., *Pisma socjologiczne*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2008.
- Skorbatowicz G.A., *Zalety mediacji karnej*, *Prokuratura i Prawo*, 2/2012.
- Sołoma L., *Metody i techniki badań socjologicznych. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2007.
- Sroka T. (red.), *Zostałem pokrzywdzony przestępstwem i co dalej? Informator pokrzywdzonego*, Ministerstwo Sprawiedliwości RP, Warszawa 2010.
- Stelmach J. (red.), *Filozofia prawa wobec globalizmu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2003.
- Stemple J.W., *Identifying Real Dichotomies Underlying the False Dichotomy: Twenty-First Century Mediation in an Eclectic Regime*, *Journal of Dispute Resolution*, 2/2000, art. 10.
- Stępień-Załucka B., *Sprawowanie wymiaru sprawiedliwości przez Sąd Najwyższy w Polsce*, Monografie Prawnicze, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016.
- Strumiłło T., *Skierowanie stron do mediacji przez sąd*, *ADR. Arbitraż i Mediacja*, 3/2010.
- Stulberg J.B., *Facilitative Versus Evaluative Mediator Orientations: Piercing The "Grid" Lock*, *Florida State University Law Review*, 24(985)/1996–1997.

- Sułkowski K., *Mediacje w polskim prawie karnym*, Studenckie Zeszyty Naukowe, 35/2017, t. XX.
- Szczepan-Jakubowska D., *Kultura empatii w firmie czyli budowanie współpracy opartej na wzajemnym zrozumieniu*, Personel i Zarządzanie, 11/2016.
- Sztumski J., *Konflikt społeczny*, Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, nr 902, Katowice 1987.
- Tabernacka M., Raszewska-Skałecka R. (red.), *Mediacje w społeczeństwie otwartym*, Wyd. Gaskor, Wrocław 2012.
- Talodi T., *Mediation's Potential to Reduce Occupational Stress: A New Perspective*, Conflict Resolution Quarterly, 32(4)/2015.
- Teubner G., *Sprawiedliwość alienująca. O dodatkowej wartości dwunastego wielbłąda*, Rozprawy Ius et Lex, 1/2002.
- Torbus A. (red.), *Mediacja w sprawach gospodarczych. Praktyka – teoria – perspektywy*, Wyd. Ministerstwo Gospodarki Departament Doskonalenia Regulacji Gospodarczych, Warszawa 2015.
- Trejderowski T., *Socjotechnika. Podstawy manipulacji w praktyce*, Wydawnictwo Psychologii i Kultury ENETEIA, Warszawa 2009.
- Turner J.H. (red.), *Handbook of Sociological Theory*, Springer, University of California 2006.
- Turner J.H., *A Strategy for Reformulating the Dialectical and Functional Theories of Conflict*, Social Forces, 53(3)/1975.
- Turner J.H., *Struktura teorii socjologicznej*, Wydanie nowe, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.
- Turowski J., *Małe struktury społeczne*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2001.
- Turska A. (red.), *Prawo i wykluczenie. Studium empiryczne*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2010.
- Tyszka T., *Konflikty i strategie. Niektóre zastosowania teorii gier*, Wydawnictwo Naukowo-Techniczne, Warszawa 1978.
- Tytuła M., Łosiak M., *Polski bez błędów. Poradnik językowy dla każdego*, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa – Bielsko-Biała 2013.
- Umbreit M.S., *Humanistic Mediation: A Transformative Journey of Peacemaking*, Mediation Quarterly, 14(3)/1997.
- Ury W.L., *Dochodząc do zgody*, Biblioteka Moderatora, Taszów 2006.
- Walczak B., *Mediacja w sprawach karnych*, Zeszyty Naukowe Instytutu Administracji AJD w Częstochowie, 2(6)/2012.
- Wall J.A., Dunne T.C., Chan-Serafin S., *The Effects of Neutral, Evaluative, and Pressing Mediator Strategies*, Conflict Resolution Quarterly, 29(2)/2011.
- Ware S.J., *Principles of Alternative Dispute Resolution*, West Academic Publishing, St. Paul 2001.
- Waszkiewicz J., *Jak Polak z Polakiem: szkice o kulturze negocjowania*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997.
- Wilmot W.W., Hocker J.L., *Konflikty między ludźmi*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011.
- Winiarska A. (red.), *Obywatel i Prawo VI. Wybrane problemy i rekomendacje*, Fundacja Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2012.
- Winslade J., Monk G., *Narrative mediation: A New approach to conflict resolution*, Jossey-Bass, San Francisco 2000.

- Wnuk-Lipiński E., *Socjologia życia publicznego*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2005.
- Wonicki R., *Spór o demokratyczne państwo prawa. Teorie Jurgena Habermasa wobec liberalnej, republikańskiej i socjalnej wizji państwa*, Instytut Studiów Politycznych PAN oraz Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007.
- Zariski A., *A Theory Matrix for Mediators*, *Negotiation Journal*, 26(2)/2010.
- Ziemiński Z., *O pojmowaniu sprawiedliwości*, Instytut Wydawniczy Daimonion, Lublin 1992.
- Ziemiński Z., *Teoria prawa*, PWN, Warszawa – Poznań 1978.
- Zienkiewicz A., *Różnorodny paradygmat mediacji – odpowiedź na wielocelowość dyskursu mediacyjnego*, *ADR. Arbitraż i Mediacja*, 2/2008.
- Zienkiewicz A., *Studium mediacji. Od teorii ku praktyce*, Difin, Warszawa 2007.
- Ziółkowski M., *Teoria socjologiczna a transformacja społeczeństwa polskiego*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2015.
- Ziółkowski M., *Znaczenie, interakcja, rozumienie*, PWN, Warszawa 1981.
- Znamierowski Cz., *Rozważania wstępne do nauki o moralności i prawie*, PWN, Warszawa 1964.

Artykuły i informacje prasowe

- „Mediatorzy” Rózcza, Walach i Zieliński w nowym serialu Polsatu, na: <https://swiat.seriali.inte-ria.pl> [odczytano 2018.10.01].
- Bilecka J., *Budowanie kultury zaufania*, na: <http://hrinfluencers.pl> [odczytano 2018.08.30].
- Dembowski P., Rebelińska A., *Hartwich po spotkaniu z szefem „S”: poprosiliśmy, żeby postarał się nam pomóc*, na: www.pap.pl [odczytano 2018.06.15].
- Dubielis M., *Jak budować markę firmy wykorzystując mediacje?*, na: www.prawo.pl [odczytano 2018.08.30].
- Giżyńska U., *Restrukturyzacja Miejskiego Szpitala Zespołonego. Częstochowski Serwis Informacyjny*, na: www.czestochowa.simis.pl [odczytano 2018.06.15].
- Glińska K., *„Mediatorzy”. Magdalena Rózcza, Magdalena Walach i Tomasz Schuchardt w nowym serialu! Kiedy premiera?*, na: www.telemagazyn.pl [odczytano 2018.10.01].
- Lochowska K., *Mediorka – Ewa Zdunek: Nie taki mediator straszny*, na: <http://nalogowy.ksiazkoholik.pl> [odczytano 2018.10.01].
- Nowicka E., *Recenzja książki „Mediorka” Ewy Zdunek: zawód: mediator*, na: www.popkultura.com.pl [odczytano 2018.10.01].
- Pallus P., *Koniec serialu „Wesołowska i mediatorzy” w TVN. Zastąpi go „Ten moment”*, na: www.wirtualnemedial.pl [odczytano 2018.10.01].
- Pallus P., *„Wesołowska i mediatorzy” – Anna Maria Wesołowska wraca do TVN*, na: www.wirtualnemedial.pl [odczytano 2018.10.01].
- Relacja: *Protest w Sejmie. Kalendarium. Dzień po dniu*, na: www.niepelnospawni.pl/ [odczytano 2018.06.20].
- Szczepaniak P., *Mediacje wewnątrz przedsiębiorstw – nowa jakość w zarządzaniu i HR*, na: <http://hrinfluencers.pl> [odczytano 2018.08.30].
- Szeliga P., *Senator Kogut mediuje i gasi strajk w Newagu*, na: www.dzienniklodzki.pl [odczytano 2018.06.15].
- Wąsowska A., *Mediacja dobrą praktyką biznesu odpowiedzialnego społecznie*, na: <http://odpowiedzialnybiznes.pl> [odczytano 2018.08.30].

- Wąsowska A., *Nieodkryty potencjał w kształtowaniu polityki CSR – mediacja*, na: <http://odpowiedzialnybiznes.pl> [odczytano 2018.08.30].
- Zubel M., *Wałęsa do protestujących w Sejmie: powinniśmy być z wami solidarni*, na: www.pap.pl [odczytano 2018.06.15].
- Żurek I., *Abp Rysz: Kościół mógłby być mediatorem pomiędzy rządem a protestującymi w Sejmie*, na: www.pap.pl [odczytano 2018.06.20].

Komunikaty i raporty z badań

- Badanie opinii publicznej na temat wizerunku wymiaru sprawiedliwości, oceny reformy wymiaru sprawiedliwości, aktualnego stanu świadomości społecznej w zakresie alternatywnych sposobów rozwiązywania sporów oraz praw osób pokrzywdzonych przestępstwem*, Raport przygotowany przez Konsorcjum IBC Gropup & Homo Homini na zlecenie Ministerstwa Sprawiedliwości RP, Warszawa 2009.
- Diagnoza stanu stosowania mediacji oraz przyczyn zbyt niskiej w stosunku do oczekiwanej popularności mediacji – raport końcowy*, Raport opracowany przez Agrotec Polska Sp. z o.o. dla Ministerstwa Sprawiedliwości RP, Warszawa 2015.
- Mały Rocznik Statystyczny Polski 2018*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2018.
- Ocena efektów projektu systemowego realizowanego przez Ministerstwo Gospodarki pn. Centra Arbitrażu i Mediacji – projekt pilotażowy*, Raport ewaluacyjny, Policy & Action Group Uni-consult Sp. z o.o., Warszawa 2015.
- Rozwiązywanie sporów zbiorowych – Raport 2016*, Departament Dialogu i Partnerstwa Społecznego Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.
- Społeczne komisje pojednawcze w rozwiązywaniu sporów prywatnych*, J. Kurczewski, K. Frieskie, Komunikat z badań OBOP 1973.
- Wizerunek wymiaru sprawiedliwości, ocena reformy wymiaru Sprawiedliwości, aktualny stan świadomości społecznej w zakresie ADR oraz praw osób pokrzywdzonych przestępstwem*, Raport przygotowany przez TNS OBOP dla Ministerstwa Sprawiedliwości, Warszawa 2011.

Dokumenty, sprawozdania, ekspertyzy, projekty

- Alternatywne metody rozwiązywania sporów w polskim systemie prawnym – teoria i praktyka (2011–2014)*, Projekt badawczy realizowany przez członków Centrum ARS, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2011–2014.
- CPR Model European Mediation Procedure*, International Institute for Conflict Prevention and Resolution.
- Dostęp do wymiaru sprawiedliwości w Europie: przegląd wyzwań i możliwości (2011)*, FRA – Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej.
- Europejski Kodeks Postępowania dla Mediatorów*, Nieformalny dokument przyjęty przez Komisję Europejską na konferencji w Brukseli w dniu 2 lipca 2004 r.
- Informacja o działalności sądów administracyjnych w 2016 roku*, Naczelny Sąd Administracyjny, Warszawa, kwiecień 2016 r.
- Informacja o działalności sądów administracyjnych w 2004 roku*, Naczelny Sąd Administracyjny, Warszawa, kwiecień 2005 r.

- Kodeks Etyczny Mediatorów Polskich*, Dokument uchwalony przez Społeczną Radę ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości w dniu 1 maja 2008 r.
- Prawo do rzetelnego procesu sądowego*, Informacja – Ł. Lasek, Helsińska Fundacja Praw Człowieka.
- Sprawozdanie z działalności Państwowej Inspekcji Pracy w 2016 r.*, Warszawa 2017.
- Sprawozdanie z działalności Społecznej Rady ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości*, Warszawa 2010 r.
- Sprawozdanie z trzeciego posiedzenia Rady ds. Instytucji Artystycznych*, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 30 marca 2017 r.
- Sprawozdanie z Działalności Państwowej Inspekcji Pracy w 2016 r.*, Warszawa 2017.
- Standardy mediacji rówieśniczej i szkolnej w szkołach i innych placówkach oświatowych* uchwalone w listopadzie 2017 r przez Rzecznika Praw Dziecka RP.
- Standardy prowadzenia mediacji i postępowania mediatora*, dokument uchwalony przez Społeczną Radę ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości w dniu 26 czerwca 2006 roku.
- The Model Standards of Conduct for Mediators*, American Arbitration Association, American Bar Association, Association For Conflict Resolution, September 2005.
- Uzasadnienie projektu ustawy wprowadzenia mediacji cywilnej w Polsce*, nr 3213.
- Wystąpienie generalne Rzecznika Praw Dziecka do Marszałków Województw oraz Dyrektorów Szkół z 6 marca 2018 r.*
- Wystąpienie Rzecznika Praw Dziecka do Ministra Edukacji Narodowej z 14 listopada 2017 r.*

Akty prawa

- Decyzja Ramowa Rady Europy z dnia 15 marca 2001 r. o pozycji ofiary w postępowaniu karnym (2001/220/WSiSW).
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 21.05.2008 r. w sprawie niektórych aspektów mediacji w sprawach cywilnych i handlowych (2008/52/EC).
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/11/UE z dnia 21 maja 2013 r. w sprawie internetowego systemu rozstrzygania sporów konsumenckich oraz zmiany rozporządzenia (WE) nr 2006/2004 i dyrektywy 2009/22/WE (dyrektywa w sprawie ADR w sporach konsumenckich).
- Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (Dz. Urz. UE C 303 z 14.12.2007 r.).
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483 ze zm.)
- Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 4.11.1950 r. (Dz.U. 1993 nr 61 poz. 284 ze zm.)
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 14.12.1966 r. (Dz.U. 1977 nr 38 poz. 167.)
- Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie zapobiegania przestępczości nieletnich, sposobów postępowania w kwestii przestępczości nieletnich oraz roli wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich w Unii Europejskiej (2006/C 110/13)
- Rekomendacja Nr R (01) 310 Rady Europy w sprawie zasad dotyczących organów pozasądowych uczestniczących w polubownym rozstrzygnięciu sporów konsumenckich.
- Rekomendacja Nr R (2002) 10 Rady Europy w sprawie mediacji w sprawach cywilnych.

- Rekomendacja Nr R (85) 11 Rady Europy o pozycji ofiary w prawie i procesie karnym.
- Rekomendacja Nr R (87) 20 Rady Europy w sprawie społecznych reakcji na przestępczość nieletnich.
- Rekomendacja Nr R (87) 21 Rady Europy o pomocy dla ofiar i zapobieganiu wiktyimizacji.
- Rekomendacja Nr R (98) 1 Rady Europy na temat mediacji rodzinnej.
- Rekomendacja Nr R (98) 257 Rady Europy co do zasad mających zastosowanie do organów odpowiedzialnych za pozasądowe rozstrzyganie sporów konsumenckich.
- Rekomendacja Nr R (99) 19 Rady Europy o mediacji w sprawach karnych.
- Rekomendacji Nr R(01) 9 Rady Europy o alternatywnych środkach rozstrzygania sporów sądowych pomiędzy władzami administracyjnymi a osobami prywatnymi.
- Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 8 grudnia 2004 r. w sprawie warunków wynagradzania mediatorów z listy ustalonej przez ministra właściwego do spraw pracy (Dz.U. 2004 nr 269 poz. 2673).
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 września 2018 r. w sprawie szczegółowego trybu prowadzenia mediacji, postępowania wyjaśniającego i postępowania dyscyplinarnego w sprawach odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli akademickich, a także sposobu wykonywania kar dyscyplinarnych i ich zatarcia (Dz.U. 2018 poz. 1843 ze zm.)
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 7 sierpnia 2014 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 227).
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 2 czerwca 2017 r. w sprawie wysokości wynagrodzenia i podlegających zwrotowi wydatków mediatora w postępowaniu administracyjnym (Dz.U. 2017 poz. 1088).
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 2 czerwca 2017 r. w sprawie wysokości wynagrodzenia i podlegających zwrotowi wydatków mediatora w postępowaniu przed sądem administracyjnym (Dz.U. 2017 poz. 1087).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 r. w sprawie wysokości i szczegółowych zasad ustalania kosztów postępowania w sprawach nieletnich (Dz.U. 2016 poz. 863).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2003 r. w sprawie wysokości i sposobu obliczania wydatków Skarbu Państwa w postępowaniu karnym (Dz.U. 2003 nr 108 poz. 1026).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 maja 2001 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach nieletnich (Dz.U. 2001 nr 56 poz. 591).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 czerwca 2016 r. w sprawie wysokości wynagrodzenia i podlegających zwrotowi wydatków mediatora w postępowaniu cywilnym (Dz.U. 2016 poz. 921).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 stycznia 2016 r. w sprawie prowadzenia listy stałych mediatorów (Dz.U. 2016 poz. 122).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 maja 2015 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach karnych (Dz.U. 2015 poz. 716).
- Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 17 maja 2017 r. w sprawie regulaminu organizacji i działania Inspekcji Handlowej w zakresie pozasądowego rozwiązywania sporów konsumenckich (Dz.U. 2017 poz. 1014).

- Uchwała Nr 17 Rady Ministrów z dnia 12 lutego 2013 r. w sprawie przyjęcia strategii „Sprawne Państwo 2020”.
- Uchwała Nr XLIII/934/17 Rady Miejskiej Wrocławia z dnia 6 lipca 2017 r. w sprawie ustalenia kierunków działania dla Prezydenta Miasta Wrocławia w roku budżetowym 2018 pod nazwą „Założenia polityki społeczno-gospodarczej Wrocławia na 2018 rok”.
- Ustawa o zmianie niektórych ustaw z dnia 10 września 2015 r. w związku ze wspieraniem polubownych metod rozwiązywania sporów (Dz.U. 2015 poz. 1595).
- Ustawa o zmianie ustawy z 15 września 2000 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. 2000 nr 91 poz. 1010).
- Ustawa o zmianie ustawy z 28 lipca 2005 r – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych. (Dz.U. nr 172 poz. 1438 ze zm.)
- Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (tekst jedn.: Dz.U. 2017 poz. 1257).
- Ustawa z dnia 15 grudnia 2000 r. o Inspekcji Handlowej. (tekst jedn.: Dz.U. 2017 poz. 1063).
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 155).
- Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o Izbach Lekarskich (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 168, 1669).
- Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2018 poz. 1668 ze zm.).
- Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 618).
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 1025).
- Ustawa z dnia 23 maja 1991 r. o rozwiązywaniu sporów zbiorowych (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 399).
- Ustawa z dnia 23 września 2016 r. o pozasądowym rozwiązywaniu sporów konsumenckich (Dz.U. 2016 poz. 1823).
- Ustawa z dnia 24 lipca 2015 r. o Radzie Dialogu Społecznego i innych instytucjach dialogu społecznego (Dz.U. poz. 1240 oraz z 2017 r. poz. 2371).
- Ustawa z dnia 24 maja 1989 r. o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych (tekst jedn.: Dz.U. 2016 poz. 723).
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy. (tekst jedn.: Dz.U. 2017 poz. 682).
- Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 917).
- Ustawa z dnia 26 lipca 2012 r. o mediacji Republiki Federalnej Niemiec (Mediationsgesetz).
- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jedn.: Dz.U. 2016 poz. 1654).
- Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (tekst jedn.: Dz.U. 2001 nr 98 poz. 1070).
- Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 300).
- Ustawa z dnia 30 marca 1965 r. o Sądach Społecznych (Dz.U. 1965 nr 13 112 poz. 92).
- Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (tekst jedn.: Dz.U. 2018 poz. 1302).
- Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (tekst jedn.: Dz.U. 2017 poz. 1369).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (tekst jedn.: Dz.U. 2017 poz. 2204).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego. (tekst jedn.: Dz.U. 2017 poz. 1904).

Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 sierpnia 2005 r. w sprawie powołania Społecznej Rady ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości wraz z uzasadnieniem (Nr 55/08/DNWO).

Strony internetowe

- American Arbitration Association, na: www.adr.org.
Association for Conflict Resolution, na: <https://acrn.org>.
Cambridge Dictionaries Online, na: <http://dictionary.cambridge.org>.
Centrum Alternatywnego Rozwiązywania Sporów przy Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego, na: www.centrumars.wpia.uj.edu.pl.
Centrum Arbitrażu i Mediacji, na: <http://caim.gov.pl>.
Centrum Mediacji Partners Polska, na: www.mediacja.org.
Centrum Mediacji przy Konfederacji Lewiatan, na: <http://konfederacjalewiatan.pl>.
Centrum Mediacji Sportowej, na: <http://centrummediacjisportowej.pl>.
Centrum Mediacyjne przy Naczelnej Radzie Adwokackiej, na: <http://centrummediacji.nra.pl>.
Centrum Wsparcia Przedsiębiorców Pracodawców RP – dialog społeczny poprzez mediacje, na: <http://cwp.pracodawcyrp.pl>.
Częstochowski Serwis Informacyjny, na: <https://czestochowa.simis.pl>.
Departament Dialogu i Partnerstwa Społecznego MRPiPS, na: www.dialog.gov.pl.
Dziennik Łódzki, na: www.dzienniklodzki.pl.
Encyklopedia Gazety Prawnej, na: www.gazetaprawna.pl/encyklopedia.
Federacja Inicjatyw Oświatowych, na: <https://fio.org.pl>.
Forum Odpowiedzialnego Biznesu, na: <http://odpowiedzialnybiznes.pl>.
FRA – Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej, na: www.fra.europa.eu.
Fundacja Inicjatywa Kobiet Aktywnych w Olsztynie, na: www.fika.pl.
Fundacja *Mediatio*, na: <http://mediatio.org>.
Fundacja Pracownia Dialogu, na: www.pracowniadialogu.org.
Gazeta Prawna, na: www.gazetaprawna.pl.
Helsińska Fundacja Praw Człowieka, na: www.hfhrpol.waw.pl.
International Institute for Conflict Prevention and Resolution, na: www.cpradr.org.
Kampania „Zgoda – Prezent na Dzień Dziecka”, na: www.facebook.com/zgodaprezent.
Komisja Europejska, na: <http://ec.europa.eu>.
Krajowa Szkoła Administracji Publicznej, na: <http://ksap.gov.pl>.
Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury, na: www.kssip.gov.pl.
Masz Prawo Do Mediacji, na: <http://mediacja.gov.pl>.
Mediator Powszechny, na: www.mediatorpowszechny.pl.
Mediatorzy.pl, na: www.mediatorzy.pl.
Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, na: www.mkidn.gov.pl.
Ministerstwo Sprawiedliwości RP, na: www.ms.gov.pl.
Nałogowy Książkoholik, na: nalogowyksiazkoholik.pl.
New Zealand Dispute Resolution Centre – NZDRC, na: www.nzdrcc.co.nz/mediation.html.
Oxford Advanced Learners's Dictionary, na: www.oxfordlearnersdictionaries.com.
Państwowa Inspekcja Pracy, na: www.pip.gov.pl.
Polska Agencja Prasowa, na: www.pap.pl.

- Polski Komitet Sportów Nieolimpijskich, na: www.pksn.pl.
Polskie Centrum Mediacji, na: <http://mediator.org.pl>.
Polskie Prawo Online, na: www.openlaw.com.pl.
POPKULTURA, na: www.popkultura.com.pl.
Portal Kampanie Społeczne PL, na: <http://kampaniespoleczne.pl>.
Portal Niepełnosprawni.pl, na: www.niepelnosprawni.pl.
Portal Ogólnopolskiego Stowarzyszenia Zawodowych Mediatorów, na: www.mediacje.pl.
Portal prawniczy Lex-pol, na: www.lex-pol.pl.
Program on Negotiation (PON). Harvard Law School, na: www.pon.harvard.edu.
Psychodynamiczne Centrum Terapeutyczno-Szkoleniowe s.c., na: www.pcts.com.pl.
Rzecznik Praw Dziecka RP, na: <https://brpd.gov.pl>.
Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, na: www.sejm.gov.pl.
Słownik Języka Polskiego. Wydawnictwo Naukowe PWN, na: <http://sjp.pwn.pl>.
Słownik pojęć Lex.pl. Wolters Kluwer, na: www.mediacje.lex.pl.
Stowarzyszenie Mediator Polski, na: www.mediatorpolski.pl.
Stowarzyszenie Mediatorów Rodzinnych, na: www.smr.org.pl.
System Monitorowania Sporów Zbiorowych MRPiPS, na: <https://smsz.mpips.gov.pl>.
Seriale TV – Interia.pl, na: <https://swiatseriali.interia.pl>.
Tele Magazyn, na: www.telemagazyn.pl.
The International Institute for Conflict Prevention & Resolution, na: www.cpradr.org.
Think tank liderów HR w Polsce, na: <http://hrinfluencers.pl>.
Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów, na: www.uokik.gov.pl.
Wirtualne Media, na: www.wirtualnemedial.pl.
Word Clouds, na: www.wordclouds.com.

Aneks

Załącznik 1.	Przegląd wybranych definicji mediacji	265
Tabela 1.	Przegląd słownikowych definicji mediacji	265
Tabela 2.	Przegląd instytucjonalnych definicji mediacji	267
Tabela 3.	Definicje ze światowej literatury przedmiotu	272
Tabela 4.	Przegląd definicji mediacji z polskiej literatury przedmiotu	277
Załącznik 2.	Standardy prowadzenia mediacji i postępowania mediatora Społecznej Rady ADR	280
Załącznik 3.	Kodeks Etyczny Mediatorów Polskich	284
Załącznik 4.	Zestawienie źródeł i materiałów, stanowiących podstawę analizy przedsięwzięć upowszechniania mediacji w Polsce	286
Tabela 1.	Przykłady propagowania mediacji w zaangażowanych społecznie działaniach biznesu, administracji publicznej i organizacji pozarządowych . .	286
Tabela 2.	Przykłady propagowania mediacji w kampaniach i akcjach społecznych .	289
Tabela 3.	Przykłady ofert szkoleniowych organizacji mediatorów	297
Tabela 4.	Przykłady mediacji w mediach masowych i kulturze popularnej	300
Załącznik 5.	Metodologiczne podstawy własnych badań terenowych	307
Tabela 1.	Struktura makroregionów Polski wykorzystywana w warstwowaniu próby badawczej	312
Tabela 2.	Struktura wielkości miejscowości wykorzystywana w warstwowaniu próby badawczej	312
Tabela 3.	Kompozycja próby badawczej ze względu na wybrane cechy respondentów	314

Załącznik 1

Przegląd wybranych definicji mediacji

Tabela 1
Przegląd słownikowych definicji mediacji

Lp.	Źródło	Definicja
1.	<i>Słownik języka polskiego</i> , Wydawnictwo Naukowe PWN, na: http://sjp.pwn.pl [odczytano 2016.03.09]	„Mediacja to pośredniczenie w sporze mające na celu ułatwienie stronom dojście do porozumienia”.
2.	W. Kopaliński, <i>Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych</i> , Wiedza Powszechna, Warszawa 1983, s. 269.	„Mediacja to pośredniczenie w sporze w celu doprowadzenia do zgody”.
3.	<i>Oxford Advanced Learners's Dictionary</i> , na: www.oxfordlearnersdictionaries.com [odczytano 2016.03.09]	<p>„1. Mediation – attempts to end a disagreement between two or more people or groups by talking to them and trying to find things that everyone can agree on”.</p> <p>[Mediacja to próby zakończenia nieporozumienia pomiędzy dwojgiem lub większą ilością osób lub grup poprzez podjęcie rozmowy i poszukiwania rozwiązania, na które wszyscy mogą się zgodzić.]</p> <p>„2. (formal definition) Mediation – the process of influencing something and/or make it possible for it to happen”.</p> <p>[Mediacja to proces wpływania na coś i/lub umożliwiania tego, żeby to, na co się wpływa, mogło się wydarzyć.]</p>
4.	<i>Cambridge Dictionaries Online</i> , na: http://dictionary.cambridge.org [odczytano 2016.03.09]	<p>„Mediation – the process by which someone tries to end a disagreement by helping the two sides to talk about and agree on a solution”.</p> <p>[Mediacja to proces, w trakcie którego podejmuje się próbę zakończenia nieporozumienia poprzez pomoc stronom w rozmowie na temat sporu i jego akceptowalnego rozwiązania.]</p>
5.	B. Hołyst (red.), <i>Wielka encyklopedia prawa</i> , Wyd. II, Wydawnictwo Prawo i Praktyka Gospodarcza, Warszawa 2005, na: www.openlaw.com.pl [odczytano 2016.03.09]	„Mediacja pochodząca od łacińskiego słowa ‘mediatio’ oznacza pośrednictwo. Jest to procedura pośredniczenia w sporze, mająca na celu doprowadzenie skonfliktowanych stron do porozumienia”.

Lp.	Źródło	Definicja
6.	B.A. Garner (red.), <i>Black's Law Dictionary</i> , Eight Edition, Thomson West bussines, St. Paul 2004, s. 1003.	<p>„Mediation – a method of nonbinding dispute resolution involving a neutral third party who tries to helb the disputing parties reach a mutually agreeable solution”.</p> <p>[Niewiążąca metoda rozwiązywania sporów z zaangażowaną trzecią, neutralną stroną, która stara się pomóc skonfliktowanym stronom w osiągnięciu obopólnie akceptowalnego porozumienia.]</p>
7.	P.H. Collin, <i>Dictionary Of Law</i> , Fourth Edition, BLOOMSBURY, London 2004, s. 190.	<p>„Mediation – is an attempt by a third party to make the two sides in an argument agree”.</p> <p>[Mediacja to działanie osoby trzeciej, która ingeruje pomiędzy spierające się strony z perspektywą ich pogodzenia lub zakończenia sporu.]</p>
8.	Słownik pojęć <i>Lex.pl</i> . Wolters Kluwer, na: www.mediacje.lex.pl/mediacja [odczytano 2016.03.09]	<p>„Mediacja to bardzo ważny społecznie mechanizm osiągania porozumienia. Zakłada dobrą wolę osiągnięcia konsensusu skonfliktowanych osób czy instytucji, autonomiczność w podejmowaniu decyzji, poufność, nieformalność procesu i wzajemny szacunek. Z jednej strony mediacja może stanowić oś konfliktu, wokół którego on się toczy i pośrednio kierować jego rozwojem. Skutkiem tego procesu może być rozstrzygnięcie o racji którejś ze stron albo nakierowanie na możliwe do zaakceptowania rozwiązania problemu w przyszłości. Mediację wyróżnia obecność mediatora, bezstronnego pośrednika w sporze, który nie jest władny podejmować wiążących decyzji”.</p>

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 2
Przegląd instytucjonalnych definicji mediacji

Lp.	Źródło	Definicja
1.	Art. 3. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/52/EC z dnia 21 maja 2008 r. w sprawie niektórych aspektów mediacji w sprawach cywilnych i handlowych.	„Mediacja oznacza zorganizowane postępowanie o dobrowolnym charakterze, bez względu na jego nazwę lub określenie, w którym przynajmniej dwie strony sporu próbują same osiągnąć porozumienie w celu rozwiązania ich sporu, korzystając z pomocy mediatora. Postępowanie takie może zostać zainicjowane przez strony albo może je zaproponować lub zarządzić sąd lub nakazać prawo państwa członkowskiego”.
2.	Art. 1, ust. 1. Ustawa o mediacji (<i>Mediationsgesetz</i>) Republiki Federalnej Niemiec z 26 lipca 2012 roku.	„Mediation ist ein vertrauliches und strukturiertes Verfahren, bei dem Parteien mit Hilfe eines oder mehrerer Mediatoren freiwillig und eigenverantwortlich eine einvernehmliche Beilegung ihres Konflikts anstreben”. [Mediacja jest poufnym i ustrukturyzowanym procesem, w którym strony przy pomocy jednego lub więcej mediatorów dobrowolnie i z własnej inicjatywy dążą do polubownego rozstrzygnięcia ich konfliktu.]
3.	Ministerstwo Sprawiedliwości RP, na: http://www.ms.gov.pl/mediacje [odczytano 2013.07.09]	„Mediacja jest to próba doprowadzenia do ugodowego, satysfakcjonującego obie strony rozwiązania konfliktu na drodze dobrowolnych negocjacji prowadzonych przy udziale trzeciej osoby, neutralnej wobec stron i ich konfliktu, czyli mediatora, który wspiera przebieg negocjacji, łagodzi powstające napięcia i pomaga – nie narzucając jednak żadnego rozwiązania – w wypracowaniu kompromisu”.
4.	<i>Masz Prawo Do Mediacji</i> . Ministerstwo Sprawiedliwości, na: http://mediacja.gov.pl [odczytano 2016.03.09]	„Mediacja to próba doprowadzenia do ugodowego, satysfakcjonującego strony rozwiązania sporu na drodze dobrowolnych negocjacji prowadzonych przy udziale trzeciej osoby, neutralnego i bezstronnego mediatora, który wspiera przebieg negocjacji, łagodzi powstające napięcia i pomaga w dojściu do porozumienia”.

5.	<p><i>CPR Model European Mediation Procedure</i>, International Institute for Conflict Prevention and Resolution, na: www.cpradr.org [odczytano 2015.12.09]</p>	<p>„In this informal process, the mediator facilitates negotiation among the parties and their lawyers to help them reach settlement. The mediator can help parties identify interests, develop settlement options and overcome barriers to settlement”.</p> <p>[W tym nieformalnym procesie mediator ułatwia/umożliwia negocjacje pomiędzy stronami i ich prawnikami, aby pomóc im osiągnąć porozumienie. Mediator może pomagać stronom identyfikować interesy, rozwijać możliwości porozumienia i przezwycięzać bariery do porozumienia.]</p>
6.	<p>New Zealand Dispute Resolution Centre – NZDRC, na: http://www.nzdrc.co.nz/mediation.html [odczytano 2016.03.11]</p>	<p>“Mediation is a consensual, confidential and relatively informal negotiation process in which parties to a dispute use the services of a skilled and independent mediator to assist them to define the issues in dispute, to develop and explore settlement options, to assess the implications of settlement options and to negotiate a mutually acceptable settlement of that dispute which meets their interests and needs”.</p> <p>[Mediacja jest ugodowym, poufnym i relatywnie nisko sformalizowanym procesem negocjacji, w którym strony sporu korzystają z usług wykwalifikowanego i niezależnego mediatora, asystującego im w definiowaniu kwestii spornych, odnajdywaniu i rozwijaniu możliwości ugody, ocenianiu implikacji/konsekwencji możliwości ugody oraz negocjowania obustronnie akceptowalnego i kompromisowego rozwiązania sporu, które zaspokoi ich interesy i potrzeby.]</p>
7.	<p><i>The Model Standards of Conduct for Mediators</i>, American Arbitration Association, American Bar Association, Association For Conflict Resolution, September 2005.</p>	<p>„Mediation is a process in which an impartial third party facilitates communication and negotiation and promotes voluntary decision making by the parties to the dispute”.</p> <p>[Mediacja jest procesem, w którym bezstronna trzecia strona ułatwia komunikację i negocjację oraz promuje dobrowolny proces podejmowania decyzji w sporze.]</p>

8.	„Standardy prowadzenia mediacji i postępowania mediatora” uchwalone przez Społeczną Radę ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości w dniu 26 czerwca 2006 roku.	„Przez mediację rozumie się dobrowolny i poufny proces, w którym fachowo przygotowana, niezależna i bezstronna osoba, za zgodą stron, pomaga im poradzić sobie z konfliktem. Mediacja pozwala jej uczestnikom określić kwestie sporne, zmniejszyć bariery komunikacyjne, opracować propozycje rozwiązań i, jeśli taka jest wola stron, zawrzeć wzajemnie satysfakcjonujące porozumienie”.
9.	Polskie Centrum Mediacji, na: http://mediator.org.pl/pytania_i_odpowiedzi/98/ [odczytano 2016.03.11]	„Mediacja to rozmowa stron, w trakcie której dąży się do rozwiązania konfliktu i znalezienia porozumienia pomiędzy stronami sporu. Porozumienie mediacyjne wypracowane przez strony w obecności mediatora jest akceptowalne i satysfakcjonujące dla obu stron konfliktu. Podczas mediacji nie musi dojść do pojednania (oczywiście może, ale celem mediacji nie jest pojednanie osób, ale pomoc w dojściu do porozumienia). Mediacja nie jest poradnictwem, doradztwem, terapią. Mediacja nie jest sądem ani arbitrażem (mediator nie rozstrzyga sporów)”.
10.	Stowarzyszenie Mediatorów Rodzinnych, na: www.smr.org.pl/mediacje/podstawowe-informacje-o-mediacji-rodzinnej [odczytano 2016.03.11]	„Mediacja rodzinna jest procesem rozwiązywania konfliktu, w którym fachowo przygotowany, niezależny i bezstronny profesjonalista za zgodą stron, przy zachowaniu poufności, pomaga im samodzielnie poradzić sobie z problemem. Mediacja pozwala jej uczestnikom określić kwestie sporne, zmniejszyć bariery komunikacyjne, opracować propozycje rozwiązań i, jeśli taka jest ich wola, zawrzeć wzajemnie satysfakcjonujące porozumienie. Mediacja rodzinna nie jest ani nie zastępuje poradnictwa prawnego, rodzinnego czy psychoterapii, pomaga jednak w uzgodnieniach, dzięki którym strony dojść mogą do rozwiązania spornych kwestii”.
11.	Fundacja Pracownia Dialogu, na: www.pracowniadialogu.org/mediacje [odczytano 2016.03.11]	„Mediacja to sprawdzony i efektywny sposób rozwiązywania konfliktów i sporów przez strony w obecności neutralnego i bezstronnego mediatora. Spotkania są dobrowolne, zaś mediatora obowiązuje zachowanie poufności”.

12.	Centrum Mediacji Partners Polska, na: www.mediacja.org [odczytano 2016.03.11]	„Mediacja to twoja rozmowa z drugą osobą o trudnych sprawach prowadzona w obecności mediatora – osoby, która pomoże się porozumieć i będzie dbać, aby nikt nie poczuł się stratny lub pokrzywdzony”. „Przez mediację rozumiemy sposób rozwiązywania konfliktów przy udziale bezstronnego mediatora, pozwalający na osiągnięcie porozumienia, które satysfakcjonuje obie strony”.
13.	Mediatorzy.pl, na: www.mediatorzy.pl/orgbiz/dzialania-w-organizacji/mediacja-w-organizacji [odczytano 2016.03.11]	„Mediacja jest procedurą rozwiązywania konfliktu, w której trzecia strona – mediator – towarzyszy uczestnikom/stronom w procesie uzgodnień, pomagając w usprawnieniu komunikacji, zdefiniowaniu kwestii spornych, określeniu potrzeb i interesów każdej ze stron oraz, o ile taka jest ich wola, wypracowaniu wzajemnie satysfakcjonującego oraz świadomego porozumienia”.
14.	Stowarzyszenie Mediator Polski, na: www.mediatorpolski.pl/mediacje.html [odczytano 2016.03.11]	„Mediacja (...) To dobrowolny i poufny proces mający na celu osiągnięcie satysfakcjonującego obie strony porozumienia przy udziale mediatora – osoby trzeciej – bezstronnej i neutralnej wobec stron i ich konfliktu. Celem mediacji jest: – doprowadzenie do zawarcia porozumienia, które jest zaakceptowane przez obie strony. Takie porozumienie uwzględnia i zabezpiecza interesy i potrzeby obu stron. – odbudowanie pozytywnych relacji między zwaśnionymi stronami, wygaszenie konfliktu, rozwiązanie sporu. – zrozumienie i usunięcie przyczyn konfliktu. – znalezienie najkorzystniejszego i satysfakcjonującego rozwiązania problemu”.
15.	Centrum Arbitrażu i Mediacji, na: http://caim.gov.pl/index.php/pl/o-mediacji-pl [odczytano 2016.03.11]	„Mediacja jest pozasądowym sposobem zakończenia zaistniałego między przedsiębiorcami sporu. Jej odformalizowany charakter daje uczestnikom mediacji idealne warunki do wypracowania satysfakcjonujących obie strony postanowień ugody”.

16.	Centrum Mediacyjne przy Naczelnej Radzie Adwokackiej, na: http://centrummediacji.nra.pl/#gotomediation [odczytano 2016.03.11]	„Mediacja jest metodą rozwiązywania sporów w trybie szczególnego rodzaju negocjacji prowadzonych przez strony przy pomocy neutralnej osoby trzeciej – mediatora, który pomaga osiągnąć stronom porozumienie. Istotę mediacji najlepiej oddaje stwierdzenie, iż jest to „proces ludzki”, a nie sądowy, ze względu na mniej sformalizowaną procedurę oraz możliwość nawiązania dialogu między stronami. Uczestnicy procesu mediacyjnego mają możliwość podejmowania decyzji co do treści ugody nie tylko w oparciu o przepisy obowiązującego prawa, ale także w oparciu o normy pozaprawne, w tym etyczne i obyczajowe. To z kolei daje stronom możliwość lepszego wyartykułowania swoich interesów oraz jest przejawem autonomii w kształtowaniu oczekiwanego porozumienia, które będzie satysfakcjonujące dla obu stron”.
17.	Centrum Mediacji przy Konfederacji Lewiatan, na: http://konfederacjalewiatan.pl/mediacje [odczytano 2016.03.11]	„Mediacja to próba doprowadzenia do ugodowego, satysfakcjonującego obie strony rozwiązania sporu w drodze dobrowolnych negocjacji prowadzonych przy udziale trzeciej osoby, neutralnej wobec stron i ich konfliktu, czyli mediatora. Mediator moderuje przebieg rozmów, łagodzi powstające napięcia i pomaga – nie narzucając jednak żadnego rozwiązania – w wypracowaniu porozumienia”.
18.	Program on Negotiation (PON), Harvard Law School, na: www.pon.harvard.edu/category/daily/mediation [odczytano 2016.03.11]	„Mediation is a process of third-party involvement in a dispute. A mediator cannot impose an outcome but rather assists the disputing parties in reaching their own agreement”. [Mediacja jest procesem zaangażowania strony trzeciej w spór. Mediator nie może narzucić rozwiązania, ale raczej asystuje stronom sporu w osiągnięciu ich własnego porozumienia.]

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3
Definicje ze światowej literatury przedmiotu

Lp.	Definicja	Źródło
1.	L.L. Fuller, <i>Mediation – Its Forms and Functions</i> , Southern California Law Review, 44/1971, s. 325.	<p>„(...) Central quality of mediation, namely, its capacity to reorient the parties toward each other, not by imposing rules on them, but by helping them to achieve a new and shared perception of their relationship, a perception that will redirect their attitudes and dispositions toward one another”.</p> <p>[Centralną cechą mediacji, mianowicie, jej zdolność do reorientowania stron wobec siebie nie poprzez narzucanie im zasad, ale poprzez pomaganie im w osiągnięciu nowej i wspólnej percepcji ich relacji, percepcji która zmieni kierunek ich postaw i usposobienia wobec siebie.]</p>
2.	J.P. McCrory, <i>Environmental Mediation – Another Piece For The Puzzle</i> , Vermont Law Review, 6(1)/1981, s. 53.	<p>„Mediation is the intervention between conflicting parties or viewpoints to promote reconciliation, settlement, compromise, or understanding. Like the more formal fact-finding and arbitration procedures, it is a mechanism for facilitating agreement in a negotiation process. It involves the intervention of a person who does not have a stake in the dispute which is the subject of negotiations. The process is voluntary because the mediator does not have the power to impose a settlement on the disputants”.</p> <p>[Mediacja jest interwencją pomiędzy skonfliktowanymi stronami lub punktami widzenia dla promowania pojednania, porozumienia, kompromisu lub zrozumienia. Podobnie jak bardziej formalne procedury ustalania faktów i arbitrażu, jest mechanizmem ułatwiania osiągnięcia porozumienia w procesie negocjacji. Zawiera interwencję osoby niemającej interesu w sporze, który jest procesem negocjacji. Proces jest dobrowolny, ponieważ mediator nie ma władzy narzucenia porozumienia dysputantom.]</p>
3.	L.L. Riskin, <i>The Special Place Of Mediation In Alternative Dispute Processing</i> , University Of Florida Law Review, (37)/1985, s. 20, 22.	<p>„Among the alternatives, mediation has special promise and special dangers”.</p> <p>[Wśród alternatyw mediacja niesie wyjątkową obietnicę i wyjątkowe zagrożenia.]</p>

		<p>„Mediation (...) is an informal process in which a neutral third party helps others resolve a dispute or plan a transaction but does not (and ordinarily does not have the power to) impose a solution. Usually the parties voluntarily enter into mediation and choose the mediator, but 'mandatory mediation' exists. The desired result is an agreement suited to the needs of the parties. Normally this agreement is expressed in a contract or release and is enforceable according to the rules of contract law”.</p> <p>[Mediacja (...) jest nieformalnym procesem, w którym neutralna trzecia strona pomaga innym rozwiązać spór lub planować transakcję, lecz nie narzuca rozwiązania (i zazwyczaj nie ma do tego władzy). Zazwyczaj strony dobrowolnie przystępują do mediacji i wybierają mediatora, lecz 'obowiązkowe mediacje' również istnieją. Pożądanym rezultatem jest porozumienie dostosowane do potrzeb stron. Normalnie to porozumienie jest wyrażone w umowie lub oświadczeniu i jest możliwe do wyegzekwowania w świetle przepisów prawa umownego”.</p>
4.	L. Marlow, S.R. Sauber, <i>The Handbook Of Divorce Mediation</i> , Springer Sciences-Business Media, New York 1990, s. XI, 3.	<p>„Mediation, as a procedure to assist couples in dealing with the problems incident to their separation and divorce (...)”.</p> <p>[Mediacja jako procedura asystowania parom w radzeniu sobie z problemami właściwymi separacji i rozwodowi.]</p> <p>„What divorce mediation has represented, therefore, is an alternative procedure, one that will bring the couple to the same conclusion, but without exacting from them the cost, in terms of time, money, and emotional injury, that has invariably been its price. As a bonus, it has been its hope that agreements concluded between couples in a nonadversarial setting would be honored more than has been the case with agreements arrived at by more traditional adversarial proceedings”.</p> <p>[Zatem mediacja rozwodowa jest alternatywną procedurą, która doprowadzi parę do tego samego zakończenia, lecz bez żądania od nich kosztów w postaci czasu, pieniędzy,</p>

		<p>cierpień emocjonalnych, które nieodmiennie były tego ceną. Jako bonus pokładano nadzieję, że porozumienia osiągnięte przez pary w nieantagonistycznych sytuacjach będą honorowane bardziej niż porozumienia wyłonione w bardziej tradycyjnych, antagonistycznych postępowaniach.]</p>
5.	<p>P. J. Carnevale, D.G. Pruitt, <i>Negotiation and Mediation</i>, Annual Review of Psychology, 1992, s. 2.</p>	<p>„Negotiation and mediation are procedures for resolving opposing preferences between parties.(...) Mediation is a variation on negotiation in which one or more outsiders (“third parties”) assist the parties in their discussion”.</p> <p>[Negocjacje i mediacje są procedurami rozwiązywania przeciwstawnych preferencji pomiędzy stronami. (...) Mediacja jest wariacją negocjacji, w której jeden lub więcej outsiderów (stron trzecich) asystuje stronom w ich dyskusji.]</p>
6.	<p>J.B. Stulberg, <i>Facilitative Versus Evaluative Mediator Orientations: Piercing The “Grid” Lock</i>, Florida State University Law Review, 24, Rev. 985, 1996–1997, s. 1001.</p>	<p>„Mediation is a dialogue process designed to capture the parties’ insights, imagination, and ideas that help them to participate in identifying and shaping their preferred outcomes. It is a process employed with an acute sensitivity, by all participants, to the context of the initial and continuing power relationship among the parties; it is a process in which multiple sources of criteria and reasons are tapped to help forge possibilities for progress”.</p> <p>[Mediacja jest procesem dialogu zaprojektowanym, aby uchwycić wglądy, wyobrażenia i idee stron, aby pomóc im w uczestnictwie w identyfikowaniu i kształtowaniu preferowanych wyników/rezultatów. Jest to proces stosowany z wnikliwą wrażliwością przez wszystkich uczestników na kontekst wstępnej i trwającej relacji władzy pomiędzy stronami, jest to proces, w którym wielokrotne źródła kryteriów i motywów są wykorzystywane, aby wspomóc rozwijanie możliwości postępu.]</p>
7.	<p>L. Mulcahy, <i>The Possibilities and Desirability of Mediator Neutrality: Towards an Ethic of Partiality?</i> Social & Legal Studies, 10(4)/2001, s. 508.</p>	<p>„Community mediation is often referred to as an example of dispute resolution which provides important opportunities for norm creation and political debates about what constitutes a preferred standard. (...) The mediator’s role is to facilitate’ discussion that will lead to the parties settling their dispute rather than imposing a judgement”.</p>

		[Mediacja społeczna często jest opisywana jako przykład rozwiązywania sporu, który zapewnia ważną okazję tworzenia norm i prowadzenia debat politycznych o tym co tworzy preferowany standard. (...) Rola mediatora jest ułatwianie dyskusji, która będzie prowadzić strony raczej do porozumienia w sporze niż narzucania osądu.]
8.	H.I. Abramson, <i>Mediation representation: advocating in a problem-solving process</i> , National Institute for Trial Advocacy, South Bend 2004, s. 68.	<p>“In problem-solving mediation, the specially trained and neutral mediator skillfully structures a process that provides disputing parties an opportunity to fashion enduring and inventive solutions that can go beyond what a court might be willing to do. In contrast with the more familiar settlement conference before a judge, the mediator has no decision-making power, maintains strict confidentiality, and involves clients deeply in the settlement process”.</p> <p>[W mediacji typu <i>problem-solving</i> specjalnie szkolony i neutralny mediator umiejętnie strukturyzuje proces, który zapewnia stronom uczestniczącym w sporze okazję do ukształtowania trwałych i pomysłowych rozwiązań, które mogą wykraczać poza to, co byłby skłonny zrobić sąd. W odróżnieniu od lepiej znanej rozprawy pojednawczej przed sądem, mediator nie ma władzy podejmowania decyzji, utrzymuje ścisłą poufność i głęboko angażuje klientów w proces porozumienia.]</p>
9.	Ch.W. Moore, <i>Mediacje – praktyczne strategie rozwiązywania konfliktów</i> , A. Cybulko, M. Zieliński (przeł.), Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2009, s. 23–24.	„Mediacja jest poszerzeniem – lub aranżowaniem – procesu negocjacji, poprzez włączenie do niego aktywnie interweniującej, akceptowalnej trzeciej strony, której możliwość podejmowania decyzji jest ograniczona lub żadna. Osoba ta towarzyszy głównym uczestnikom w dobrowolnym dochodzeniu do obustronnie akceptowalnego rozstrzygnięcia spornych kwestii”.
10.	C. Baraldi, V. Iervese, <i>Dialogic Mediation in Conflict Resolution Education</i> , Conflict Resolution Quarterly, 27(4)/2010, s. 426.	<p>“Mediation is supposed to promote change of communication processes, enabling the participants to reach their own solutions together, thus creating a common ground for new shared meanings. (...) mediation is a collaborative dialogue proces (...)”.</p> <p>[Mediacja ma promować zmianę procesu komunikacji umożliwiając uczestnikom wspólne osiągnięcie ich własnych rozwiązań, tworząc w ten sposób wspólny grunt do nowych podzielanych znaczeń. (...). Mediacja jest współpracującym procesem dialogu.]</p>

11.	N. Doherty, M. Guyler, <i>Mediacja i rozwiązywanie konfliktów w pracy</i> , A. Kloskowska (przeł.), Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2010, s. 19.	„Mediacja jest ustrukturyzowanym procesem, w którym bezstronny mediator pomaga komunikować się osobom zaangażowanym w spór, aby umożliwić im lepsze wzajemne zrozumienie i osiągnięcie rozwiązań akceptowalnych dla obu stron w celu poprawy ich relacji w pracy w przyszłości”.
12.	G. Nordhelle, <i>Mediacja. Sztuka rozwiązywania konfliktów</i> , FISO, Warszawa 2010, s. 27.	„Mediacje są nieformalnym procesem, w którym bezstronna osoba trzecia pomaga stronom wypracować rozwiązanie konfliktu możliwe do przyjęcia przez obie strony. Mediator nie jest jednak w stanie narzucić tego rozwiązania”.
13.	A. Zariski, <i>A Theory Matrix for Mediators</i> , Negotiation Journal, 26(2)/2010, s. 208.	“Mediation is generally understood as a practical intervention intended to bring about changed behavior in relation to conflicts or disputes(...)”. [Mediacja jest generalnie rozumiana jako praktyczna interwencja z intencją spowodowania zmiany zachowania w odniesieniu do konfliktu lub sporu.]
14.	S.S. Raines, S.Kumar Pokhrel, J. Poitras, <i>Mediation as a Profession: Challenges That Professional Mediators Face</i> , Conflict Resolution Quarterly, 31(1)/2013, s. 79.	“Mediation process are nearly the same everywhere: assist parties as they endeavor to find solutions to problems, reduce the likelihood of future disputes, and, when possible or appropriate, build or repair relationships”. [Proces mediacji jest niemal taki sam wszędzie: asystowanie stronom w staraniach znalezienia rozwiązań problemów, redukcja prawdopodobieństwa przyszłych sporów i, gdy jest to możliwe oraz właściwe, budowanie lub naprawianie relacji.]
15.	R. Illes, N. Ellemers, F. Harinck, <i>Mediating Value Conflicts</i> , Conflict Resolution Quarterly, 31(3)/2014, s. 332.	“Mediation is defined as a form of intervening in conflicts where a neutral independent expert guides the communication and negotiations between parties in order to reach agreements about desired behaviors and a mutually beneficial optimal solution, both based on parties’ actual interests”. [Mediacja jest definiowana jako forma interweniowania w konfliktach, w które neutralny, niezależny ekspert przewodzi komunikacji i negocjacjiom pomiędzy stronami w celu osiągnięcia porozumień odnośnie pożądaných zachowań i obustronnie korzystnego, optymalnego rozwiązania, w obu przypadkach w oparciu o rzeczywiste/faktyczne interesy stron.]

Tabela 4
Przegląd definicji mediacji z polskiej literatury przedmiotu

Lp.	Źródło	Definicja
1.	E. Bienkowska, <i>Poradnik mediatora</i> , Zrzeszenie Prawników Polskich, Warszawa 1999, s. 9.	„Mediacja jest to próba doprowadzenia do ugodowego, satysfakcjonującego obie strony rozwiązania konfliktu karnego na drodze dobrowolnych negocjacji prowadzonych przy udziale trzeciej osoby, neutralnej wobec stron i ich konfliktu, czyli mediatora, który wspiera przebieg negocjacji, łagodzi powstające napięcia i pomaga – nie narzucając stronom jednakże żadnego rozstrzygnięcia – w wypracowaniu kompromisu”.
2.	M. Bobrowicz, <i>Mediacje gospodarcze – jak mediować i przekonywać</i> , C.H. Beck, Warszawa 2004, s. 14.	„Mediacja to proces, w którym niezależna osoba trzecia pomaga stronom konfliktu rozwiązać spór”.
3.	R. Morek, <i>ADR w sprawach gospodarczych</i> , C.H. Beck, Warszawa 2004, s. 75.	„Mediacja jest procesem wymagającym udziału („interwencji”) bezstronnej osoby trzeciej, która pomaga spierającym się stronom w osiągnięciu obustronnie akceptowalnego rozwiązania, godzącego różnice stanowisk”.
4.	Z. Kmiecik, <i>Mediacja i koncyliacja w prawie administracyjnym</i> , Wyd. Zakamycze, Kraków 2004, s. 27–28	„Mediacja jest pokojowym postępowaniem, w trakcie którego osoba trzecia podejmuje próbę doprowadzenia do zbliżenia stanowisk stron, złagodzenia istniejących między nimi napięć i stworzenia warunków dla znalezienia akceptowanego przez wszystkich rozwiązania (osiągnięcie porozumienia)”.
5.	H. Przybyła-Basista, <i>Mediacje rodzinne w konflikcie rozwodowym. Gotowość i opór małżonków a efektywność procesu mediacji</i> , Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2006, s. 18.	„Mediację rozumie się jako pośredniczenie w sporze, mające na celu pomoc (dwóm lub więcej stronom) w osiągnięciu wspólnego porozumienia”.
6.	J. Waluk, za: A. Lewicka (red.), <i>Profesjonalny mediator. Zostań nim. Poradnik metodyczny</i> , Wyd. Uniwersytetu M. Curie-Skłodowskiej, Lublin 2008, s. 7.	„Pod pojęciem mediacji sądowych należy rozumieć porozumiewanie się między znajdującymi się w konflikcie stronami przy pomocy bezstronnego i neutralnego mediatora, który w atmosferze życzliwości i poufności chroni prawdziwą godność człowieka i pomaga ją przywrócić, kiedy jest poniewierana w trwającym latami konflikcie lub przewlekłym postępowaniu sądowym”.
7.	M.J. Zajączkowska, <i>Mediacja jako forma komunikowania się w konflikcie</i> , w: M. Baryluk, M. Wawrzak-Chodaczek (red.), <i>Komunikacja społeczna w świecie realnym</i> , Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008.	„Mediacja to każda metoda rozwiązywania konfliktów, w której strony negocjują porozumienie, korzystając z pomocy osób trzecich”.

8.	A. Krajewska, <i>Spory konsumenckie i ich rozwiązywania</i> , Trio, Warszawa 2009, s. 85.	„Mediacje uznawane są za najważniejszą i najszerzej wykorzystywaną w praktyce formę ADR z udziałem trzeciego, obiektywizującego spór uczestnika. Ów trzeci podmiot – mediator – pośredniczy w pertraktacjach między stronami, starając się ułatwić im wypracowywanie wspólnego, kompromisowego rozstrzygnięcia. Wciąż jednak to strony są głównymi gospodarzami postępowania mającego na cel rozwiązanie spornej sytuacji?”
9.	L. Cichobłaziński, <i>Mediacje w sporach zbiorowych</i> , Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej, Seria Monografie nr 181, Częstochowa 2010, s. 51.	„Mediacje są to negocjacje z udziałem trzeciej, neutralnej strony, która wpływa na proces negocjacyjny tak, aby ułatwić osiągnięcie porozumienia”.
10.	A. Kalisz, A. Zienkiewicz, <i>Mediacja sądowa i pozasądowa. Zarys wykładu</i> , Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2010, s. 33.	„Mediacja (...) jest przykładem niewładczej ingerencji osoby trzeciej. Podmiot ten, zwany mediatorem, pośredniczy w komunikacji stron i dochodzeniu przez nie do porozumienia, starając się poprzez racjonalną perswazję likwidować rozbieżności między stanowiskami wyjściowymi. Zachowuje przy tym postawę neutralną i nie przyznaje racji żadnej z nich. Oddziałuje zatem na poziom psychologiczny konfliktu oraz poziom działania”.
11.	A. Rękas, <i>Mediacja w polskim prawie karnym. Stan prawny na 1 września 2011 r.</i> , Ministerstwo Sprawiedliwości RP, Warszawa 2011, s. 3.	„Mediacja to dobrowolne porozumienie pomiędzy pokrzywdzonym i sprawcą w celu naprawienia wyrządzonych szkód materialnych i moralnych przy pomocy bezstronnej i neutralnej osoby, jaką jest mediator. Pozwala pokrzywdzonemu na wyrażenie jego uczuć i odczuć, a także jego oczekiwań i potrzeb. Przesłany zaś pozwala na przyjęcie odpowiedzialności za skutki przestępstwa oraz podjęcie związanych z nią działań. Sprzyja trwałemu zakończeniu konfliktu między stronami lub jego złagodzeniu. Podstawą, na której opiera się postępowanie mediacyjne, jest sprawiedliwość naprawcza”.
12.	K. Liżyńska, J. Żylińska, <i>Prawne i psychologiczne skutki mediacji</i> , w: M. Tabernacka, R. Raszevska-Skałecka (red. nauk.), <i>Mediacje w społeczeństwie otwartym</i> , Wydawnictwo Gaskor, Wrocław 2012, s. 149.	„Mediację (...) należy postrzegać dwutorowo. Z jednej strony jest to konkretny instrument stwarzający sprawcy możliwość bezpośredniego zaangażowania się w rozwiązanie zaistniałego konfliktu, w szczególności dojdęcia do porozumienia w kwestii naprawienia wyrządzonych pokrzywdzonemu szkód i krzywd, czy też przeproszenia go i wyjaśnienia motywów postępowania. Z drugiej zaś strony określone korzyści uczestniczenia w postępowaniu mediacyjnym wynikają, co istotne, dla pokrzywdzonego.

		Oprócz wspomnianych przeprosin czy też wyjaśnień (...) uzyskuje możliwość negocjowania zadośćuczynienia tak, aby czyniło zadość jego potrzebom”.
13.	K.A. Politowicz, <i>Mediacje w postępowaniu karnym wykonawczym</i> , w: M. Tabernacka, R. Raszevska-Skałecka (red. nauk.), <i>Mediacje w społeczeństwie otwartym</i> , Wydawnictwo Gaskor, Wrocław 2012, s. 106, 108.	„Mediowanie prowadzić ma do rozwiązania sporu. Gdy potrzeba, zapewnia powrót do jego genezy i oczyszczenia sytuacji, wyciszenia animozji, wzbudzenia empatii i przebaczenia”. „Mediacja to przejście do tzw. miękkich instrumentów procesowych. Tu w centrum umieszczane są strony konfliktu, a procedura ma charakter mniej formalny i bardziej elastyczny, pozwalając stronom na uzyskanie realnego wpływu na kształtowanie zarówno strony formalnej, jak i przedmiotowej prowadzonego dialogu”.
14.	A. Gójska, <i>Mediacje rodzinne</i> , Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2014, s. 31.	„Mediacja rodzinna jest procedurą rozwiązywania konfliktu, w której bezstronna i neutralna trzecia strona towarzyszy członkom rodziny w procesie uzgodnień, pomagając w zdefiniowaniu kwestii spornych, określeniu potrzeb i interesów stron oraz, o ile taka jest ich wola, wypracowaniu wzajemnie satysfakcjonującego oraz świadomego porozumienia. (...) W mediacji władza decyzyjna spoczywa w rękach zaangażowanych stron, rola mediatora jest jedynie proceduralne wspieranie toczących się między nimi negocjacji”.
15.	A. Kalisz, A. Zienkiewicz, <i>Mediacja sądowa i pozasądowa. Zarys wykładu</i> , Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2014, s. 42–43.	„Mediacja jest formą rozwiązywania sporów opierającą się na wyspecjalizowanej niewładczej ingerencji osoby trzeciej, bezstronnej i neutralnej wobec stron i ich konfliktu (...)”.
16.	I. Podobas, <i>Mediacje i negocjacje w pracy socjalnej</i> , CRZL, Warszawa 2014, s. 72.	„Mediacja to dowolny i poufny proces dochodzenia do rozwiązania sporu, prowadzony w obecności osoby neutralnej, czyli mediatora”.

Źródło: opracowanie własne.

Załącznik 2

Standardy prowadzenia mediacji i postępowania mediatora Społecznej Rady ADR

**Społeczna Rada do spraw Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów
przy Ministrze Sprawiedliwości RP**

**Standardy prowadzenia mediacji i postępowania mediatora uchwalone
przez Społeczną Radę ADR w dniu 26 czerwca 2006**

Przez mediację rozumie się dobrowolny i poufny proces, w którym fachowo przygotowana, niezależna i bezstronna osoba, za zgodą stron, pomaga im poradzić sobie z konfliktem. Mediacja pozwala jej uczestnikom określić kwestie sporne, zmniejszyć bariery komunikacyjne, opracować propozycje rozwiązań i, jeśli taka jest wola stron, zawrzeć wzajemnie satysfakcjonujące porozumienie.

Powodzenie mediacji jako skutecznej metody rozwiązywania konfliktów zależy w dużym stopniu od profesjonalizmu mediatorów i wysokiego poziomu ich etyki zawodowej.

Standardy mają charakter wytycznych i wskazówek dla mediatorów, nie są zaś źródłem prawa i nie mogą być podstawą do wysuwania roszczeń prawnych. Ich główne funkcje są następujące:

- a) służą jako pomoc w prowadzeniu praktyki mediacyjnej;*
- b) zapewniają większe bezpieczeństwo stronom mediacji oraz samym mediatorom;*
- c) zwiększają zaufanie społeczne do mediacji jako środka rozwiązywania konfliktów;*
- d) pomagają kandydatom na mediatorów przy podejmowaniu decyzji o podjęciu się tej funkcji.*

Standard I

Mediator dba o dobrowolność uczestniczenia w mediacji i zawierania porozumienia.

- A. Mediator nie zmusza stron ani do podjęcia mediacji, ani do osiągnięcia porozumienia.
- B. Przed rozpoczęciem mediacji strony uzyskują informację o możliwości wycofania się na każdym jej etapie oraz o możliwości wybrania innego mediatora.
- C. Mediator powinien być zaakceptowany przez strony.

Standard II

Mediator jest neutralny wobec przedmiotu sporu.

Mediator nie narzuca stronom rozwiązań. Jest rzecznikiem rzetelnej procedury, sprzyjającej osiągnięciu dobrowolnego porozumienia.

Standard III

Mediator jest bezstronny wobec uczestników mediacji.

- A. Mediator nie przychyła się do racji żadnej ze stron; prowadzi mediację w taki sposób, aby ewentualna nierównowaga między stronami nie wpływała na przebieg mediacji ani na jej ostateczny rezultat.

- B. Jeśli mediator nie jest w stanie prowadzić mediacji w bezstronny sposób, jest zobowiązany do wycofania się z postępowania mediacyjnego.
- C. Mediator wystrzega się stronniczości lub okazywania uprzedzeń i oceniania stron ze względu na ich pochodzenie, wykształcenie, wiek, płeć lub zachowanie podczas mediacji.
- D. W związku z prowadzoną mediacją mediator nie nawiązuje takich relacji, które mogą budzić wątpliwości co do jego bezstronności, a w szczególności mediator nie daje stronom ani nie przyjmuje od stron żadnych prezentów lub innych korzyści, z wyłączeniem wynagrodzenia mediatora.
- E. Mediator nie podejmuje się mediacji lub wyłącza się z jej kontynuowania, jeżeli uzna, że istnieje konflikt interesów o charakterze profesjonalnym lub osobistym ze stronomi lub ich pełnomocnikami.
- F. Mediator ujawnia stronom wszelkie z nimi związki o charakterze zawodowym lub prywatnym i uwzględnia ich stanowisko w tym zakresie.

Standard IV

Mediator dba o poufność mediacji.

- A. Zarówno mediacja, jak i jej przebieg i rezultaty są objęte tajemnicą. Mediator nie ujawnia nikomu informacji, które uzyskuje podczas prowadzenia mediacji, z wyjątkiem przestępstw wymienionych w art. 240 kodeksu karnego.
- B. Mediator lub ośrodek mediacyjny przechowuje dokumentację z mediacji w sposób respektujący zasadę poufności. Dokumentacja może obejmować pisemną zgodę stron na udział w mediacji, zarejestrowanie sprawy mediacyjnej, podstawowe dane uzyskane od stron (wraz z zapisem o wyrażeniu zgody na przetwarzanie danych osobowych w celu realizacji postępowania mediacyjnego), deklarację przestrzegania zasady poufności przez osoby trzecie obecne na sesjach mediacyjnych, kopię porozumienia mediacyjnego i kopię protokołu z postępowania mediacyjnego przekazywanego do sądu, jeśli sąd skierował sprawę do mediacji. Inne sposoby gromadzenia dokumentacji z mediacji wymagają wyraźnej zgody stron.

Standard V

Mediator rzetelnie informuje strony o istocie i przebiegu mediacji.

- A. Przed rozpoczęciem postępowania mediacyjnego mediator przedstawia stronom zasady, przebieg, cele i możliwe rezultaty mediacji, a w szczególności:
  - 1) informuje strony, że jest bezstronny i neutralny;
  - 2) informuje strony, że ewentualne porozumienie zawarte w wyniku mediacji będzie sprawdzone przez sąd pod kątem zgodności z prawem i zasadami współżycia społecznego (w przypadku nadania klauzuli wykonalności lub zatwierdzenia przez sąd);
  - 3) informuje strony o możliwości spotkań na osobności, a w szczególności wyjaśnia zasady przestrzegania poufności podczas tych spotkań;
  - 4) informuje strony o ewentualnej obecności innych osób podczas postępowania mediacyjnego i uzyskuje na to zgodę stron;
  - 5) opisuje swoje obowiązki, a w szczególności przestrzeganie zasady poufności;
  - 6) uprzedza strony, w jakich okolicznościach mediator może przerwać lub zakończyć postępowanie mediacyjne, oraz że strony mogą przerwać lub zakończyć mediację w dowolnym momencie.
- B. Mediator odbiera od stron zgodę na udział w postępowaniu mediacyjnym.
- C. Mediator informuje strony, że w trakcie postępowania mediacyjnego mogą korzystać z wiedzy i porady specjalistów.
- D. Mediator wyraźnie odróżnia swoją rolę jako mediatora od innych ról zawodowych, które pełni i upewnia się, że strony są świadome tej różnicy.

Standard VI**Mediator dba o wysoki poziom swoich kwalifikacji zawodowych.**

Mediator stale pogłębia i doskonali swoje umiejętności, a także dba o wysoki poziom etyki zawodowej.

Standard VII**Mediator współpracuje z innymi specjalistami dla dobra postępowania mediacyjnego.**

- A. Mediator może zaproponować stronom skorzystanie z pomocy odpowiedniego specjalisty. Decyzja o skorzystaniu z usług specjalisty pozostaje w rękach stron.
- B. W trakcie mediacji mediator nie wchodzi w rolę innego specjalisty, nawet pomimo posiadania wiedzy z danej dziedziny.
- C. Mediator, współpracując ze specjalistami, nie narusza zasady poufności.

Standard VIII**Przerwanie lub zakończenie postępowania mediacyjnego.**

- A. Mediator przerywa lub kończy postępowanie mediacyjne przed zawarciem porozumienia, kiedy uzna, że co najmniej jedna strona postępowania nie jest zdolna do uczestniczenia w mediacji, lub z innego ważnego powodu, na przykład:
  - gdy strona z powodu swego stanu fizycznego lub psychicznego nie może efektywnie uczestniczyć w mediacji, na przykład jest pod wpływem alkoholu lub środków odurzających;
  - gdy strony chcą zawrzeć porozumienie, którego skutków nie są świadome;
  - gdy strony używają mediacji dla osiągnięcia nieuczciwych korzyści;
  - gdy mediator nabiera przekonania, że traci bezstronność.
- B. Mediacja może się zakończyć zawarciem porozumienia obejmującego całość sporu lub zawarciem porozumienia obejmującego część negocjowanych problemów. Zadaniem mediatora jest upewnienie się, czy strony wiedzą, jak wprowadzić porozumienie w życie. W przypadku częściowego porozumienia mediator może zaproponować przedyskutowanie dostępnych procedur umożliwiających rozwiązanie pozostałych kwestii przy pomocy innych specjalistów.
- C. Mediacja może zostać przerwana zarówno przez strony, jak i przez mediatora. Mediator informuje strony o ich prawie do wycofania się z mediacji w dowolnym momencie z jakichkolwiek powodów. Przerwanie lub zakończenie mediacji przez mediatora następuje w szczególności, gdy:
  - 1) mediator jest przekonany, że osiągnięcie porozumienia nie jest możliwe;
  - 2) uczestnicy mediacji osiągną w ocenie mediatora impas nie do pokonania; mediator nie powinien przedłużać nieproduktywnej dyskusji, gdyż naraziłoby to strony na niepotrzebne koszty emocjonalne i finansowe;
  - 3) strony nie mogą uczestniczyć w mediacji, nie są zdolne do mediacji lub nie chcą w autentyczny, zaangażowany sposób uczestniczyć w procesie mediacji. Jeśli inicjatywa przerwania mediacji wychodzi od mediatora, powinien on poinformować strony o możliwości profesjonalnej pomocy właściwej dla danego przypadku.

Standard IX**Mediator zapewnia stronom odpowiednie miejsce do prowadzenia mediacji.**

- A. Miejsce prowadzenia mediacji powinno być neutralne i gwarantować stronom i mediatorowi poczucie bezpieczeństwa.

- B. Miejsce, w którym prowadzi się mediację, powinno posiadać co najmniej dwa pomieszczenia gwarantujące zachowanie prywatności stronom i poufności postępowania mediacyjnego. Powinno także zapewniać możliwość korzystania z podstawowych wygód.

Standard X

Mediator rzetelnie informuje o swoich usługach.

- A. Mediator promuje swoje usługi w sposób profesjonalny, uczciwy i godny.
- B. Mediator może informować o instytucji mediacji, o korzyściach z niej płynących oraz jej kosztach. Taka informacja powinna być rzetelna i wyczerpująca. Mediator jest odpowiedzialny za przestrzeganie tej zasady przez wszystkich reklamujących jego usługi i działających w jego imieniu.
- C. Mediator nie obiecuje ani nie gwarantuje osiągnięcia określonych wyników postępowania mediacyjnego.
- D. Mediator rzetelnie informuje o swoich kwalifikacjach i o przynależności do stowarzyszeń, związków lub innych organizacji zawodowych oraz o funkcjach w nich pełnionych. Mediator może powoływać się na posiadane stopnie naukowe, certyfikaty i inne formy potwierdzonych kwalifikacji.
- E. Mediator powinien rozważyć możliwość ubezpieczenia się od odpowiedzialności cywilnej.

Warszawa, 26 czerwca 2006 r.

Załącznik 3

Kodeks Etyczny Mediatorów Polskich

**Spoleczna Rada do spraw Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów
przy Ministrze Sprawiedliwości RP**

Kodeks Etyczny Mediatorów Polskich

Celem przyświecającym Kodeksowi jest promowanie najwyższych standardów etycznych wśród polskich mediatorów, budowanie wiarygodności zawodu mediatora wśród stron mediacji i szerokiej opinii publicznej, a także służyć pomocą mediatorom w rozstrzyganiu dylematów praktyki zawodowej. Ponieważ mediatorom powierzane są ważne, trudne a czasem bardzo bolesne sprawy, spoczywa na nich duża odpowiedzialność, aby nie zawieść zaufania stron.

Jako że ze swej natury mediacja jest procesem płynnym i elastycznym, regulacje Kodeksu nie zmiernają do ograniczenia wolności i kreatywności mediatorów. Kodeks wyznacza standardy ogólne, uznając specyfikę niektórych rodzajów mediacji. Rada zachęca organizacje zrzeszające mediatorów poszczególnych specjalności do refleksji nad praktyką uprawiania mediacji przez swych członków i – jeśli zajdzie taka potrzeba – tworzyły regulacje uwzględniające specyfikę danego typu mediacji.

Kodeks Etyczny Mediatorów Polskich jest ściśle powiązany ze Standardami Prowadzenia Mediacji i Postępowania Mediatora ogłoszonymi przez Radę w czerwcu 2006 roku. Jest naturalnym rozwinięciem i uzupełnieniem Standardów o wymiar etyczny pracy mediatora. Źródłem mocy Kodeksu są wartości etyczne leżące u podstaw tego zawodu. Mediatorzy pomagają stronom rozwiązać konflikt, nie stosując żadnej formy przymusu ani manipulacji. W swej pracy kierują się uczciwością, prawością, bezstronnością i dbałością o rzetelny, zgodny z regułami sztuki przebieg mediacji.

Kodeks nie zastępuje prawa. Mediatorzy powinni znać i ściśle stosować się do przepisów prawnych, zwłaszcza tych, które odnoszą się do mediacji. Rada gorąco zachęca mediatorów prowadzących praktykę indywidualną, firmy świadczące usługi mediacyjne i organizacje grupujące mediatorów, aby dobrowolnie przyjmowały i stosowały lub zachęcały swych członków do stosowania Kodeksu.

Rada będzie szeroko informować opinię publiczną o wszystkich, którzy zdecydowali się stosować Kodeks w swojej działalności mediacyjnej. Kodeks Etyczny Mediatorów Polskich uchwalony przez Społeczną Radę ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości, maj 2008

Zasady

- I. Mediator powinien prowadzić postępowanie mediacyjne w oparciu o zasadę samodzielności i autonomii stron konfliktu.
- II. Mediator powinien w swym postępowaniu kierować się przede wszystkim dobrem i interesami stron.
- III. Mediator powinien dbać o zapewnienie dobrowolności udziału stron w postępowaniu mediacyjnym.
- IV. Mediator powinien tak postępować, aby wszystkie strony sporu znały i rozumiały istotę procesu mediacji, rolę mediatora i warunki ewentualnego porozumienia.

-
- V. Mediator nie powinien podejmować się pomocy w rozwiązaniu konfliktu, gdy nie ma pełnego przekonania o swoich kompetencjach, które pozwolą mu prowadzić postępowanie rzetelnie.
  - VI. Mediator nie powinien prowadzić postępowania mediacyjnego, jeśli nie jest w stanie zachować bezstronności lub usunąć wątpliwości co do swojej bezstronności.
  - VII. Mediator powinien zachowywać poufność postępowania mediacyjnego, zarówno przed jego rozpoczęciem, w trakcie, jak i po jego zakończeniu.
  - VIII. Mediator powinien unikać konfliktu interesów ze stronami i bezzwłocznie rozwiewać wszelkie wątpliwości co do tej kwestii.
  - IX. Mediator nie powinien przyjmować żadnych korzyści od stron z wyjątkiem uzgodnionego wynagrodzenia. Nie powinien też czerpać korzyści z kierowania stron do innych specjalistów.
  - X. Mediator w swojej działalności informacyjnej i marketingowej nie powinien wprowadzać w błąd stron i opinii publicznej co do swoich kwalifikacji, kompetencji, doświadczenia, zakresu usług i opłat.
  - XI. Mediator powinien dostarczać stronom jasnych i jednoznacznych informacji co do swojego wynagrodzenia i wszelkich kosztów związanych z postępowaniem, w którym uczestniczą.
  - XII. Mediator powinien pogłębiać swoje kompetencje zawodowe w celu jak najlepszego służenia uczestnikom mediacji.

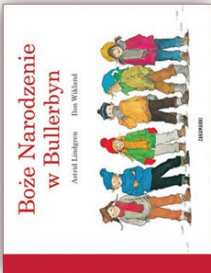
Warszawa, 19 maja 2008 r.

Załącznik 4

Zestawienie źródeł i materiałów, stanowiących podstawę analizy przedsięwzięć upowszechniania mediacji w Polsce

Tabela 1

Przykłady propagowania mediacji w zaangażowanych społecznie działaniach biznesu, administracji publicznej i organizacji pozarządowych

Lp.	Rok inicjujący	Inicjator akcji Realizator akcji	Adresaci	Hasło przewodnie		Typ działań	Internetowe źródło materiałów [odczytano 2018.08.30]
				Identyfikacja wizualna			
1.	2009	Komitet Ochrony Praw Dziecka wspólnie z Wydawnictwem Zakamarki oraz Świątem Książki	Komitet Ochrony Praw Dziecka Uczestnicy spó-rów rodzinnych i rozwodowych	ZAKAMARKI W ŚWIECIE KSIĄŻKI NA RZECZ MEDIA-CJI RODZINNYCH		2 złote z każdego egzemplarza książki Astrid Lindgrén <i>Boże Narodzenie w Bullerbyn</i> wydanej przez Wydawnictwo Zakamarki, a sprzedawanej poprzez księgarnie oraz klub Świata Książki, przekazane były na wsparcie mediacji udzielanych bezpłatnie w Komitecie Ochrony Praw Dziecka w Warszawie.	kampaniespoleczne.pl/zakamarki-w-swiecie-ksiazki-na-rzecz-mediacji-rodzinnych/ www.zakamarki.pl/wydarzenia/wydarzenie/index/?id=156

Lp.	Rok inicjujący	Inicjator akcji Realizator akcji	Adresaci	Hasło przewodnie		Typ działań	Internetowe źródło materiałów [odczytano 2018.08.30]
				Identyfikacja wizualna			
2	2009	Komitet Ochrony Praw Dziecka wspólnie z Gimnazjum i Liceum im. Stefana Batoro w Warszawie oraz z firmą IKEA	Komitet Ochrony Praw Dziecka Uczestnicy spotkań rodzinnych i rozwodowych	IKEA WSPIERA URZĄDZANIE MEDIACJI 		Uczniowie Gimnazjum i Liceum im. Stefana Batoro w Warszawie oraz stażyści i wolontariusze Komitetu Ochrony Praw Dziecka przeprowadzili publiczną zbiórkę pieniędzy na terenie sklepów IKEA w celu zwiększenia dostępu do bezpłatnych mediacji rodzinnych..	kampaniespoleczne.pl/ikea-wspiera-urzadzanie-mediacji/
3	od 2012	Organizacje pozarządowe i sądy powszechne na terenie całego kraju	Środowisko mediatorów Osoby zawodowo związane z mediacją Społeczność lokalna	SALON MEDIATORA [brak materiałów wizualnych]		Koncepcja „Salonu Mediatora” prawdopodobnie powstała po raz pierwszy w 2012 roku w Gdańsku i rozpowszechniła się stamtąd na inne polskie miasta. Polega na cyklicznej organizacji spotkań mediatorów z osobami zawodowo związanymi z mediacjami lub promowania i rozwoju mediacji w środowiskach lokalnych.	https://temidalight.natemat.pl/128655,salon-mediatora-czyli-jak-rozkrecilam-mediacje www.poznan.so.gov.pl/poznanski-salon-mediacji,m.mg,386,327

Lp.	Rok inicjujący	Inicjator akcji Realizator akcji	Adresaci	Hasło przewodnie		Typ działań	Internetowe źródło materiałów [odczytano 2018.08.30]
				Identyfikacja wizualna			
4	2015	Fundacja Dom Pokoju Gmina Wrocław Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej we Wrocławiu	Ogół mieszkań- ców Wrocławia	POGOTOWIE MEDIACYJNE 		Pogotowie Mediacyjne to bezpłat- na pomoc w rozwiązywaniu spo- rów metodą mediacji. Dostępna od zaraz dla wszystkich mieszkańców Wrocławia. Warunkiem udzielenia mediacji jest zgoda obu stron kon- fliktu na udział w mediacjach. Program jest finansowany ze środ- ków Gminy Wrocław.	http://wcrs.wroclaw.pl/ node/1365
5	2017-2018	Fundacja Mediatio Fundacja brytyjskiej grupy ubezpieczenio- wo-finansowej AVIVA To dla mnie ważne	Dzieci Rodzice Kadra pedago- giczna	MEDIACJA PRZYSZŁOŚCI EDUKACJI [brak materiałów wizualnych]		Promowanie mediacji rówieśni- czej jako nowatorskiej metody zapobiegania przemocy fizycznej i psychicznej w środowisku szkol- nym oraz kształtującej nowe na- wyki łagodzenia konfliktów. Działania zrealizowano poprzez prelekcje, warsztaty i szkolenia.	todlammniewazne.pl/inicjaty- wa.1375,mediacja-przy- szloscia-edukacji.html

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 2
Przykłady propagowania mediacji w kampaniach i akcjach społecznych

Lp.	Rok inicjujący	Inicjator akcji Realizator akcji	Adresaci	Hasło przewodnie		Typ materiałów i mediów	Dodatkowe działania	Internetowe źródło materiałów [odczytano 2018.08.30]
				Identyfikacja wizualna				
1.	2005	Association for Conflict Resolution	Ogół społeczeństwa Pracownicy wymiaru sprawiedliwości Prawnicy Mediatorzy	MIEDZYNARODOWY DZIEŃ MEDIACJI		Pelen wachlarz materiałów i mediów	O sposobach obchodów tego dnia decydują sami zainteresowani, a w szczególności pozarządowe i rządowe instytucje. W 2013 roku w Polsce Ministerstwo Sprawiedliwości RP zainaugurowało wydłużenie tego dnia do Tygodnia Mediacji	acnetn.org/page/ConflictResDay
2.	2007	Środowisko organizacji zrzeszonych w Europejskiej Akademii Negocjacji i Mediacji	Ogół społeczeństwa	POGÓDZMY SIĘ NA ŚWIĘTA		<ul style="list-style-type: none"> - Ulotki - Materiały instruktażowe - Promocja mediacji w mediach społecznościowych - Promowanie akcji w programach telewizyjnych (TVP 1, TVP 2, TVN) - Promowanie akcji w sądach powszechnych 	Coroczna oferta bezpłatnych mediacji w okresie przedświątecznym (grudzień) dla skonfliktowanych stron	www.mediacje.pl/!/pns2011.pdf

Lp.	Rok inicjujący	Inicjator akcji Realizator akcji	Adresaci	Hasło przewodnie Identyfikacja wizualna	Typ materiałów i mediów	Dodatkowe działania	Internetowe źródło materiałów [odczytano 2018.08.30]
3.	2007	Centrum Mediacji Partners Polska McCann Erickson oraz Euro RSCG Warszawa	Uczestnicy lub/i potencjalni uczestnicy spórów rodzinnych i rozwodowych	LEPIEJ ROZMAWIĄĆ 	<ul style="list-style-type: none"> - Spoty radiowe (emitowane w rozgłoszeniach: Tok FM, RMF FM, Eska Warszawa i VOX Warszawa) - Reklamy prasowe (ulokowane w: Rzeczpospolitej, Metro, Wprost, Newsweeku, Przeglądzie, Forum, Polityce, Przyjaciółce) 	Nie dotyczy	www.mediacja.org/info.php/kampanie/reklamowe,f0f798e3c81293ace9d-79dedf6ac5816.html

Lp.	Rok inicjujący	Inicjator akcji	Adresaci	Hasło przewodnie	Typ materiałów i mediów	Dodatkowe działania	Internetowe źródło materiałów [odczytano 2018.08.30]
4.	2008	Centrum Mediacji Partners Polska Euro RSCG Warszawa	Uczestnicy lub/i potencjalni uczestnicy sporów rodzinnych i rodowodowych	<p>Identyfikacja wizualna</p> <p>GDY ZABRAKNIĘ ARGUMENTÓW – MEDIACJE ZAMIAST TALERZY</p> 	<p>Reklama prasowa</p> <p>–</p>	Nie dotyczy	<p>www.mediacja.org/info.php/kampanie_reklamowe,0f798e3c81293ace9d79dedf6ac5816.html</p> <p>kampaniespoleczne.pl/argumenty-zamiat-talerzy/</p>
5.	2008	Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów i Inspekcja Handlowa Agencja reklamowa DSK	Konsumentów Przedsiębiorcy	<p>PO CO DRZEĆ KOTY?</p> 	<p>Billboardy</p> <p>–</p> <p>Banery internetowe</p>	Nie dotyczy	<p>unik.gov.pl/koncentracje.php?news_id = 504</p> <p>kampaniespoleczne.pl/po-co-drzeć-koty/</p>

Lp.	2010	Inicjator akcji Realizator akcji	Polskie Centrum Mediacji	Ogół społeczeństwa	Adresaci	Hasło przewodnie Identyfikacja wizualna	MEDIAcja CZYNI Cuda 	Typ materiałów i mediów - Ulotki - Plakaty - Promowanie mediacji w audycjach radiowych i programach telewizyjnych	Dodatkowe działania - Dyżury i konsultacje w sądach powszechnych - Organizowanie corocznego konkursu, w którym głównymi nagrodami są bezpłatne szkolenia dla kandydatów na mediatorów	Internetowe źródło materiałów [odczytano 2018.08.30] mediator.org.pl/mediacja/czyni/cuda www.mazowieckie.pl/dokumenty/załączniki/1/1-15649.jpg www.mazowieckie.pl/dokumenty/załączniki/1/1-15650.jpg
-----	------	-------------------------------------	--------------------------	--------------------	----------	--	---	--	---	--

Lp.	Rok inicjujący	Inicjator akcji Realizator akcji	Adresaci	Hasło przewodnie Identyfikacja wizualna	Typ materiałów i mediów	Dodatkowe działania	Internetowe źródło materiałów [odczytano 2018.08.30]
7.	2011	Ministerstwo Sprawiedliwości RP Opus B oraz M5	Ogół społeczeństwa Pracownicy wymiaru sprawiedliwości Prawnicy	<p>MASZ PRAWO DO MEDIA-CJI</p> 	<ul style="list-style-type: none"> - Spoty emitowane w telewizji (obejmowały TVP, TVN i Polsatu) oraz udostępniane na stronach Internetowych - Audycje w Polskim Radiu - Ulotki informacyjne - Plakaty informacyjne - Billboardy, miniboardy i citylighty 	Szkolenia pracowników wymiaru sprawiedliwości	<p>www.mediacja.gov.pl</p> <p>www.ms.gov.pl/galeria-audio-video/14.masz-prawo-do-mediacji--rusza-kampania.html</p> <p>http://kampanie.poleczne.pl/nigdy-zawsze-nieprawda-dosc-koniec/</p>

Lp.	Rok inicjujący	Inicjator akcji Realizator akcji	Adresaci	Hasło przewodnie		Typ materiałów i mediów	Dodatkowe działania	Internetowe źródło materiałów [odczytano 2018.08.30]
				Identyfikacja wizualna				
8.	2011	Stowarzyszenie rodzin Pelikan	Przedstawiciele służb publicznych, którzy na różnych etapach kryzysów okolorzodowych mają styczność z rodzinami Uczestnicy lub/i potencjalni uczestnicy spórów rodzinnych i rozwodowych	<p>Hasło przewodnie: DZIECKO W ROZWODZIE</p> 	<ul style="list-style-type: none"> - Billboardy - Plakaty - Artykuły prasowe - Strona internetowa - Spot telewizyjny, kinowy i radiowy - Poradnik ugodowego rozwiązania sporów dla rozdzielających się rodziców 	<ul style="list-style-type: none"> - Spotkania informacyjne i szkolenia dla pracowników wymiaru sprawiedliwości i prawników - Warsztaty dla rodziców i dzieci - Konferencja mająca na celu wypracowanie standardu postępowania w przypadku krzywdzenia dziecka w rozwodzie - Oferta mediacji 	dzieckowrozwodzie.pl	
9.	2012 r.	Organizacje zrzeszone w Polskiej Izbie Mediatorów	Uczestnicy lub/i potencjalni uczestnicy spórów rodzinnych i rozwodowych	<p>Hasło przewodnie: ZGODA - PREZENT NA DZIEŃ DZIECKA</p> 	<ul style="list-style-type: none"> - Promowanie akcji w programach telewizyjnych i audycjach radiowych - Promowanie akcji wśród sędziów sądów powszechnych - Profil na Facebooku 	<ul style="list-style-type: none"> - Dyżury i konsultacje w sądach powszechnych - Coroczna, czworoletnia oferta nieodpłatnych mediacji rodzinnych 	www.facebook.com/zgodaprezent/	

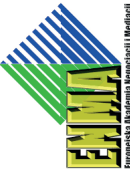
Lp.	Rok inicjujący	Inicjator akcji Realizator akcji	Adresaci	Hasło przewodnie Identyfikacja wizualna	Typ materiałów i mediów	Dodatkowe działania	Internetowe źródło materiałów [odczytano 2018.08.30]
10.	2013	Sąd Okręgowy w Opolu i organizacje pozarządowe	Uczestnicy spraw rozpatrywanych w sądach rodzinnych	<p>MEDIACJA: TO NIC NIE KOSZTUJE</p> <p>Mediacja: to nic nie kosztuje</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Konferencja prasowa - Plakaty dla sądów i instytucji pomocy prawnej rodzinie, - Ulotki rozsyłane w korespondencji sądowej, - Spoty telewizyjne i radiowe - Profil na Facebooku 	<ul style="list-style-type: none"> - Program pilotażowy mediacji rodzinnych - Finansowanie mediacji (do 3 spotkań w jednej sprawie) 	<p>www.opole.sio.gov.pl/kampania-spoleczna,m,2,3,3,14</p>
11.	2015 r.	Ministerstwo Gospodarki RP Fabryka Komunikacji Społecznej, Chillgroup i Codemedia	Przedsiębiorcy Menadżerowie wyższego szczebla	<p>SPORY ROZWIĄZUJ SIŁĄ. SIŁĄ MEDIACJI</p> <p>Spoty rozwiązuje siłę. SIŁĄ MEDIACJI! CAM</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Plakaty - Banery internetowe - Komunikaty prasowe - Spot emitowany w telewizji (obejmuwał kanały TVP, TVN i Polsatu) oraz udostępniany na stronach i portalach Internetowych 	Nie dotyczy	<p>kampanie.spoleczne.pl/konflikty-najlepiej-rozwiazac-sila/</p> <p>www.fks.com.pl/artykul.php?id_artyku=450&selectedTags%5B%5D=1</p>

Lp.	Rok inicjujący	Inicjator akcji	Realizator akcji	Adresaci	Hasło przewodnie Identyfikacja wizualna	Typ materiałów i mediów	Dodatkowe działania	Internetowe źródło materiałów [odczytano 2018.08.30]
12.	2016	Ministerstwo Sprawiedliwości RP	Ogół społeczeństwa Pracownicy wymiaru sprawiedliwości Pracownicy administracji publicznej i pomocy społecznej Działacze społeczni Prawnicy	<p>MEDIACJA, ROZMOWA, ZROZUMIENIE, ROZWIĄZANIE</p> 	<ul style="list-style-type: none"> - Konferencje w 16 miastach wojewódzkich - Promocja mediacji w mediach społecznościowych - Profile na Facebooku i Twitterze - Publikacje ogłoszeń i artykułów sponsorowanych w prasie ogólnopolskiej i lokalnej - Spot o mediacji 	<ul style="list-style-type: none"> - Szkolenia dla przedsiębiorców - Spotkania w ramach kół naukowych na uczelniach wyższych - Dyżury w punktach informacyjnych w sądach - Konkursy dla młodzi 	<p>www.mediacja.gov.pl/Aktualno-ci-.html facebook.com/mediacja_gov/ twitter.com/mediacja_gov/</p>	
13.	2017 r.	Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów RP	Konsument Przedsiębiorcy	<p>POLUB POLUBOWNE</p> 	<ul style="list-style-type: none"> - Portal internetowy - Ulotki - Leksykon zagadnień - Animowane instruktaże - Ikoneografiki - Spoty emitowane w Internecie oraz w środkach komunikacji miejskiej 	Nie dotyczy	<p>https://nokk.gov.pl/dzialania_edukacyjne_konsumentu.php#faq316 http://polubowne.nokk.gov.pl/</p>	

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3
Przykłady ofert szkoleniowych organizacji mediatorów

Lp.	Organizacja mediatorów	Typ szkoleń dot. mediacji	Internetowe źródło materiałów [odczytano 2018.09.01]
1.	<p>Polskie Centrum Mediacji (powstało w 2000 r.)</p> 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Szkolenie podstawowe 2. Szkolenie specjalistyczne z mediacji karnych 3. Szkolenie specjalistyczne z mediacji cywilnych i gospodarczych 4. Szkolenie specjalistyczne z mediacji rodzinnych 5. Szkolenie specjalistyczne z mediacji pracowniczych wewnątrzorganizacyjnych i sądowych 6. Szkolenie specjalistyczne z mediacji w porach zbiorowych 7. Szkolenie specjalistyczne z mediacji szkolnych, rówieśniczych, oświatowych i z nieletnim sprawcą czynu karalnego 8. Szkolenie specjalistyczne „Edukator mediatorów rówieśniczych i KSN” 9. Szkolenie z mediacji administracyjnych 	<p>http://mediator.org.pl/szkolenia_z_mediacji/30/1,*/</p>
2.	<p>Centrum Mediacji Partners Polska</p> 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Szkolenie podstawowe 2. Szkolenie specjalistyczne z mediacji gospodarczych 3. Szkolenie specjalistyczne z mediacji rodzinnych 4. Szkolenie z mediacji w postępowaniu administracyjnym 	<p>www.mediacja.org</p> <p>https://wydarzenia.ngo.pl/222585-warszawa-szkolenia-z-mediacji-centrum-mediacji-partners-polska-pazdziernik-grudzien-2018.html</p>
3.	<p>Fundacja DIALOG (powstała w 2001 r.)</p> 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kurs mediatorów rodzinnych 	<p>http://fundacjadialog.pl/kurs-mediatorow-rodziny/</p>

Ip.	Organizacja mediatorów	Typ szkoleń dot. mediacji	Internetowe źródło materiałów [odczytano 2018.09.01]
4.	<p>Stowarzyszenie Mediatorów Rodzinnych</p> <p>Stowarzyszenie Mediatorów Rodzinnych</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Szkolenie podstawowe z mediacji rodzinnych 2. Szkolenie specjalistyczne z mediacji rodzinnych 3. Szkolenie – Emocje w mediacji 4. Niekóre ze szkoleń, które organizowaliśmy dla członków SMR: 5. Potrzeby rodziców a potrzeby dzieci w sytuacji kryzysu w rodzinie. Rola mediatora rodzinnego - 24h 6. Szkoła Trenerów Mediacji Rodzinnej 7. Zagadnienia prawne mediacji 8. „Dwudniowa podróż do źródeł oporu w mediacji. Jak sobie radzić z oporem” 9. Konstruowanie porozumień mediacyjnych 	<p>www.smr.org.pl/szkolenia</p>
5.	<p>Krajowe Stowarzyszenie Mediatorów (powstało w 2004 r.)</p> 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Szkoła mediacji KSM 2. Konstruowanie ugód 3. Docieranie do potrzeb 4. Praca z trudnym klientem 5. Rola pytań w pracy mediatora (symulacje mediacji) 6. Mediacje rówieśnicze i szkolne 	<p>http://mediacje.ksm.pl/index.php?p=L_16_Oferta</p>
6.	<p>Koalicja mediatorów i negocjatorów - Europejska Akademia Negocjacji i Mediacji</p> <p>Europejska Akademia Negocjacji i Mediacji</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Podstawowe warsztaty z mediacji 2. Specjalistyczne szkolenia z mediacji 3. Szkoła trenerów mediacji 4. Warsztaty doskonalące i superwizyjne dla mediatorów 	<p>www.mediacje.org</p> <p>www.mediacje.pl/z/enmakluczoweosoby.pdf</p>

Ip.	Organizacja mediatorów	Typ szkoleń dot. mediacji	Internetowe źródło materiałów [odczytano 2018.09.01]
7.	<p>Stowarzyszenie „Mediatorzy Polsce” (powstało w 2012 r.)</p> <p>stowarzyszenie mediatorów polscy</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Szkolenie podstawowe 2. Szkolenie z mediacji rodzinnych 3. Szkolenie z mediacji szkolnych 4. Szkolenie z mediacji gospodarczych 5. Szkolenie z mediacji w administracji 	<p>https://mediatorzy-polscy.eu/chce-zostac-mediatorzem/szkolenia/</p>
8.	<p>Fundacja Rozwoju Mediacji</p> <p>FUNDACJA ROZWOJU MEDIACJI</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Szkolenia podstawowe z mediacji 2. Specjalistyczne szkolenia z mediacji gospodarczych 	<p>http://fundacjamediacji.pl/index.php/szkolenia</p>
9.	<p>Fundacja Mediatio</p> 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Szkolenie podstawowe i specjalistyczne z mediacji 2. Szkolenie specjalistyczne 	<p>http://mediatio.org/uslugi-2/</p>

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 4
Przykłady mediacji w mediach masowych i kulturze popularnej

Lp.	Typ medium	Nazwa	Opis	Internetowe źródło materiałów [odczytano 2018.10.01]
1.	Prasa	WYSOKIE OBCASY artykuł z 26 lutego 2005 r.	Dodatek do Gazety wyborczej Mediacja – rozsupływanie konfliktów Wywiad Sławomira Zagórskiego z dr. Janiną Waluk, autorytetem w dziedzinie mediacji i osobą zasłużoną dla rozwoju mediacji w Polsce	www.wysokieobcasy.pl/wysokie-obcasy/1,96856,2570194.html
2.	Prasa	DZIEDCKO artykuł z 9 kwietnia 2009 r.	Artykuł w miesięczniku adresowanym do rodziców małych dzieci Jak się mądrze spierać w małżeństwie Rozmowa Ewy Pagowskiej z Moniką Kozak, psychologką i mediatorką.	www.edziecko.pl/rodzice/1,79361,6484740,Jak_sie_madrze_spierac_w_malzenstwie.html
3.	Prasa	SUPER EXPRES artykuł z 4 marca 2011 r.	Artykuł w dzienniku – tabloidzie Masz prawo do mediacji. Specjalnie dla „SE” minister sprawiedliwości Krzysztof Kwiatkowski Promocja kampanii społecznej „Masz Prawo do Mediacji”	www.se.pl/wiadomosci/polityka/krzysztof-kwiatkowski-masz-prawo-do-mediacji-aa-drrDg-bVwU-6pe9.html

Lp.	Typ medium	Nazwa	Opis	Internetowe źródło materiałów [odczytano 2018.10.01]
4.	Prasa	NEWSWEEK POLSKA artykuł z 2 września 2012 r.	Artykuł w magazynie publicystycznym Mediator: Rozwodzimy się coraz bardziej brutalnie Wywiad Jakuba Pacana z mediatorem Januszem Kaźmierczakiem	www.newsweek.pl/polska/rozwod-w-w-polsce-mediacje/9pghwtb
5.	Prasa	ELLE artykuł z 18 sierpnia 2016 r.	Artykuł w magazynie adresowanym do kobiet Rozwód w białych rękawczkach Tekst Sonii Ross	www.elle.pl/artykul/rozwod-w-bialych-rekawczkach?page=2
6.	Prasa	FAKT artykuły z 5 października i 13 sierpnia 2018 r.	Teksty w dzienniku – tabloidzie O rozwód będzie trudniej oraz Jak się rozwieść, by nie bolało? Teksty o mediacji	www.fakt.pl/wydarzenia/polityka/rozwod-bedzie-trudniej/fjytvd4 www.fakt.pl/kobieta/dobre-rady/rozwod-jak-sie-rozwiesc-zeby-nie-bolalo/xvc2vmh#slajd-1
7.	Prasa	COACHING EXTRA artykuł w nr 03/2018	Artykuł w poszerzonym tematycznie wydaniu magazynu o samorozwoju i treningu osobistym Zostań rozjemcą - kurs mediacji - Marcin Bachman	www.focus.pl/magazyn/coaching-extra/2018/coaching-extra
8.	Prasa	ZWIERCADŁO artykuł z 18 lipca 2018 r.	Artykuł w magazynie adresowanym do kobiet Mediacje rodzinne: dlaczego warto skorzystać? Tekst Pauliny Baksalerskiej o znaczeniu mediacji w konfliktach rodzinnych	https://zwierciadlo.pl/parenting/mediacje-rodzinne-dlaczego-warto-skorzystac

Lp.	Typ medium	Nazwa	Opis	Internetowe źródło materiałów [odczytano 2018.10.01]
9.	Literatura	MEDIATOR powieść z 2000 r.	MEDIATOR to powieść sensacyjna autorstwa Petera Tempła , wydana i wznawiana w Polsce przez wydawnictwo AMBER w tłumaczeniu Krzysztofa Berezy. Główny bohater powieści to były mediator i negocjator policyjny, który angażuje się w sprawę kryminalną wokół której osnuta jest fabuła książki.	www.wydawnictwoamber.pl/kategorie/sensacja-kryminal/mediator,p1138
10.	Literatura	MEDIATORKA powieść z 28 marca 2018 r.	MEDIATORKA Ewy Zdunek to pozycja wydana przez wydawnictwo W.A.B w 2018 r. z gatunku prozy obyczajowej. Jej fabuła opiera się na opowieści dotyczącej perypetii mediatorki sądowej, opartej na zawodowych doświadczeniach autorki.	www.gwfoksal.pl/mediatorka.html
11.	Film	POLOWANIE NA DRUHNY WEDDING CRASHERS emitowany w Polsce od 2005 r.	Komedia romantyczna Scena mediacji – parodia Produkcja: USA Długość filmu: 1 godz. 59 min.	https://www.filmweb.pl/Polowanie.Na.Druhny
12.	Film	MEDIATORZY FORHANDLEREN emitowany w Polsce od 2014 r.	Film dokumentalny Karen Stokkendal Poulsena Opis mediacji pokojowych Produkcja: Dania premiera: 26 stycznia 2014 (świat) Długość filmu: 58 min.	www.filmweb.pl/film/Mediatorzy-2013-712205 http://okonabalkany.blog.pl/html/1310721,262146,169.html?4
13.	Serial TV	PARAGRAF KATE FAIRLEY LEGAL wyemitowany w Polsce 2011/2012	Serial fabularny, prawniczy Universal Channel Wiele scen mediacji - główna bohaterka jest mediatorką Produkcja: USA Rok produkcji: 2011-2012 Odcinki 23 × ok. 40 min.	www.filmweb.pl/serial/Paragraf+Kate-2011-561996

Lp.	Typ medium	Nazwa	Opis	Internetowe źródło materiałów [odczytano 2018.10.01]
14.	Serial TV	KLAN odcinek 3179 wyemitowany w sezonie XXI 2017/2018	Serial fabularny TVP – telenowela Scena mediacji nieformalnej Produkcja: Polska Rok produkcji: 1997-2018 Odcinki × ok. 22 min.	www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=127130 https://vod.tvp.pl/video/klan,odc-3179,34292683
15.	Serial TV	BARWY SZCZĘŚCIA odcinek 795 wyemitowany w sezonie III 2012/2013	Serial fabularny TVP – telenowela Scena mediacji z udziałem prawdziwego mediatora – Macieja Tańskiego Produkcja: Polska Rok produkcji: 2007-2018 Odcinki × ok. 25 min.	http://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=1219811
16.	Serial TV	WESOŁOWSKA I MEDIA-TORZY emitowany od 2015 r.	Serial paradokumentalny TVN Wiele scen mediacji – serial o mediatorach i mediacjach Produkcja: Polska Rok produkcji: 2015 30 odcinków × ok. 22 min. Okres zdjęciowy: 20 czerwca –30 września 2015	www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=1238382
17.	Serial TV	ROZWÓD DIVORCE emitowany w Polsce od 2016 r.	Serial obyczajowo-komediiowy HBO Kilka scen mediacji rozwodowej Produkcja: USA Rok produkcji: 2016-2018 Odcinki: 18 × ok. 30 min.	www.filmweb.pl/serial/Rozw%C3%B3d-2016-740116

Lp.	Typ medium	Nazwa	Opis	Internetowe źródło materiałów [odczytano 2018.10.01]
18.	Serial TV	NA WSPÓLNEJ odcinek 2480 i 2484 wyemitowane w sezonie V 2016/2017	Serial fabularny TVN – telenowela Kilka scen mediacji małżeńskiej Produkcja: Polska Rok produkcji: 2003-2018 Odcinki x ok. 25 min.	www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=1211953 https://player.pl/seriele-online/nawspolnej-2001-2500-odcinki,7501/odcinek-2480,S05E2480,73105 https://player.pl/seriele-online/nawspolnej-2001-2500-odcinki,7501/odcinek-2483,S05E2483,73108 https://vod.tvp.pl/video/o-mnie-sie-nie-martw,odc-8ix,39610033
19.	Serial TV	O MNIE SIĘ NIE MARTW odcinek 8 wyemitowany w sezonie IX 2018	Serial fabularny TVP – komedia Scena mediacji Produkcja: Polska Rok produkcji: 2014–2018 Odcinki x ok. 45 min.	https://vod.tvp.pl/video/o-mnie-sie-nie-martw,odc-8ix,39610033
20.	Serial TV	MEDIATORZY zapowiedź emisji	Serial fabularny POLSAT Serial o pracy mediatorów Produkcja: Polska Rok produkcji: 2018	www.telemagazyn.pl/artykuly/mediatorzy-magdalena-rozczka-magdalena-walach-i-tomasz-schuchardt-w-nowym-serialu-kiedy-premiera-zdjecia-65823.html
21.	Program TV	PYTANIE NA ŚNIADANIE emitowany codziennie	Poranny program telewizyjny TVP2 Rozmowy o mediacji z mediatorami i prawnikami: – „Mediator pomaga skłóconym stronom” z 19 maja 2016 r. – „Jak się kłóć Polacy” z 18 października 2018 r. – „Wszystko o rozwodzie” z 6 marca 2018 r.	www.pytanienasniadanie.tvp.pl/25418461/mediator-pomaga-skloconym-stronom www.pytanienasniadanie.tvp.pl/39521898/jak-klocia-sie-polacy pytanienasniadanie.tvp.pl/36279432/wszystko-o-rozwodzie

Lp.	Typ medium	Nazwa	Opis	Internetowe źródło materiałów [odczytano 2018.10.01]
22.	Program TV	<p>DZIEŃ DOBRY TVN emitowany codziennie</p>	<p>Poranny program telewizyjny TVN</p> <p>Rozmowy o mediacji z mediatorami i prawnikami:</p> <ul style="list-style-type: none"> - „Rozwód. Jednego dnia się kochają, a drugiego dzielą stół” z 3 maja 2018 r. (spotkanie z mediatorką i autorką powieści „Mediatorka” E. Zdunek) - „Z mediatorem szybciej zakończysz spór” z 11 maja 2015 r. - „Przed rozwodem porozmawiaj z mediatorem” z 30 maja 2018 r. - „Alimenty na dziecko. Ugoda mediacyjna zamiast wyroku?” z 29 października 2018 r. (spotkanie z mediatorką i autorką powieści „Mediatorka” E. Zdunek) 	<p>https://dziendobry.tvn.pl/wi-deo,2064,n/rozwod-jednego-dnia-sie-kochaja-a-drugiego-dziela-stol,259259.html</p> <p>https://dziendobry.tvn.pl/wi-deo,2064,n/z-mediator-em-szybciej-zakonczysz-spor,167967.html</p> <p>https://dziendobry.tvn.pl/wi-deo,2064,n/przed-rozwodem-porozmawiaj-z-mediator-em,261326.html</p> <p>https://dziendobry.tvn.pl/wi-deo,2064,n/mediacja-w-sprawie-alimentow-na-dzieci,277580.html</p>
23.	Program TV	<p>UWAGA! emitowany od 2002 r.</p>	<p>Telewizyjny magazyn reporterów TVN</p> <p>Zdarza się, że zaprasza mediatorów komentujących lub/i wspierających skonfliktowanych uczestników reportaży, np.:</p> <ul style="list-style-type: none"> - w reportażu z 2018 r. pt. „W zamian za mieszkanie obywateli” - w reportażu z 2018 r. pt. „Wychodzą do domu oknem. Dramatyczne skutki konfliktu rodzinnego” 	<p>https://uwaga.tvn.pl/reportaze,2671/w-zamian-za-mieszkanie-obywateli-pomoc-i-opieke-szybko-zapomnieli-o-jej-istnieniu-oficjalna-strona-,276136,n.html</p> <p>https://uwaga.tvn.pl/reportaze,2671/wchodza-do-domu-oknem-dramatyczne-skutki-konfliktu-rodzinnego-oficjalna-strona-programu-uwaga-tvn,260498,n.html</p>

Lp.	Typ medium	Nazwa	Opis	Internetowe źródło materiałów [odczytano 2018.10.01]
24.	Program TV	Programy informacyjne	Informacja dot. Międzynarodowego Dnia Mediacji pojawia się zazwyczaj w programach informacyjnych. W kontekście mediacji pojawiają się również doniesienia dot. sporów zbiorowych, środowiskowych i innych konfliktów społecznych.	-
25.	Radio	POLSKIE RADIO	Na antenie Polskiego Radia, a szczególności na antenie Programu Pierwszego oraz stacji regionalnych, prowadzono niemal wszystkie największe kampanie społeczne dot. mediacji w Polsce, których zapisy są dostępne na stronach internetowej tych regionalnych radiowych do chwili obecnej.	www.polskieradio.pl
26.	Radio	RMF FM	Rozmowy o mediacji z mediatorami i prawnikami: Adwokat radzi: Spory można rozwiązać bez wizyty w sądzie „Adwokat radzi” Spory można rozwiązać bez wizyty w sądzie” z 22 lipca 2018 r. „O mediacja, negocjacjach i arbitrażu opowiada adwokat Magdalena Makiela z 19 sierpnia 2018 r.	www.rmfm24.pl/fakty/polska/news-adwokata-radzi-sporo-mozna-rozwiazac-bez-wizyty-w-sadzie.nId,2609876 www.rmfm24.pl/audio/audio,a-Id,2565160
27.	Radio	Inne stacje radiowe – lokalne i ogólnopolskie	Promocję Międzynarodowego Dnia Mediacji oraz lokalnych konferencji naukowych, wykładów otwartych itp. przedsięwzięć mediacyjnych promuje się zazwyczaj w stacjach radiowych.	-

Źródło: opracowanie własne.

Załącznik 5

Metodologiczne podstawy własnych badań terenowych

Opracowana i wybrana koncepcja badawcza jest spójna z teoretyczno-analitycznymi aspektami mediacji wytyczonymi w niniejszej rozprawie, w których mediację rozważano w ramach ideowych i systemowych modeli interwencji w konflikty i spory oraz w ramach procesów ich formowania na poziomie instytucjonalnym i organizacyjnym społeczeństwa i państwa polskiego. Jako że formalny wymiar tego procesu został opisany w oparciu o analizę danych zastanych, w zakres której weszły materiały pochodzące z literatury przedmiotu, publikacji branżowych, informatorów, materiałów popularyzujących mediację, aktów prawnych, statystyk publicznych oraz danych pochodzących z innych opracowań i materiałów badawczych, deskrypcji i eksploracji wymagał jeszcze aspekt społecznego stosunku wobec rezultatów tego procesu. Toteż ustalenie i poznanie finalnych (tzn. przypadających na okres pomiaru) ocen i reprezentacji mediacji w opinii społecznej stanowiło główny cel badań terenowych zrealizowanych na potrzeby niniejszej monografii. Cel ten realizowano poprzez próbę ustalenia statusu mediacji na tle innych generalnych formuł interwencji w konflikty i spory oraz obiektywizujących je typów postępowania względem określonych kategorii spraw spornych w opinii ich potencjalnych uczestników, a więc w opinii członków społeczeństwa polskiego oraz w opinii osób realizujących mediację.

Dla osiągnięcia wyznaczonego celu badawczego wyodrębniono i uszczegółowiono sześć głównych obszarów problemowych:

- 1 Ustalenie i analiza zasadniczych obliczy mediacji:
  - a. Znaczenie przypisywane mediacji pośród innych metod ADR;
  - b. Zasadność mediacyjnej interwencji w konflikty i spory;
  - c. Metodyka mediacyjnej interwencji w konflikty i spory;
  - d. Procedura formalna/instrument prawny interwencji w konflikty i spory.
- 2 Wyznaczenie wymiarów i czynników statusu mediacji w Polsce:
  - a. Wymiar proceduralny – zasadność procedury/trybu postępowania;
  - b. Wymiar prawny mediacji – przepisy prawa stanowionego;
  - c. Wymiar społeczny mediacji – czynniki użyteczności mediacji.

- 3 Identyfikacja i analiza wdrażania mediacji w polski system prawny:
  - a. Ideowe i systemowe modele reakcji na konflikty i spory w społeczeństwie demokratycznym;
  - b. Niewładcze metody interwencji w konflikty i spory;
  - c. Wdrażanie, kształtowanie, upowszechnianie i rozwój mediacji.
- 4 Identyfikacja agend wdrażających i upowszechniających mediację w Polsce:
  - a. Administracja publiczna – rządowa i samorządowa;
  - b. Instytucje i otoczenie biznesu;
  - c. Sektor pozarządowy;
  - d. Organizacje branżowe ADR;
  - e. Uniwersytety i uczelnie wyższe;
  - f. Instytucje oświatowo-wychowawcze;
  - g. Media masowe.
- 5 Działalność agend wdrażających i upowszechniających mediację w Polsce:
  - a. Legislacyjna;
  - b. Profesjonalizująca;
  - c. Propagująca i popularyzująca.
- 6 Ustalenie statusu mediacji w społeczeństwie polskim:
  - a. Status władczych i niewładczych metod interwencji w konflikty i spory;
  - b. Status użyteczności mediacji;
  - c. Społeczne znaczenie mediacji.

Wnioski, które sformułowano na podstawie analizy teoretycznej powyższych 5 obszarów, pozwoliły na sformułowanie trzech zasadniczych kwestii – ujętych w punkcie 6 – które podjęto w badaniach terenowych

Wybór metod i technik badawczych zastosowanych dla ustalenia statusu mediacji w społeczeństwie polskim podyktowany był postulatem Stefana Nowaka, według którego powinien on być podporządkowany przede wszystkim problematyce badania¹. Toteż przedsięwzięcie to podzielono na dwa komponenty badawcze, w ramach których eksplorowano dwie różne perspektywy percepcji tego rodzaju postępowania różnicowane przez odmienne doświadczanie uczestnictwa w mediacji oraz przez związane z nimi zasoby wiedzy badanych w tym zakresie. Jedną z nich to perspektywa potencjalnych uczestników mediacji, tzn. spierających się stron. Natomiast

---

¹ S. Nowak, *Metodologia badań społecznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 47.

druga to perspektywa węzłowych i konstytutywnych uczestników mediacji tzn. mediatorów. Zasadniczą oś tego podziału można podzielić na pięć kryteriów. Pierwsze kryterium to styczność badanych z mediacją, którą w przypadku osób niezajmujących się tego rodzaju działalnością intencjonalnie cechuje pewna ewentualność, w przypadku zaś osób realizujących działalność mediacyjną profesjonalnie ma charakter nieprzypadkowy i względnie trwały. Drugie kryterium to zróżnicowanie formy zaangażowania w mediację, które wytycza funkcja pełniona przez uczestników postępowania, gdyż jedni są w nim bezpośrednimi stronami konfliktu, tzn. oponentami, inni zaś pełnią w nim funkcję strony trzeciej, tzn. mediatorów. Trzecie kryterium jest natomiast związane z posiadaniem kompetencji prawnych i mediacyjnych, których nie muszą posiadać potencjalni uczestnicy mediacji, a którymi wykazywać się powinny osoby zajmujące się profesjonalnie organizacją i przeprowadzaniem tego rodzaju postępowań. Podobnie jak w kryterium czwartym, które związane jest ze świadomością toczących się procesów wdrażania, kształtowania i upowszechniania mediacji w Polsce. Natomiast ostatnie, piąte kryterium dotyczy liczebności i dostępności badanych reprezentujących dwie odmienne perspektywy postrzegania mediacji, które stanowiło nie mniej istotną niż cztery pozostałe kryteria osi podziału badań terenowych na dwa komponenty - ilościowy i jakościowy.

Podział ten niósł ze sobą zastosowanie odmiennych technik gromadzenia materiału badawczego. W ramach komponentu ilościowego zrealizowano sondaż typu omnibus przeprowadzony techniką ankieterskich wywiadów osobistych wspomaganym komputerowo – dalej w skrócie CAPI (z ang. *Computer Assisted Personal Interviewing*), w ramach których percepcję użyteczności mediacji ustalano na reprezentatywnej próbie mieszkańców Polski. Komponent jakościowy natomiast zrealizowany został techniką indywidualnych wywiadów pogłębionych – dalej w skrócie IDI (z ang. *Individual Depth Interview*), w ramach których omówiono status i społeczne znaczenie mediacji, jakie przypisują jej mediatorzy.

W trakcie badań terenowych wykorzystano dwa rodzaje narzędzi badawczych, z których obydwie były konsultowane i poddane weryfikacji w pilotażu konwencjonalnym.

W przypadku sondażu przeprowadzonego techniką ankieterskich wywiadów osobistych wspomaganym komputerowo zastosowano kwestionariusz CAPI, w którym preferencje dotyczące użyteczności mediacji w społeczeństwie polskim zbadano poprzez jej zestawienie z innymi typami interwencji w konflikty i spory. W ich zakres weszły trzy kategorie zaliczane w poczet niewładczych formuł interwencji oraz jedna kategoria

oznaczająca formułę władczą. Preferencje wobec każdego z tych podejść do rozwiązywania lub/i rozstrzygnięcia konfliktów i sporów zbadano, zadając dwa pytania zamknięte, odnoszące się do ośmiu kategorii spraw spornych (rodziny, karnych, cywilnych, pracowniczych, konsumenckich, gospodarczych, dotyczących społeczności lokalnych oraz zagospodarowania przestrzennego i środowiska naturalnego), w odniesieniu do dwóch wymiarów generalnych oczekiwań wobec tego rodzaju instytucji. To jest do oczekiwań związanych z uzyskiwaniem ich sprawiedliwej i skutecznej finalizacji. W ramach sondażu respondentów pytano również o styczeńność i okoliczności styczeńności z mediacją, a pytania te zadawano jako ostatnie ze względu na aspekt informacyjno-edukacyjny pytań je poprzedzających. Respondenci byli bowiem wprowadzani do badania wstępem projekcyjnym, który wspomagał weryfikację wyobrażeń osób ankietowanych o specyfice mediacji względem innych sposobów interwencji w konflikty i spory, a funkcję tę wspomagała również sama budowa kafeterii kwestionariusza. Toteż zanim respondenci udzielali odpowiedzi na pytanie dotyczące styczeńności i okoliczności styczeńności z mediacją, mieli szansę zweryfikować swoje ewentualne poglądy na to, czym mediacja co do zasady jest.

W przypadku indywidualnych wywiadów pogłębionych zastosowano scenariusz IDI. Zestaw pytań scenariusza wywiadu był standaryzowany względem kwestii, jakie należy poruszyć w badaniu, nie stanowił zaś sztywnego katalogu pytań. Pytania zawarte w scenariuszu adresowane były do osób związanych z prowadzeniem mediacji profesjonalnie oraz ze względu na posiadane z tym doświadczenia i poglądy, w związku z czym w trakcie wywiadów szczególnie istotna była możliwość pogłębienia, doprecyzowywania i uszczegółowienia wypowiedzi badanych oraz możliwość wytyczania również przez nich kwestii istotnych ze względu na poruszane w rozmowach zagadnienia. Większość pytań miała dlatego charakter dyspozycji, a w trakcie wywiadów scenariusz niejednokrotnie podlegał modyfikacji. Podczas wywiadu mediatorzy proszeni byli również o wskazanie miejsca mediacji – jako skutecznej i jako sprawiedliwej procedury – spośród innych metod interwencji w konflikty i spory na zasadach realizowanych w sondażu.

Badania terenowe, w których wykorzystano dwa – omówione powyżej – narzędzia badawcze zrealizowano w latach 2013–2015 dzięki finansowaniu udzielonemu przez Instytut Socjologii Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Komponent ilościowy, w ramach którego zastosowano omówiony kwestionariusz CAPI, zrealizowany został w sondażu typu omnibus przez fir-

mę GfK Polonia z siedzibą w Warszawie. Pomiar został przeprowadzony na przełomie sierpnia i września 2013 roku, na 1020 osobowej losowej próbie reprezentatywnej dla ludności Polski w wieku 15 i więcej lat. Próba miała charakter adresowy i była dobierana z operatu PESEL prowadzonego przez Departament Ewidencji Państwowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji. Warstwowanie uwzględnia makroregion i wielkość miejscowości.

Próba dobierana była w dwóch etapach. W pierwszym etapie ludność Polski jest warstwowana ze względu na 9 makroregionów oraz 7 klas wielkości miejscowości (tab. 1 i tab. 2). W wyniku skrzyżowania makroregionów i klas wielkości miejscowości powstaje 55 warstw, w ramach których losowanych jest 170 gmin, które stanowią podstawę do losowania adresów. Gminy są losowane z prawdopodobieństwem proporcjonalnym do liczby ich mieszkańców w wieku powyżej 15 lat, pojedyncza gmina może zostać wylosowana więcej niż jeden raz. Wewnątrz wylosowanych gmin dokonywane jest niezależne losowanie adresów. W każdej ze 170 wylosowanych gmin losowanych jest 6 adresów znajdujących się w tej samej lokalizacji. Ta część losowania realizowana jest przez Departament Ewidencji Państwowych MSW. W ramach losowanych 1020 adresów (170 gmin $\times$ 6 adresów) kontrolowana jest struktura wieku dla populacji 15+. W każdej z wylosowanych 170 gmin realizowanych jest 6 wywiadów, respondentem jest osoba wymieniona z imienia i nazwiska na liście adresowej. W przypadku braku możliwości zrealizowania wywiadu z osobą z listy ankietier szuka w tej samej miejscowości osobę o takich samych parametrach płci i wieku².

Komponent jakościowy zrealizowano techniką indywidualnych wywiadów pogłębionych z zastosowaniem omówionego scenariusza IDI. Jego realizacja przypadła na lata 2014 i 2015, z czego zdecydowana większość rozmów odbyła się w czerwcu i lipcu 2014 roku. Rozmowy z respondentami prowadzone były przeze mnie osobiście w trakcie spotkań twarzą w twarz w miejscach pracy mediatorów (np. biurach, salach do prowadzenia mediacji), choć kilka rozmów ze względów logistycznych, ograniczeń finansowych bądź na prośbę respondenta zrealizowano za pośrednictwem internetowego komunikatora. Każda z rozmów została nagrana i zapisana na nośniku elektronicznym, zakodowana i poddana transkrypcji.

---

² GfK Polonia – schemat losowania próby, korespondencja z wykonawcą.

Tabela 1

Struktura makroregionów Polski wykorzystywana w warstwowaniu próby badawczej

Lp.	MAKRO_N	MAKRO_NT	WOJ_N_T
1.	1	Centralny	Mazowieckie
2.	2	Północno-wschodni	Podlaskie
3.	2	Północno-wschodni	Warmińsko-Mazurskie
4.	3	Północny	Pomorskie
5.	3	Północny	Zachodniopomorskie
6.	4	Południowo-wschodni	Małopolskie
7.	4	Południowo-wschodni	Podkarpackie
8.	4	Południowo-wschodni	Świętokrzyskie
9.	5	Południowy	Opolskie
10.	5	Południowy	Śląskie
11.	6	Środkowo-wschodni	Lubelskie
12.	7	Środkowy	Łódzkie
13.	8	Zachodni	Kujawsko-Pomorskie
14.	8	Zachodni	Wielkopolskie
15.	9	Południowo-zachodni	Dolnośląskie
16.	9	Południowo-zachodni	Lubuskie

Źródło: GfK Polonia.

Tabela 2

Struktura wielkości miejscowości wykorzystywana w warstwowaniu próby badawczej

Lp.	Klasy wielkości	Opis wielkości
1.	1	Wieś
2.	2	Miasto do 20 tys. mieszkańców
3.	3	Miasto 20–50 tys. mieszkańców
4.	4	Miasto 50–100 tys. mieszkańców
5.	5	Miasto 100–200 tys. mieszkańców
6.	6	Miasto 200–500 tys. mieszkańców
7.	7	Miasto 500 tys. i więcej mieszkańców

Źródło: GfK Polonia.

Wywiady prowadzone były na reprezentacyjnej próbie pełnoletnich osób uprawnionych do realizacji i realizujących mediacje na terytorium Polski liczącej 24³ osoby, tzn. 14 mediatorów i 10 mediatorów (tab. 3), spośród których 18 osób należało do organizacji mediacyjnej realizując mediację z jej afiliacji, przy czym zdarzały się również afiliacje do więcej niż jednej organizacji mediacyjnej, zaś 6 osób uczestniczących w badaniu było niezrzeszonych. Osoby biorące udział w badaniu pełniły funkcje mediatorów głównie na terenie 12 polskich miast (Warszawa, Lublin, Rzeszów, Kraków, Częstochowa, Poznań, Gorzów Wielkopolski, Szczecin, Rumia, Gdańsk, Toruń, Olsztyn), choć nierzadko również na terenie miejscowości z nimi sąsiadujących. W momencie wywiadu każda z osób była mediatorem czynnym, choć tylko niektórzy badani wskazywali mediowanie jako swój główny zawód, przy czym jedna z osób definiująca w ten sposób swoją rolę zawodową pełniła funkcję ombudsmana akademickiego. Dla 6 respondentów mediacje stanowiły jednak główne źródło dochodu, a dla 5 osób badanych stanowiły stałą część obowiązków zawodowych, gdyż wykonywały one zawód prawnika praktykującego mediację (adwokata, radcy prawnego i notariusza).

Ze względu na duży potencjał poznawczy i możliwości eksploracyjne, jakich dostarcza realizacja badań techniką indywidualnych wywiadów pogłębionych dotyczących instytucjonalizacji mediacji w Polsce oraz jej funkcjonalności jako alternatywnej metody rozwiązywania konfliktów i sporów wobec innych sposobów ich zagospodarowywania w społeczeństwie i państwie polskim, rozmowy w oparciu o omówiony scenariusz IDI przeprowadzono również z inną kategorią respondentów, której dobór nastąpił w wyniku uwzględnienia kryterium zaangażowania w kształtowanie procesu instytucjonalizacji mediacji w Polsce w wymiarze formalnych instytucji państwa, organizacji pozarządowych, jak i w aspekcie społecznym. Toteż w jakościowym komponencie modelu badania przewidziano także realizację indywidualnych wywiadów pogłębionych z osobami istotnymi z punktu widzenia wdrażania i instytucjonalizacji mediacji w Polsce, mianowicie z członkami Rady ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów funkcjonującej przy Ministerstwie Sprawiedliwości RP w Warszawie (N = 4), z których dwie osoby wchodziły w skład próby badawczej mediatorów, dwie uwzględniono osobno w punkcie 24 i 25 poniższej tabeli.

---

³ Przeprowadzono 23 wywiady z 24 mediatorami. W przypadku jednego wywiadu (IDI nr 3, kod: Mediatorki_3_Z) osoby badane pracowały bowiem wyłącznie w komediacji i dlatego też razem wzięły udział w rozmowie.

Tabela 3
Kompozycja próby badawczej ze względu na wybrane cechy respondentów

Lp.	Data wywiadu	Kod respondenta	Przynależność do organizacji mediacyjnej	Długość stażu [dla daty wywiadu]
1.	11.06.2014 r.	Mediatorka_1_Z	Zrzeszona	4 lata
2.	13.06.2014 r.	Mediator_2_Z	Zrzeszony	8 lat
3.	16.06.2014 r.	Mediatorki_3_Z	Zrzeszone	Po 5 lat
4.	16.06.2014 r.	Mediatorka_4_Z	Zrzeszona	8 lat
5.	16.06.2014 r.	Mediator_5_Z	Zrzeszony	10 lat
6.	17.06.2014 r.	Mediator_6_NZ	Niezrzeszony	4 lata
7.	17.06.2014 r.	Mediatorka_7_Z	Zrzeszona	7 lat
8.	18.06.2014 r.	Mediator_8_Z	Zrzeszony	3 lata
9.	18.06.2014 r.	Mediator_9_NZ	Niezrzeszony	Brak odpowiedzi
10.	20.06.2014 r.	Mediatorka_10_Z	Zrzeszona	8 lat
11.	23.06.2014 r.	Mediatorka_11_Z	Zrzeszona	Brak odpowiedzi
12.	25.06.2014 r.	Mediatorka_12_NZ	Niezrzeszona	Brak odpowiedzi
13.	28.06.2014 r.	Mediatorka_13_NZ	Niezrzeszona	10 lat
14.	28.06.2014 r.	Mediator_14_Z	Zrzeszony	24 lata
15.	30.06.2014 r.	Mediatorka_15_Z	Zrzeszona	14 lat
16.	2.07.2014 r.	Mediatorka_16_Z	Zrzeszona	9 lat
17.	2.07.2014 r.	Mediator_17_Z	Zrzeszony	20 lat
18.	9.07.2014 r.	Mediator_18_NZ	Niezrzeszony	3 lata
19.	16.07.2014 r.	Mediator_19_NZ	Niezrzeszony	Brak odpowiedzi
20.	30.07.2014 r.	Mediatorka_20_Z	Zrzeszona	Brak odpowiedzi
21.	6.08.2014 r.	Mediatorka_21_Z	Zrzeszona	9 lat
22.	12.02.2015 r.	Mediator_22_Z	Zrzeszony	24 lata
23.	20.02.2015 r.	Mediatorka_23_Z	Zrzeszona	20 lat
24.	31.07.2014 r.	ADR_1_A	Nie dotyczy	Nie dotyczy
25.	31.07.2014r.	ADR_2_A	Nie dotyczy	Nie dotyczy

Źródło: opracowanie własne.

Dwie osoby spoza próby badawczej mediatorów pełniły w badaniu funkcję tzw. sędziów kompetentnych (z ang. *method of competent judges*)⁴. W wy-

⁴ Metoda sędziów kompetentnych polega „na ocenie danych przez osoby będące specjalistami w danej dziedzinie i uprawnione do wydania bezstronnych, trafnych i przemyślanych opinii na określony temat”. J. Jagieła, *Słownik terminów i pojęć badań jakościowych nad edukacją*, Wyd. im. S. Podobińskiego Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie,

wiadach z nimi weryfikowano niektóre spośród ustaleń dokonanych w trakcie analiz teoretycznych i empirycznych.

Przystępując w 2014 roku do badań terenowych komponentu jakościowego, rozesłano 60 zaproszeń drogą mailową i wykonano podobną ilość prób telefonicznych, z czego uzyskano tylko połowę odpowiedzi, a jedynie kilkanaście z nich było jednoznacznie pozytywnych, tzn. stwierdzających gotowość do uczestnictwa w badaniu oraz do ustalenia terminu i miejsca spotkania. W drugiej turze rozsyłania zaproszeń sytuacja wyglądała podobnie. Ostatecznie zaś spośród 46 czynnych mediatorów, którzy zadeklarowali chęć uczestnictwa w badaniu, rozmowę przeprowadzono z 23 osobami wykazanymi w powyższej tabeli. Z pozostałymi 15 osobami nie udało się skontaktować ponownie, aby umówić termin i miejsce spotkania, 5 kolejnych osób nie potwierdziło umówionego miejsca i terminu spotkania w przeddzień ani w dniu umówionej uprzednio rozmowy, a 2 osoby zrezygnowały ze spotkania, za powód odmowy podając uczestnictwo w innym – jak określono, „konkurencyjnym” – badaniu, jedna osoba natomiast uznała swoje uczestnictwo za nieetyczne, deklarując chęć realizacji badania o zbliżonej tematyce samodzielnie.

O czym warto wspomnieć w poruszonym kontekście, to że trudna dostępność mediatorów w badaniach stanowiła przedmiot dwóch rozmów prowadzonych z osobami wchodzącymi w skład próby badawczej komponentu jakościowego. Z ich wypowiedzi wynikało, że sami spotkali się w trakcie realizowanych przez siebie przedsięwzięć badawczych z podobnymi problemami i takich samych komplikacji upatrywali w przedsięwzięciu realizowanym przeze mnie. Co istotne, badani ci sami wywołali i poruszyli tę kwestię, nie byli do tego prowokowani pytaniem. O trudnej dostępności mediatorów w badaniach wspomina również Małgorzata Cwalina, która zaplanowała przeprowadzenie badań wśród grupy mediatorów w sprawach nieletnich oraz wśród wychowanków zakładów poprawczych uczestniczących i nieuczestniczących w mediacji w 2010 roku. Jak wskazuje: „Mediatorzy okazali się osobami niezwykle zajętymi. Na przestrzeni kilkunastu tygodni spośród sześćdziesięciu osób – zarówno członków ośrodków, stowarzyszeń mediacyjnych, jak i działających samodzielnie – jedynie jedna udzieliła pisemnej odpowiedzi na pięć pytań dostarczonych drogą elektroniczną. Zaistniały fakt wydaje się dość ciekawy i nietypowy, gdyż zdecydowana większość instytucji zajmujących się mediacją zawiera w swoich

statusach informacje o propagowaniu szeroko rozumianej idei mediacji w społeczeństwie polskim i na forum międzynarodowym oraz o wszechstronnej edukacji w zakresie sprawiedliwości naprawczej i mediacji⁵.

Uczestnictwo osób w każdym komponentcie badania poprzedzone było uzyskaniem od nich świadomej, dobrowolnej na nie zgody oraz udzieleniem informacji o badaniu, przy czym w sondażu typu omnibus – w którym mediacje stanowiły część pytań szerszego kwestionariusza – zrealizowano to na zasadach właściwych tego rodzaju przedsięwzięciom, o czym zapewnia realizator sondażu czyli firma GfK Polonia. Natomiast w przypadku komponentu jakościowego informacje o badaniu stanowiły zarówno część wiadomości zawartych w listownym zaproszeniu i liście uwierzytelniającym, co początkowej fazie aranżacji sytuacji wywiadu. Badani w obydwu przypadkach informowani również byli o zasadach utrwalania i przetwarzania wytworów badania, a zgodnie z tymi zapewnieniami oraz z wymogami etyki i praw, osobom biorącym udział w badaniu zapewniono pełną anonimowość. Pozyskane dane w należyty sposób zakodowano i przetwarzano.

---

⁵ M. Cwalina, *Mediacja w percepcji nieletnich wychowanków zakładów poprawczych – doniesienia z badań własnych*, *Studia Edukacyjne*, 26/2013, s. 175.

